

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Географски факултет

Јован М. Драгојловић

**НОДАЛНИ ЦЕНТРИ ТОПЛИЧКОГ
ОКРУГА**

докторска дисертација

Београд, 2017. године

UNIVERSITY OF BELGRADE

Faculty of Geography

Jovan M. Dragojlović

**THE NODAL CENTRES OF TOPLICA
DISTRICT**

Doctoral dissertation

Belgrade, 2017

Ментор

др Иван Раткај, ванредни професор, Универзитет у Београду,
Географски факултет

Чланови комисије

др Бранка Тошић, редовни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет

др Дејан Ђорђевић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Географски факултет,

др Драгица Гатарић, доцент, Универзитет у Београду,
Географски Факултет,

др Јасмина Ђорђевић, редовни професор, Универзитет у Новом Саду,
Природно-математички факултет Нови Сад,

Датум одбране докторске дисертације: _____

Београд

ДОКТОРАТ ГЕОГРАФИЈЕ

НОДАЛНИ ЦЕНТРИ ТОПЛИЧКОГ ОКРУГА

Резиме

Истраживање у овом раду фокусирано је на просторно-функцијски утицај централних насеља, као носилаца одрживог развоја Топличког округа на трансформацију простора у њиховом окружењу. Савремени процеси индустријализације, урбанизације, деаграризације, поларизације и глобализације доприносе поред социо-економског преображаја посматраног простора и стварању нових носилаца функционалних односа у простору.

У првом делу рада приказан је теоријско-методолошки приступ и објашњења везана за настанак, еволуцију и генезу насељених места, као и историјат проучавања посматраног проблема. Стварање првих градова и различите теорије о њиховом пореклу можемо сагледати кроз различите периоде у прошлости. Еволуција градова првобитно заснована на духовним функцијама уз велики утицај економско-социјалних делатности, преко многобројних неаграрних функција који чине основни садржај урбаних центара, доприноси развоју гравитационих и централних функција насељених места. Градови својим утицајем „оплемењују“ мрежу околних насеља, јачају међусобне односе насеља и центара и стварају тако читав функционални систем насеља једног подручја, односно гравитационог урбаног језгра. Поделом функција на примарне, секундарне и терцијарно-квартарне, ствара се основа и типологија насеља по функционалном критеријуму према врсти делатности и основних привредних и ванпривредних садржаја у њима.

Географски положај Топличког округа, као и општина у Топличком округу са општинским гравитационим центрима представљају врло интересантан простор за истраживање. Међусобни утицаји разноврсних функција, природних потенцијала и особености, вертикалне и хоризонталне рашчлањености геоморфолошких облика, врло сложене и хетерогене демографске слике и створене мреже насеља, представљају врло комплексан простор, односно систем насеља као модел и методолошку основу за даља проучавања или планирања будућег развоја мреже насеља Топличког округа.

У раду се кроз призму теоријско-методолошких поставки огледа стварање једног врло особеног система насеља у конкретним условима. Анализом достигнућа и резултата о посматраном проблему кроз рад се врло јасно истичу развојни потенцијали насеља, како би се одредили будући правци даљег развоја општина и мреже насеља Топличког округа. Очекивани резултат и допринос ових истраживања може се означити једино кроз целовито сагледавање функцијског развоја нодалних центара и њиховог утицаја на социо-економску трансформацију осталих насеља. Замисао рада је да се простор Топлице, као сложена насељска целина, прикаже у светлу друштвено-економског развоја и као основа даљег привредног развоја овог дела Републике Србије.

Посматрани временски период обухваћен радом је од 1981. године до последњег пописа 2011. године, с обзиром на то да су се баш у овом периоду десиле веома значајне промене у укупном друштвено-економском поретку земље. У појединим деловима рада коришћени су подаци ранијих пописа у циљу што потпунијег квантитативног поређења различитих сегмената друштвене сфере.

Аналитичким приступом извршена је анализа просторне структуре и организације нодалних и осталих насеља, валоризацијом сложених међусобних односа унутар насеобинских структура, а применом квантитативних и квалитативних метода потврђени су поларизациони и подстицајни ефекти центара у трансформацији насеља у гравитационом окружењу.

Сходно постављеном проблемском задатку може се извести закључак да је просторни развој система насеља заснован на гравитационо-подстицајним и поларизационим односима и утицају нодалних центара, што представља темељ за њихово геопросторно планирање, уређење и одрживи развој. Добра функционална повезаност и интеграција примарног и осталих нодалних центара и њиховог окружења, доприноси формирању и развоју свих насеља Топличког округа.

Кључне речи: нодални центри, гравитационо подручје, урбанизација, просторни односи и везе, концентрација, интеграција, поларизација, Топлички округ.

Научна област: Географија

THE NODAL CENTRES OF TOPLICA DISTRICT

Summary

Research in this study is focused on spatial-functional impact of central settlements as the carrier of sustainable development of the Toplica District, on the transformation of the space in their environment. Contemporary processes of industrialization, urbanization, deagrarianization, the polarization and globalization contribute socio-economic transformation of the observed space as well as the creation of new carrier of functional relationships in space.

The basic part of the study includes the theoretical and methodological approach and explanations of the origin, evolution and genesis of settlements, as well as the history of studying the observed problems. The creation of the first cities and the different theories about their origins go back very far into the past. The evolution of cities originally designed to function with great spiritual impact of economic and social activities through a number of non-agrarian functions that constitute the main content of the urban centers of gravity, contributes to the development of the central functions of settlements.

Towns with its own influences enrich the network of surrounding settlements, strengthen their mutual relations and create a whole functional settlement system of one area, or the gravity of the urban core. By dividing the functions of the primary, secondary and tertiary, the basis and types of settlements are created by functional criteria according to the type of economic activity and the primary content in them.

Geographic location of the Toplica District, and municipalities in Toplica with municipal centers of gravity are very interesting area to explore. Interaction of various functions, and characteristics of natural resources, vertical and horizontal separations of geomorphological forms, is very complex and heterogeneous demographic picture and created a network of settlements, represents a space, or settlement system as a model and methodological basis for further studies and perspectives, or planning the future development of the network of settlements in the municipalities of Toplica region.

The study, through the prism of theoretical and methodological principles, reflects the creation of a very distinctive system of settlements in the concrete

conditions. The analysis of the achievements and results of the observed problem through the work very clearly point out development potentials of the settlements, in order to determine future directions for further development of the municipality and future network of settlements of the Toplica District.

A comprehensive overview of the functional development of nodal centers and their impact on the socio-economic transformation of other settlements can represent the basic expected result and contribution of this research. The idea behind the study is for the geographically complex area to be displayed in the light of socio-economic development, and as a basis for further economic development of this part of the Republic of Serbia.

The observed time frame of the study indicates the period from 1981 to the last census in 2011, considering that in this period very significant changes in the overall socio-economic order of the country occurred in this period. In some parts of the study, the data of previous census have been used in order to provide fuller quantitative comparison between different segments of the social sphere.

An analysis of the spatial organization of nodal and other settlements has been made using analytical approach, by valorization of complex mutual relations within the settlement structure and the application of quantitative and qualitative functional connections in the monitored area.

According to the previously stated problem-oriented approach, it can be concluded that the sustainable development of the system of settlements based on the gravity-motivative and polarization effects of nodal settlements' influence; the settlement- functional concentration and the development of other settlements stems from the process of redistribution within the active population. An excellent functional connectivity and integration of nodal center and the environment, contributes to the formation and development of all settlements of Toplica.

Keywords: nodal centers gravitational area, urbanization, spatial relations and connections, concentration, integration, polarization, District of Toplica

Scientific field: Geography

САДРЖАЈ:

УВОД	1
1. ПРЕДМЕТ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА.....	1
2. НАУЧНИ ЗАДАЦИ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА.....	3
3. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА.....	6
4. РАДНА ХИПОТЕЗА.....	9
5. ГЕНЕРАЛНА СТРУКТУРА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	10
6. ПОРЕКЛО И РАЗВОЈ ГРАДА.....	11
6.1 Генега и еволуција насеља	11
6.2 Појам града и тезе о његовом настанку	13
7. ГРАД КАО ЦЕНТАР И ЊЕГОВЕ ВЕЗЕ СА ОКОЛИНОМ.....	15
7.1 Хијерархија централних места	18
7.2 Теоријско-методолошке основе нодалности	23
7.3 Нодалне регије и урбани системи	26
7.4 Концепти поларизованих регија и одрживи развој	29
8. ПРОСТОРНИ И ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	35
I ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА СИСТЕМА НАСЕЉА	41
1.1. Физичко - географске карактеристике	42
1.1.1 Геолошка грађа и минерални ресурси.....	42
1.1.2 Геоморфолошке карактеристике.....	46
1.1.3 Опште климатске одлике значајне за развој насеобинских структура.....	51
1.1.4 Хидролошки потенцијали и термоминералне воде.....	58
1.1.5 Педолошке и биогеографске одлике.....	65

II ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ

ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА СИСТЕМА НАСЕЉА.....	70
2.1 Демографска обележја и територијални размештај становништва.....	71
2.2 Промене укупног броја становника.....	72
2.2.1 Природна компонента промене броја становника.....	81
2.2.2 Миграцијска компонента кретања броја становништва.....	88
2.3 Структуре становништва.....	90
2.3.1 Биолошке структуре становништва.....	90
2.3.1.1 <i>Полна структура становништва.....</i>	<i>90</i>
2.3.1.2 <i>Старосна структура становништва.....</i>	<i>92</i>
2.3.2 Економска структура становништва.....	96
2.3.2.1 <i>Активно становништво.....</i>	<i>96</i>
2.3.2.2 <i>Активно становништво према сектору делатности.....</i>	<i>99</i>
2.3.3 Социо-демографске структуре становништва.....	103
2.3.3.1 <i>Образовна структура.....</i>	<i>103</i>
2.3.3.2 <i>Етничка и верска структура становништва.....</i>	<i>106</i>
2.4 Правци и прогнозе демографског развоја.....	108
III СИСТЕМ НАСЕЉА И ЦЕНТАРА.....	110
3.1 Фактори настанка и развоја насеља.....	111
3.1.1 Трагови насељености и културно-историјски развој Топличког округа.....	111
3.1.2 Саобраћајна мрежа као детерминанта развоја насеља.....	116
3.1.3 Просторни распоред и начин коришћења земљишта према Corina Land Cover.....	120
3.1.4 Математичко географски индикатори територијалне организације насеља.....	123

3.2 Карактеристике насеља и центара.....	126
3.2.1 Густина насељености Топличког округа као индикатор територијалног развоја.....	130
3.2.2 Демографска старост насеља као детерминанта одрживости насеља.....	132
3.2.3 Типологија насеља према демографској величини.....	136
3.2.4 Типови насеља према кретању становништва.....	143
3.2.5 Функционална типологија насеља.....	147
3.2.6 Метод за утврђивање централитета насеља.....	158
3.2.7 Функционална опремљеност насеља јавним службама.....	160
3.2.8 Функционална хијерархија мреже насеља и центара.....	170
3.2.9 Детерминисани дневни урбани системи у Топличком округу.	174
3.2.9.1 Дневни урбани систем градског насеља Блаца.....	179
3.2.9.2 Дневни урбани систем општинског центра Житорађа..	183
3.2.9.3 Дневни урбани ситем градског насеља Куришумлија.....	187
3.2.9.4 Дневни урбани ситем градског насеља Прокупље.....	191
3.2.10 Привредне карактеристике насеља и центара.....	202

IV ОДРЖИВИ РАЗВОЈ СИСТЕМА НАСЕЉА И ЦЕНТАРА

КРОЗ ПРИМЕНУ ПРОСТОРНО ПЛАНСКИХ ДОКУМЕНАТА... 217

4.1 Сегмент насеља и просторно-функцијске везе Топличког округа.....	218
4.1.1 Просторни план Републике Србије.....	218
4.1.2 Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа.....	219
4.1.3 Просторни план подручја посебне намене Радан планине.....	222

4.1.4 Просторни план подручја посебне намене слива акумулације "Селова".....	224
4.1.5 Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора ауто-пута Е-80, деоница Ниш-Мердаре.....	226
4.1.6 Просторни планови општина.....	228
4.2 Планска решења и циљеви у планским документима.....	231
V МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА НАСЕЉА И ЦЕНТАРА.....	243
5.1 Савремени проблеми у мрежи насеља и предлог могућих решења за њихово превазилажење.....	244
5.2 Могућности дефинисања функционално урбаних подручја и процеси агломерирања у Топличком округу.....	246
5.3 Регионалне и функционалне везе округа у контексту будућег просторног развоја Србије.....	248
5.4 Основни стратешки правци и могућности за формирање будуће мреже насеља и центара.....	250
ЗАКЉУЧАК.....	261
ЛИТЕРАТУРА.....	265
ПРИЛОЗИ.....	277
БИОГРАФИЈА.....	335

Списак табела:

Табела 1. Основни подаци о Топличком Округу

Табела I-1: Средње месечне и годишње температуре ваздуха за период од 1986 – 2010. године (у °C)

Табела I-2: Средње и сумарне вредности климатских елемената по изабраним метеоролошким станицама, 2011. године

Табела I-3 : Средњи месечни и годишњи протицаји Топлице за период од 1986 – 2010. године у (m³/s)

Табела I-4: Површине под шумама

Табела II-1 : Број становника у Топличком округу и општинама (1948-2011)

Табела II-2 : Пад броја становника по општинама Топличког округа

Табела II-3 : Упоредни преглед демографског удела територијалних целина у Републици Србији (у %)

Табела II-4 : Удео броја становника општина у Топличком округу у % (1948-2011)

Табела II-5: Број становника у градским и осталим насељима (1948-2011)

Табела II-6 : Густина насељености Топличког округа и његових општина у ст/km² за временски период (1948-2011)

Табела II-7 : Бројност и просечна величина домаћинства Топличког округа у периоду (1948-2011)

Табела II-8 : Кретање броја живорођених (1963-2010.)

Табела II-9 : Кретање броја умрлих од 1963-2010. год.

Табела II-10 : Кретање природног прираштаја становништва (1963. до 2010. год.)

Табела II-11 : Аутохтоно и мигрантско становништво општина Топличког округа

Табела II-12 : Промене у полној структури становништва Топличког округа приказано у % (1953-2011)

Табела II-13 : Становништво Топличког округа по великим старосним групама 1961. године

Табела II-14 : Становништво Топличког округа по великим старосним групама 2011. године

Табела II-15 : Становништво Топличког округа према активности (1961-2011.год.)

Табела II-16 : Активно становништво према сектору делатности (1961,2011.год.)

Табела II-17 : Неписмено становништво према полу, попис 1961. и 2011. године

Табела II-18 : Образовна структура становништва Топлице (2011. године)

Табела II-19 : Етничка структура становништва Топличког округа, 2011. године

Табела III-1: Квалитативне и квантитативне карактеристике категорисаних саобраћајница у Топличком округу у km и %

Табела III-2. Коефицијент густине саобраћајне мреже у km/km²

Табела III-3: Учешће основних врста зељишта у Топличком округу према Corini

Табела III-4: Индикатори структуре територијалне организације и концентрације насеља Топличког округа

Табела III-5: Основне карактеристике мреже насеља Топличког округа

Табела III-6: Степен урбанизације у Топличком округу (урбано и рурално становништво)

Табела III-7: Типологија насеља Топличког округа према густини насељености 2011. године

Табела III-8: Индикатори за одређивање стадијума демографске старости

Табела III-9: Стадијуми демографске старости у општинама Топличког округа 2011. године

Табела III-10: Стадијуми демографске старости у насељима Топличког округа 2011. године

Табела III-11. Промена броја становника и просечне величине насеља Топличког округа

Табела III-12. Међународна типологија насеља према демографској величини

Табела III-13: Размештај становништва по различитим типовима насеља (по величини)

Табела III-14: Број насеља по типовима кретања становништва

Табела III-15: Насеља општине Прокупље

Табела III-16: Насеља општине Куршумлија

Табела III-17: Насеља општине Блаце

Табела III-18: Насеља општине Житорађа

Табела III-19: Модел за издвајање функцијских типова насеља

Табела III-20: Број насеља по функцијским типовима насеља

Табела III-21: Насеља Топличког округа са највећим коефицијентом централитета 2011

Табела III-22: Централитет општина Топличког округа (2011)

Табела III-23: Дневни урбани систем општина у Топличком округу

Табела III-24: Правац кретања дневних миграната општине Блаце

Табела III-25: Дневни урбани систем градског насеља Блаце - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Табела III-26: ДУС Блаца: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Табела III-27: Правац кретања дневних миграната општине Житорађа

Табела III-28: Дневни урбани систем општинског центра Житорађа - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Табела III-29: ДУС Житорађа: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Табела III-30: Правац кретања дневних миграната општине Куршумлија

Табела III-31: Дневни урбани систем градског насеља Куршумлија - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Табела III-32: ДУС Куршумлије: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Табела III-33: Правац кретања дневних миграната општине Прокупље

Табела III-34: Дневни урбани систем градског насеља Прокупље - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Табела III-35: ДУС Прокупље: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Табела III-36: Производни погони у општини Прокупље

Табела III-37: Постојећи производне фирме у општини Куршумлија

Табела IV-1: Подручје Топличког округа у обухвату посебне намене

Табела IV-2: Обухват Плана на подручју Округа и дужина коридора ауто-пута

Списак графикана:

Графикон II-1: Број становника у Топличком округу и његовим општинама за период (1948-2011)

Графикон II-2: Кретање броја становника по општинама (1948-2011)

Графикон II-3: Кретање броја живорођених од 1963. до 2010. године по општинама Топличког округа

Графикон II-4: Кретање броја умрлих од 1963. до 2010. године по општинама Топличког округа

Графикон II-5: Кретање природног прираштаја становништва од 1963. до 2010. године по општинама Топличког округа

Графикон II-6: Живорођени према полу, 2011-2014.

Графикон II-7: Умрли према полу, 2011-2014

Графикон II-8: Старосно-полна пирамида Топличког округа према попису 2002

Графикон II-9: Старосно-полна пирамида Топличког округа према попису 2011

Графикон II-10: Становништво према старосним групама, 2014

Графикон II-11: Становништво Топличког округа према активности (2002. год.)

Графикон II-12: Становништво Топличког округа према активности (2011. год.)

Графикон II-13: Удео запослених према сектору делатности (2011)

Графикон II-14: Образовна структура становништва Топличког округа (2011)

Графикон II-15: Становн. старости 15 и више година према школској спреми и полу, 2011.

Графикон II-16: Становништво према комјутерској писмености, 2011. Год

Графикон II-17: Учешће неписмених у укупном становништву према типу насеља, 2011. година

Графикон II-18: Етничка структура Топличког округа, 2011.

Графикон III-1: Промена демографске величине насеља Топличког округа 1971-2011. године

Графикон III-2: Правац кретања дневних миграната општина Топличког округа

Списак карата:

Карта I: Математичко- географски положај Топличког округа у Републици Србији са административним положајем општина у Топличком округу

Карта I-1: Рељефна карта Топличког округа у (WGS84) координатном систему са хипсометријом, положајем главних насеља, као и положајем осталих насеља

Карта I-2: Хидрографска мрежа Топличког округа

Карта III-1: Мрежа саобраћајница

Карта III-2: Начин коришћења земаљишта према Corini

Карта III-3: Распрострањеност основних врста земљишта Топлице према Corini

Карта III-4: Прегледна карта катастарских општина Топличког округа

Карта III-5: Густина насељености Топличког округа по катастарским општинама

Карта III-6: Просечна густина насељености Топличког округа

Карта III-7: Стадијуми демографске старости по насељима 2011. године

Карта III-8: Насеља са преко 200 становника у Топличком округу

Карта III-9: Демографска величина насеља Топличког округа 1971. године

Карта III-10: Демографска величина насеља Топличког округа 2011. године

Карта III-11: Типологија насеља према кретању становништва (период 1981-1991.)

Карта III-12: Типологија насеља према кретању становништва (период 1991-2002.)

Карта III-13: Функцијски тип насеља 1981. године

Карта III-14: Функцијски тип насеља 2002. године

Карта III-15: Функцијски тип насеља 2011. године

Карта III-16: Размештај месних канцеларија и гравитациона подручја

Карта III-17: Мрежа јавних служби на подручју Топличког округа
Карта III-18: Функционална хијерархија у мрежи насеља Топличког округа
Карта III-19: Исходишта дневних миграната Топличког округа
Карта III-20: Дневни урбани систем градског насеља Блаце
Карта III-21: Дневни урбани систем општинског центра Житорађа
Карта III-22: Дневни урбани систем градског насеља Куршумлија
Карта III-23: Дневни урбани систем градског насеља Прокупље
Карта III-24: Зоне преклапања утицаја нодалних центара Топличког округа
Карта IV-1: Прегледна карта 1 - Посебна намена простора
Карта IV-2: Намена земљишта Топличког округа
Карта IV-3: Мрежа насеља и инфраструктурни системи Топличког округа
Карта IV-4: Туризам и заштита простора Топличког округа
Карта V-1: Стратегија развоја Топл. округа заснована на половима и осовинама развоја

Списак слика:

Слика 1: Хексагонална шема централних насеља Валтера Кристалера
Слика 2: Саобраћајна повезаност Топличког округа
Слика I-1: Ђавоља варош
Слика III-1: Неолитско насеље у Плочнику
Слика III-2: Шематски приказ одређивања типа насеља према кретању становништва
Слика III-3: Хорст-Фереов троугао за одређивање функцијског типа насеља
Слика III-4: Функцијски тип насеља општине Прокупље (2011)
Слика III-5: Функцијски тип насеља општине Куршумлија (2011)
Слика III-6: Функцијски тип насеља општине Блаце (2011)
Слика III-7: Функцијски тип насеља општине Житорађа (2011)

Списак прилога:

- Прилог 1: Стадијуми демографске старости-општина Прокупље
- Прилог 2: Стадијуми демографске старости-општина Куршумлија
- Прилог 3: Стадијуми демографске старости-општина Блаце
- Прилог 4: Стадијуми демографске старости-општина Житорађа
- Прилог 5: Промена популационе величине насеља-општина Прокупље
- Прилог 6: Промена популационе величине насеља-општина Куршумлија
- Прилог 7: Промена популационе величине насеља-општина Блаце
- Прилог 8: Промена популационе величине насеља-општина Житорађа
- Прилог 9: Функцијски тип насеља општине Прокупље 1981. године
- Прилог 10: Функцијски тип насеља општине Прокупље 2002. године
- Прилог 11: Функцијски тип насеља општине Прокупље 2011. године
- Прилог 12: Функцијски тип насеља општине Куршумлија 1981. године
- Прилог 13: Функцијски тип насеља општине Куршумлија 2002. године
- Прилог 14: Функцијски тип насеља општине Куршумлија 2011. године
- Прилог 15: Функцијски тип насеља општине Блаце 1981. године
- Прилог 16: Функцијски тип насеља општине Блаце 2002. године
- Прилог 17: Функцијски тип насеља општине Блаце 2011. године
- Прилог 18: Функцијски тип насеља општине Житорађа 1981. године
- Прилог 19: Функцијски тип насеља општине Житорађа 2002. године
- Прилог 20: Функцијски тип насеља општине Житорађа 2011. године
- Прилог 21: Тип кретања становништва у насељима општине Куршумлија, период 1981-1991
- Прилог 22: Тип кретања становништва у насељима општине Куршумлија, период 1991-2002
- Прилог 23: Тип кретања становништва у насељима општине Блаце, за период 1981-1991

Прилог 24: Тип кретања становништва у насељима општине Блаце, за период 1991-2002

Прилог 25: Тип кретања становништва у насељима општине Житорађа, период 1981-1991

Прилог 26: Тип кретања становништва у насељима општине Житорађа, период 1991-2002

Прилог 27: Дневни урбани систем Блаца

Прилог 28: Дневни урбани систем Житорађе

Прилог 29: Дневни урбани систем Куршумлије

Прилог 30: Дневни урбани систем Прокупља

Прилог 31: Шмуков модел централитета насеља општине Прокупље

Прилог 32: Шмуков модел централитета насеља општине Куршумлија

Прилог 33: Шмуков модел централитета насеља општине Блаце

Прилог 34: Шмуков модел централитета насеља општине Прокупље

УВОД

Интеграција, концентрација и поларизација мреже насеља посматрана кроз призму међусобних просторно-функционалних односа и веза унутар регионално територијалне целине Топличког округа, представља срж развојних теоријско-методолошких, као и апликативних концепција и могућности одрживог развоја система насеља, која је утемељена на полицентризму и регионализму.

Нодални центри, централна места, полови раста и развоја као гравитациона језгра функционално-просторног преображаја, кроз систем интеграцијско-поларизацијских привредних карактеристика, условљавају веома комплексну условљеност међунасељских система, што представља основу детерминисања приоритетних фактора трансформације природних и друштвених елемената овог простора. Анализом основних природно-географских, демографских, социоекономских и просторних карактеристика нодалне регије Топличког округа у овом раду, утврђује се узајамни однос урбаних насеља и њиховог регионалног окружења, као подручја функционалне и интересне међузависности. Радом се одређује и проучава урбани систем и начин његовог просторно-функционалног испољавања као носиоца социоекономског преображаја постојеће мреже насеља.

Истраживање и проучавање у овом раду темељи се на радовима како домаћих географа (Перишић, Д., Вељковић, А., Радовановић, М., Стаменковић, С., Грчић, М., Тошић, Д., Тошић, Б.), тако и коришћењу релевантне стране актуелне литературе (Bradford, M. G., Kent, V. A., Perroux, F., Enequist, G., Ferre, H., Myrdal, G., Hirschman, O., Boudeville, J., Marinovic-Uzelac, A., Анучин, В. А., Friedmann, J., Faludi, A., итд.). Савремена урбано-географска проблематика и функционално-насељски односи и везе руралних и урбаних просторних система Топличког округа представљају основ за анализу и научну поставку овог рада.

1. Предмет и проблем истраживања

Истраживани простор и предмет проучавања је Топлички округ као географска целина која је издвојена на основу морфолошких, хидролошких и географско–историјских критеријума, географске регионализације и истраживања

на терену. У првом делу рада биће објашњени настанак и развој првобитне мреже насеља као малих центара са примарним делатностима и задовољењем основних људских потреба, а касније до њиховог квалитативног развоја и вишеструког утицаја на околину, као гравитационих центара у којима се задовољава све већи број привредних функција, размене добара и услуга.

У друштвено-географском смислу Топлицу су одликовала изузетно бурна историјска и демографска збивања, која су оставила видљиве трагове на садашња обележја становништва, привредну развијеност, саобраћајну повезаност и изглед насељених места.

Топлички округ првенствено треба да се анализира са становишта унутар регионалне структуре и нодалности насеља коју сагледавамо кроз читав низ природних, социо-економских, демографских и функцијских карактеристика. Значајније савремене регионално-географске промене у региону Топлице настале су под утицајем разноврсних природних и друштвено-географских фактора. У раду ће бити праћени и објашњени основни демографски процеси, који су настали прерасподелом радно активног становништва из примарних у друге секторе делатности. Одлазак становништва из Прокупља и других топличких насеља у веће градске центре изазвао је крупне промене у демографском развоју проучаваног простора. Процеси депопулације и деаграризације неповољно утичу на Топлички округ и умањују могућност одрживог искоришћавања природних услова. Поменути процеси су специфичан предмет изучавања чији је циљ уочавање и праћење њихових утицаја на преображај геопростора, што доприноси бржем сагледавању будућег економског развоја. У процесима социо-економског преображаја Србије, заснованом на динамичним променама у природном кретању, просторној и социјалној покретљивости становништва из сеоских у градска насеља, као и из неразвијенијих и слабије развијених у развијенија подручја, те из примарних у секундарне и терцијарне делатности, трансформисала су се и насеља општина Топличког округа. Главни покретач тих процеса била је урбанизација чије се фазе сукцесивно смењују, различито манифестују у времену и простору и утичу на промене у насељској мрежи.

Од 80-тих година прошлог века у општини отпочиње процес ширења урбаних утицаја из градског језгра на села у његовом непосредном окружењу.

Наиме, услед недостатка простора и недовољно развијене јавносоцијалне и техничке инфраструктуре у градским језгрима, приградска села остају одредишта миграната. Тиме почиње њихов демографски раст, док се социоекономска трансформација одликује смањењем учешћа пољопривредног у укупном и активном становништву, повећањем броја непољопривредних домаћинстава и сл. То иницира интензивну дневну миграцију на релацији приградска села – општински центри, као и стварање градских урбаних центара који имају одређене елементе дневног урбаног система, као и у случају других градова Србије сличне величине. Развојем градских насеља поспешује се планско, делимично и спонтано делочицање индустријских погона из централних насеља, као и оснивање нових предузећа индустријских и услужних делатности у приградским насељима. Тако да ће у раду, поред градских централних насеља такозваних урбаних центара, бити извршена хијерархија и приградских насеља, секундарних центара општина као нуклеуса развоја периурбаних и руралних простора Топличког округа. Трансформација простора је свакако допринела значајним функционалним променама у економско-друштвеној структури, тако да је активност многих подручја преображена из примарног у секундарни и терцијарни сектор. Комплексном анализом уочених промена, Топлички округ биће посматран као скуп нодалних регија, односно просторно-функционалних целина, коју чине градови са околним подручјем.

У току друге половине XX и почетком XXI века простор Топлице је захваћен крупним демографским, физиономским и функционалним променама које су утицале на преображај проучаване географске регије, али о томе не постоји релевантна географска литература. На основу изложених информација о променама које су уочене на терену и оскудне географске литературе о Топличкој регији, проучавани географски простор неопходно је научно истражити, како би се стекао увид о узроцима процеса деаграризације, урбанизације, депопулације и перспективама даљег географског развоја регије.

2. Научни задаци и циљ истраживања

На основу уочених процеса, формулисани су и постављени посебни задаци истраживања. Основни задатак овог рада је да докаже трансформацију насеља

и функционалне односе и везе помоћу великог броја општеприхваћених метода, а да уз примену критичке анализе донесе резултате који омогућавају разрешење противречности у наведеном простору везаних за мрежу насеља и да постави могући, будући и реално остварив просторни развој постојеће мреже насеља у посматраним општинама

Задаци се састоје у томе да се открију и прикажу оне делатности и појаве у свеукупном амбијенту географског простора Топличког округа, које су кључне за откривање истине и реалног приказа проблема у датом времену. Упознавајући просторни аспект привредних активности, сагледавамо комплетну анализу природних и друштвених фактора који на њих утичу. Утврђиваће се степен утицаја физичко-географских, друштвено-економских, демографских, научно техничких и историјских фактора на развој и просторну организацију грана привреде овог краја. Такође ова тема својим истраживањем, мора да одговори на питања производње и потрошње, њихове количине, начина одвијања и прерасподеле у посматраном простору.

Основни циљ овог рада јесте научни, детаљан, свестран и потпун научно-истраживачки рад на праћењу социо-економских процеса и трендова, као и просторне дистрибуције и преображаја урбаних и руралних насеља. Први битан циљ истраживања јесте научно откриће релевантних чињеница помоћу којих се са географског становишта могу утврдити, проучити и објаснити друштвено-географске промене и утврдити њихове законитости и последице.

Сврха овог рада јесте да се кроз анализу и оцену постојећих модела, експерименталним вредновањем основних параметара постави научни основ за будући развој и организацију мреже насеља у општинама Топличког округа.

Циљ истраживања јесте откриће узрока и мотива привредних процеса као и процена трендова развоја становништва и његове културе, јер се на тај начин отвара могућност научног објашњења тих догађаја. У циљу сагледавања привредних делатности Топличког краја, биће неопходно анализирати историјске прилике које су довеле до квантитативних и квалитативних географских промена на терену. Научни циљ дефинишемо кроз анализу, истраживање и утврђивање основних теоријских принципа генезе и развоја насеља, као и мерење нивоа урбанизације кроз врло сложене односе демографског, социјалног, економског и

просторног развоја на примеру општина Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа. Како о овом крају, на ову тему, до сада није било научно-истраживачког рада, постоји потреба да се у раду обједини сва комплексност теоријских и методолошких сазнања, као и резултата чији је циљ унапређење поступака планирања и што прецизнијег дефинисања будуће мреже насеља.

На основу постављеног циља утврђује се научна хипотеза која представља решење проблема који је био сврха истраживања, претпоставка којом настојимо објаснити друштвено-географске и друштвено-економске потврђене чињенице на простору Топличких општина.

На основу теренских истраживања, анкета, богате литературе, обраде података, анализе свих просторних елемената и насељских структура очекује се да ће овај докторски рад допринети потпуном сагледавању географских обележја овог простора. Рад би требало да укаже на главне смернице просторно-планске диференцијације и организације мреже насеља овога краја, а научни приступ проблематици допринеће правилном и потпуном географском проучавању. Раздвајање функција на примарне, секундарне и терцијарно-квартарне омогућава формирање основе за типологију насеља, посебно урбаних центара као носилаца свеукупног развоја. Геостратешки положај Топличког округа са општинама Прокупље, Куршумлија, Житорађа и Блаце и његово гравитационо подручје представља интересантан простор за изучавање комплексности утицаја разноврсних функција, природних и друштвених фактора развоја, створене мреже насеља, а нарочито за утврђивање законитости и правила у генези, типологији и стварању система насеља, као модела и методолошке основе за даље планирање, како на овом простору тако и шире.

Сложеност предметне материје захтева примену одговарајућих метода и истраживачких техника погодних за постављање полазних хипотеза, доказивање ставова, проверавање и коначно обликовање научних закључака до којих се у просторно-функционалној организацији општина Топличког округа жели доћи.

3. Теоријско- методолошка истраживања

Методологија сваког научног истраживања обухвата изучавање процеса сазнања као и његову примену у научној пракси, тј. проучавање различитих поступака помоћу којих се долази до сазнања о реалној стварности.

У оквиру врло сложене методолошке апаратуре, као општи методски поступци коришћени су метод индукције, дедукције, когнитивне дескрипције, регионализације као и географско информатички методи и модели, а као посебни анализа и синтеза, генерализација, статистички метод, картографски метод и истраживања на терену. На основу добијених резултата и реалног стања на терену, методом комплексне анализе ћемо један широко формиран простор издиференцирати у посебне целине, које су полазна основа регионалног истраживања, а касније методом синтезе, где се од мањих регионалних целина креће ка већим, да би се уз помоћ математичко-статистичких и картографских метода дошло до стварне слике стања на терену. Основни методолошки допринос огледаће се у разјашњавању, анализи и схватању хијерархије централних места као и њихових гравитационих зона, на примеру општина Топличког округа, демографским токовима, размештају, те хоризонталном и вертикалном дистрибуцијом ових станишта, а посебно на привредним, социоекономским и другим особеностима посматраних насеља у општинама Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа (Радовановић, М., 1993-1994).

Примена општег метода биће од помоћи приликом утврђивања и проучавања повезаности и условљености географских појава и процеса (у вези са територијом Топличког округа) у објективној стварности у којој до изражаја долази њихово јединство (садржајно-материјално, узрочно-последично и временско-просторно), чак и у случају када се ради о објектима, појавама и процесима који се на први поглед састоје од различитих и противуречних чинилаца. Опредељујући се за општи метод, полазиште је да се у потпуности испоштују његови основни принципи јер је то једини начин да се проучавана географска целина схвати и истражи као јединство општих, посебних и појединачних методских поступака. Метод индукције представља врсту методолошког процеса, којим се на бази истраживања појединачних случајева, утврђују опште законитости или теорије. Дедукција као начин размишљања и

научни метод, има велику примену у хомогеној, функционалној и планској регионализацији, а заснива се на премиси да научна објашњења почињу и завршавају се теоријом. Когнитивна дескрипција на једној страни обухвата сакупљање, сређивање, класификацију чињеница и факата, а на другој страни, омогућава извођење и опис сложених научних закључака о процесима регионалног интегрисања. Регионализација као методолошки поступак или систем метода идентификује, научно објашњава, моделује и просторно-функционално организује регије као целовит територијални систем уникалног карактера. Геоинформатички методи и модели имају непроцењив значај при чувању, обради, анализи, дистрибуцији, картографском представљању и модификовању за географију битних информација. Они имају незамисливе могућности мониторинга географске средине (Тошић, Д., 2012., стр 44- 47).

Статистичким методом извршићемо квантификацију стања како природно тако и друштвено-географских елемената на простору Топлице, њихових промена и тенденције даљег развоја. Овај метод налази примену приликом сакупљања, представљања, анализирања и тумачења бројчаних показатеља којим се анализирају истраживане промене. Статистичка анализа биће коришћена за објашњење статистичких података, њихове структуре, динамике, међусобне условљености и зависности. Главни предмет и сврха статистичке анализе је откриће учесталости појава, одређених особина изражених нумеричким вредностима, а коначни циљ откривање статистичке законитости скупине појава које ће бити проучаване. Графичко и табеларно представљање резултата статистичког метода има за циљ класификацију статистичких података и представљање математичких функција статистичког рачуна, нарочито мењања вредности тих функција (опадање, стагнирање, пораст)...

Проучавање привредних и друштвено-економских појава мреже насеља захтева и увођење метода анализе и синтезе, у смислу јединственог истраживачког поступка којим се обезбеђује објективно сазнање о јединству целине предмета истраживања и њихових делова. Тако схваћен и примењен, метод анализе и синтезе подразумева дијалектичку поларизацију односа између делова и целине. Анализа је најосновнији и најопштији посебни метод научног сазнања и основа научног истраживања проучаваног простора, јер свака појава

или процес представља сложено јединство простих чинилаца. Да би приступили изучавању било које појаве у проучаваној географској целини неопходно је практично и мисаоно раставити ту појаву на њене делове, чиниоце и аспекте. За разлику од анализе, синтеза схвата сваку појаву као јединство дијалектички разноврсних и супротних, али и повезаних чинилаца. Она омогућава да се Топлички крај сагледа у целини, спајањем и прожимањем анализом издвојених елемената.

Генерализација је сложен методски поступак који представља мисаони прелаз од појединачног и посебног ка општем сазнању. Она подразумева схватање географске целине као општег предмета истраживања, односно целине која ће се упознавати и помоћу више посебних и појединачних предмета посматраних са становишта социо-економске географије и сродних научних дисциплина.

Применом метода генерализације утврђују се општа обележја проучаваног простора, али истовремено сагледавају и посебне, индивидуалне одлике. Овај метод налази примену као основни метод у избору садржаја тематских карата. Применом картографске генерализације биће извршено уопштавање садржине карата графичким особеностима објеката и појава и њиховим међусобним везама на конкретном географском простору. Картографско генерализовање као стваралачки процес уопштавања налази примену приликом пројектовања и састављања тематских карата, односно проучавања географске средине, систематизације географских података, процене с обзиром на врсту, намену и размер карте, одабирање или обједињавање и коначно њихово графичко представљање.

Картографски метод ће наћи примену приликом истраживања и приказивања положаја, распореда, величине појава на простору Топличког округа. Основна одлика картографског метода је уопштавање, како у општем смислу тако и у појединачном. Топографским и географским описима допуњава се садржај карата јер на њима не могу бити приказана сва квалитативна и квантитативна обележја картираног простора. Приликом израде карата, картографским методом биће извршено апстраховање бројних елемената и свођење, тј. кодирање за мање или више група које имају слична квантитативна, квалитативна и просторно-

временска својства. Истраживањима на терену биће утврђене социо-економске појаве и процеси који нису уочени у литератури, а применом анализе и синтезе прикупљених података изведени су општи закључци.

4. Радна хипотеза

Структура посматране мреже насеља у општинама Топличког округа, као и функционалних односа и веза између насеља све четири општине, представља један стихијски организован простор, који настао на темељима таквог организовања, представља регију великих противречности постојеће мреже насеља, што у великој мери утиче на успоравање равномерног развоја Топличког округа у целини. Управо такви неусаглашени функционални односи међу насељеним местима продубљују све присутније разлике.

Дефинисањем посматраног предмета, постављених задатака и утврђеног циља истраживања, а на темељу примењених теоријско-методолошких поставки и референтне литературе постављене су основе радне хипотезе:

- све присутнија улога нодалних центара као доминантног геопросторног фактора за одрживи развој целокупног система насеља Топличког округа;
- урбани центри као носиоци неаграрних функција својим гравитационим утицајем функционално делују на статичну мрежу околних насеља, јачајући њихове међусобне односе и стварајући систем насеља гравитационог подручја централних општинских урбаних језгара.
- диференцирањем функција на примарне, секундарне и терцијарно-квартарне омогућено је формирање основе за функционалну типологију насеља, посебно нодалних центара који представљају носиоце целокупног друштвеног развоја;
- условљеност развоја нодалних центара од функционалних и демографских промена које се дешавају унутар социо-економског простора;
- комплексност насеобинских специфичности и сложених развојних потреба општинских центара условљених процесима урбанизације, индустријализације и деаграризације, посматраних кроз призму одрживог развоја, као и социо-економске слике насеља Топличког округа;
- могућности развоја функцијских центара и њихова интеграција у просторни систем нодалних насеља целокупне територије Републике Србије;

5. Генерална структура докторске дисертације

Предвиђеним теоријско-методолошким концептом генерална структура овог рада биће представљена парцијално кроз неколико повезаних и условљених тематских целина: уводног дела, пет поглавља у којима су детаљно приказане детерминанте одрживог развоја система насеља, као и закључних разматрања.

Уводни део рада описује предмет и проблем истраживања, показује чињенице на основу којих су постављени задаци и циљеви научног проучавања посматране области. Применом различитих теоријско-методолошких модела извршена је анализа простора базирана на основама нодалности и функционално-процесној трансформацији постојеће мреже насеља. Постављеним задацима и дефинисаним циљем истраживања утврђене су основне хипотезе научног истраживања. Сложеном методолошком апаратуром систематски су дефинисане и разјашњене многобројне компоненте просторне структуре и комплексних друштвено-економских карактеристика неопходних да овај истраживачки рад буде што боље схваћен и има апликативну вредност.

Први део рада приказује анализу природно-географских детерминанти одрживог развоја система насеља Топличког округа. Извршен је преглед физичко-географских одлика које су неопходне за постављање просторне базе одрживог развоја. Приказане су главне геолошке, климатолошке, хидрографске, геоморфолошке и биогеографске одлике као основе географске средине у којима се на појединим насељеним деловима одвијају сложене друштвене делатности, међусобна комуникација различитог интензитета и функционалног нивоа.

У другом делу рада обрађене су друштвено-географске детерминанте одрживог развоја система насеља Топличког округа, приказане су структуре становништва, као и демографске прогнозе кретања становништва које представља носиоце рада и капитала у успостављању социо-економског и просторног развоја.

Трећи део рада, под називом Насеобинско-географске детерминанте одрживог развоја система насеља Топличког округа, представља јасан приказ размештаја, просторне дисперзије и структуре насеља према демографским и функционалним карактеристикама, као и инфраструктурна основа одрживог развоја. Извршена је анализа свих привредних показатеља, као и сагледавање

настанка и развоја доминантних насеља, нодалних центара, који на најбољи начин осликавају трансформацију и функционалну хијерархију међунасељских структура. Такође, извршена је и корелација и анализа функције рада у нодалним центрима на основу контингента радника дневних миграната.

У четвртом поглављу приказана је целокупна анализа посматране области кроз призму различитих планских докумената, стратегија и просторних планова. Овде су сагледани сви планови у којима су третиране просторне целине које се налазе у регији Топлице, као и они регионални просторни планови у којима је обрађивана ова област.

У петом, последњем делу рада, под називом Могућности и перспективе просторног развоја дефинисани су савремени проблеми у мрежи насеља и предлог могућих решења за њихово превазилажење. Дат је осврт на регионалне и функционалне везе округа у контексту будућег просторног развоја Републике Србије, као и основни стратешки правци уз могућност формирања будуће мреже насеља Топличког округа.

Закључним разматрањима у раду представљени су резултати истраживања и анализа функционално-просторне целине Топличког округа као основа успешном планском развоју одрживог развоја система насеља.

6. Порекло и развој града

6.1. Генеа и еволуција насеља

Још од давнина постоји трагање за дефиницијом појма насеља, система насеља и града. Трагови прошлости наводе нас на чињеницу да постоји зависност између разноврсних људских потреба и просторних интеграција. Од доба најранијих цивилизација, када је човек био ловац и сакупљач, па до савременог доба и научно-технолошке револуције постојала је читава лепеза различитости и специфичности многобројних људских потреба. То нас наводи на претпоставку да је човек од првих спознаја простора и окружења око себе, на неки начин почео и просторно да се диференцира и организује, ствара прве насеобине и задовољава своје основне животне потребе за исхраном и становањем. Дакле са првим задовољењем основних потреба, настају и почеци развоја и стварања првих

просторних елемената који нису створени законима и процесима у природи већ делом и радом човека

Сваки свесно формиран просторни склоп, настао из задовољења одређених људских потреба, представља темељ и основ за стварање првих насеља, села и градова у којима ће се створити услови за формирање све већег броја нових потреба. Овакве просторне структуре не представљају израз импулсивног деловања и градитељских генских нагона, већ су последица свесног и сврсисходног деловања на животну средину и на самог себе. Оно што се може приметити је то да су различити периоди историјског развоја праћени различитим бројем и врстама потреба. Овде је интересантно сагледати везу између система потреба, система њиховог задовољења и система организовања, кроз настанак и еволуцију просторних структура којима једна заједница располаже.

Постоји велики број социолога, антрополога, економиста, урбаниста, филозофа који су се бавили проучавањем и анализом људских потреба. Оне могу бити егзистенцијалне (биолошке, физичке, материјалне, природне), а могу бити и социјалне које проистичу из односа са другим људима. Током дугог историјског периода увиђамо да са све већим друштвеним развојем и потребе постају све сложеније, као и одговарајући начин задовољења исказаних потреба. Све сложенији системи потреба захтевају и сложеније просторне услове активности у процесу њиховог задовољења. Процес грађења и формирања насеља и градова као део активности које човек обавља, јесу последица нужности да се тим активностима дође до резултата којима би се задовољиле потребе друштва. Свесно задовољење потреба најчешће се одвија кроз размену, која може бити материјална и духовна, представља активност уз помоћ које се врши задовољавање потреба појединих група у одређеним просторним целинама. Те просторе чији је основни циљ размена називамо насељени простори или насеља. Сходно томе приоритетни циљ постојања насеља јесте обезбеђивање повољних услова за задовољење потреба. Формирањем првих насеља јавља се потреба да се градитељска радња све више усавршава до настанка модерних урбаних центара у којима ће како друштво, тако и појединац задовољити максимум својих потреба (Пунишић, М., 2008). За задовољење потребе није довољна само жеља, већ се морају развити читави производни погони, омогућити средства и створити

услови за реализацију плана. Овим делатностима доприносимо и јачању све сложеније поделе рада, а градски центри постају места где људи могу задовољити највећи број потреба. Све је више насељених места, све бројнији градови који представљају места сталне размене како материјалних тако и духовних вредности и односа везаних за културу и комуникацију, што представља основ урбаности.

6.2. Појам града и тезе о његовом настанку

Проучавајући и анализирајући настанак и развој насеља у прошлости врло често нам се намеће питање који је то период када се појављују прва насељена места, прва села или градови. Посебно је интересантна чињеница начин на који су настала у тој далекој прошлости. Постоје многобројне теорије и хипотезе везане за ову проблематику, различити научници баве се истраживањем и проучавањем давно насељених места, али до данашњег дана нема правог одговора на ову тему.

Данас знамо да најстарија насељена места која су била претеча садашњих градова имају своје корене неколико хиљада година уназад. Још од свог настанка човек је имао потребу за одређеним простором у ком ће живети, потребу да преживи обезбеђујући себи храну и кров над главом. Основне животне потребе намећу и одређен однос човека према природи, коју је морао на неки начин подредити својим потребама. Бавећи се сакупљањем разних плодова, ловом многобројних животиња, човек је задовољавао инстинкте и нагоне, не разликујући се превише од других врста животиња. Међутим, кроз одређено време јавили су се и први почеци развоја пољопривредне производње, чему је допринело култивисање неколицине биљних врста и припитомљавање одређеног броја животиња. У том периоду негде пре око десет хиљада година појављују се прва већа насељена места (градови), посебно на местима повољног географског положаја као што су долине великих река, обалске линије мора и океана, простори богатих природних потенцијала и повољних климатских карактеристика. Најстарије градове налазимо на простору Месопотамије у долинама река Тигра и Еуфрата, стари градови Асирије и Вавилоније који датирају из периода од преко две хиљаде година год пре нове ере, затим градови на простору данашње Сирије и Анадолије, као и градови древног Египта, Феникије, Медитерана, који је у то време представљао целокупан простор тада познатог света. Већ у то време поред

пољопривреде као основе друштвеног развоја, јављају се први трагови духовности, културе, цивилизације и производно занатских делатности. Све већим људским потребама, развија се и колективна свест живљења у заједници, повећава се поље радних активности и доприноси развоју све већег броја животних функција. Посматрањем и анализом броја и карактера функција које се одвијају у одређеној просторној целини, долазимо до уочљивих разлика између одређених насељених места.

На основу функционалне различитости појединих насељених места долази се до веома јасне диференцијације у појмовном смислу између градова и села. Различити аутори имају неједнаке погледе по питању њиховог настанка, развоја и порекла. На једној страни полази се од теза да је град виша културна форма, а израстао развојем и еволуцијом из села. По другој теорији одређени аутори сматрају да се село и сеоска култура на овај начин стављају у подређен положај у односу на градску цивилизацију. Село и град као насеља се упоредо развијају из заједничког прануклеуса следећи сопствене путеве, међусобно се дотичући на многим интересантним тачкама (Lefevr, A., 1974, str.17). По овом аутору древна друштва Месопотамије и Египта су прастворитељи руралног и урбаног света. Постоје тврдње и другачије тезе по којима је град као насеље старија творевина од села (Jacobs, J., 1970, str.31). Он сматра да је град настао још самом појавом сакупљачког и луталачког начина живота прачовека и да је на тај начин утицао на стварање села. По њему град помаже да се повремене логори ловаца претворе у стална насеља, да се племенске номадске заједнице окрену стационарном животу на једном месту, да се сакупљачке и номадске скупине претварају у села пољопривредника.

Питања о настанку и развоју града су још увек присутна и стално активна, а различити региони имају различите моделе и погледе о њиховом стварању. Ако кренемо од почетне претпоставке да је сваки свесно формиран просторни склоп, настао ради задовољења појединих људских потреба, онда можемо схватити и анализирати проблем о настанку различитости насељених места. Са друге стране просторне структуре град и село, стварају услове за обављање делатности које имају за циљ задовољење неких нових потреба које су се јавиле, или ће се јавити.

7. Град као центар и његове везе са околином

Током дугог историјског периода настанка и развоја града, интеграције и функционализације просторних целина, појављује се и све сложенија подела рада заснована на већем броју друштвених делатности. Још од формирања најстаријих људских делатности и задовољења основних потреба, стварањем вишка производа, јавља се и процес размене добара и почетак развоја трговине. Увођењем првих подела рада, још од давних времена палеолита и неолита, долази до стварања једноставних модела друштвене размене. Усавршавањем и стицањем нових знања, активности које су до тада биле интегралне и заједничке рашчлањавају се на низ мањих радњи и операција, а то све је последица задовољења потреба на што квалитетнији начин. Тежњом да свако ново задовољење буде што квалитетније и боље, иновативније него у претходном периоду, долази се до једног сасвим новог правца развоја (Mamford, L., 2001).

Природни потенцијали и специфична подела рада доприносе стварању све бројнијих друштвених добара, која представљају производ интеграције и колективне људске организације. Примитивна друштва нису могла имати сложенију поделу рада, већ се то огледало у организацији свих чланова једне породице, племена на обављању свакодневних послова, производњи хране првенствено. Стварањем вишка производа и могућношћу обезбеђивања већих залиха хране, обезбеђен је основни предуслов за сталним насељавањем одређених просторних површина. Али, и таква релативно слабо развијена подела рада била је довољна да у спектар људских потреба унесе и неке нове. Такве новонастале потребе захтевају и стварање нових специјалистичких занимања и дезинтеграцију друштва у целини. Задовољењу неких новонасталих потреба било је неопходно допремање одређених производа и сировина из других области, односно јавила се и потреба за транспортом. Прва путовања која су се одвијала у потрази за производима и робама из удаљених предела допринела су развоју поморства, као тада јединог облика саобраћаја и посредне размене. Овакав облик транспорта јавио се као последица што ефикасније производње и набавке потребних добара, посебно развојем металургије и организовањем првих већих градова. Пут између сировина, полупроизвода и њиховог уобличавања некада је износио и више хиљада километара, а неопходност пребацивања материјала са једног места на

друго, створила је поморство као једно сасвим ново занимање, односно животну функцију. Структура друштва постаје све сложенија, а са њом и људске потребе, тако да је постало немогуће сопственим привредним потенцијалима задовољити све потребе једне релативно уске заједнице. Колективизација и интеграција овог друштва је сада подигнута на један комуникативни, организациони и виши технички ниво. Сусрет различитих култура и привредних активности на једном простору свакако доводи до њиховог унапређења. У таквим условима, сложенијих друштвених процеса и развоја духовних норми и матрица, развија се град као жариште акумулирања свих снага којима једна заједница располаже. Он представља место интеграције свеукупног друштвеног потенцијала. Некадашња потпуна неорганизованости привредних активности и просторних целина, бива измењена преображајем и сажимањем која носе урбана обележја. Одвијањем многобројних садржаја производње, размене и различитих привредних функција на једном месту, неминовно ствара врло сложене друштвене последице. Са сваким степеном задовољења новонасталих друштвених потреба, усложњава се и друштвена подела рада, а јављају се и нова специјализована занимања. Све сложенијим системом друштвених потреба, комплекснијом поделом рада и све већим јачањем дезинтеграционих снага, ствара се амбијент врло снажног интеграционог дејства који у таквим условима структуре друштвених односа постаје све снажнији (Пунишић, М., 2008.).

Немогућност задовољења свих својих потреба сопственим радом појединца или заједнице, који обављају друштвеном поделом рада наметнуто занимање и специјализовани су за одређену активност, наводе на нужност интегрисања у шире друштвене системе, односно полифункционалне целине новоформираних насеља. Простор у коме се одвијају све активности, врши сложена робна, културна, духовна, религијска и свака друга размена, представља центар или жижу интеграционог друштвеног процеса. Ако се свеукупна друштвена активност, било да је реч о материјалној или духовној, одвија у једној затвореној заједници, у том случају насеље које представља средиште те заједнице не може имати улогу центра. Да би се уопште говорило о центру, неопходна је далеко сложенија и захтевнија форма друштвене организације и поделе рада. Центар није само веза са околним пољопривредним простором из кога се снабдева храном и

тима задовољава основне животне функције његових становника, већ он одражава један изузетно комплексан друштвени систем који нас повезује са ширим подручјем, успоставља везе са другим градом и формира са њим једну интегрисану урбану целину. Тек у таквим условима обим производње, потреба и размене добија такве размере да без транспорта, посредника и комуникације обједињавање активности се не може ни замислити. Град као центар дакле постоји само у условима потребе за интеграцијом сложених активности у ширем градском подручју које захвата већи број градова, дакле у условима међусобне међуградске размене производа и поделе рада. У оквирима неких међурегионалних целина такав град се препознаје по одређеним активностима, обавља одређене специјализоване делатности, тиме у систему градова обавља одређену функцију, што га битно разликује и чини препознатљивим од других. Град представља далеко несамосталнију и зависнију категорију од простијих друштвених и просторних система села која се налазе у његовој околини. Он као сложен систем није сам себи довољан већ је нужна интеграција у заједницу градова, да би задовољио потребе људи у њему и могао успешно вршити своју материјалну и духовну репродукцију. Степен функционалне опремљености града одређује и могућности задовољења потреба, као и интеграциону способност околних насеља, града и заједнице. Стварају се услови међусобне размене, саобраћаја и комуникационих веза између центра и околине на један сасвим нови, специфичан и веома сложен начин, који се манифестује кроз задовољење потреба и конзумирање производа и сировина из веома удаљених подручја кроз читав низ функционалних веза и односа једне шире регионалне целине (Мацура, В., 1989).

Поделом функција одређених градских центара њихове везе су све јаче а међусобна зависност постаје нужна. И поред специфичне активности коју један град обавља, становништво често тежи читавом спектру различитих потреба које треба задовољити, али задовољење тих потреба не зависи само од насталих жеља. Уколико се поједина потреба јавља као учестала, биће уврштена и лоцирана у самом граду, односно обезбедиће се услови за њено задовољење. У супротном ако постоји мали број захтева за одређеном потребом, оне се могу задовољити одласком или у други град или се морају потиснути. Тако се у систему градских центара јављају одређене разлике, немогућност задовољења одређеног броја

потреба до неког нивоа. Управо то представља кључни разлог јављања одређених разлика у хијерархијском и функционалном типу међуградског система урбаних центара. Градски центар не задовољава само потребе својих грађана, већ ближег и даљег подручја града, његове околине и система градова. Центар представља град себи својствених садржаја који стоје у служби разноврсних потреба и интереса грађана који живе у њему, његовој ближој и даљој околини, а све у циљу остваривања материјалних и духовних вредности, интеграцији функционалног система просторне целине градског, ванградског и подручја система урбаних центара (Пунишић, М., 2008).

7.1. Хијерархија централних места

Анализирањем и посматрањем насељених места уочавамо врло често да се поједина подручја развијају много брже и снажније од других, јавља се потреба за пресељењем из једних крајева у друге, као и потреба за међусобном разменом и везама како у погледу материјалних тако и духовних вредности датих простора. На основу тога могу се увидети јасне разлике у развоју појединих насељених места, појављују се различити односи и везе одређених просторних целина, као и комплексна структура функционалне међузависности.

Са све већим потребама које се јављају као последица општег привредног и друштвеног развоја уочавамо све сложенију структуру људских делатности, појаву градова и сеоских насеља, која представљају носиоце производних и услужних функција, а доприносе и неједнакој регионално-функционалној развијености појединих насеља у тој врло сложеној подели рада. Управо из те функционалне различитости можемо јасно сагледати да свако насеље има своје специфичности, одређене врсте делатности, изузетно сложен и неједнак обим, квантитет и квалитет како производних, тако и услужних функција.

Поједина насеља се интензивније и брже развијају, прилагођавају систему нових и сложенијих људских потреба, док друга насеља постају хомогена, немају велики број функција и споро се развијају у новој полифункционалној структури друштвених односа и просторног развоја. Узроци и последице наведених неједнакости у просторно-функционалној структури насељских целина огледају се кроз хијерархију насеља, односно кроз степен ангажовања и

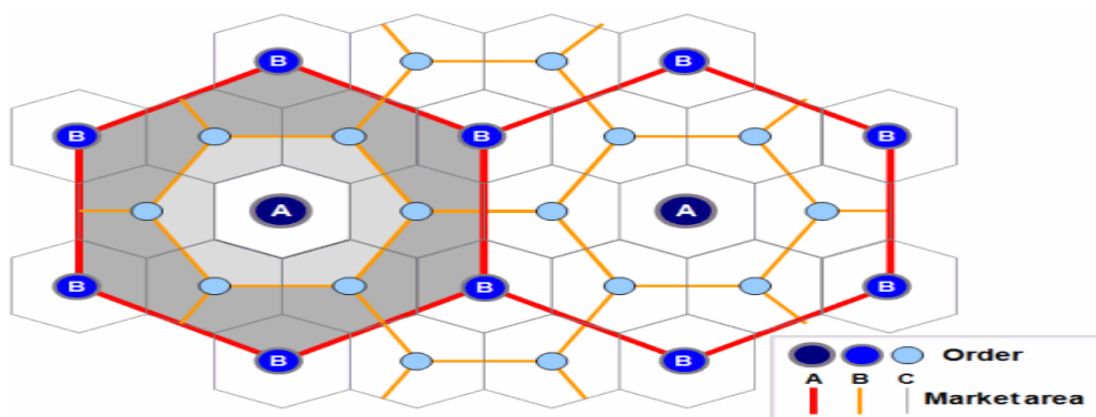
удела у друштвено-територијалној подели рада. Постоје различити критеријуми, теорије и разматрања везана за функционалну хијерархију насеља. Полазне основе у тумачењу представљају типови насеља у односу на степен производних или услужних делатности становништва које живи у њима. Услужни центри имају највећу концентрацију и обим привредних функција, они бивају покретачи развоја, постају центри моћи и полифункционалног друштвеног развоја.

Одређивање и анализа хијерархије централних места постаје значајно питање у ери врло комплексних и сложених међуљудских односа, свеопштег просторног развоја и нових привредних делатности. У проучавању хијерархије централних места примењују се бројне методе, а универзални модел још увек не постоји, што нам јасно указује на сложеност ове проблематике.

Теорија централних насеља, мреже насеља настала је између два светска рата. Идеја о централитету градова и њиховим гравитацијским подручјима се јавља у наведеном раздобљу у Америци и Европи, а оснивачем теорије централних насеља сматра се Валтер Кристалер. Кристалер је под утицајем ранијих радова географа и економиста, нарочито В.Е. Кола, Ј. Вон Тинена, А. Вебера, Р. Градмана и других, систематски разрадио теорију централних насеља и унео је у научну литературу. Своју дедуктивну теорију, која је требало да објасни величину, број и размештај градова и насеља у простору, изложио је у својој познатој књизи "Die zentralen Orte in Suddeutschland", објављеној у Јени 1933. године и Дармштаду 1968., с тим да је неке идеје у каснијим радовима допуњавао 1938 и 1950. год. (Vresk, М., 1980., str.194).

У својој теорији Кристалер полази од констатације да је базна функција града снабдевање околног подручја робом и услугама. Првобитно значење у том погледу имају, дакле, услужне, тј. терцијарне и квартарне делатности. Распоред насеља је узрочно повезан са распоредом наведених делатности. С обзиром да сва насеља морају бити снабдевена робом и услугама по Кристалеру просторни распоред насеља мора бити такав да што мањи број градова снабдева што већи број насеља на што мањој удаљености. Град се из тог разлога налази у средишту своје комплементарне регије, а остала насеља су око њега (Christaller, W., 1933).

Због ових централних функција и централног положаја назив град замењен је централним насељем, као и због тога што централни карактер могу имати и насеља која нису градови. Кристалер даље истиче да се централна насеља разликују по броју и врстама централних функција као и по величини комплементарног подручја. Централно насеље вишег ранга има више функција самим тим и веће гравитацијско подручје. Свако насеље вишег степена садржи функције нижег централитета, тако да између насеља постоји хијерархија.

Слика 1: Хексагонална шема централних насеља Валтера Кристалера

Извор:Rodrique J. P., 2013. Diagram from Hofstra University, Dept. Of Global Studies& geography, New York, USA

Размештај насеља у простору, истиче даље Кристалер, је такав да насеља сваког степена централитета чини хексагонални облик. Његов модел централних насеља садржи фиксни однос између сваког нивоа у хијерархији. Тај однос Кристалер зове "К" вредност, који показује да сваки центар доминира над одређеним бројем центара нижег нивоа, као и њиховим комплементарним подручјима, укључујући и властито. Кристалер је предвидео три принципа на којима се огледају ови односи. То су : а) снабдевачки или тржишни принцип ($K=3$), б) прометни ($K=4$) и ц) управни принцип ($K=7$). Деловањем ових принципа могу настати, променом оријентације и величине шестоугаоника, три могућности у распореду насеља,с тим да се троугаона мрежа не изгуби. Наведена три принципа произилазе из социјално-политичких законитости. Најзначајнији је снабдевачки или тржишни принцип, а најчешће се уочава у густо насељеним аграрним просторима.

Свој идеални модел Кристалер је заснивао на снабдевачком ($K=3$) принципу (Vresk, M., 1980., s.195). Код система централних насеља по принципу ($K=3$) распоред насеља у шестоугаонику изгледа овако: у средишту шестоугаоника налази се насеље вишег нивоа, означено словом А, док се у угловима налазе шест насеља нижег нивоа приказана словом В, тако да границе комплементарног подручја насеља вишег нивоа пролазе кроз шест насеља нижег нивоа С, процесом транспортне улоге у остваривању тржишних потреба и размене добара суседних гравитационих центара (сл.1). Према том распореду, свако насеље нижег нивоа се налази између три насеља вишег нивоа, која се такмиче за превласт над тим насељем. Осим критичких примера, многи аутори су разрађивали теорију и покушавали је проверити у појединим просторима. Критику коју су аутори имали на Кристалерову дедуктивну теорију је та да теорија централних насеља не може бити општа теорија локације за све градове, и да шестоугаони облик комплементарног подручја и распореда централних насеља не постоји.

Кристалеров модел показао се као идеализован, што је и разумљиво с обзиром на то да Кристалер развија свој модел на замишљеном идеално хомогеном простору, који је идеално раван са уједначеном густином насељености, са идеалном саобраћајном мрежом, правилним распоредом, сировина итд. Досадашњи методолошки приступи у одређивању централних насеља могу се сврстати у две групе. Дедуктивне методе које узимају непосредно у обзир само један показатељ и то сматрају као важеће мерило за разврставање насеља. Типичан представник ове методе је Валтер Кристалер. Велики број урбаних географа хијерархију централних места саставио је на основу броја активног становништва у услужним делатностима, (видети, на пример: Harris, C. D., Ulman, E. L., 1945.). Наравно, коришћење само једног "универзалног" показатеља има своје предности, али и доста недостатака, нарочито са аспекта осветљавања стварног става о објективној стварности на датом испитиваном терену (Vresk, M., 1980).

Емпиријске методе полазе од стварне ситуације у простору, стога користе велики број показатеља из испитиване услужне делатности. Насеља се разврставају на основу тога колико од тих показатеља поседују и каквог су

они квалитета. При томе, редослед се формира на два начина: или се користе бројчане вредности као згуснути израз функционалне вредности одабраних показатеља, или се узимају у обзир градације институција (нпр. здравствена станица, дом здравља, општа болница, специјалистички институти) и на тој бази формирају хијерархијски редоследи и степени. У првом случају постоји могућност знатно прецизнијег разликовања, док други начин даје уопштеније резултате. За коришћење емпиријских метода класичне примере су дали Schmook, G. (1968.), Davies, E. K. D. (1967), Preston, R. E. (1971), Berry, B. J. L., Garrison, W. L. (1958), Green, F. H. W. (1951), Vriser, I. (1968) и многи други. Емпиријском методом се сагледава стање по насељима са квалитативне стране функција, а хијерархија се формира на основу бројчаних израза хијерархијских вредности показатеља. Метода је првенствено погодна за утврђивање хијерархије насеља у оквиру оних услужних функција које нису непосредно везане за привредне делатности, које немају карактер робе и као такве задовољавају веома специфичне људске потребе. Те друштвене делатности су школство, наука и култура, здравство и социјална заштита, затим правна и управна служба. Ове делатности задовољавају потребе вишег реда, нематеријалне природе, које се повремено јављају, а чије задовољење у крајњој линији зависи од културног нивоа и развијених тенденција друштва. Емпиријске методе могу се такође применити за утврђивање редоследа насеља у оквиру услужних привредних функција. (Vresk, M., 1986. str. 200-205).

При оваквом приступу у одређивању централних насеља јављају се неки проблеми. Прво је проблем избора централних функција за које се врше истраживања. Овај је проблем наглашенији у крајевима већих структурних разлика становништва, поготову када је изражена разлика у стандарду потрошње. При избору функција и формулисању питања неизбежан је суд аутора. То свакако може утицати на објективност оцењивања. Због немогућности да се испитују све централне функције које постоје у истраживаном крају, аутори најчешће изаберу функције карактеристичне за поједине степене централитета. Други се проблем јавља при оцењивању централитета и одређивању гравитацијских подручја на темељу прикупљених података. Неки аутори често доносе оцене интуитивно, а неки се, посебно у

новије време служе статистичко-математичким поступцима (Николић, М., 2010). Један од класичних емпиријских радова у одређивању хијерархије централних насеља и гравитацијских подручја јесте Туоминенов рад у Финској. Туоминен се у одређивању гравитацијских подручја ограничио на четири групе питања, а то су: 1) место задовољења дневних потреба, 2) место продаје пољопривредних производа, 3) место задовољења здравствених потреба и 4) место задовољења културних потреба (Tuominen, O., 1949). Добијене резултате је синтетизовао и одредио доминантне гравитацијске зоне центара. Квантитативне и квалитативне методе одређивања централних насеља се често комбинују (Vresk, M., 1986).

7.2. Теоријско-методолошке основе нодалности

Савремени приступ у изучавању и анализирању просторних целина, полази од чињенице да је регија целовит и комплексан територијални систем, који се састоји из природно-географских и друштвено-економских елемената, са развијеном структуром међусобних односа, што доприноси стварању врло сложених интеграционих и динамичних система. Разноврсни елементи структуре простора (насеобинске форме и функције), снагом процеса који се међу њима одвијају, могу бити повезани у хомогену и функционално регионалну целину, и обрнуто, да делови мањих или већих просторних целина могу припадати различитим регијама или регионалним системима (Тошић, Д., Невенић, М., 2007).

Регионалну издиференцираност и повезаност различитих елемената односно објеката система први је дефинисао К. Ритер, који је под утицајем рационализма чији су представници Имануел Кант и Фридрих Рацел, појам регије представили кроз израз јединствене и непоновљиве просторне целине у којој постоји интерактивна веза између природе и друштва. Заступник ове теорије и њен заговорник био је и Фердинанд фон Рихтхофен који је кроз призму географског детерминизма покушао да објасни и опише одређене географске појаве и процесе. Карл Ритер у географију уводи "Gestalt" односно теорију целине, према којој је земља посматрана као целина сачињена из делова које чине природа и у њој настањена људска друштва. Овај правац природну средину ставља у први план, придајући јој огроман значај у обликовању и стварању

просторних целина, сматрајући да природне особености простора детерминишу развој различитих култура и друштава (Тошић, Д., 2012).

Француски географ Пол Видал Де Ла Блаш делимично прихвата идеје које су имали његови претходници, али под утицајима Емила Диркема, Франца Боаса и Фредерика ле Плеја поставља посибилистичко тумачење односа човека и природе полазећи од хипотезе да природа и друштво чине недељиво јединство. У овој теорији готово је сломљена идеја детерминизма, природној средини даје се подређен положај и улога у општем друштвеном развоју и трансформацији просторних целина (Vidal de la Blache, P., 1921). Примарни природни ареали бивају оплемењени и изграђени у секундарне културне центре развоја. Увођењем временских и културно-историјских димензија изграђени су темељи истраживања територијалне зависности природе и друштва (регија) кроз везу узајамних просторних веза и односа. Испуњеност и интегрисаност природних и друштвених елемената, који чине целовиту и јединствену регијску целину анализирао је и А. Хетнер кроз "идвајање хоролошких јединица различитих територијалних и друштвених величина са својим индивидуалним карактеристикама који представљају израз међудејства природе и друштва" (Hettner, A., 1927). У том садејству читава земљина површина издиференцирана је на хоролошке јединице различитих територијалних и друштвених величина или регије (Тошић, Д., 2012).

Развојем и сложености савремених друштвених односа, нових социоекономских, демографских, политичких, гео-просторних и других процеса долази до сасвим новог функционално-процесног приступа у регионалној организацији простора. Анализа и истраживање савремених процеса захтева нову теоријско-методолошку основу којом се проучавају просторно-структурне функције, интеракције и процеси као и њихову улогу у организацији територијалних система. Процесни функционализам јесте кључни правац и начин схватања и разумевања врло сложених и нестабилних, пре свега динамичних односа многобројних елемената одређене просторне структуре. Представници егзактности и функционалних трансформација и односа у географској средини (В. Бунге, Е. Улман, В. Гарисон, Ф.К. Шефер) кроз методологију систематичности и генерализације, дефинишу свеукупност интеракција између елемената простора формирајући хомогенизовану регионалну структуру (Милошевић, З., 2016).

Џон Фридман је у чланку *The concept of a planning region* (Концепт планске регије) већ 1956. године у средиште регионалног планирања поставио нодалну регију која представља "базу планирања у индустријској економији" (Friedmann, J.R.P.,1956). Данас у условима постиндустријске и глобалне економије, новим односима организације и уређења простора, урбанизације и децентрализације, везе између становништва и територије како на локалном, тако и на регионалном, државном и глобалном нивоу постају све интензивније, функционалније и сложеније. Градови постају носиоци функционалних односа, просторних веза и центри трансформације како свог тако и околног животног простора.

Анализирањем размештаја различих функција и активности становништва у простору и времену и њихових међусобних функционалних односа, увиђамо да су се паралелно са тим процесима вршиле и трансформације урбаних подручја, а исто тако мењао се и њихов однос према окружењу. Истраживања усмерена на функционалан развој градских подручја, односно „функционално урбаних региона“ карактеришу три развојне фазе процеса урбанизације. Ове фазе урбанизације не везују се само за урбану проблематику и процесе урбанистичког планирања, већ представљају одраз свеукупних функционалних процеса који се дешавају у регионалном окружењу као што су миграциона кретања становништва, промене интензитета и смера у простору условљена укупним друштвеним развојем, промене услова везаних за квалитетнији живот, као и промене у начину комуникација, веза и односа међу људима (Ђорђевић, Ј., Тошић, Б., 2013).

Град данас представља један мултидимензионални и мултифункционални отворен систем, што у значајној мери отежава његово изучавање, као и унутрашњу просторну поделу и гравитациони домен (Раткај, И., 2012). Данас у условима убрзане индустријализације и урбанизације, коју одликује интензивна концентрација становништва и функција у градовима и њиховом окружењу, долази до стварања нових регионалних структура, односно градских региона, чије се постојање заснива на непрекидној интеракцији града са околином. Такође, урбанизација истовремено подстиче и процес напуштања сеоских подручја и миграцију становника у градове уз напуштање пољопривредне делатности у замену за друге (Тошић, Б., 1998).

Појавом нових цивилизацијских норми, савремених друштвених тековина

указала се потреба за применом и дефинисањем новог концепта нодалног региона, који ће осликавати сву сложеност, хијерархију и специфичност функционалних односа на неком простору (Ђорђевић, Ј., Тошић, Б. 2013).

7.3. Нодалне регије и урбани системи

Значај и улога града у простору зависи од његове функције коју има не само за становнике који живе у њему, већ и за становништво околних простора који су са њим функционално везани. У граду се могу обављати како производне тако и услужне делатности које треба да задовоље потребе људи у граду и његовој широј околини. Између града и његове околине постоји комплементарно функционални однос који се огледа у томе што становници околних простора купују робу и услуге која је пореклом из града, док околни простор постаје извор сировина, минералног богатства, извор многих прехранбених производа и радне снаге. Та непрекидна и преко потребна међузависност централног града и његове уже и шире околине ствара један посебан и врло сложен систем друштвено-економских функционалних односа (Ђорђевић, Д., Дабовић, Т., 2009).

У тако сложеном и компактном систему комплементарних односа, градови преузимају жаришну улогу социо-економске трансформације, они представљају центре запошљавања руралног становништва, а постају и носиоци просторно функционалних односа. Својом гравитационом снагом, као центри стварања и развоја нових друштвених и привредних делатности, доприносе јачању радних потенцијала становништва руралних средина, а као последица тога настају дневне миграције радне снаге, које су узрок стварању физиономско-морфолошких, економско-социјалних, као и функционалних промена у граду и његовој околини. Град утиче на аграрну производњу околног простора где пољопривредни производи који се допремају до града могу бити сировине за прерађивчку индустрију која постоји у самом граду, или могу бити употребљени у самом процесу задовољења основне људске потребе за исхраном. Поред основне функције која задовољава потребе за материјалном производњом и потрошњом, град представља центар развоја услужно-сервисних привредних делатности у простору као што су трговина, здравство, школство, управа, судство, угоститељство и многе друге. Свака од ових делатности развија мрежу својих

установа, где се установе вишег ранга налазе у градовима-центрима, а установе нижег ранга распоређене су у мањим центрима и местима околних простора. Функционална зависност града и његовог околног простора одражава се у непрестаној циркулацији робе, људства и информација. Што је већа удаљеност околних простора интезитет функционалних веза се смањује, па сходно томе градско гравитационо подручје може имати неколико зона или појасева, који су у различитом степену међузависности са градом. Град са околним подручјем уз које је функционално везан, са којим постоји стална интеракција изражена у циркулацији људи, робе и информација, чини просторно функционалну целину - нодалну или поларизацијску регију. (Vresk, M., 1986., str. 180-184).

Анализом просторно-функционалних веза и односа, као и прикупљањем информација о циркулацији која се одвија између града и његове шире и ближе околине, вршимо издвајање нодалних регија као врло хетерогених и комплексних просторних целина (Стаменковић, Ђ. С., Тошић, Д., 1994).

Многи аутори бавили су се проблемом издвајања и ограничавања простора нодалних регија. Код простијих хомогених регија и једноставних гравитацијских ареала, на основу једног параметра или елемента одређеног простора, границу представља место крајњег гравитацијског домета. Међутим при одређивању нодалних регија синтезом више сложенијих гравитацијских ареала, појављују се проблеми, јер се гравитацијски ареали не поклапају, а тада се узима у обзир такозвана „средња“ граница (Green, H. L., 1955). Све већим друштвеним и економским развојем, све сложенијим функционалним односима у простору, мењали су се и приступи у издвајању и диференцирању нодалних регија и центара. Некада су постојале јасно изражене разлике између централног града и околног руралног простора, а посебна пажња придавала се утицају града на промене у физиономском и функционалном пејзажу и начину искоришћења аграрног простора (Thünen, H., 1826). Он претпоставља формирање неколико зона различитог начина искоришћавања аграрног земљишта сходно удаљености од града. Ове метода и модел у садашњем времену нема значајнију примену, јер данас све мање градова се снабдева храном из своје околине, а стварање међународних тржишта пут до хране у значајној мери олакшава и доприноси размени производа из веома удаљених крајева.

Концепт функционалних или нодалних регија темељи се на чињеници да су основне економске и социјалне функције концентрисане у одређеним пољима и тачкама које имају улогу полова конвергенције и дивергенције просторних и функционалних веза. То повезује, обједињује и интегрише различите територијалне целине у функционално заокружене, али отворене регионалне системе или нодалне – чворишне регије (Тошић, Д., 2012, стр.83). Чвориште се може дефинисати као место где почиње и завршава се било каква интеграција у простору. Према томе, значење неког чворишта, односно нодалност неког подручја одређује се у односу његове интеграције са другим чвориштима. Повезаност свих чворишта у функционалну целину одвија се помоћу многобројних просторних веза и односа, као што су различити саобраћајни и информациони инфраструктурни системи. Поред функционалне међузависности, постоји и хијерархијски однос између нодалних центара, који се огледа у смеру и количини циркулације робе, информација и људства, једне чворишне тачке према другој. Величина нодалне регије зависи од нодалности самог чворишта, што значи да су мања чворишта, односно мање нодалне регије, функционално везане за већа чворишта или веће нодалне регије, а на основу тога може се закључити да постоји читав систем чворишта, односно систем нодалних регија. Неколико мањих нодалних регија, чини једну већу регију, тако да систем нодалних регија може имати више хијерархијских ступњева. Свака се нодална регија у свом нодалном систему проматра као подсистем у целомитом нодалном систему, или као систем за себе (Hagett, P., 1965)

Нодални регион треба проучавати као веома комплексан систем, динамичан и развојан, без крутог административног ограничења, који је у потпуности завистан од стања и развијености друштвене заједнице, од производних снага и односа, организованости и стања планирања, као и његове улоге у целокупном друштвеном систему (Ђорђевић, Ј., Тошић, Б. 2013).

Градови су најзначајнија чворишта, са највећом нодалношћу, па можемо рећи да нодални систем одговара урбаном систему у простору. На основу свега изреченог може се закључити да се урбани систем дефинише као скуп градова који су међусобно повезани интеракцијама. Урбани систем се развија као просторно-функционална целина коју чини већи број градова који представљају

елементе тог система. Главна обележја урбаних система чине три битне димензије, а то су 1) хијерархијска или вертикална која показује функционалну међузависност центара у урбаном систему, тј. приказује колико малих центара или чворишта функционално зависи од центра вишег ступња; 2) просторна или хоризонтална која се базира на величини гравитацијског подручја, а по којој урбане системе можемо поделити на локалне или дневне, регионалне, националне и светске урбане системе; и 3) временска димензија урбаних система јасно се препознаје у неколико раздобља која се поклапају са ступњем друштвено-економског развоја (Vresk, M., 1980., str.185).

Дефинисање граница нодалних региона веома је отежано с обзиром на чињеницу да су привредне функције једног региона испреплетане са функцијама суседног, или некада врло удаљених региона. Дешава се често да привредне функције једног подручја дели више градова, услед чега се јавља већи број гравитацијских центара. Посебан проблем представљају међуградска и гранична подручја, која на основу гравитационе припадности остају неодређена, или гравитирају различитим центрима (Ђорђевић, Ј., Тошић, Б., 2013).

Током времена урбани системи се развијају и изложени су сталним променама које могу бити последица спонтаног друштвеног развоја или планских интервенција одређених друштвених група, а све у циљу што боље организације и интеграције просторних целина и њихове уклопљености у процесу глобализације и урбанизације као иницијала новог светског поретка (Vresk, M., 2002).

7.4. Концепти поларизованих регија и одрживи развој

Нодални регионализам као облик функционално-процесних и економско-социјалних односа заснива се пре свега на друштвено-географским димензијама простора и доминантној улози града, као и преображају радних активности становништва из примарно-секундарних у терцијарно-квартарни сектор привредних делатности.. Утицај нодалног центра синтетиче и метаморфише насеља у окружењу формирајући један сасвим нови простор функционално-урбане регије као новог облика друштвено-економских и функционалних односа. На овај начин представљена организација насеобинског система ствара основу за разумевање контекста, приступа и концепта за дефинисање одрживог развоја

просторно издиференциране, а системски отворене целине приказане кроз међузависност физичко-географских, просторно-географских, економско-социјалних, демографских и функционалних карактеристика.

Различити концепти и теорије појављују се како би на што ефикаснији начин приказали, појаснили и у основи допринели формулисању регионалне науке чији је циљ да се истраживања на пољу друштвених и природних карактеристика одређених просторних система обједине у анализи јединства просторне целине. На тај начин целокупна организација простора дефинише се у складу са интервалом и интензитетом мењања социо-економских и физичко-географских интеракција, чинећи такав простор системом врло сложених унутрашњих структура. Структура делатности и на њој заснован модел економских сектора користи се врло често као показатељ нодално-функционалне и социо-економске трансформације насеља, регија и регионалних система. Такав вид регионализације полази од чињенице да су насеља и њихове функције главни фактори регионализације. Развијено је више концепција по којима се на основу промена у структурама делатности становништва сходно центру њиховог рада или становања, одређују токови просторног развоја регија и урбаних система, који су различити по свом територијалном, демографском или економском развоју. Постоје многи модели страних аутора који на истим или сличним принципима врше функционалну типологију и класификацију насеља и регија. Посебно су добро прихваћени радови, односно модели (Enequist, G., 1946.) и (Ferre, H., 1961). Овај модел сектора делатности примењиван је и у српској географији и просторном планирању: утврђивање веза између функционалног усмерења и регионалне повезаности урбаних центара Србије (Djuric, V., 1970), одређивање улоге урбаних центара као полова раста и развоја у просторној организацији Србије (Вељковић, А., Јовановић, Р., Тошић, Б., 1995.), истраживање просторно-функционалних веза и односа у нодалним регијама Србије и утврђивање законитости развоја дневних урбаних система (Тошић, Д., 1999.), разрада методологије за функционалну типологију насеља и насељских система у регијама Србије (Грчић, М., Грчић, Љ., 2002) и многи други (Тошић, Д., 2012). Све до почетка педесетих година прошлог века, постојало је више теорија, које су најчешће са економског аспекта објашњавале неравномеран регионални раст,

развој и прогрес. Постојале су многе теорије које се баве овим проблемом, а њима су детерминисане законитости, као и узрочно-последичне везе неравномерног регионалног развоја. Различита тумачења концепта региона под утицајем укупног, посебно економског развоја, временом је еволуирало, прошавши кроз одређене фазе. Пресудни елемент у промени концепта региона, јесте у наметању и третирању развоја као узрочника промена у простору и његовом функционалном диференцирању. Међутим пре него што се дошло у фазу функционалног прошло се кроз фазу формалног региона. Развојни процеси са доминантном економском компонентом, посебно почетком овог века са интензивним или скоковитим структурним трансформацијама, које су се директно одразиле у начину организовања, коришћења и уређења простора, утицале су на дефинисање и прихватање концепта функционалних региона. Овде се ради о подручјима која карактерише функционална кохерентност хетерогених али међузависних делова и елемената, препознатљивих кроз мењање структуре насеља у којима кључне развојне функције преузимају градови различите величине, тенденције раста и хијерархијских односа. Објашњавајући и анализирајући суштину концепта функционалних региона, који се развојем и јачањем теоријских расправа називају и нодалним или поларизованим, основни приказ дао је Е. Хауард идејом стварања градова-вртова као просторно функционалних целина (Дерић, Б., Перишић, Д., 1996).

Допринос развоју теоријске мисли о концептима поларизованог развоја дали су и шведски економиста Myrdal, G. M., (1957) и амерички економиста Hirshman, A. O., (1958) кроз процес кружне кумулативне каузалности на примерима везаним за лоцирање индустријских погона у одређеним регијама. Тако лоцирана индустрија има снажно кумулативно дејство, што подстиче стварање капитала, прилив радне снаге и развој услужних делатности, јавно социјалне инфраструктуре. Ствара се кумулативна спирала која се манифестује просторно и економски концентрацијом становништва, производње, капитала, терцијарних и квартарних делатности, односно прогресом појединих регија или њихових центара. На другој страни у периферном појасу одвијају се супротни процеси, где се појављује депопулација, смањење учешћа радно активног становништва и социјално-економска криза, тако да наведени процеси могу имати

позитивне и негативне стране, а њихови утицаји испољавају се кроз ефекте испирања који настају деловањем центрипеталних сила, и ефекте ширења проузрокованих дејством центрифугалних сила. Процеси испирања и ширења праве зачаран круг кумулативне каузалности, где центрипеталне силе имају надмоћ над центрифугалним, а тиме директно утичу на неравномеран регионални развој (Mirdal, G., 1957).

Теорију полова раста у литературу је увео Франсоа Перу педесетих година прошлог века. Објашњавајући економски развој свог времена, базирао је и филозофију новог погледа у функционалној трансформацији простора. Он је указао на процес поларизације и брзину регионално-структурних промена, кроз читав систем тачака или полова интеграције, друштвеног развоја и раста, као и покретачких снага које се током историјског периода мењају под утицајем технолошког развоја и нових друштвено-економских односа. Друштвени раст се не јавља свуда и у исто време, појављује се у половима и шири се у околни простор, али има различите утицаје на свеукупни привредни развој држава (Perroux, F., 1955). Теорија полова раста је инструментализована и има за циљ описивање, анализирање и планирање економског раста, развоја и прогреса (Ђорђевић, Ј., Тошић, Б., 2013).

Концепт поларизованих регија јесте надоградња претходних теорија поларизованог раста и развоја, а њен родоначелник је француски економиста Жак Будвил. Он је у књигама *Економски простор* и *Проблеми регионалног планирања* концепт поларизованих регија проматрао кроз два аспекта. Са првог аспекта регију посматра у контексту математичко-физичких, географских и економских димензија простора, а према другом као део економског простора који може бити хомоген, поларизован и плански (Boudeville, J., 1965.). Поларизовану регију чини центар у коме је развијена "велика јединица" и њено гравитационо поље. Центар представља доминантно урбано насеље, а гравитационо поље чини систем како урбаних тако и руралних насеља међу којима је успостављена функционална хијерархија (Hagett, P., 2001).

Концепт осовина раста и развоја представља начин и моделе повезивања полова раста и развоја у урбаном систему, форму њиховог интегрисања кроз процес саобраћајних линија и важних коридора уз које су концентрисана насеља,

становништво и привреда. Основни постулати овог концепта препознају се у томе да градови остану центри размене добара и економских активности, а да дуж линијских комуникација које их везују, буду развијене индустрија и пољопривреда (Marinovic-Uzelac, A., 2001). Саобраћајнице представљају "арматуру" која повезује и хомогенизује удаљене просторне целине и чини их функционалним (Анучин, В. А., 1972), на основу чега можемо увидети значај саобраћајних коридора у интегрисању економских и урбаних центара.

Концепт центар - периферија огледа се у увођењу функционално-хијерархијских односа између централног насеља и периферије у преиндустријској, индустријској и постиндустријској фази. Представник овог концепта је амерички географ и просторни планер Џон Фридман. За разлику од других концепција поларизованог развоја овај концепт доводи у динамичну корелативну везу стадијуме регионалног развоја са просторно- функционалним организацијама националних територија (Тошић, Д., 2012). Аналогно концепту центар- периферија познати социолог Имануел Валерштајн дефинисао је "теорију светског система", по којој су државе света сврстане у три категорије: централне државе или језгра, државе периферије и државе полупериферије. Овом теоријом желео је објаснити порекло капитализма и индустријске револуције и њихову импликацију на неуједначену развијеност појединих делова света.

Концепти поларизованог развоја, а посебно полова раста били су предмет интереса и српске научне јавности. Познати су радови везани за ову област наших економиста Илије Росића, Косте Михаиловића, Николе Чобелића и њихових следбеника, као и наших великих географа и просторних планера Димитрија Перишића, Бранке Тошић, Драгутина Тошића, Мирка Грчића, Александра Вељковића и других, где су теоријама полова раста и развоја дате географске и просторно-планерске конотације. У својим радовима полови раста и развоја посматрани су у својству конкретног насеља. Природна и миграциона компонента у укупном кретању становништва, структура активног становништва које обавља занимање према секторима делатности, улога урбаних центара у трансформацији структуре делатности становништва, јесу индикатори на основу којих су подељени урбани центри Србије на четири категорије (Вељковић, А., Јовановић, Р., Тошић, Б., 1995). Исту методологију применила је Бранка Тошић приликом

одређивања значаја и улоге Ваљева, Шапца и Лознице у просторно-функционалној организацији Србије (Тошић, Б., 1999). Драгутин Тошић градска насеља третира као центре раста и развоја. Поред индикатора које су користили претходно наведени аутори, приликом детерминисања улоге градских центара у регионалној организацији и регионалном развоју Србије он узима у обзир и показатеље о дефинитивном пресељавању и дневним миграцијама становништва и њиховим узроцима и последицама (Тошић, Д., 2012).

Процеси урбанизације, индустријализације и глобализације као облици друштвених тековина савременог света, са свим различитостима просторно-функционалних диференцијација и убрзаним развојем насеља, а посебно урбаних, најчешће нису усмерени у правцу одрживости. Ове трансформације у форми и перцепцији урбаних система, тесно повезане са великим повећањем урбане популације, као и незаустављивим процесом урбанизације, који утиче на промену технолошке структуре и функционално-просторних односа. Овакав интензивни развој неминовно доприноси повећању енергетских потреба, проблемима са загађењем и буком, смањењу био-диверзитета и природних ресурса, а на тај начин нарушава се квалитет пољопривредних зона и подручја за одмор и рекреацију. (Ступар, А., 2004). Одрживи развој као феномен постиндустријског и постмодерног друштва повезује социо-економске, географске, демографске, научно-технолошке, културолошке и еколошке проблеме савременог света, са јасним циљем спознаје њиховог узајамног односа у формирању система одрживости. Управо зато све чешће се говори о интегралном приступу одрживом развоју, што је последица врло комплексног и системског приступа у анализи одрживости и просторно-функционалног развоја. Иако су проблеми и изазови са којима се сусрећемо велики, регионални развој и одрживост Србије, као и њена интегрисаност у европске мреже и светске токове може се реализовати једино са аспекта примене нових светских трендова које намећу глобални токови. Поштовањем принципа одрживости повећава се могућност интегрисања наших урбаних и руралних средина, које покушавају да пронађу своје место у веома сложеној хијерархији глобалних и регионалних центара и чворишта. Захваљујући економским, просторним и регионалним интеграцијама, као сто су Interreg и

многе друге, стварају се политичке, економске и функционалне могућности за примену европских стандарда (Грчић, М., Слука, Н., 2006).

Променом и јачањем друштвене свести, сталном едукацијом и активним учешћем свих интересних група, сасвим сигурно створио би се повољни амбијент, који би био у стању да подржи примену планова и поштовање регулативе која је усмерена у правцу одрживости. Одрживи развој као израз употребљен од стране поборника заштите животне средине, као незаобилазан појам економских, научних и политичких кругова, треба да омогући садашњим и будућим генерацијама задовољење животних потреба и што квалитетнији живот у будућности.

8. Просторни и временски оквир истраживања

Топлички округ се налази у јужном делу Републике Србије и заузима историјско-географску област, познатију као Топлица. Његове границе представља на северу Расински, на истоку Нишавски, на југоистоку Јабланички, а на југу Косовски округ. Топлица је регија која у физичко-географском смислу припада планинско-котлинско-долинској макрорегији, односно мезорегији Јужна Србија. Регија је ограничена на истоку Јужном Моравом, а западна граница регије омеђена је Копаоником.

Северна граница регије представљена је деловима Великог и Малог Јастрепца, док јужну границу повезују коте највиших делова Мајдана, Ђака, Радана, Петровца, Бучуметског виси, косе Гребен и Добре Главе.

Ако кренемо западно од Топличке регије наилазимо на Доњоибарско-копаоничку регију, док се на северозападу и северу простиру перипанонске микрорегије Жупа и Расина, које представљају просторне делове Западног Поморавља.

На истоку границу Топлице представља Јужно Поморавље у ужем смислу, то јест Алексиначко поморавље на североистоку и Нишка котлина на истоку, према којој је широко отворена. Југоисточно од Топлице се простире регија Јабланица, а југозападно од Топлице се налази Мало Косово, у сливу реке Лаб. Ово су природне границе Топлице које су јасно изражене, тако да прате највише делове планина, иду дуж вододелница или речних токова. Ограничена својим

природним границама регија заузима површину од 3.055 km², што чини 3,5% од укупне површине Србије. (Мађејка, М., 1999)

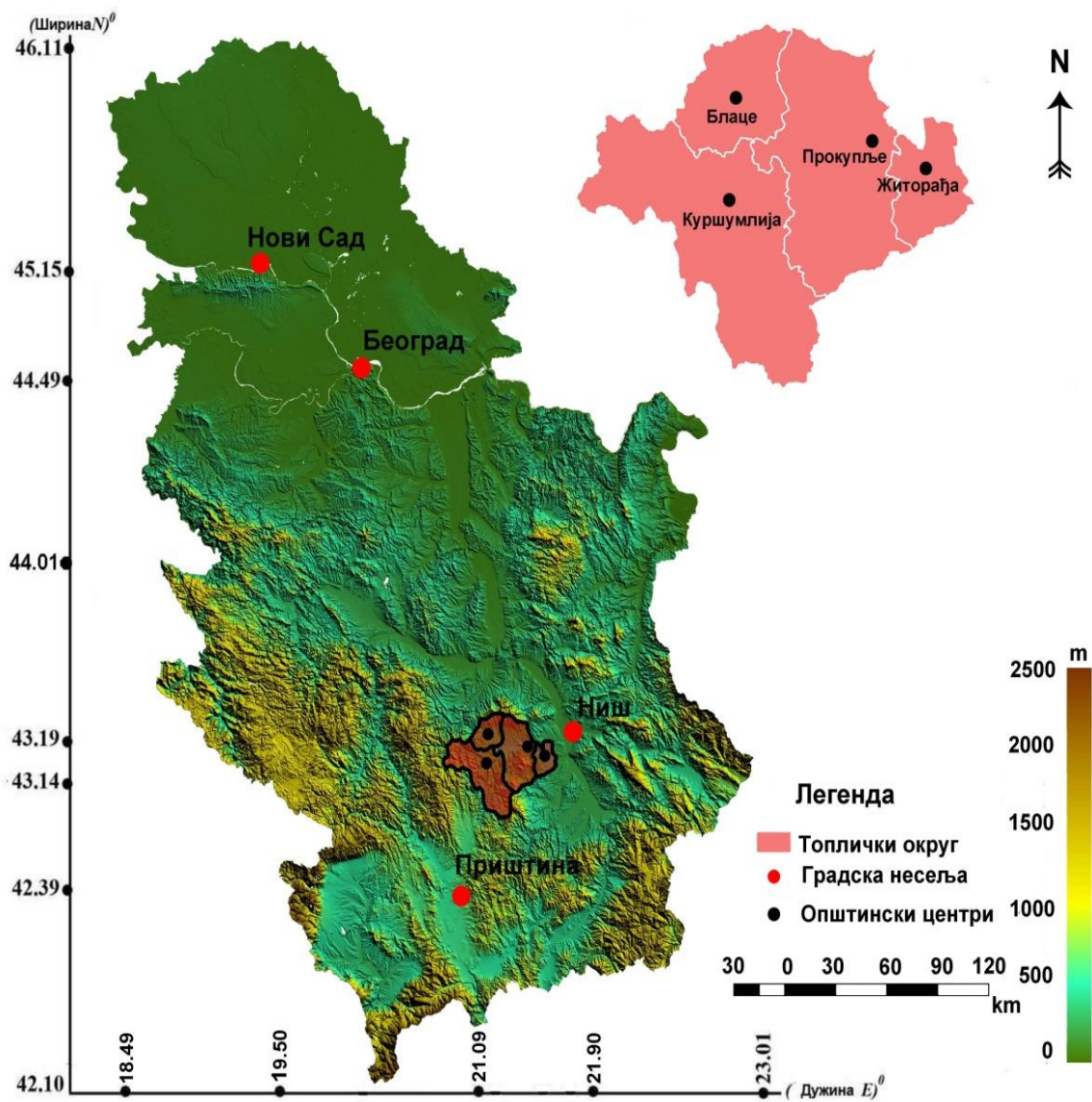
Анализирајући математичко-географски положај Топлице, она се налази у средишњем делу северне хемисфере, простира се ближе екватору него северном полу. Најсевернија тачка се налази на Великом Јастребцу на 43°24' N, док је најјужнија тачка на 42°52' N (карта бр.1). Најзападнија тачка се налази на 20°56' E, док је најисточнија тачка на 21°50' E. (Стевановић, В., 2005)

Када би се посматрала административна регионализација, Топличку регију ограничили би на Топлички округ који чине четири општине: Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа. Округ има укупно 91.754 становника према попису из 2011.године, док је 2002.године имао 111.813 становника.

Густина насељености је 40,61 ст/km², што је испод републичког просека (92 ст/km²). Седиште округа је градско насеље Прокупље. Границе Топличког округа не поклапају се са природним, физичко-географским границама регије и зато округ, као административна просторна целина заузима свега 73% регије Топлице, односно површину од 2.231 km².

Неједнаке површине округа и регије Топлица јесу последица припајања појединих делова регија суседним окрузима. Нишавском округу су припојени делови Добрича који се налази на територији општине Мерошина, као и делови општине Дољевац. Део Топлице припојен је Јабланичком округу у саставу општина Бојник, Лебане и Лесковац.

Северозападни део Топлице припојен је општини Брус која административно припада Расинском округу, са седиштем у Крушевцу. Микрорегија Пусте реке припада Јабланичком округу, а само мањим делом Топличком округу.

Карта бр.1. Математичко- географски положај Топличког округа у Републици Србији са административним положајем општина у Топличком округу
 Извор: подлога за карту са сајта(DIVA GIS), платформа(Countru level data) у координатном систему WGS 84 означена територија Републике Србије

Међутим, по својим физичко-географским карактеристикама Пусторечки крај несумњиво припада Топлици. Пуста река је некада представљала десну притоку реке Топлице, што се јасно види на картама из 19. века, док данас представља директну леву притоку Јужне Мораве (Маћејка, М., 1999).

Топлица није јединствена, ни у физичко-географском, ни у друштвено-економском ни етничком погледу. Према конфигурацији терена у "старије време" делила се на "Топлицу Тесну", од извора реке Топлице до Куршумлије, а одатле се Топличка котлина шири у "Топлицу Равну (Рудић, В., 1978).

Површински највећа територијална целина јесте општина Куршумлија која заузима 42,7% Топличког округа, затим општина Прокупље са нешто мањом површином од 34%, општина Блаце има површину од 13,7% укупне територије округа, и најмања по површини јесте територија општине Житорађа која заузима само (9,6%) укупног простора (табела бр.1).

Табела 1. Основни подаци о Топличком Округу

Топлички округ				
Општина	Површина у km ²		Број становника (2011)	
	Општина	Округ	Општина	Округ
Блаце	306	2231	11.754	91.754
Житорађа	214		16.368	
Куршумлија	952		19.213	
Прокупље	759		44.419	

Извор: РЗС (2014). Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији 2011. Београд

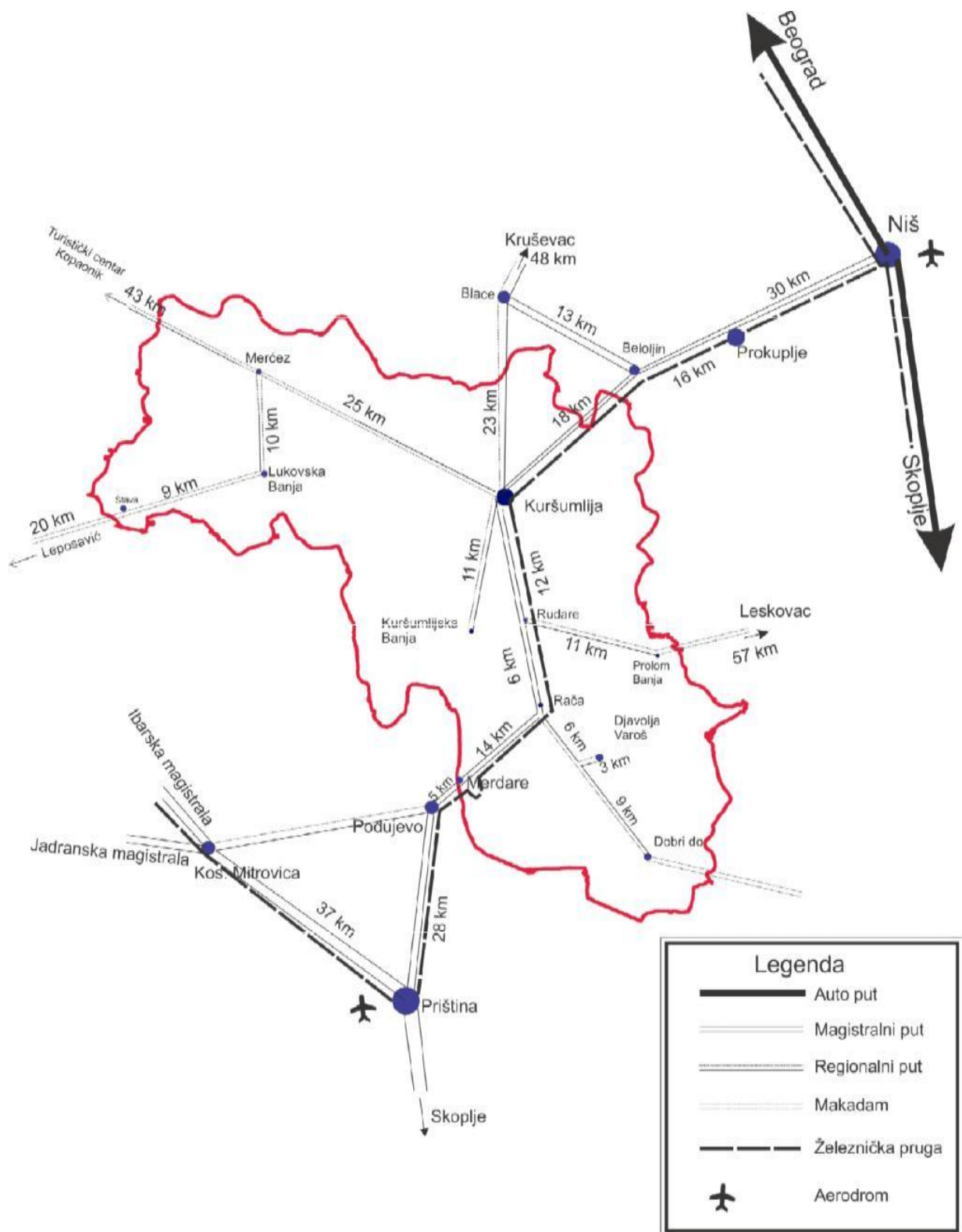
Целокупан простор Топличке регије условљен је снажнијим привредним, културним и демографским развојем Ниша, Лесковца и Крушевца као великих регионалних центара, док истовремено Прокупље и Куршумлија знатно заостају у свом економско-друштвеном развоју као највећи гравитациони центри свог округа. Иако се не налази на неком од важних међународних путева, за Топлички округ данас можемо рећи да има повољан саобраћајни положај. Током дугог историјског периода Топлички округ је мењао свој положај, сходно месту и улози коју је имао у одређеном раздобљу. За време римске владавине, добија врло

значајан положај јер се налазио на месту проласка главног пута Љеш-Призрен-Липљан-Приштина-Подујево-Куршумлија-Прокупље-Житорађа-Ниш. У близини овог врло важног пута грађена су утврђења да би се обезбедило нормално кретање, складиштење и чување робе, као и заштита војних формација које су се њиме кретале. Такво утврђење представља брдо Хисар, које се налази изнад Прокупља. У доба турске владавине Топлички округ се налазио на једном важном путу који је повезивао Дубровник са Цариградом. Код Новог Пазара се пут рачвао у два правца: први је водио од Новог Пазара, преко Вучитрна, Новог Брда, Скопља, Ћустендила, Једрена до Цариграда, а други правац је водио од Новог Пазара преко Копаоника, Куршумлије, Прокупља, Ниша, Софије до Цариграда.

У новије време кроз ову регију пролазе врло важне саобраћајнице које повезују демографски и привредно изузетно богата подручја Јужне Мораве са простором Косова и Метохије. Топличка регија налази се у близини Моравско-вардарске удолине која представља најзначајнију саобраћајну артерију читавог Балканског полуострва, као и Нишавско-маричке удолине која се наставља на долину реке Топлице. Такође долинама река Блаташнице и Расине, Топлички округ има добру везу са Крушевачком котлином и целим Западним Поморављем. Постојање многобројних орографских баријера ипак Топлицу не чини изолованим подручјем. Преко планинских превоја Преполоац (875 m) и Мердаре (640 m), ова регија повезана је са територијом Косова.

Саобраћајни положај је побољшан почетком XX века, изградњом железничке пруге од Прокупља до Дољевца, 1925. год. и железничке пруге Прокупље-Куршумлија-Приштина, 1948. год. Преко Јанкове клисуре повезана је асфалтним путем са Крушевцом. Такође, асфалтним путем преко Дољевца и Мерошине, повезана је са Нишом. Године 1974. завршен је магистрални пут од Куршумлије до Мердара, чиме је повезана са Косовом (слика бр. 2).

Посматрани временски период обухваћен радом је од 1981. године до последњег пописа 2011. године, с обзиром на то да су се баш у овом периоду десиле веома значајне промене у укупном друштвено-економском поретку земље. У појединим деловима рада коришћени су подаци ранијих пописа у циљу што потпунијег квантитативног поређења различитих сегмената друштвене сфере.

Слика бр. 2: Саобраћајна повезаност Топличког округа

Извор: Бојовић, Г., 2012.(црвена линија означава границу општине Куришумлија)

**I ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКЕ
ДЕТЕРМИНАНТЕ ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА СИСТЕМА НАСЕЉА**

1.1. Физичко - географске карактеристике

Физичко-географске карактеристике представљају веома сложен комплекс елемената географске средине, који непосредно утичу на целокупан друштвено-економски, демографски и просторно-функционални развој одређених предеоних целина. Данас је неоправдано запостављен сегмент материје планирања, физичкогеографских појава и процеса у простору, односно његовог природног комплекса или подсистема, како је назван у савременој теорији просторног планирања (Ђорђевић, Ј., 2004). Топлички округ представља област изузетно сложених и богатих природних вредности. Плодно пољопривредно земљиште, водна богатства, шумска богатства, очуваност и шареноликост флоре и фауне, као и читавих екосистема пружају могућност Топличанима, за развој свих врста привредних делатности. Климатски услови и остале природне вредности и потенцијали, пружају добру основу за развој воћарства, виноградарства, ратарства, повртарства, сточарства као и туризма.

1.1.1. Геолошка грађа и минерални ресурси

У геотектонском погледу простор Топличког округа има врло сложену структуру стена различитог порекла и састава. Укљештен између западне зоне младих веначних планина Динарида и источне зоне старе Родопске масе, које припадају Средишњој зони громадних планина и котлина, овај део Србије има изузетно дугу и сложену геолошку прошлост која се одразила и на геолошку грађу Топлице. Геолошку грађу Топличке регије чине магматске, седиментне и метаформне стене, различитог састава и тврдоће, што представља погодност или потешкоћу за грађење и планирање (Јовановић, В., Ђорђевић, Ј., 1995).

Почетак геолошке еволуције Топличке регије везује се за еру палеозоика (540 – 245 милиона година), када су покретима херцинске орогенезе створене прве масе старог Родопског копна, чији је део била и данашња територија Топлице. Родопско копно је стварано у временском периоду од 80 – 90 милиона година деловањем јаким тектонских покрета током карбона и перма. Оно је представљало острво које се издизало из праокеана Тетиса и представља најстарији део Балканског полуострва и Србије. Основа овог копна била је изграђена од архајских и палеозојских кристаличних шкриљаца, али такође и од

метаморфних стена. Само копно имало је пространство од данашњих обала Мале Азије на југу па све до данашње Мађарске на северу. На северу Родопско копно се везивало за Панонско копно, које је такође настало покретима херцинске орогенезе. Источно и западно од Родопског копна се пружао пространи праокеан Тетис (Родић, Д., Павловић, М., 1994).

Током мезозоика (245 – 65 милиона година) Родопско копно је постајало све ниже под јаким утицајем различитих ерозивних процеса спољашњих сила. Ерозивним дејством током дужег временског периода читава област је преобразена у предео широких долина и ниских развођа (Маћејка, М., 1999). Последица оваквих промена у геолошкој грађи и морфологији терена јесте одсуство јачих тектонских покрета издизања током мезозоика, који би се супроставили ерозивним апланационим процесима .

Током кенозоика, процесом алпске орогенезе Родопско копно доживљава највећи преображај, а њен почетак започео је крајем тријаса и траје све до данас. Уравњено и дејством ерозије измењено Родопско копно доживљава тада највеће измене. Тектонски покрети имали су највећи интензитет током доњег и средњег миоцена, односно за време роданске фазе. Састављено од старих и чврстих стена, ово копно је само ободним деловима било захваћено тангенцијалним тектонским покретима, који су довели до појаве набирања. Свакако, радијални тектонски покрети су били знатно интензивнији и израженији. Такви покрети настају услед различитих притисака и температура у земљиној кори, а манифестују се кретањем тектонских блокова дуж пукотина, односно раседа. Изложено веома јаким притисцима Родопско копно је било изложено активном раседању, стварањем великог броја раседа који су се пружали у различитим правцима. Утицајем унутрашњих сила дуж ових раседа поједини блокови су спуштени и тако су створене простране котлине попут Топличке, Лесковачке, Нишке, Алексиначке, Врањске итд. Неки од тектонских блокова су заостајали на првобитној висини, док су се околни блокови спуштали, тако да су на тај начин настале поједине громадне планине или хорстови као што су Велики и Мали Јастребац, Пасјача, Радан, Видојевица и тд. Дејством различитих тектонских покрета настала је Средишња зона громадних планина и котлина, у чији састав улази и највећи део Топличке регије. Западну границу Топлице представља планински гребен

Копаоника, који је до скоро био прикључен Родопској, али новијим истраживањима показало се да масив Копаоника није образован покретима херцинске орогенезе током карбона већ знатно касније током терцијара. Зато је Копаоничка група планина прикључена Западној зони млађих веначних планина, а граница између Динарида и Родопа је померена који меридијан источно од Копаоника, између ове планине и типичне громадне родопске планине Јастребац (Марковић, Ј., 1966).

Током терцијара (65 – 1,8 милиона година) територија данашње Топлице пролази кроз врло сложену геолошку еволуцију која се одразила на геолошку грађу као и морфолошке особености регије. На три подручја можемо поделити стене које су настале у терцијару, а заузимају значајну површину простора Топличке регије: копаоничко подручје, лецки андезитски масив и неогени басен Топлице. Формирање геолошких формација у овом временском периоду било је пропраћено интензивном вулканском активношћу. Западни део регије, на обронцима Копаоника богат је вулканским стенама у околини Блажева, Шаторице и Пилатовице. Може се закључити да је вулканска активност током терцијара у овој области била изразито експлозивног карактера. Изливне магматске стене су представљене андезитима и дацитима који су местимично јаче алтерисани (Радовановић, Д., 1994).

Квартарне стене (1,8 милиона година до данас) настале на територији ове регије према свом начину постанка можемо поделити на оне које су настале флувијалним процесом, то јест таложењем речног материјала сталних или повремених токова (алувијални и пролувијални седименти) и оне које су настале аблационим процесима на брдским падинама. Такође, у великој мери су заступљени мешовити генетски типови у виду алувијално-делувијалних, делувијално-пролувијалних, пролувијално-алувијалних и других седимената (Ракић, М., 1977). На простору Топлице алувијални седименти су заступљени дуж Топлице, Драгушке реке, Бејашничке реке, Рељинске реке, Југовачког потока, Бумбурчког потока итд. Алувијалне равни су понегде знатног пространства (Стевановић, В., 2005).

Резерве минералних сировина и неметала на подручју општина Топличког округа које су истражене или констатоване су: фелдспати, доломити, кварц,

глине, лискуни, графити, а у нешто мањој мери могу се наћи мрки угаљ и магнетит. Огромне резерве фелдспата, односно пегматита од кога се он добија, налазе се јужно и западно (локација Беле Воде) од Прокупља, на простору од око 300 km² и на локацији "Припор" у општини Житорађа. Доломити код Прокупља налазе се на локацији Бериље. Својевремено је на овој локацији вршена интензивна експлоатација пре свега у грађевинске сврхе, иако постоји могућност примене ових доломита у индустрији магнезитских опека, с обзиром на знатну магнезитску компоненту. Глине су у рејону Прокупља интензивније истраживане близу села Мала Плана због обезбеђивања сировина за цигларску индустрију и том приликом су утврђене веће количине квалитетних глина. Графити су утврђени на локацији Лукомирске ливаде (10 km од Прокупља), али истражни радови нису спроведени до краја. Лежишта кречњака се налазе на локацији "Пашин камен" у општини Блаце. У општини Куршумлија на локацији "Леће - Гајтан" истражује се злато, а на локацији "Пасарађа" истражују се олово и цинк.

С обзиром на бурну геолошку прошлост, изражену и сложену вулканску активност Топлички округ располаже великим резервама минералних и термоминералних подземних вода, али је досадашњи степен њихове експлоатације мали. Најпознатији минерални извор је Топлички кисељак, а од бања Пролом, Луковска и Куршумлијска бања.

Ако сагледамо геолошку грађу терена на простору читавог округа постоје повољни услови за градњу, са стабилном и чврстом геолошком подлогом, која је састављена од јаких и компактних магматских, метаморфних и седиментних стена. Алувијални квартарни седименти који се налазе у долинама река такође представљају повољну подлогу за подизање насеља на повлатним слојевима наталоженог еродираног материјала дејством флувијалне ерозије и денудације.

Међутим, топлички крај припада сеизмички веома активном подручју. Он се налази између две сеизмичке зоне, копаоничке на западу и јужноморавске на истоку. На читавом подручју округа могу се очекивати земљотреси јачине до 8°MCS (Меркали – Канкани –Зибергове скала). Најтруснија подручја налазе се на западној страни Топличке регије, односно територији Копаоника, где се могу очекивати потреси и до 9°MCS. У оваквим сеизмички трусним зонама може доћи до знатне штете на објектима, па се мора водити рачуна о начину, квалитету и

стандардима градње, а посебно на туристички најатрактивнијим локацијама које се налазе управо на местима која су највише угрожена. Најјачи земљотрес који је погодио територију Топличког округа десио се 18. маја 1980. године и имао је магнитуду од 6° Рихтерове скале, односно 8,3° по Меркалијевој скали. Најчешће земљотреси имају епицентар у околини села Блажево, Ђерекаре, Мерћез и Луково која се налазе на источним падинама Копаоника. С обзиром на реалну сеизмичку угроженост целе регије, значајна пажња се мора посветити асеизмичкој градњи на целокупном простору Топличког округа.

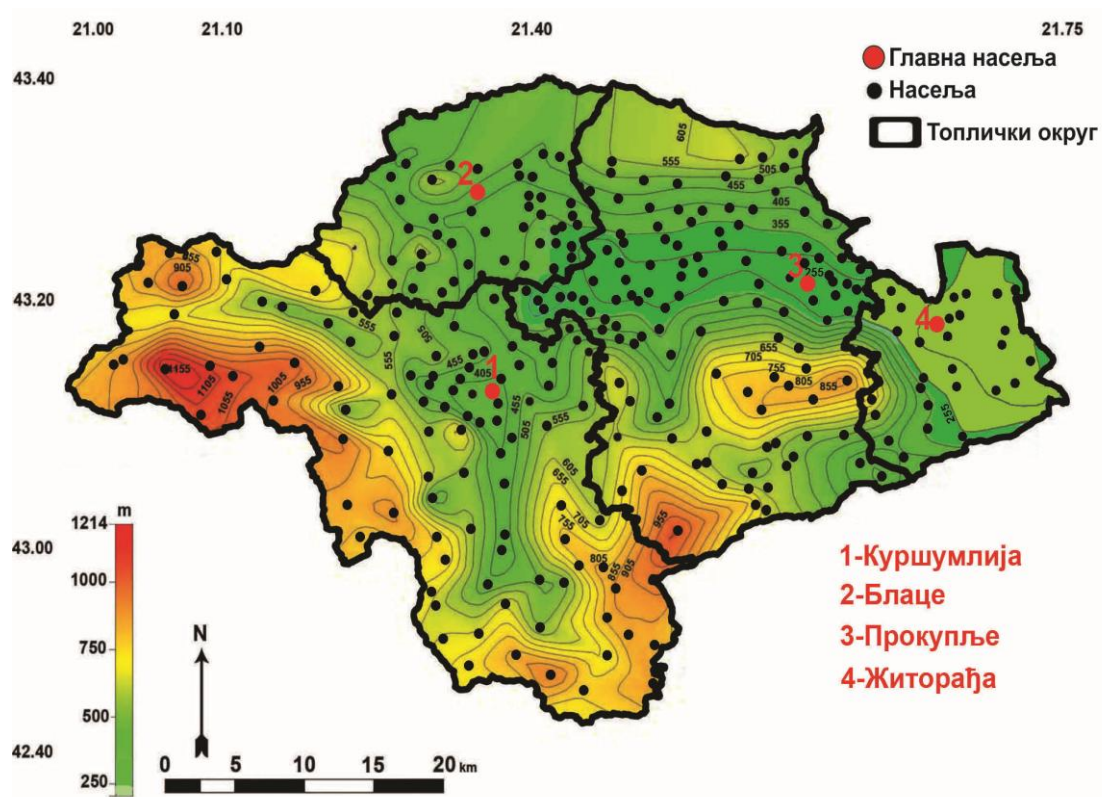
1.1.2. Геоморфолошке карактеристике

Деловање многобројних тектонских и ерозивних процеса током дуге геолошке еволуције, условило је постојање веома сложене и разноврсне рељефне специфичности Топличке регије. Основни облици рељефа су тектонски, а настали су тектонским покретима, деловањем унутрашњих или ендегених сила, набирањем, навлачењем и раседањем. Овде су у питању крупнији облици рељефа, попут планина и котлина.

Током неогена и квартара, дејством спољашњих сила, односно различитих ерозивних процеса, настали су ерозивни облици рељефа међу којима доминантно место заузимају облици флувијалне (речне) ерозије.

Највећи део рељефа и геолошке структуре Топличког округа настао је за време Алпске орогенезе. Читав период олигомиоцена праћен је снажним покретима који су довели до разламања старе Родопске масе, а као последица таквих покрета настају старе громадне планине овог подручја и огромни раседи који их раздвајају. У том геолошком периоду долази до стварања Топличко-косаничке котлине и њених ободних делова. Топличко-косаничка котлина смештена је између Малог (946 m) и Великог (1942 m) Јастребца – који се налазе на северу, Копаоника (2017 m) и Пожара (1193 m) – на западу, Проломских планина (1271 m), Видојевце (1154 m) и Пасјаче (901 m) на југозападу и југу. Најнижу надморску висину представља тачка на развођу између слива Лаба и Топлице и налази се код села Мердаре, на висини од 647 m. Велики Јастребац повезан је са Пасјачом (дугом око 15 km) ниском косом, којом је Топличко – косаничка котлина одвојена од Добрича. Топличко – косаничка котлина је преко

Добрича отворена широким појасом према истоку, ка долини Јужне Мораве. Топлички крај припада Родопској маси, најстаријем делу копна Балканског полуострва и Динарској зони веначних планина. Групи млађих веначних планина припада једино Копаоник, а он се убраја у унутрашње Динариде, односно Западну зону млађих веначних планина. Све остале планине Топличке регије су по свом начину постанка громадне и оне припадају Родопској маси, односно Средишњој зони громадних планина и котлина које се претежно састоје од кристалстих шкриљаца (Марковић, Ј., 1966).

Карта I-1. Релјефна карта Топличког округа у (WGS84) координатном систему са хипсометријом, положајем главних насеља, као и положајем осталих насеља

На карти I-1 приказана је геоморфологија терена све четири општине, са јасно одређеним надморским висинама које су приказане изохипсама. На основу карте можемо закључити да се највећи број насеља, као и општински центри налазе на подручјима чија надморска висина не прелази 500 m, док су терени са надморским висинама од преко 1000 m најмање насељени, а то су југозападни и

јужни делови општина Куршумлије и Прокупља, као и мањи западни део општине Блаце. Општина која има најмању надморску висину и представља равничарски део округа јесте Житорађа.

Током неогена један залив Панонског језера продире у Топличко-косаничку котлину испуњава је водом, а њен ниво достиже чак 760 m надморске висине. Топличко-косаничко неогено језеро представљало је најјужнији залив великог Панонског језера. У њега су се уливале речице и потоци са околних планина и брда и носили еродирани материјал и акумулирали га у језерски басен. Апсолутна надморска висина централне језерске равни не може се тачно одредити, али, судећи по епигенији која се налази на Хисару 358 m код Прокупља, она лежи на 380 m надморске висине.

По свом облику и начину постанка речне долине и котлине Топлице су врло различите. Дејством мањих водотока свакако настају једноставније и мање долине које се крећући низводно постепено шире. Јачи и водом богатији водотоци су формирали композитне долине, које су састављене од наизменичних проширења великог броја речних котлина и сужења у виду клисура. Долина најзначајније реке Топлице, је по свом начину постанка полигенетска, полиморфна и полифазна. Састоји се од четири морфолошки различита дела. Највиши део чини клисура Горње Топлице која се пружа све до Куршумлије, затим котлине средње Топлице од Куршумлије до села Губетина, клисурасто сужење између Губетина и Прокупља и проширења Добрича, као дела Лесковачко-нишког басена. И остале реке на простору Топлице имају композитне долине, али оне нису тако изражене као код главне реке регије. То су Косаница, Барбатовачка река, Блаташница, Бањска, Луковска река итд (Мађејка, М., 1999).

Читав простор Топличке регије није јединствен нити целовит по питању геолошке грађе и конфигурације терена. На овом простору две најпознатије и највеће котлине су Топличка и Косаничка, а постоји и више мањих проширења и клисура у долинама притока реке Топлице. На дну Топличке котлине уздижу се узвишења која представљају делове некада створене геолошке основе са којих су денудационим, плувијалним и флувијалним процесима спрани језерски седименти. Надморска висина таквих усамљених узвишења износи до 500 m, а најпознатија су: Губа, Велика чука, Умац, Шанац, Боровњак, Хисар, који уједно

представља ртну епигенију реке Топлице код Прокупља. Покрај реке Топлице, у Топличкој котлини, пружа се пространа алувијална равна, чија ширина достиже и до 2 km, док је у долини Косанице знатно мањег пространства. Обод Топличке котлине састављен је од кристаластих шкриљаца. Соколовица, Радан, Мејанске и Арбанашке планине изграђене су искључиво од вулканских стена, те су због тога богате разним рудама. Подручје Луковске бање саграђено је углавном од серпентина, кречњака и кварца. У сливу Косанице јављају се флувијални, вулкански и абразиони облици рељефа. Око 70% рељефа Косанице је вулканског порекла, што доказују купе угашених вулкана као што су: Голак (1073 m), Мачја стена (870 m), Матаровачки вис (761 m), Иван кула (900 m)... (Милић, Ч., 1980).

Свакако треба поменути три најинтересантније и веома ретке геоморфолошке појаве које се уочавају на простору регије Топлице. Епигенија или епигенетска долина реке Топлице која је усечена у виши део терена брда Хисар изнад Прокупља, које је изграђено од отпорнијих стена, упркос томе што се у непосредној близини налази терен изграђен од мекших стена. Епигенија реке Топлице припада типу ртастих епигенија. На том простору се јавља још једна епигенија Топлице која је усечена између брда Губа (341 m) на левој страни и брда Марково гумно на десној страни. Брдо Губа, баш као и Хисар је изграђено од кристаластих шкриљаца (Радовановић, Д., 1994).

Још један врло занимљив и препознатљив геоморфолошки облик који је карактеристичан за Топлицу, представља пиратерија реке Блаташнице. Блаташница, притока реке Расине, регресивном ерозијом пробила је своје развође и у њему усекла типичну клисуру-пробојницу Јанкову клисуру, зашла је у слив реке Топлице и од ње пиратерисала горњи ток њене леве притоке Суводолске реке. Ова пиратерија је геолошки млада и извршена је за време формирања терасе висине 14 метара, која је ришко-вирмске старости (Стаменковић, С., 2005).

Најинтересантији и најпознатији геоморфолошки облик на простору Топлице је Ђавоља варош. Овај предео под заштитом је државе као природни споменик прве категорије, а налази се 27 километара југоисточно од Куршумлије у атару села Ђаке, на падинама Радан планине. Ђавољу варош чини више од 200 земљаних фигура насталих дејством ерозије и два изузетно минерализована извора јако киселе воде са високом садржајем гвожђа и других метала. Пошто

није могао да објасни настанак ове појаве, народ је испричао многобројне легенде и приче, а природном споменику дао име Ђавоља варош. Стубови су изграђени од пешчара и лапорца на чијим врховима се налазе андезитске плоче у виду капа. Земљане пирамиде или „окамењени сватови“ по народном предању, су различите висине од 2 до 15 метара, док им се ширина креће од 0,5 до 3 метра. Ђавоља варош се налази на надморској висини од 670 – 700 метара (слика бр. I-1).

Научна сазнања нам указују да је стварање Ђавоље вароши проузорковано у ближој прошлости, несавесним крчењем шума и отварању пута дејству ерозивних процеса. Главни фактор у формирању земљаних фигура била је киша и њено спирање. Ударом кишних капи, односно плувијалном ерозијом, долазило је до механичког разарања, а затим растварања и денудације глиених делова из површинских слојева, при чему су настале у почетку мање, а затим све веће ерозивне бразде. Дуж ових бразди постепено је долазило до све јачег дејства денудационих, плувијалних и флувијалних процеса, као и одношења све већих количина растреситог подинског материјала са овог предела.

Слика I-1. Ђавоља варош

Фото Јован Драгојловић

Материјал који се налазио испод крупних комада андезитских стена био је заштићен у подинским слојевима од ових процеса, тако да су камени блокови постали “чувари“ земљаних фигура стварајући услове за њихово све дубље урезивање у подлогу, односно повећање њихове висине. Спирање материјала и пресецање јаруга вршено је не само низ јаруге, већ и попречно, између стубова.

Земљане фигуре, два извора екстремно киселе воде, остаци цркве и саских рудника, али и околни природни амбијент представљају посебну туристичку атракцију, коју сваке године посети огроман број туриста.

Анализом рељефне структуре проучаване области можемо уочити да се и данас дешавају морфолошке промене, ипак по интензитету и утицају на географску средину не толико значајне. Оне се везују за мање облике рељефа насталих ерозијом или урвањем земљишта. Нарочито су ерозивни процеси присутни у околини села Селова, посебно на месту изградње бране, где су ти процеси нарочито интензивирани изградњом путева у непосредној околини. На овом подручју треба предузети хитне мере, јер ће се будућа акумулација у кратком периоду испунити наносом. Велике рељефне дисекције и рашчлањеност утичу на ерозију, клизишта и одроне у Топличкој регији, а нарочито област горњег тока реке Топлице и долина Луковске реке бивају угрожене овим процесима. Посебно су ова дешавања евидентна за време јаких киша и после топљења снега на овом простору. У Добричу и на падинама Великог Јастребца лоцирана су активна клизишта, а и други терени са великим нагибом представљају потенцијалну опасност. Виши планински терени нису повољни за градњу стамбених објеката и путну инфраструктуру, самим тим ни за живљење, док су котлинска дна предели плодног земљишта погодног за гајење жита, винове лозе и воћа. Геоморфолошке карактеристике Топлице пружају могућности да се у овом крају развијају скоро све врсте делатности.

1.1.3. Опште климатске одлике значајне за развој насеобинских структура

Регија Топлице својим највећим делом има карактеристике умерено-континенталне климе, где се могу јасно уочити сва четири годишња доба. Пошто је Топличка котлина окружена и заштићена од продора хладнијих ваздушних струја са севера она показује и одлике жупне климе, тако да је она током читаве године топлија од своје околине. Местимично се могу приметити одлике степске климе, а посебно у источним деловима регије, који примају мању количину падавина. (Марковић, Ј., 1966)

Климу овог простора у значајној мери модификује и вертикална разуђеност копна, тако да подручја која се налазе на висинама од преко 600 m имају субпланинску и планинску климу. Лета су јако топла, са мањом количином падавина, а зиме умерено хладне. Појава температурне инверзије на овом простору догађа се када у котлини дође до стабилизације хладних ваздушних маса, чије се извориште налази у источној Европи. Овакве појаве су доста ретке. (Рудић, В., 1978.)

Вертикална рашчлањеност рељефних целина, положај и облици планинских система утичу као примарни фактори у на несклад и различитости вредности климатских елемената на простору Топличког округа. Као што знамо највећу количину падавина Србији, па и територији Топличке регије, доносе стални западни ветрови са Атлантског океана, па сходно томе западни делови регије имају знатно више падавина у односу на источне делове регије. Удаљеност Топлице од Јадранског мора износи само 200 km, али њена клима је ипак умерено континентална. Продор маритимних струјања спречава орографска баријера Шарских и Динарских планина, а пре свега Копаоника. Са друге стране планине Радан, Соколовица, Видојевица и Пасјача као и други планински ланци на југу и југоистоку умањују утицаје Егејског мора који продиру долином Вардара, Прешевске повије и долином Јужне Мораве. На исти начин, високи планински масиви штите Топлицу од оштрих и хладних струјања које долазе са севера и североистока Европе. На тај начин источни обронци Копаоника, затим Велики и Мали Јастребац у великој мери умањују континенталне климатске утицаје, иако мањим делом продиру преко нижих превоја и кроз Јанкову клисуру. Отвореност Топлице према истоку и долини Јужне Мораве, доприноси врло лако продору ваздушних маса из Источне Европе, па и Сибира, а то се нарочито одражава у зимском периоду, продором екстремно хладних ваздушних маса. На климу Топлице, велики утицај има Атлантски океан који струјањем западних ветрова, иако је удаљен преко 1600 km, представља основни извор влажности. Топле и суве ваздушне масе долазе са простора севера Африке, који такође има велики утицај на климатске карактеристике ове регије. Општа циркулација атмосфере, такође има велики значај за климу и временске прилике Топлице. Током зиме доминира континентални поларни ваздух, док се током лета смењују

континентални поларни и континентални тропски ваздух. Током прелазних годишњих доба, пролећа и јесени, карактеристично је смењивање поларног маритимног и поларног континенталног ваздуха (Мађејка, М., 1999).

Топлица се налази на месту две путање циклона Vc и Vd. Путања Vc креће се долинома Саве и Дунава, па затим према Црном мору и изазива нестабилно време на северу Топлице. Депресије које се крећу овом путањом доносе највећу количину падавина током јуна, односно крајем пролећа и почетком лета. Путања Vd пролази дуж Јадрана, преко Македоније према Егејском мору. Циклони који се крећу овом путањом доносе максимум падавина током марта и априла. Обе ове путање доносе секундарни максимум падавина током јесени, односно током октобра и новембра. (Дукић, Д., 2007)

Рељеф представља један од најзначајнијих климатских фактора Топличке регије. Он утиче својом рашчлањеношћу, разликама у надморској висини, различитом експозицијом (присојне и осојне стране) као и различитим врстама подлоге (стеновите и водене површине, шуме, пашњаци, њиве и воћњаци), а све то има за последицу комплексност климатских карактеристика и значајних микроклиматских разлика. Речне долине утичу на правац и смер струјања ваздушних маса, док близина планинских врхова и њихова висина утиче на појаву локалних ветрова – долински и горски ветар. Због планинског карактера ове регије веома је изражен је температурни градијент, па се температура јасно разликује у долинским пределима од шумом врло богатих планинских крајева ове регије. Шуме такође имају значајну улогу у трансформацији и преображају климатских елемената, како повећавањем влажности ваздуха, што чини климу летњег периода знатно пријатнијом и свежијом, тако и смањивањем брзине ветровних струјања, побољшањем квалитета ваздуха, што у крајњој функцији доприноси првенствено ублажавању температурних амплитуда ових простора. Кота са најнижом надморском висином налази се на крајњем источном делу регије, надомак речног тока Јужне Мораве у близини села Суповца и износи 173 метра, док се на врховима планине Копаоник налази највиша надморска висина на коти Панчићев врх 2017 m. Сходно томе можемо закључити да висинска разлика регије Топлица износи 1844 метра. Због тако великих разлика у надморским висинама појединих делова Топличког округа, дисецираности и рашчлањености

рељефних целина, јављају се и знатне разлике микроклиматских карактеристика овог простора. Мала надморска висина источног дела регије, на простору Добрича и читаве долине доња Топлица, доприноси изразитом степену континенталности и уочљивости степско-континенталних климатских карактеристика. Услед повећане континенталности овог дела регије, зиме су често хладније од околних терена, али са мањом количином падавина и веома јаким ветровима. Мразеви су веома чести у зимском периоду са температурама нижим од -10°C , који се појављују већ крајем октобра. Услед оваквих климатских карактеристика, великог степена континенталности, клима у Добричу и долини доње Топлице, знатно се разликује од осталог дела регије.

Због заштићености Топличке котлине од дејства хладних ветрова са севера, присуством многих планинских масива који окружују овај предео, највећи део ове регије има карактеристике доста блаже жупне климе. У поређењу са источним деловима регије, где се јасно уочавају карактеристике континенталности са пределима до 200 метара, овај део има знатно вишу надморску висину, која се у Топличкој котлини креће од 200 – 500 метара, тако да су летње температуре ниже, лето је краће и влажније и без појаве тропских ноћи. У овом делу регије, услед веће надморске висине зиме су дуже, хладније и снеговитије. Јесен знатно дуже траје и такође је топлија од пролећа. Количина падавина је већа у поређењу са источним деловима регије, па самим тим је и облачност већа. Представници жупног климата у регији су Блаце, Куршумлија, Мала Плана, Мерћез, Куршумлијска Бања и Житни Поток. (Маћејка, М., 1999)

На планинама климатске карактеристике су сасвим различите у односу на Топличку котлину и Добричу, снегови тамо знају трајати веома дуго, а зиме бивају изузетно хладне и оштре, а лето је доста свеже и не траје дуже од 68 дана. Некада снежни покривач зна се задржати и више од четири месеца, а просечно задржавање снежног покривача је између 55 и 80 дана. Средње температуре током летњих месеци су снижене и крећу се између 16 и 19 степени. Представници оваквог субпланинског климата су Пасјача, Видојевица, Мали Јастребац, Бели Камен, Блажево, Пролом и Луковска бања. Највиши делови регије имају одлике планинског климата. Овакав тип климата је заступљен само на Копаонику, изнад 1400 метара надморске висине. Лета су врло кратка и прохладна, док су зиме

дугачке, хладне и снежне. Средње месечне температуре ваздуха у јануару се крећу од $-4,5$ до $-6,8$ °C, док се средње месечне температуре у јулу и августу крећу од $12 - 16$ °C (Дукић, Д., 2007).

Температура представља један од најважнијих климатских елемената једног простора. Свака температурна промена свакако доприноси читавом комплексу природних преображаја и трансформацијама животне средине. Метеоролошка станица у Куршумлији налази се на надморској висини од 383 метра, док се климатолошка станица у Прокупљу, налази нанешто нижој надморској висини од 265 метара.

Табела I-1: Средње месечне и годишње температуре ваздуха за период од 1986 – 2010. године (у °C)

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	амплитуда	Год.
Куршумлија	-0,2	1,6	5,7	10,3	15,1	18,3	20,3	19,7	15,3	11,0	6,0	1,3	20,5	10,4
Прокупље	-0,1	1,9	6,2	11,1	16,0	19,6	21,0	20,3	16,4	11,3	6,5	1,4	21,1	11,0

Извор: Републички хидрометеоролошки завод, Београд

На основу података о средњим месечним и годишњим температурама ваздуха за период 1986 – 2010. године (табела бр. I-1), запажају се промене у температурном режиму регије, током различитих периода и годишњих доба.

Средње годишње температуре ваздуха у периоду од 1986 – 2010. године, су порасле и то у Куршумлији на $10,3^{\circ}\text{C}$, а у Прокупљу на $11,4^{\circ}\text{C}$ (табела I-2). Због веће надморске висине средње годишње температуре у Куршумлији су ниже него у Прокупљу. Годишњи ток средњих месечних температура не осликава неке веће промене и одступања, осим пораста средњемесечних температура ваздуха, конкретно у зимским месецима.

Најтоплији месеци у Прокупљу и Куршумлији јесу јул и август, али су летње температуре у Прокупљу више. Ово можемо објаснити већим степеном континенталности климе и отвореношћу Прокупља према долини Јужне Мораве. На простору Куршумлије лета знају бити нешто свежија услед веће надморске висине, струјања хладног ваздуха са планина и микроклиматског утицаја шумског покривача који значајно умањује летње жеге.

Најхладнији месец представља јануар, а сходно томе средње месечне температуре за период 1986-2010 на простору Прокупља износе $-0,1^{\circ}\text{C}$, а у

Куршумлији $-0,2^{\circ}\text{C}$. Због различитих климатских фактора клима Топличке регије показује велике варијације како у температурном, тако и у падавинском режиму.

Највиша температура која је забележена на овом простору, измерена је у Прокупљу 24 јула 2007 године, а износила је $43,5^{\circ}\text{C}$, а тог истог дана такође је измерена рекордна температура и у Куршумлији од $42,8^{\circ}\text{C}$. Апсолутно минимална температура ваздуха је забележена у Прокупљу 25. јануара 1963. године, када се температура ваздуха спустила на рекордних $-26,5^{\circ}\text{C}$. То значи да апсолутно колебање температуре на простору регије достиже 70°C . Овако велике температурне осцилације знају да оставе негативне последице по биљни и животињски свет, а такође утичу на пољопривредну производњу, живот и рад људи на овом простору, као и режим река који зна бити јако колебљив услед оваквих климатских промена. Током лета због повећаног процента испаравања, посебно равничарског дела регије, често долази до пресушивања речних токова, што за последицу има слабије наводњавање и појачану евапотранспирацију појединих биљних врста. Исто тако и ниске температуре знају представљати озбиљан проблем, посебно мразни дани почетком пролећа и ране јесени. У случају јаких мразева највише страда воће попут кајсије, брескве и винове лозе. Ово представља велики проблем, с обзиром на значајну производњу воћа у регији.

Табела 1-2: Средње и сумарне вредности климатских елемената по изабраним метеоролошким станицама, 2011. године

Станица	Средња годишња вредност									
	Надморска висина (m)	Ваздушни притисак (mb)	Температура $^{\circ}\text{C}$	Релативна влажност (%)	Ветар (m/s)	Честина правца	Тишина	Инсолација (h)	Облачност /10	Падавине (mm)
Прокупље	273	991,7	11,4	75	1,4	S	180	1.915,5	4,8	571,6
Куршумлија	386	972,4	10,3	76	1,7	SW	242	1833,1	5,2	649,7
Блаце	389	961,0	10,1	76	1,6	NE	194	1865,8	5,1	629,7
Житорађа	420	959,8	10,9	75	2,2	N	168	1918,0	4,9	597,4

Извор: Републички хидрометеоролошки завод, Београд

Најважнији климатски елемент после температуре свакако представљају падавине. Због комплексности рељефних целина, различитости у надморским висинама појединих делова регије, количина падавина је неједнако распоређена. Средња количина падавина у регији је 726 mm. Најмања количина падавина забележена је у источном делу регије, односно у Добричу. Изузетно малу

количину падавина прима и средњи део слива Топлице, па је количина падавина у Белољину 541 mm, а у Прокупљу 529 mm. Код овог климатског елемента може се уочити велика варијација по годинама.

Појединих година количина падавина може бити и знатно мања од средње годишње количине падавина. Са порастом надморске висине приметна је и знатно већа количина падавина. Крајњи западни делови Топличког округа примају највише падавина током године. Луково на источним падинама Копаника са надморском висином од 940 метара представља место са највећом количином падавина. Разлика између количине падавина у Прокупљу и Лукову износи 411 mm, а узрок томе су како специфични орографски услови, тако и бујност биогеографске заједнице.

Најкишовитији месеци су мај и јун, они добијају скоро двоструко већу количину падавина од октобра који представља месец са најмањом количином падавина. Током најкишовитијих периода јаке кише често захвате горњи део слива Топлице и тада долази до повећања водостаја на рекама, па и поплава. Највећа количина падавина забележена за један дан доста се разликује у појединим деловима регије. Тако на пример максимална количина падавина забележена за један дан у Житорађи износи свега 74 mm, док је у Блажеву 294 mm (Радовановић, Д., 1994). Најсувљи делови године су лето (јул – август) и јесен (септембар – октобар). Карактеристично за климу Топлице су сува и топла лета. Средње годишње количине падавина варирају из године у године. Тако је у периоду од 1990 – 2010. године највећа забележена средња годишња количина падавина у Прокупљу била 755 mm (2010.), док је најмања количина падавина од 353 mm забележена 1990. године. Велике разлике у количинама падавина забележене су и на станици у Куршумлији. Највећа средња годишња количина падавина у посматраном периоду је 453 mm, која је забележена 1993. године. Док је највећа количина падавина од 934 забележена 2010. године (Крстић, Ф., 2012).

Приказаном анализом климатских карактеристика Топличког округа може се извести закључак да читава регија има умереноконтиненталну климу, источни делови са примесама степске, док западни и јужни део карактеришу примесе жупне климе котлинских делова регије, што се јавља као последица великих разлика у надморским висинама и затворености равничарских и долињских делова

планинским масивима. На основу представљених вредности климатских елемената увиђамо да Топлица, као и читав простор југоисточне Србије оскудева у падавинама и може се сврстати у релативно аридну подручја. Услед недовољне количине падавина услови за развој пољопривреде, а посебно кукуруза и поврћа ван алувијалних равни реке Топлице, нису баш повољни. Падавине у току године нису равномерно распоређене, па то зна врло често нанети знатне штете пољопривреди. Ипак, климатски услови на овом простору пружају добре могућности за развој свих видова воћарства, виноградарства, ратарства, повртарства, као и свих видова туризма.

1.1.4. Хидролошки потенцијали и термоминералне воде

Релативно мала количина падавина, посебно у источном делу Топлице доприноси да овај крај није богат у водама. Геоморфологија терена и окруженост овог краја високим планинама, ипак погодује повећаној влажности терена и нешто већој количини падавина, услед чега долази до формирања сталних и слабих извора, од којих неки и пресушују током летњег периода. Планински крај обилује великим бројем површинских извора, како хладних, киселих, тако топлих и минералних. Њихов број је највећи на ободним деловима Топличке котлине, као и на планини Радан и Копаонику. Може се увидети још једна хидролошка карактеристика Топлице, а то је одсуство великих језера. Овде се налазе природна језера урвинско Облачинско и Блачко језеро, а поред њих постоји и већи број вештачких акумулација. Богатство у подземним водама везано је за источни део регије, а његов значај се огледа у наводњавању пољопривредних површина, као и водоснабдевању становништва овог простора.

Највећи део површине Топлице (3055 km²) припада сливу Јужне Мораве (96,5% или 1949 km²). Највећи део слива Јужне Мораве у Топлици се одводњава преко реке Топлице (71,3%), док остале реке које припадају сливу Јужне Мораве имају знатно мање учешће. То су Пуста река чија површина слива у Топлици износи 569 km² (18,6%), Крајковачка река 142 km² (4,7%), Дудулајска река и остали мањи водотоци који се директно уливају у Јужну Мораву 58 km² (1,9%). Мањи део Топлице припада сливу Западне Мораве (3,5%) преко реке Блаташнице. Ова река има површину слива од 115 km². Најдужа река у регији је Топлица, по

којој је регија и добила име. Од осталих важнијих река издвајају се: Пуста река са дужином од 66 km (која само делом слива припада Топлици), Косаница 39 km, Југбогдановачка река 36 km, Барбатовачка река 34 km, Крајковачка река 34 km и Блаташница 28 km (Мађејка, М., 1999).

Топлица је највећа лева притока Јужне Мораве са дужином од 130 km и површином слива од 2180 km². Она настаје од неколико мањих река које одводњавају источне падине Копаоника. Међу њима се истичу два водотока – Берекаруша и Луковска река које се спајају као села Мерђеца и образују Топлицу (Гавриловић, Љ., Дукић, Д., 2002).

У свом горњем току, све до Куршумлије, Топлица тече кроз дубоку клисурасту долину која има дубину до 500 m. Ова клисура је дугачка 35 km и састоји се од многобројних сужења и ерозивних проширења. Овај део се некада називао Тијесна Топлица. Веће притоке Топлице на овом сектору су Качаруша, Мала и Паваштичка река са леве стране, а Ранковица, Праворађска и Луковска река су веће десне притоке. У овом делу Топлица тече преко многобројних брзака и букова и има велики пад од 12,3 %. Средњи ток Топлице се простире од Куршумлије до Прокупља на дужини од 42 km. На овом сектору река има знатно мањи пад (2,6 %), плиће речно корито и ширу долину. Код Куршумлије с десне стране прима реку Косаницу, своју највећу притоку. Од осталих значајних притока у средњем делу тока издвајају се Бањска, Грабовничка, Точанска, Арбанашка, Губетинска и Водичка река са десне стране, а Барбатовачка, Драгушка, Бресничка, Планска, Речичка и Стражавска река са леве стране. У свом доњем току, од Прокупља до ушћа у Јужну Мораву код Орљана, на дужини од 28 km, Топлица има одлике типичне равничарске реке. Тече меандерски широком долином кроз Добрич, док просечан пад износи свега 1,3 %. Кота ушћа у Јужну Мораву, тачно наспрам Курвин града је 192 метара. Важније притоке су Растовничка и Црнатовачка река са десне, а Југбогдановачка река са леве стране. Топлица је широка узводно од Куршумлије највише 10 – 12 m и дубока је до 0,90 m. У средњем делу тока њена ширина износи до 20 m, а дубина до 1,50 m. У свом доњем делу тока кроз Добрич, Топлица има највеће димензије. Ширина реке је до 25 m, а дубина 1 – 2 m, тако да може да се прегази само на одређеним местима. У

свом речном кориту Топлица прави 12 већих ада, од којих је највећа код села Микуљане (Гавриловић, Љ., Дукић, Д., 2002).

Табела I-3 : Средњи месечни и годишњи протицаји Топлице за период од 1986 – 2010. године (у m^3/s)

Станица	Ј	Ф	М	А	М	Ј	Ј	А	С	О	Н	Д	Год.
Д. Селова	4,63	4,70	4,47	5,03	4,13	3,44	3,32	1,61	1,83	2,13	2,72	3,61	3,84
Прокупље	9,52	14,42	19,44	13,4	12,8	7,91	6,39	2,66	2,93	4,30	4,34	7,95	8,84
Дољевац	10,34	15,94	21,5	17,02	15,46	9,80	5,83	2,72	3,14	3,70	5,82	9,18	10,04

Извор: Републички хидрометеоролошки завод

Веома велика нестабилност водног режима одликује реку Топлицу (табела I-3). Све реке у сливу Топлице припадају плувио-нивалном речном режиму. Максимум водостаја на Топлици, Луковској реци, Бањској и Косаници јавља се у марту и априлу (као последица отапања снежног покривача и веће количине падавина), док се минимум јавља у августу и септембру, јер се у току летњих месеци, који су углавном без кише, цео терен Топлице јако исуши и њене притоке скоро пресакну, те се у тим месецима појави и проблем снабдевања становништва водом (Ракићевић, Т., 1955).

С десне стране најважније притоке Топлице су: Бањска, Грабовичка, Косаничка, Арбанашка, Растовничка и Црнатовачка река, а са леве стране – Барбатовачка, Драгушка, Јошаничка, Планска и Богдановачка река. Уочљиво је да су леве и десне притоке Топлице приближно једнаке дужине, односно да река има симетричан слив. Поред Топлице и Косанице, треба поменути и реку Блаташницу притоку Расине, познату по својој пиратерији. Косаница је најдужа (38 km) и по протицају је најзначајнија притока Топлице. Настаје од Велике и Мале Косанице, које извиру испод планине Мајдан, односно планине Гољак. Тече кроз композитну долину, а улива се у Топлицу низводно од Куршумлије. Током сушних лета протицај се смањи на $0,2 m^3/s$, а дешава се и да пресуши. Услед бујичарског карактера реке, њен протицај може да достигне и $33 m^3/s$ током пролећа и јесени. (Марковић, Ј., 1966)

Промене на рекама у регији бележе се и у погледу квалитета њихових вода. Као последица индустријализације и урбанизације, односно нерешеног питања одвођења комуналних вода у другој половини XX века, као и у првој

деценији XXI погоршан је квалитет вода реке Топлице. Воде ове реке од средњег тока припадају III класи, док узводно од Куршумлије припадају II класи, услед одсуства великих насеља и загађивача. (Дукић, Д., Гавриловић, Љ., 2008) Река Блаташница је загађена отпадним водама Блага, које се овом реком одливају у језеро Ћелије.

На простору Топлице не постоји већи лимнолошки објекат. У регији постоји осам природних језера, која се разликују по начину постанка басена (Карта I-2). Доминирају флувијална (речна) језера, која се налазе у некадашњим коритима река, односно у одсеченим речним меандрима, односно мртваје.

Карта I-2: Хидрографска мрежа Топличког округа

У близини Блага налази се Благчко језеро, чија површина износи 12 ха, дужина око 800 м, а ширина до 200 м. Језеро се налази јужно од Блага. Оно представља напуштено корито реке Блаташнице, па се по настанку сврстава у групу речних ерозивних језера. Ово језеро је у ствари бара, обрасла трском и осталим барским биљем, а настањено змијама и жабама. Језеро не представља значајан фактор у преображају природне средине, па самим тим у туристичком

погледу није атрактивно, нити искоришћено. Користи се највише за риболовни туризам, а у околини језера не постоје наменски спортско-рекреативни и смештајни објекти.

Некада је Попова река текла према Сувом Долу и уливала се у Топлицу. Блаташница (притока Расине) пробила је развође између Расине и Топлице и ушла у слив Топлице, обезглавила извориште Сувог Дола и увукла га у слив Расине. На тај начин дошло је до познате пиратерије Блаташнице.

Акумулација „Бресница,, формирана је на Бресничкој реци, на јужним падинама планине Јастребац. Висина бране износи 25 m а запремина акумулације 1.380.000 m³. Акумулација „Бресница,, у свом коришћењу има 3 задатка: да задржи нанос, да амортизује поплавни талас, обезбеди коришћење воде за снабдевање.

Акумулација „Растовница,, подигнута је на 400 m од ушћа Растовнице у Топлицу. Висина бране износи 21 m а запремина акумулације 468.000 m³ воде. Намењена је за снабдевање Прокупља индустријском водом, затим за одбрану од поплава и задржавање наноса.

На 16 километара од одмаралишта Бели Камен (34 километара од Прокупља) налази се Бубличко језеро, богато рибом, које на својој уређеној плажи може да прими 1000 купача. Хидроакумулација „Брестовац“ је изграђена на Пустој реци 12 km од Бојника, на 312 метара надморске висине. Површина воденог огледала је 80 хектара, а дужина језера је 2.800 метара. Зову га Брестовачко и Бојничко језеро, али га житељи Прокупачке општине зову Бубличко језеро, због најлепше плаже у селу Бублица.

Крајковачко језеро је саграђено на падинама Малог Јастрепа на Крајковачкој реци, 1983. године. Дубина језера при максималном нивоу воде износи 23 метара и има запремину од 1,6 милиона m³ воде. Првобитно је било намењено да се вода овог вештачког језера користи за водоснабдевање Добрича, односно Мерошине и низводних насеља, али се углавном користи за побољшање квалитета воде у Облачинском језеру. (Мађејка, М., 1999)

У горњем току реке Топлице, код села Селова, у току је изградња хидроакумулације „Селова“ намењена за снабдевање питком водом градова

низводно од бране, а то су : Куршумлија, Блаце, Прокупље, Мерошина и делови Ниша.

Топлички крај обилује богатством термоминералних вода од којих су поједине веома ретке у свету. Посебно током последњих деценија пронађени су и испитани нови извори и врела, која имају изузетно велики значај у терапеутске и лечилишне сврхе. Ови извори већином су везани за многобројне раседне линије старе Родопске масе. Током времена око ових извора развила су се и насељена места, која данас представљају прелепе бање овог простора. Оне су се нарочито афирмисале у другој половини ХХ (на пример Пролом Бања је позната као природно лечилиште од 1968. године и убраја се у најмлађе балнеолошке центре Србије). Овакви извори су туристички валоризовани, међутим већи је број термоминералних извора који нису туристички искоришћени.

Вички минерални извори избијају испод Великог брега у селу Вича. Температура воде ових извора износи око 18°C. Бушотином дубоком 107 m, дошло се до нових количина воде. Издашност ове бушотине износи 15 l/s, а температура минералне воде која из ње истиче 19,2 °C. Према свом хемијском саставу минерална вода у Вичи сврстана је у алкално киселе. Природна минерална вода са извора у Вичи продаје се под називом Топличка минерална кисела вода "Милан Топлица".

Минерална вода Сува чесма код Прокупља се налази на крајњим јужним падинама Јастребца. Релативно је слаб извор са издашношћу 0,2 l/s, али је интересантан због специјалног начина рада. Вода на овом извору избија у интервалима. Вода у року једног истог дана истиче у временски размацама од 1 до 20 и више минута, а затим 10-50 секунди престаје истицање воде. Ради се о хладној минералној води која има ниску минерализацију (0,720 gr/l). Пријатног је укуса и користи се за пиће од стране излетника и транзитних туриста.

На територији округа налазе се три бање : Луковска Бања, температура 59 – 69 °C, Куршумлијска Бања, температура 14- 67 °C, Пролом Бања, температура 31 °C. Пролом Бања је бањско и климатско лечилиште на надморској висини 550 - 668 m. Повезана је аутобуским линијама са Београдом (290 km), Новим Садом (370 km), Нишом (82 km). Воде Пролом Бање припадају нискоминерализованим високоалкалним термама (суви остатак 175 mg/l, ph 8,7). Температура воде је од

26 до 31,5° С . Обзиром на састав (велики број минерала у малим количинама) она има изражено природно диуретичко и бактериостатно својство. Умерено континентална клима, заједно са бујном вегетацијом, стимулативно делује на човечији организам и јача његову отпорност.

Географски положај Луковске Бање, значајна надморска висина од 681m (највиша у Европи) и атрактивна природа, чине је изузетним климатским лечилиштем погодним за одмор, рекреацију и опоравак. Медицинске индикације: хронична упала - реума, дегенеративна обољења кичме, стање након повреда.

Куршумлијска Бања има више врста лековитих вода које је сврставају у ред најатрактивнијих у Европи (сумпоровите, угљено-киселе, алкалне и гвожђевите воде). Температуре су од 14 – 67 °С. Са најумеренијом климом од свих бања у Србији, Куршумлијска Бања уз околни природни амбијент који сачињавају шуме, атрактивне долине речица и потока са чистом водом, као и чист ваздух представља и лечилиште и рекреациони центар. Нажалост Куршумлијска бања је 2006. године престала са радом (Станковић, С., 2009).

Из свега наведеног закључујемо да је Топлички округ релативно сиромашан водама и поред значајног броја речних токова, извора као и других хидролошких потенцијала, што је последица првенствено недовољне количине падавина на овом простору. Реке имају веома неуједначене водостаје и протицаје, са екстремно великим амплитудама у количини воде у појединим деловима године, као и после обилнијих падавина када се јављају многобројни бујични токови, који се хране водом са околних планина, а посебно Копаоничког дела регије. Свакако да се ова дешавања веома негативно одражавају на пољопривредне и насеобинске површине долињских простора. Због честих плављења околних терена, одношења плодне земље, угрожавања стамбених и пословних објеката, саобраћајне и комуналне инфраструктуре, а током летњих месеци услед недостатка воде и сушног периода долази до проблема у водоснабдевању и индустрији. Поједини погони престају са радом јер реке које их снабдевају водом знају да пресуше, као на пример река Косаница 2012 године, када је комплетан погон „Симпо ШИК“ престао са радом.

1.1.5. Педолошке и биогеографске одлике

Педолошки покривач Топличког округа је врло разноврстан, као последица веома комплексне геолошке еволуције, разноврсног биљног и животињског света, климатских и геоморфолошких карактеристика. Највиши делови ове регије као што су Копаоник, Пасјача, Радан, Горња Топлица, Јастребац прекривени су подзоластим смеђим земљиштем. Ово земљиште је развијено на различитој геолошкој подлози од кристалстих шкриљаца, преко андезита, дијабаза и флишних стена. Непосредно уз приобални део реке Топлице су алувијална земљишта, док се на левој и десној страни простиру остали типови, од којих су највише заступљена скелетоидна еродирана и дилувијална земљишта. Са леве стране слива реке Топлице од села Тмаве до Велике Планае простиру се смонице које су у процесу огајњавања. Оне се простиру и у крајњем источном делу регије при ушћу Топлице у Јужну Мораву (Павићевић, Н., 1962).

Смоница заузима велике површине у Топлици. Углавном се простире између Јастрепца и леве стране реке Топлице. Смоница се не појављује на великим површинама, већ најчешће са гајњачом и огајњаченом смоницом. Као и у осталим деловима Србије, тако и у Топлици смонице се јављају у котлинама и долинама које су током неогена биле под језерима и мочварама. По свом механичком саставу су глинаста, врло тешка, збијена земљишта загасито црне боје. Садрже од 3 – 5% хумуса. Често су врло дубока земљишта и до 250 cm дубине. Услед својих физичких особина током лета нагло се исушују и на њима се појављују простране пукотине. Лако се обрађује само када је полувлажна. И поред неповољних физичких особина, одређеним мелиоративним мерама (калцификацијом, хумизацијом и гајењем вишегодишњих трава) може се знатно побољшати њена плодност. Погодна је за гајење ратарских култура, крмног биља и воћа. Гајњача се на простору Топлице јавља на западу и југозападу регије, затим на падинама Пасјаче и Малог Јастрепца и око средњег тока Топлице. Најчешће настају на иловастој подлози са доста креча. Основна физичка одлика овог земљишта је његова смеђа боја, условљена слабо хидратисаним оксидима гвожђа. Садрже од 2 – 6% хумуса. Најчешће су под листопадним шумама по чему су и добиле назив. Њихова плодност се може значајно побољшати применом

адекватних агротехничких мера, тако да постану погодне за ратарство, воћарство и виноградарство (Јанковић, М., Атанацковић, Б., 1999).

Алувијална земљишта припадају групи атипских односно неразвијених земљишта. Настају таложењем речног наноса, тако да су најраспрострањенија у средњем и доњем току Топлице, као и у доњем току Косанице. Најближе речном кориту је наталожен најкрупнији речни нанос, док са удаљавањем од речног корита нанос постаје све ситнији. С обзиром на то да су настали периодичним плавлјењем, оваква земљишта су слојевита и разнолике механичке грађе. То су плодна земљишта на којима је развијена повртарска производња (Родић, Д., Павловић, М., 1994).

Од осталих типова земљишта могу се издвојити и еутрична и дистрична смеђа земљишта. Еутрична земљишта настају на еруптивним стенама (андезит, дијабаз, дацит) и најраспрострањенија су на планини Радан. Дистрична земљишта су развијена на пешчарима, гнајсу, микашисту, филиту, аргилошисту и на глинцима. Заступљена су на падинама Пасјаче, Видојевице, Соколовице, у подножју Копаника и на нижим деловима Великог и Малог Јастрепца. Хумусно силикатно земљиште је распрострањено на Јастрепцу и Радану и то на надморским висинама преко 1000 метара. Могу се сврстати у специфичан вид планинских црница. Ова земљишта су препуна хумуса и азота и углавном су под пашњацима и шумама (Павићевић, Н., 1962).

Деградирано земљиште представља ограничавајући фактор сваког привредног развоја и зато треба посветити посебну пажњу заштити земљишта од ерозије и пошумљавању огољених терена. Током друге половине XX века и у првој деценији XXI века, дошло је до одређених измена у погледу начина коришћења земљишта. Површине засејане житарицама бивају замењене воћарским културама, тако да последњих деценија можемо видети велике плантаже вишања и шљива на површинама које су некада биле под житарицама.

Земљиште Топличког округа по бонитету, начину коришћења и заступљености јесте изузетно хетерогено. Високо учешће пољопривредног земљишта у укупном налази се у општини Житорађа (преко 82%), општинама Блаце и Прокупље (57% и 58%), док је у општини Куршумлија учешће

пољопривредног земљишта је око 39% (РПП Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа, 2012).

У педолошком покривачу доминантно је заступљена смоница, највећим делом на територији општине Житорађа, источним и централним деловима регије, која представља релативно плодно и високо продуктивно земљиште. Налази се на неогеним језерским седиментима, на терасама и побрђу, богата је хумусом и глиновитим материјалом. Користи се највише као њивско земљиште за гајење житарица и шећерне репе, док су само изузетно под воћњацима и виноградима. Алувијална земљишта заступљена су у алувијалној равни Топлице, а она се претежно користе у повртарској производњи. На брдско - планинском терену (Пасјача) заступљено је еутрично смеђе земљиште (гајњача), које је већином прекривено храстовим шумама. Флора и фауна налазе се у директној зависности од геоморфологије терена и климатских карактеристика, па се сходно томе у Топличком округу јављају извесне разлике по појединим њеним подручјима у погледу биогеографских карактеристика. У далекој прошлости биљни и животињски свет био је разноврснији, а данашњи изглед и бројност су последица како природних тако и друштвених фактора. Фактор који је највише утицао на промену живог света на територији Топлице је човек. Велики део шума је исечен и замењен пољопривредним површинама нарочито од ослобођења регије од Турака 1878. године и са почетком интензивне имиграције. Шуме заузимају око 46% површине регије, док голети заузимају површину од 5,3%. Услед људских делатности поједини водени екосистеми су измењени или исушени (Блачко језеро и мртваје у доњем току Топлице). Дошло је до уништавања примарних станишта животиња, услед чега се животињски свет проредио. Већи шумски комплекси се простиру у вишим деловима регије на Копаонику, Соколовици, Радану и Јастрепцу. Нижи делови регије су искрчени и претежно су под пољопривредним културама. Шумске биоценозе су најраспрострањеније и с обзиром на велику висинску разлику у регији може се издвојити неколико шумских зона. Најнижу шумску зону чине храстове шуме сладуна и цера (200 – 500m). Пошто су најниже, ове шуме су најслабије очуване услед крчења и деградације. Изнад ове зоне се простиру шуме храста китњака (500 – 900m). Брдске шуме букве су најчешће у зони храстових шума, али на

хладнијим осојним падинама, где је такође и већа влажност ваздуха. Разликују се од планинских шума букве услед флористичке разноврсности. У Топлици се такође издвајају шуме храста китњака и граба која заузимају влажна и сеновита станишта на дубоком хумусно-силикатном земљишту. У овим шумама се срећу и цер, буква, липа, јавор, брест и дивља трешња. Планинске шуме букве се углавном простиру од 700 - 1200 m, али се на Јастрепцу пењу до 1400 m. Изнад шуме букви јављају се мешовите шуме букве и јеле од 800– 1200 m, а на Копаонику све до 1550 m. Ове шуме су изузетно густе и стабла постижу највећу висину и дебљину. У овим шумама се још јавља и црна зова, брдски брест и горски јавор. Шуме букве и смрче се јављају само на Копаонику од 1500 - 1750 m. Највишу шумску зону чине чисте смрчеве шуме све до надморске висине од 1950 m. Оне су на знатним површинама искрчене и претворене у ливаде и пашњаке. Шуме белог бора се такође јављају само на Копаонику и представљају реликт некада пространих шума. Шуме грабића су знатно распрострањене у Топлици, углавном на топлијим експозицијама (Мађејка, М., 1999).

Укупна површина под шумама на подручју Топличког округа износи 103.985 ha односно 46,6% укупне површине Топличког округа. Топличко шумско подручје обухвата општине: Куршумлија, Прокупље, Блаце и Житорађа. У округу највећу шумовитост има општина Куршумлија 58% (у односу на површину општине Куршумлија, шумовитост је 64%). Куршумлија је шумом једна од најбогатијих општина у Републици Србији. Шумовитост општине Прокупље износи 28,39%, што је приближно као шумовитост Републике Србије (29,1%). На територији општине Блаце и Житорађа шуме заузимају 11% односно 3%, и простору се углавном око река (табела I-4).

Табела I-4: Површине под шумама

Топлички округ	Површина под шумама	
	Ha	%
Укупно	103985	100%
Прокупље	29525	28.39%
Куршумлија	60439	58%
Блаце	11390	11%
Житорађа	2629	3%

Извор: РПП за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа

Животињски свет шума је знатно измењен уништавањем шума и ловом. Најбројнији су инсекти (губар, брестов поткорњак, стрижибубе, разне врсте лептира итд.). Од представника водоземаца и гмизаваца у топличким шумама издвајају се шумска корњача, шумска и смеђа жаба, кркетуша, велики зелембаћ, даждевњак, мрмољак, слепић, смук гладиш и горостасни смук. Орнитофауна је представљена са шумском совом, детлићима, жунама, кукавицима итд. Са само 33 врсте сисара Топлица се убраја у области мале разноврсности у Србији. Ловну дивљач представљају дивља свиња, срна, вук и лисица. Сисарску фауну још чине и зец, јеж, пух, куна белица, јазавац, шарени и мрки твор, волухарице итд. Ливадске биоценозе, у којима доминирају зељасте биљке, пре свега траве, заузимају знатно пространство у Топлици. Могу се поделити на долињске и брдске ливаде. Долињске ливаде се срећу на влажном земљишту поред већих река. Могу настати и на местима искрчених шума хроста лужњака. Флористички су разноврсне (разне врсте трава и лептирњаче), а често су плављене високим водама река. Брдске ливаде нису тако бујне као долињске и углавном су развијене на присојним странама. На ливадским биоценозама од посебне важности је јестиво, зачинско и медоносно лековито биље. Од ретких биљних врста истиче се Тимотејкова детелина (око Растовице и Селишта). Најбројнију фауну на ливадским биоценозама чине инсекти попут велике стоноге, гујин чешаљ, водоземне мокрице, скакавци, свици итд. Од гмизаваца издвајају се зелембаћи, смук, неотровна шарка, ливадски гуштер. Водене биоценозе су највише развијене у реци Топлици. Пастрмско подручје Топлице се протеже од изворишта реке до Куршумлије. Физичке и хемијске особине воде горње Топлице су високог бонитета и са великим садржајем раствореног кисеоника. Рибље врсте су клен, затим кркуша, мрена и скобаљ, док се у низводном делу среће и штука. Притоке Топлице, осим Косанице су углавном без рибљег света. Шаранско подручје Топлице се простире од Прокупља до ушћа у Јужну Мораву. Поред шарана, овде се среће и штука, док сом долази из Јужне Мораве. У барама поред Топлице и Јужне Мораве, на површини расту жути и бели локвањ и водена папрат. Међу рибама најчешћи су караш, лињак и штука, а јављају се и барске корњаче, змије белоушке, жабе и пијавице, као и велики број барских птица (Мађејка, М., 1999).

**II ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ
ДЕТЕРМИНАНТЕ ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА СИСТЕМА НАСЕЉА**

2.1. Демографска обележја и територијални размештај становништва

У овом раду анализирани су просторно-демографске промене мреже насеља Топличког округа. Оне се манифестују кроз територијално разређивање, односно вишедеценијско демографско пражњење, популационо девалвирање, уситњавање и гашење појединих насеља, као и у већини, а посебно брдско-планинских предела округа републике Србије (Гатарих, Д., 2012). Основна демографска одлика Топлице, која се може увидети крајем XX и почетком XXI века, јесте негативан природни прираштај, осликан кроз процес депопулације, услед чега долази до брзог смањења броја становника. Током дугог историјског периода ова област прошла је кроз неколико фаза демографског развоја, а последица тих фаза огледа се у савременим демографским променама и кретањима становништва овог простора. Трансформације демографских обележја током прошлости посебно се детерминишу кроз етничку структуру, која се највише мењала, као последица великих миграционих кретања. Тако значајна миграторна кретања била су последица историјских и економских фактора.

Према подацима пописа из 2011. године у Топличком округу живи 91.754 становника, што је смањење за 10.321 у поређењу са подацима из 2002. године. Последица ових негативних демографских трендова огледа се кроз потпуно демографско пражњење појединих сеоских средина, а поједина села имају мање од десетак становника и њима прети ускоро изумирање. Таквих насеља највише има у општини Куршумлија, где постоје три села која су потпуно угашена – Тачевац, Вукојевац и Растелица. Последично смањењу броја становника долази до смањења и просечне густине насељености. Анализирајући податке пописа из 2011. године, густина насељености у Топличком округу износи 41,1 становник по km^2 , што је знатно испод просека за Републику Србију (91,9 становника по km^2). Године 1953. број становника у округу био је 149.421, тако да је тада просечна густина насељености износила 67 становника по km^2 . Ово је само један од показатеља неповољних демографских процеса присутних на овом простору.

Такав је случај са многим крајевима Србије данас, где се јављају негативни демографски трендови условљени првенствено процесима деаграризације и депопулације руралних насеља, изазваних почетком индустријализације, а нарочито у периоду 80-90. година прошлог века, настављених негативним социоекономским трендовима и ратним дешавањима деведесетих година прошлог века. Последице ових процеса огледају се у све присутнијој депопулацији, смањењу укупног броја становника, повећаним бројем старих становника, нижем фертилном контингенту, високом уделу становништва које се финансира из буџета, а веома мали број становника запослених у предузетништву, висока стопа незапослености и лоша образовна структура. Ипак, постоје разлике између централних делова општине, где су негативни трендови мање изражени и насеља руралног околног подручја за које је потребно предвидети посебне мере ревитализације.

2.2. Промене укупног броја становника

Број становника представља скупину људи који живе и раде на неком простору, а промена њиховог броја исказује укупно кретање становника на неком подручју. Под утицајем одређених фактора промене укупног броја становника неког простора се мењају. Најчешћи фактори који утичу на промене укупног броја становника неког простора су природно кретање (рађање – наталитет и умирање – морталитет) и миграције (имиграције – досељавање и емиграције – одсељавање).

Становништво које живи у Топличком округу је неравномерно распоређено по општинама. Највећи број становника живи у општини Прокупље 48,41% становништва округа (44.419), затим у општини Куршумлија 21% (19.213), општини Житорађа 18% (16.368) и у општини Блаце 13% (11.754). Просечна густина насељености је 41,1 ст/км² (2011.), што је знатно испод Републичког просека (92 ст/км²), с тим што густине насељености варирају по општинама: Житорађа 76,4 ст/км², Прокупље 58,5 ст/км², Блаце 38,4 ст/км² и Куршумлија 20,1 ст/км².

Према подацима пописа из 2011. године у општинским центрима живи 45.892 становника односно 50,02% укупног становништва, док у сеоским насељима живи 45.862 становника, односно 49,98% укупног становништва. Степен урбанизације је у порасту и у 2011. години износи 53,7% што је

приближно степену урбанизације Србије, који је мало већи и износи 56,4%. Године 2002. степен урбанизације је износио 49,2%. Највећи степен урбанизације има општина Куршумлија 67,6%, а најмањи општина Житорађа 20,7%.

Иако је Топлички округ имао велики број страдалих у Другом светском рату, број становника првих послератних година бележи пораст услед великог природног прираштаја. Највећи број становника Топличка регија је имала 1953. године (149.421). Наредних година и деценија, Топлица бележи константан пад броја становника. Становништво се масовно исељава са ових простора у економски развијеније крајеве, али пад броја јесте и последица негативног природног прираштаја.

Године 1961. број становника је био мањи за 8.280 у поређењу са 1953. Највећи пад броја становника у регији је забележен у периоду 1961 – 1971., тада се број становника смањио за чак 11.599. И у првој деценији XXI века наставља се са падом броја становника у регији. Ако се упореди број становника 2002. и 2011. године, остварен је пад од 10.321 становника.

Од 1961. па све до последњег пописа 2011 године број становника сваким пописом постаје све мањи, тако да тренд смањења је константан са нестајањем приближно 10.000 становника у међупописним периодима.

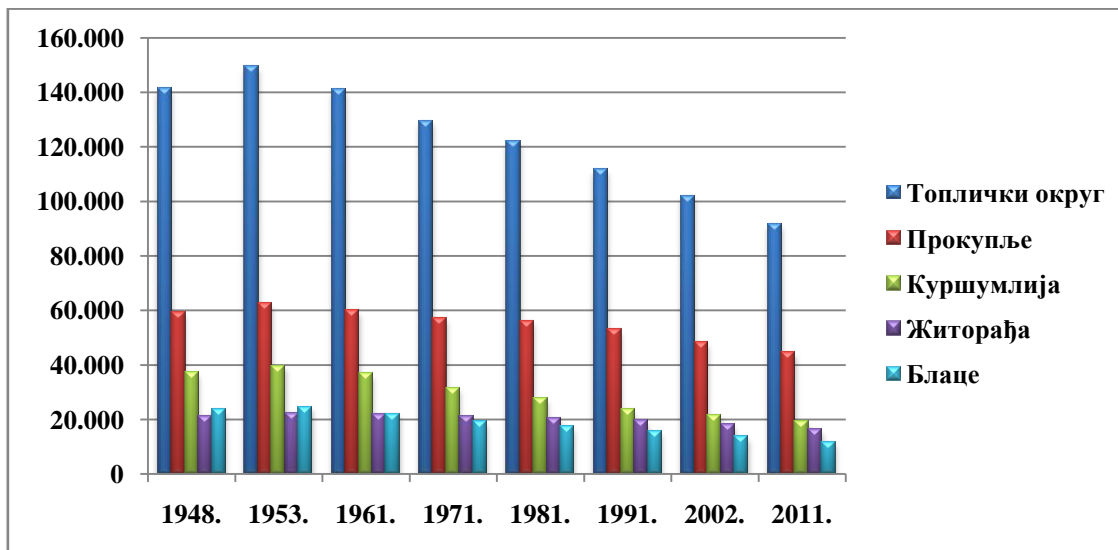
Табела II-1 : Број становника у Топличком округу и општинама (1948-2011)

Год. пописа	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Топлички округ	141.502	149.421	141.141	129.542	121.933	111.813	102.075	91.754
Блаце	23.676	24.608	22.099	19.331	17.338	15.709	13.759	11.754
Житорађа	21.250	22.427	22.071	21.224	20.710	19.545	18.207	16.368
Куршумлија	37.284	39.772	36.896	31.672	27.629	23.590	21.608	19.213
Прокупље	59.292	62.614	60.075	57.315	56.256	52.969	48.501	44.419

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948. – 2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, стр. 135-140

Према подацима пописа из 2011. године на територији Топличког округа смањење броја становника у односу на 1953. годину износило је 57.667 становника. Анализом квантитативних показатеља депопулација овог простора износи 13.248 становника више од данашњег броја становника општине

Прокупље. На територији општине Прокупље данас живи 44.419 становника, затим у општини Куршумлија 19.213 становника, у општини Житорађа 16.368 становника и најмање у општини Блаце 11.754 становника.

Графикон II-1 : Број становника у Топличком округу и његовим општинама (1948-2011)

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.- 2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, стр. 135-140

Упоређивањем броја становника 1953. и 2011. године, број становника у Топлици смањио се за чак 39,4% (табела бр. II-1, графикон бр. II-1). Највећи пад броја становника у том периоду забележен је у општини Куршумлија (51,7%) односно, затим у општини Блаце 52,2%, у општини Прокупље 30,3% и најмањи пад броја становника се бележи у општини Житорађа и то за 27,4% (табела II-2). Дакле увиђа се да је читав простор изразито емиграционо подручје са евидентним депопулационим друштвеним карактеристикама.

Табела II-2 : Пад броја становника по општинама Топличког округа

Општина	Пораст / пад становништва (1953-2011)
Куршумлија	-18.071
Прокупље	-14.873
Блаце	-11.922
Житорађа	-4.882

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.-2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији.

Посматрано са аспекта упоредног прегледа броја становника у односу на Републику Србију, као и њене регионалне целине Јужне и Источне Србије, могу се уочити периодичне промене у укупном броју становника за период од 1948. па све до 2011. године. Промене у кретањима броја становника Топличког округа у односу на хијерархијски веће регионе можемо видети у табели II-3.

Табела II-3: Упоредни преглед демографског удела територијалних целина у Републици Србији (у %)

Регионалне целине	Године пописа							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Република	100	100	100	100	100	100	100	100
Србија – јужни део	65,15	65,17	63,39	62,57	62,37	53,77	51,89	50,03
Р. Јужна и Источна Србија	26,71	26,21	24,53	22,84	21,26	24,80	23,38	21,76
Топлички округ	2,17	2,14	1,85	1,53	1,31	1,43	1,36	1,28

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.-2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, стр. 23-27

Након Другог светског рата па до данас, у Републици Србији извршено је 8 пописа становништва, домаћинства и станова (1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2002. и 2011. године), и на основу тих пописа анализирано је кретање укупног броја становника Топличког округа. Број становника се константно мењао, првенствено због честих сукоба, сталних емиграција и имиграција различитих етничких група на овом простору. Касније економски фактор имплицира главне трансформације и кретања становника Топличког округа.

У посматраном пописном периоду, Топлички округ је највише становника имао још давне 1953. године (149.421), а најмање по последњем попису из 2011. (91.754), што га сврстава у најмањи округ Републике Србије по броју становника. У Топличком округу (1948-2011) благи пораст броја становника бележи се једино у међупописном периоду од 1948. до 1953. године (+7.919). Процент (%) становништва Топличког округа по општинама (1948-2011) јесте веома битан показатељ који јасно указује на структуру насељености, односно кретања становништва на простору Топличког округа. Овде можемо сагледати током дугог периода који је (%) насељености поједине општине учествовао у структури насељености свеукупне просторне целине читавог округа. Из приказане табеле

уочавамо да су општине Прокупље и Житорађа повећавале проценат свог становништва у укупном, док су Куршумлија и Блаце смањили постотак своје популације у укупној током посматраног периода између 1948. и 2011. године.

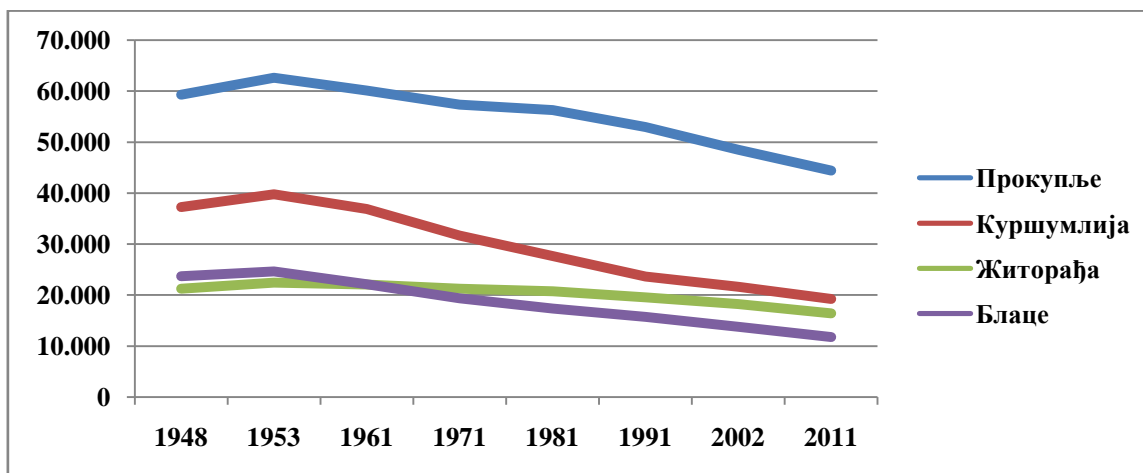
Највећи проценат становништва у укупном током целокупног периода има општина Прокупље, а најмањи проценат има Блаце. Овакво учешће становништва максималну вредност од 48,4% достиже 2011. године у Прокупљу, а најниже учешће забележено је у Блацу 2011. године и оно износи 12,8% (табела II- 4). То показује све изразитији поларизациони утицај Прокупља, као центра Округа, а релативно све мањи значај остала три центра.

Табела II- 4: Удео броја становника општина у Топличком округу, у %(1948-2011)

% број становника Топличког округа по општинама	Године пописа							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Топлички округ	100	100	100	100	100	100	100	100
Прокупље	42	42	42,5	44,3	46,1	47,4	47,5	48,4
Куршумлија	26,3	26,6	26,1	24,4	22,7	21,1	21,2	21
Житорађа	15	15	15,7	16,3	17	17,5	17,8	17,8
Блаце	16,7	16,4	15,7	15	14,2	14	13,5	12,8

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.-2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији.

Број становника Топличког округа смањивао се варијабилно од 1953. до 2011. године, и то, од 1961. до 1971. становништво се највише смањило (-11.599), а од 1971. до 1981. године број становника се најмање смањило (-7.609).

Графикон II-2 : Кретање броја становника по општинама (1948-2011)

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.-2011.

Посматрано, засебно по општинама, једино повећање броја становника је забележено од 1948. до 1953. године у Прокупљу (+3.322), Куршумлији (+2.488), Житорађи (+1.177) и Блацу (+932). Од 1953. до 2011. године број становника се континуирано смањивао: 1953-1961. године – Куршумлија (-2.876), Прокупље (-2.539), Блаце (-2.509) и Житорађа (-356); 1961-1971. године – Куршумлија (-5.224), Блаце (-2.768), Прокупље (-2.760) и Житорађа (-847); 1971-1981. године – Куршумлија (-4.043), Блаце (-1.993), Прокупље (-1.059) и Житорађа (-514); 1981-1991. године – Куршумлија (-4.039), Прокупље (-3.287), Блаце (-1.629) и Житорађа (-1.165); 1991-2002. године – Прокупље (-4.468), Куршумлија (-1.982), Блаце (-1.950) и Житорађа (-1.338); и 2002-2011. године – Прокупље (-4.082), Куршумлија (-2.395), Блаце (-2.005) и Житорађа (-1.839). Из приложених података можемо уочити да највиши пад броја становника има општина Куршумлија, а најмањи општина Житорађа (графикон II-2).

Како се у посматраном периоду, од пописа до пописа број становника у општинама смањивао, број становника у градским центрима округа се повећавао све до претпоследњег пописа (2002. године), у Прокупљу, Блацу, Куршумлији и Житорађи. На пораст становништва у градским центрима утицао је механички прилив становништва, а знатно мање и природни прираштај. После Другог светског рата градски центри Топличког округа пролазе кроз процес урбанизације, а то је допринело развоју градских насеља али и слабљењу и напуштању сеоских подручја.

На нивоу Топличког округа, број становника околних насеља је већи од броја становника централних општинских насеља од 1948. до 2002., изузев за 2011., када је број осталих и централних општинских насеља са бројем становника готово једнак (45.862 – 45.892), а што се тиче градских центара, у општинама Блаце и Житорађа, већи је број руралног од урбаног становништва, а у општинама Прокупље и Куршумлија, број руралног становништва је већи од 1948. до 1981. године, а од 1991. до данас је већи број урбаног од руралног становништва. Ова диференцираност броја становника по насељима, сходно броју становника централних општинских и осталих насеља, представља значајан сегмент проучавања и схватања међусобних односа и веза како просторних, тако и друштвених, као и многобројних функционалних процеса и појава. У даљем раду,

ови показатељи биће коришћени у сложеним математичко-географским проучавањима дисперзије територијалног размештаја насеља, а све у циљу што свеобухватнијег разумевања нодалне регије Топличког округа (табела бр. II–5).

Последица негативних демографских процеса је што су поједина села остала празна или полупразна (прети им тотално изумирање). Куршумлијска села, као што су Трн, Тачевац, Растелица, Прекорађа, Парада, Орловац, Мачја Стена, Жалица, Вукојевац, Васиљевац, Горње Точане, Заграђе, Магово, Мерћез, Пепељевац, Преветица и Селиште, одумиру, имају по неколико становника, или ниједног.

Табела II –5: Број становника у градским и осталим насељима (1948-2011)

Подручје	Године пописа							
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Топлички округ	141.502	149.421	141.141	129.542	121.933	111.813	102.075	91.754
У градовима	13.360	15.365	20.091	30.995	40.759	46.241	46.928	45.892
Остала насеља	128.142	134.056	121.050	98.547	81.174	65.572	55.147	45.862
Блаце	23.676	24.608	22.099	19.331	17.338	15.709	13.759	11.754
Град	1.824	2.181	2.564	3.373	4.409	5.228	5.465	5.253
Остала насеља	21.852	22.427	19.535	15.958	12.929	10.481	8.294	6.501
Житорађа	21.250	22.427	22.071	21.224	20.710	19.545	18.207	16.368
Град	2442	2464	2618	2849	3270	3408	3543	3365
Остала насеља	18808	19963	19453	18735	17440	16137	14664	13003
Куршумлија	37.284	39.772	36.896	31.672	27.629	23.590	21.608	19.213
Град	2.797	3.134	3.848	7.518	10.748	12.710	13.790	13.306
Остала насеља	34.487	36.638	33.048	24.154	16.881	10.880	7.818	5.907
Прокупље	59.292	62.614	60.075	57.315	56.256	52.969	48.501	44.419
Град	8.739	10.050	13.679	20.104	25.602	28.303	27.673	27.333
Остала насеља	50.553	52.564	46.396	37.211	30.654	24.666	20.828	17.086

Извор: Попис 2011, Књига 20 - Упоредни преглед броја становника 1948.-2011.(стр.135-140)

У последња два пописа, од свих насеља Топличког округа (што градских, што сеоских) једино су поједина села све четири општине успела да повећају број становника (Ново Село и Бела Вода – општина Прокупље, Пролом, Мердаре,

Марковиће и Доња Микуљана – општина Куршумлија, Зладовац у општини Житорађа и Доња Решица у општини Блаце, зато што је реч о приградским насељима, или насељима са повољнијим саобраћајним положајем).

Због последице све мањег броја становника, долази и до смањења просечне густине насељености, како у Топличком округу тако и у свим његовим општинама. На основу претходних показатеља закључујемо да становништво општина Топличког округа није равномерно распоређено.

Просечна густина насељености је испод просека РС (91,9 ст/км²), а изражене су велике варијације густине насељености у свим општинама Топличког округа, према последњем попису од 20,1 ст/км² до 76,6 ст/км² (табела II-6). Према последњем попису може се уочити да у сеоским насељима али и у градским центрима живи скоро подједнак број становништва округа (49,99% - 50,01%).

Табела II-6: Густина насељености Топличког округа и његових општина у ст/км² (1948-2011)

Подручје	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Округ	63,4	67	63,2	58	54,6	50,1	45,7	41,1
Блаце	77,3	80,4	72,2	63,1	56,6	51,3	45	38,4
Житорађа	99,2	104,7	103,1	99,1	96,7	91,3	85	76,4
Куршумлија	39,1	41,7	38,7	33,2	29	24,7	22,6	20,1
Прокупље	78,1	82,4	79,1	75,5	74,1	69,7	64	58,5

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији,

Републички завод за статистику, Београд, 2014. година

Велики пораст градског становништва у другој половини XX века највећим делом последица је миграција на релацији село – град. Миграције су условљене процесима индустријализације и деаграризације, који су били карактеристични за тај период. Дошло је до драстичног пада броја становника сеоских насеља регије. Целокупан посматрани период демографских кретања на овом простору показује константан пад. Године 1953. у Топличкој регији налазило се 16 сеоских насеља са преко 1000 становника, а 2011. само два (Доња Трнава у долини Топлице североисточно од Прокупља и Пејковац у општини Житорађа). Смањило се и број сеоских насеља која имају између 500 - 1000 становника са 91 колико их је било 1953. године на свега 16 у 2011. години. Међутим, највеће промене су се догодиле са насељима које имају мање од 100 становника. У анализираном периоду дошло

је до пораста броја патуљастих насеља са 4 у 1953. години, на чак 142 у 2011. години. Високо-планинска села бележе највећи пад броја становника, посебно села смештена на Копаонику, планини Радан и Видојевици. Такође и села на нижим надморским висинама, смештена у долинама реке Топлице, као и по дну Топличке котлине бележе пад у броју становника, али не тако изражен као код планинских села Топличког краја.

Један од битних показатеља који се узима у обзир када разматрамо становништво, јесте и број домаћинстава. Анализирајући кретања укупног броја домаћинстава увиђамо да се број након Другог светског рата константно увећавао, да би после тог периода континуирано био у паду. Године 1981. Топлица бележи највећи број домаћинстава 35.526, да би се тај број већ 2002. године смањио на 33.937 домаћинстава (табела II-7). Очитавањем података пописа видимо да је 2002. године просечно домаћинство у Топличкој регији имало скоро 3 члана. Од времена 80-90. година, односно периода индустријализације, бележи се смањивање просечне величине домаћинстава која 1953. године била највећа и износила 5,48 члана. Разлике у броју и величини домаћинстава су последица процеса деаграризације, урбанизације и индустријализације, односно ниског наталитета и мањег броја деце по домаћинству у другој половини XX века.

Табела II-7 : Бројност и просечна величина домаћинстава Топличког округа у периоду (1948-2011)

Година	Број домаћинстава	Просечан број чланова домаћинстава
1948.	24 132	5,86
1953.	26 178	5,48
1961.	19 541	4,77
1971.	33 091	3,90
1981	35 526	3,43
1991.	34 891	3,20
2002.	33 937	3,00
2011.	32 567	2,90

Извор: Упоредни преглед домаћинства и станова, Попис становништва, домаћинства и станова у 2011, књига 21, Републички завод за статистику, Београд, 2014(248-254)

Према подацима по попису из 2011. године, на подручју Топличког краја, у *градским насељима*, највећи је удео домаћинстава са два члана (24%), са четири (23%), са три члана (19%), са једним чланом (18%), са пет чланова (8%) и са шест и више чланова (6%); у *осталим насељима*, највећи је удео домаћинстава је такође са два члана (30%), са једним чланом (26%), са три члана (13%), са четири члана (12%), са шест и више чланова (11%) и са пет чланова (8%).

Вишим животним стандардом смањује се број чланова домаћинства. Савремена домаћинства састоје се од нуклеарне породице, односно родитеља и њихове деце. Фактор који утиче на смањење величине домаћинстава јесте и неповољна старосна структура становништва.

Ниским фертилитетом такође се одражава смањење величине домаћинстава. Из тог разлога данас на овом подручју се може уочити велики број старих самачких домаћинстава, а посебно у удаљенијим руралним просторима.

2.2.1. Природна компонента промене броја становника

Под природним кретањем становништва се подразумевају промене укупног броја становника на некој територији, услед деловања наталитета (рађања) и морталитета (умирања). Разлика између наталитета и морталитета јесте природни прираштај.

Топлички округ одликује изразито негативан природни прираштај, који је 2011. године износио -9 ‰. Одмах након Другог светског рата стопе природног прираштаја су биле изузетно високе, како у градовима тако и у селима. То је представљало последицу изразито високог наталитета услед побољшања друштвено-економских прилика, веће стопе склопљених бракова, престанка ратних околности. Све је то допринело да се у наредним годинама знатно повећа природни прираштај. Започеле су интензивне миграције становништва у велике градске центре у потрази за бољим и лакшим животом. Миграције су биле усмерене у градске центре Топлице, али добар део популације исељава се у велике градске центре ван граница Топличког округа. У условима насталих нових ратних дешавања и лоше економске ситуације последњих деценија 20. долази до драстичног пада природног прираштаја. Огроман број сеоских насеља Топлице остаје без младог становништва способног за репродукцију. Број рођених из

године у годину све се више смањује, док се стопе морталитета увећавају. Што се тиче стопе наталитета, у посматраном периоду, највећу вредност је имала 1961. године (17,1‰) а најмању по последњем попису (7,9‰).

Морталитет односно смртност, представља број умрлих особа на одређеној територији у одређеном раздобљу. Ситуација са стопом морталитета је нешто другачија за разлику од стопе наталитета. У посматраном периоду стопа морталитета константно расте, највиша вредност стопе морталитета је по последњем попису 16‰, а 1961. год. најнижа вредност је 7,7‰. Пораст морталитета је последица ниског наталитета и старења становништва, а не ради се о скраћењу животног доба становништва. Фактори који утичу на ниво наталитета сваког подручја па и Топличког округа су: биолошки, социо-економски и психолошки фактори.

Табела II-8 :. Кретање броја живорођених (1963-2010.)

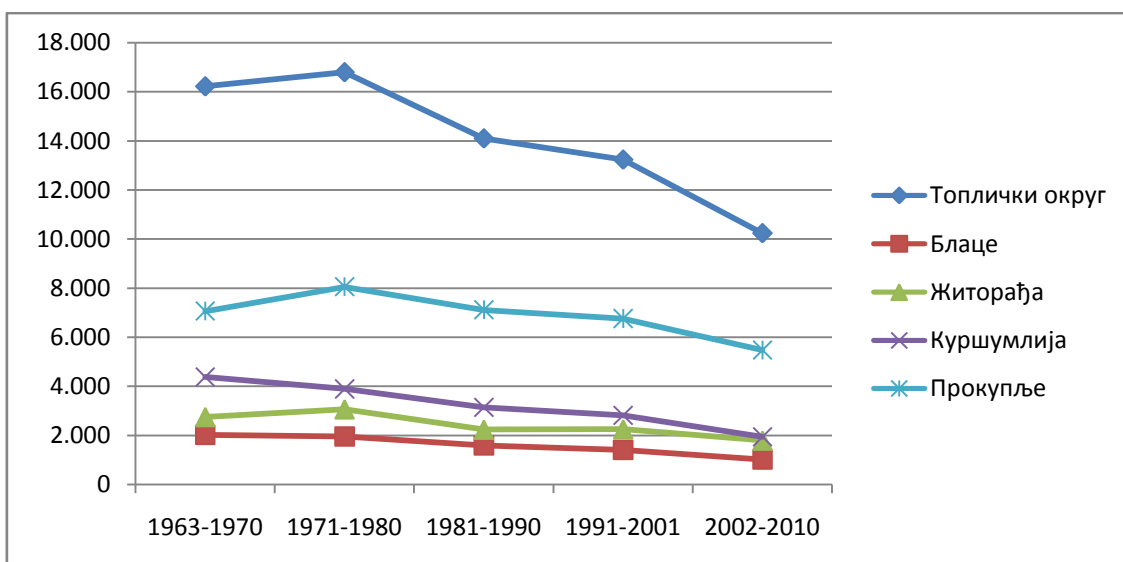
Општине	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.	2002-2010
Топлички Округ	16.217	16.793	14.096	13.232	10.236
Блаце	2.021	1.958	1.591	1.404	1.015
Житорађа	2.755	3.069	2.242	2.255	1.794
Куршумлија	4.381	3.896	3.149	2.818	1.950
Прокупље	7.060	8.050	7.114	6.755	5.477

извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

До Другог светског рата наталитет Топличког округа је био висок. У току Другог светског рата Топлички крај је имао велике губитке становништва, и након тога долази до промена наталитета, с тим што се једини раст бележи 1948-1953. године, а након тог периода, до данас се бележи константан пад стопе наталитета.

На основу табеле II-8 можемо анализирати промене стопа наталитета од 1963. до 2001. год. у општинама Топличког округа.

Ако посматрамо период од 1963-1970. год. три општине имају наталитет изнад 15‰, односно припадале су зони средњег наталитета, а то су територије општина Прокупље, Житорађа и Куршумлија, док општина Блаце и тада је била зона ниског наталитета.

Графикон II-3 : Кретање броја живорођених од 1963. до 2010. године по општинама Топличког округа

Извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

У међупописном периоду од 1991. до 2001. год. долази до изузетно великих промена у кретању стопе наталитета. Најнижа стопа наталитета је и даље у општини Блаце, свега 8,5‰, док највишу стопу читавамо у општини Прокупље 12‰ (Графикон бр. II-3).

Број живорођених на 1.000 становника по пописним годинама 1961-2011.: 1961. године 17,1‰, 1971. године 13,6‰, 1981. године 10,7‰, 1991. године 11,9‰, 2002. године 10,3‰ и 2011. године 7,9‰. Стопа наталитета Топличког округа је 8‰ (2014. године).

Табела II-9 : Кретање броја умрлих од 1963-2010. год.

Општине	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.	2002-2010.
Топлички округ	8.932	12.331	14.885	18.265	16855
Блаце	1.504	1.984	2.341	2.794	2552
Житорађа	1.268	1.818	2.384	2.920	2478
Куршумлија	2.236	2.892	3.406	3.905	3650
Прокупље	3.924	5.637	6.754	8.646	8175

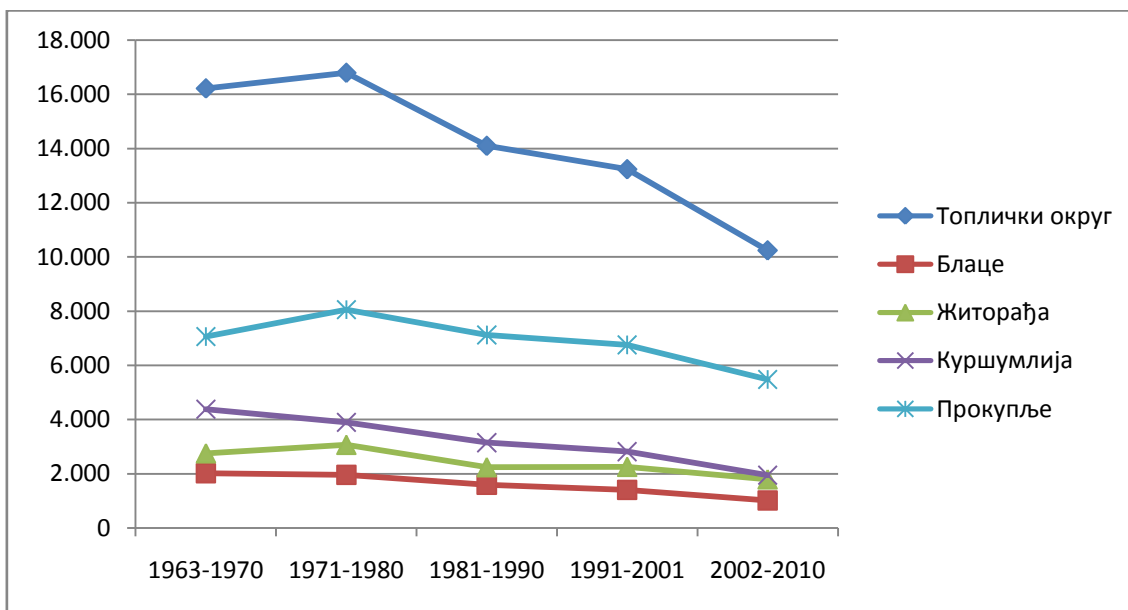
Извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

Промене у стопама морталитета утичу пре свега на старосно-полну структуру становништва. Пре Другог светског рата подручје Топличког округа је карактерисала висока стопа смртности, а након рата стопа морталитета бележи бржи пад.

Сходно стопи морталитета на целој територији округа слична је ситуација и по општинама Топличког округа. На почетку проучаваног периода највећа стопа умрлих забележена је у општини Блаце (9,2‰), а најмања у општини Житорађа (7,4‰).

Ако погледамо стопе морталитета по десетогодишњим периодима увиђамо да оне бележе константан пораст. Последњим међупописном периодом стопе морталитета достижу највише вредности у целокупном анализираном интервалу. Најнижа стопа бележи се у општини Житорађа (13,9‰), а највиша од 16,9‰ је у општини Блаце (графикон бр. II-4).

Умрли Топличког округа 1961-2011. године дати су следећим подацима: 1961. године умрли на 1.000 становника 7,7‰, 1971. године умрли на 1.000 становника 9,1‰, 1981. године умрли на 1.000 становника 11,2‰, 1991. године умрли на 1.000 становника 14,5‰, 2002. године умрли на 1.000 становника 16,4‰, 2011. године умрли на 1.000 становника 16,9‰ (табела бр. II-9). Стопа морталитета (умрлих) Топличког округа 2014. године је 17‰.

Графикон II-4 : Кретање броја умрлих од 1963. до 2010. год. по општинама Топличког округа

Извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

Природни прираштај представља разлику између броја рођених (наталитета, родности) и броја умрлих (морталитета, смртности). Природни прираштај је, у посматраном периоду имао највећу стопу 1961. године (9,4‰) а најнижу по последњем попису 2011 године (-9,0‰).

Изразито негативан природни прираштај има целокупно подручје Топличког округа од 1981. год. па све до данас (- 0,5‰ до -9,0‰), што се може сагледати на основу приказаних података у табели бр. II-10.

Табела II-10 : Кретање природног прираштаја становништва (1963. до 2010.)

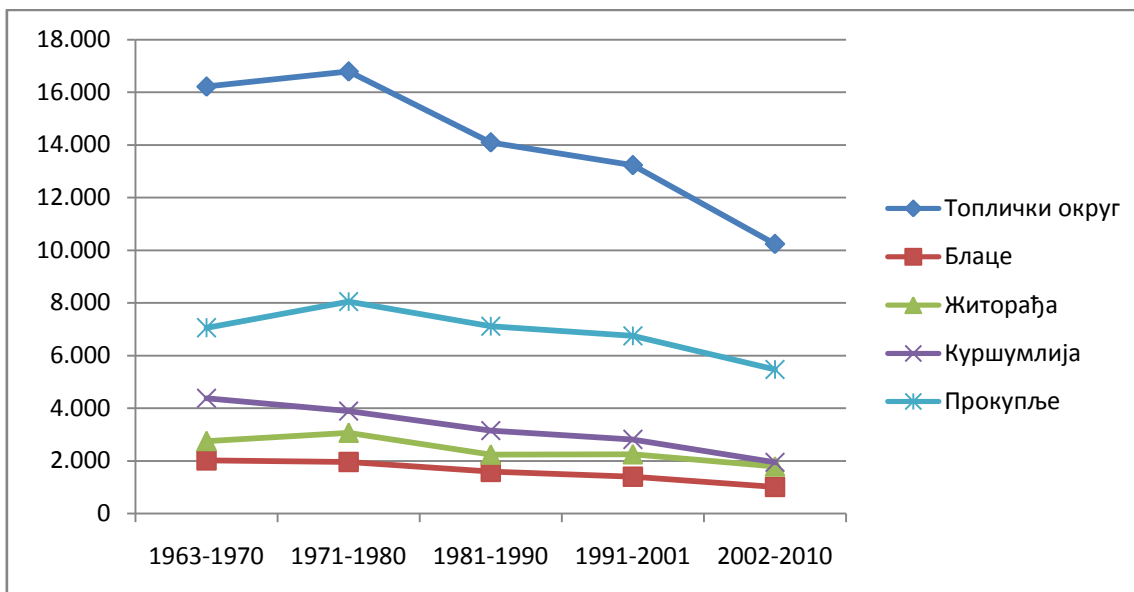
Општине	1963-1970.	1971-1980.	1981-1990.	1991-2001.	2002-2010
Топлички округ	7.285	4.642	-789	-5.033	-6.619
Блаце	517	-26	-750	-1.390	1.537
Житорађа	1.487	1.251	-142	-665	-684
Куршумлија	2.145	1.004	-257	-1.087	-1.700
Прокупље	3.136	2.413	360	-1.891	-2.698

Извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

Наталитет и морталитет округа до Другог светског рата је био висок, стопа наталитета је била већа од стопе морталитета, а природни прираштај је био позитиван, што је у само једном периоду после Другог светског рата проузроковало повећање становништва (1948-1953). 60-их година почиње полако да се мења демографска слика будући да у Топличком округу присутан је процес депопулације. Број рођених је све мањи, а стопа морталитета је све већа. Такође, стопа смртности одојчади је у фази сталног опадања (5,5‰ – 2011. године).

У односу на стопу смртности одојчади 1961. године ово је значајно смањење смртности одојчади (71,5‰), првенствено због бољих здравствених и хигијенских услова у целом Топличком округу. Општина са највећим негативним природним прираштајем је Блаце. На почетку посматраног периода, стопа природног прираштаја се кретала од 3,1‰, затим -0,1‰, и на крају посматраног периода износила је -8,4‰.

Што се тиче осталих општина Топлице (Прокупља, Куршумлије и Житорађе) тенденција опадања стопе природног прираштаја је започела кад и у општини Блаце, и настављена је и у наредним периодима до данас.

Графикон II-5 : Кретање природног прираштаја становништва од 1963. до 2010. године по општинама Топличког округа

Извор: РЗС, природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010, Београд 2012

Општина Житорађа највишу стопу природног прираштаја бележила је у периоду од 1963. до 1970. год. (8.5%). Тих година у овој општини забележена је највећи природни прираштај на територији целог округа. Велико смањење стопе природног прираштаја очитав се у пописном периоду од 1981. до 1990. год. и тада износи -0.7%, да би већ у периоду од 1991. до 2001. год. тај тренд био настављен, а стопа природног прираштаја смањена на -3,2% (графикон II-5).

Као и друге општине, тако је и Куршумлија на почетку анализираних периода имала изузетно високу стопу природног прираштаја (7.9%). Тенденција негативне стопе природног прираштаја и на овој територији бележи се у међупописном периоду (1981- 1990.год.) када износи -1.0%. Посматрани међупописни период (1991-2001) бележи стопу природног прираштаја од -4,3%, што указује на велике демографске проблеме ове општине.

Савремени процеси кретања становништва Топличког округа, имаће несагледиве последице демографског развоја у неком будућем периоду. Узрочно-последично ови трендови одразиће се на поремећај старосне структуре становништва, све већим уделом старог становништва у укупној популацији, а нарочито у поремећају економске структуре становништва кроз смањење удела активног, као и повећања броја издржаваног становништва.

2.2.2. Миграцијска компонента кретања броја становника

До сада је анализирано природно кретање становништва, али до раста или пада бројности популације на одређеном простору утиче такође и механичко кретање становништва, такозване миграције. Овај појам објашњава сваку просторну покретљивост становништва одређене области.

Процес емиграције (*emigratio* - исељавање) представља исељавање становништва са неког подручја, а са друге стране имиграција (*imigratio* - досељавање) представља досељавање становништва из неког подручја у друго.

У погледу миграционих карактеристика на територији Топлице најзаступљеније је домаће становништво (60%), а највише досељених становника је са подручја исте општине (20,2%), досељено становништво из неке друге општине Топличког округа (14,4%), из другог округа (2,8%) и из бивше СФРЈ (око 2,6%)

Мигрирање у градове подстицано је понудом бољег радног места, као и запошљавање полуквалификоване и неквалификоване радне снаге. Тадашња социјалистичка политика бивше Југославије улагала је све више у градове, док су сеоска подручја запостављана, и она је један од главних фактора мигрирања сеоског становништва у градове. Сви ти фактори узроковали су подељеност (дихотомију) на село-град.

Дошло је до погоршања политичке и економске ситуације и 90-их година, пред сама ратна збивања на простору бивше Југославије, које је резултирало још веће миграције из подручја округа, поготову радно-способног и фертилног становништва, а самим тим и смањење стопе природног прираштаја.

Миграциона кретања становништва у времену од 1961. до 2011. године можемо пратити на основу процентуалног удела аутохтоног и мигрантског становништва у укупном. Још давне 1961. год удео мигрирајућег становништва у укупном на територији Топличког округа износио је 30,1%, а по општинама његов проценат износио је 24,3% у Житорађи, 28,9% у Куршумлији, 30,2% у Блацу, док је највећи број миграната 33,2% у Прокупљу (табела II-11).

Табела II-11 : Аутохтоно и мигрантско становништво општина Топличког округа
(1961-2011)

Општине	Година пописа	Укупно Становништво	Аутохтоно становништво		Мигрантско становништво	
			Укупно	%	Укупно	%
Блаце	1961.	22.099	15.429	69,8	6.670	30,2
	2002.	13.759	7.858	57,1	5.901	42,9
	2011.	11.754	6.918	58,9	4.836	41,1
Житорађа	1961.	22.071	16.705	75,7	5.366	24,3
	2002.	18.207	12.270	67,4	5.937	32,6
	2011.	16.368	10.618	64,9	5.750	35,1
Куршумлија	1961.	36.896	26.249	71,1	10.647	28,9
	2002.	21.608	12.322	57,0	9.286	43,0
	2011.	19.213	11.104	57,8	8.109	42,2
Прокупље	1961.	60.075	40.158	66,8	19.917	33,2
	2002.	48.501	28.703	59,2	19.798	40,8
	2001.	44.419	26.648	60,0	17.771	40,0
Топлички Округ	1961.	141.141	98.541	69,8	42.600	30,1
	2002.	102.175	61.153	59,9	40.922	40,1
	2011.	91.754	55.288	60,2	36.466	39,8

извор: Попис становништва, миграције, 1961., 2002. и 2011. год. РЗС., Београд

Пописом становништва 2002. год. удео мигрантског у укупном становништву на простору Топличког округа износио је 40,1%. Недовољна привредна развијеност, низак животни стандард довели су до пораста удела мигрантског у укупном становништву округа. Посматрано по општинама према попису из 2002. год. удео селидбеног становништва је најмањи у општини Житорађа (32,6%), а највећи у општинама Прокупље (40,8%), Блаце (42,9%) и Куршумлија (43,0%). Ако анализирамо пописни период до 2011. године, можемо увидети да се број мигрантског становништва у укупном смањује, упоређујући податке са претходним пописним периодом. Посматрано у периоду 2011-2014 можемо закључити да је више одсељеног (емигрантског), него досељеног

(мигрантског) становништва Топличког округа. Гледано засебно по годинама, расте број иселиених становника, а углавном стагнира број досељених становника, тако да се 2012. године иселило 1.527, а доселило 1.245 лица, затим 2013. године 1.600 се одселило, а доселило се 1.276 лица, да би се наредне 2014. године иселило 1.577, а доселило се 1247 лица (Унутрашње миграције 2012-2014. године, РЗС). Долазимо до закључка да је подручје Топличког округа изузетно емиграционо. Узрок емигрирања становништва су економски разлози. Интензивне су савремене емиграције становника са ових простора. Очекује се смањење интензитета емиграција, јер младих становника скоро да и нема у сеоским подручјима Топличког округа, што се да уочити из старосне структуре села и природног прираштаја.

2.3. Структуре становништва

Структуре становништва произилазе из природног и механичког кретања становништва и формирају се на основу индивидуалних особности становништва: биолошке (пол, старост, раса итд), социјалне (занимање, активност, етничка или религијска припадност итд). Структуре становништва се могу поделити на: биолошку, социо-економску, образовну, етничку, верску...

2.3.1. Биолошке структуре становништва

2.3.1.1. Полна структура становништва

Полна структура представља однос између мушкараца и жена у укупном броју становника неке области. Фактори који утичу на ову структуру су: наталитет (рађање), морталитет (умирање), миграције (емиграције и имиграције).

Табела II-12 : Промене у полној структури становништва Топличког округа, у % (1953-2011)

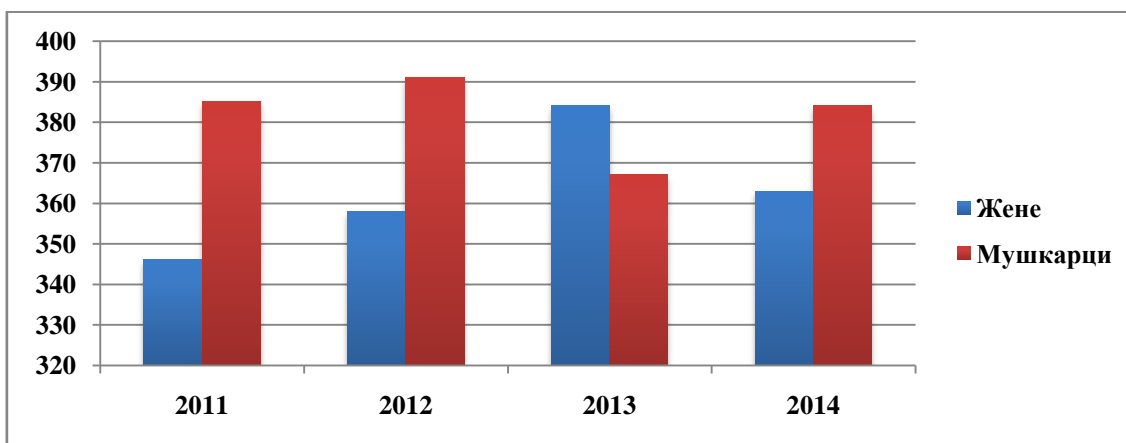
Пол	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Мушко	47,84	44,01	48,50	49,63	49,66	49,95	50,27
Женско	52,16	56,02	51,50	50,37	50,34	50,05	49,73

Извор: Израчунато на основу резултата пописа, Старост и пол, РЗС

Анализирајући пописе од 1953-2011 на територији Топличког округа можемо уочити, да је процентуално учешће женског пола знатно веће у периоду између 1953 до 1991. године, док се 2002. године тај однос готово изједначио, а

последњи попис из 2011. године показује нам веће учешће мушког пола у укупној популацији (табела бр. II-12).

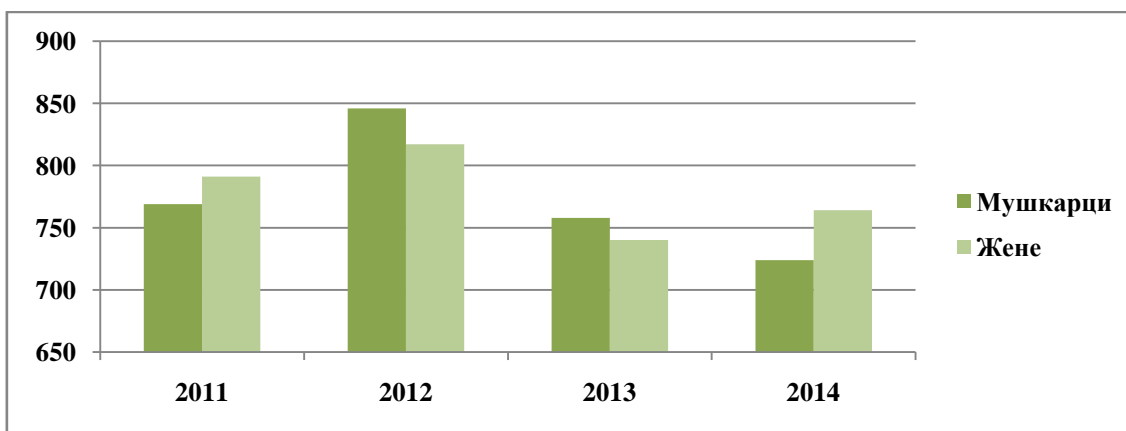
Посматрајући и анализирајући период 2011-2014. можемо закључити да је кроз све три године, више живорођених мушкараца него жена, а жена је рођено 2011. – 346, 2012. – 358 и 2014. - 363, једино је 2013. године више живорођених жена 384, а број живорођених мушкараца је 2011. – 385, 2012. – 391, 2013. – 367 и 2014. – 384. Можемо увидети да је већи број живорођених мушкараца (2011., 2012. и 2014. године) него жена 2013. године (графикон II-6).

Графикон II-6: Живорођени према полу, 2011-2014.

Извор: Витални догађаји у Републици Србији 2011, 2012, 2013, 2014. год., саопштења РЗС

Такође, посматрано у периоду 2011-2014. број умрлих према полу је следећи: 2011. – 791 жена и 769 мушкараца, 2012. – 846 мушкараца и 817 жена, 2013. – 758 мушкараца и 740 жена и 2014. – 764 жене и 724 мушкарца. Можемо увидети да је већа смртност жена 2011. и 2014. године, а мушкараца 2012. и 2013. године (графикон II-7).

Графикон II-7: Умрли према полу, 2011-2014

Извор: Витални догађаји у Републици Србији 2011, 2012, 2013, 2014. год., саопштења РЗС

2.3.1.2. Старосна структура становништва

Када је реч о старосној структури становништва, од ње зависи стопа природног прираштаја, величина радног и школског континента становништва. Зависно од тога, старосна структура се мења под утицајем кретања рађања и смртности. Ову структуру чини: омладина (0-19), средовечно (20-59) и старо становништво (60-60+). Топлички округ има индекс старења 1,95, што нам говори да је старог становништва скоро дупло више од младог, до 19 година (60-60+). Најмањи индекс старења је у општини Прокупље (0,54), док је у осталим општинама Топличког округа индекс старења знатно виши. Средовечно становништво у укупном становништву учествује са 49%, становништво старо 60 и 60+ са 33,7% и омладина са 17,3% укупног становништва Топличког округа. Повољнију старосну структуру имају градски центри од сеоских, зато што у селима претежно живи старо становништво.

У другој половини XX века, на подручју Топличког округа дошло је до битне промене у природном и механичком кретању, и та промена се одразила на старосну структуру становништва Топлице. Промене су биле негативне, и због тога је дошло до погоршања старосне структуре становништва.

Табела II-13 : Становништво Топличког округа по великим старосним групама
1961. године

Општина	Укупан број Становника	Становништво према старости			
		0-19	20-39	40-59	60 и више
Топлички округ	141.141	57.296	44.131	27.278	12.323
Блаце	22.099	8.519	6.800	4.654	2.105
Житорађа	22.071	8.317	7.526	4.408	1.796
Куршумлија	36.896	16.663	10.885	6.307	3.014
Прокупље	60.075	23.797	18.920	11.909	5.408

извор: Израчунато на основу резултата пописа 1961. године, Старост и пол,
документација Републичког завода за статистику

Од 1961. године до данас удео младих у укупном становништву стално опада, са 40,6% - 1961. године на 20,8% - 2011. године (табела бр. II-13 и II-14). Стално се повећава удео старог становништва, са 8,8% - 1961. године на 27,9% - 2011. године. Гледано засебно по општинама Топличког округа такође се смањује

удео младог становништва а повећава се удео старог становништва. На територији општине Блаце уочена је негативна тенденција старења становника, а самим тим и поремећај старосне структуре, па је % старог и младог становништва, по попису из 2011. године 33,46% и 17,7%, док је у осталим општинама Топличког округа учешће старог становништва до 30%, а учешће младог становништва веће него у општини Блаце. Континенти значајни за формирање старосне структуре становништва су предшколски, основни (школообавезни) и радни континент. Од 1961. године до данас удео прешколског континента се константно смањује, због опадања броја живорођене деце. 1961. године је % предшколског континента био 13%, а 2002. године је износио 6,9%. Како на нивоу Топличког округа тако и на нивоу свих општина присутно је опадање удела предшколског континента у укупној популацији, тако да, општина Куршумлија има највеће смањење предшколског континента (1961. године – 16,3% , а 2002. године – 6,6%). У остале три општине Топлице је слична ситуација као и у општини Куршумлија. Анализирајући школообавезни континент увиђамо да је у првим послератним пописима проценат школске деце највећи, и износио је 18,3%.

*Табела II-14 : Становништво Топличког округа по великим старосним групама
2011. године*

Општина	Укупан број Становника	Становништво према старости			
		0-19	20-39	40-59	60 и више
Топлички округ	91.754	19.050	21.774	25.374	25.556
Блаце	11.754	2.080	2.456	3.286	3.930
Житорађа	16.368	3.493	3.834	4.209	4.832
Куршумлија	19.213	3.982	4.553	5.564	5.114
Прокупље	44.419	9.495	10.931	12.315	11.678

*извор: Документација Републичког завода, књига 2, Старост и пол, израчунато
на основу резултата пописа 2011. године*

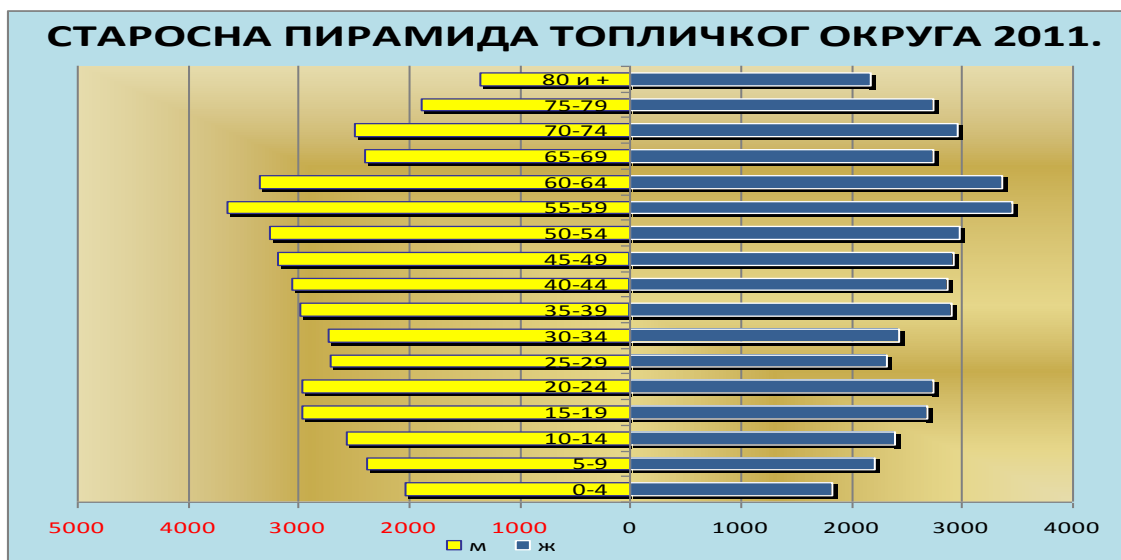
Просечна старост у Топличком округу је 41,5 година, дакле, уочљиво је да становништво овог округа припада изразито старој популацији. Просечна старост на нивоу градских и сеоских насеља није иста, у градовима она износи 36,4 година а у селима 45,4 година. Помоћу старосних пирамида може се извршити анализа старосних структура, и то: млада популација – прогресивни тип, процес старења – стационарни тип и одмакло старење – регресивни тип. Старосна

пирамида Топличког округа је регресивног (стационарно-регресивног) типа, што нам говори да је процес старења становништва у одмаклој фази, 50,27% је мушког становништва, а 49,73% женског. У многим селима округа, због удела лоше старосне структуре становништва и малог фертилног континента, број становника наставиће да опада.

Графикон II-8: Старосно-полна пирамида Топличког округа према попису 2002

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2002, Старост и пол, РС.

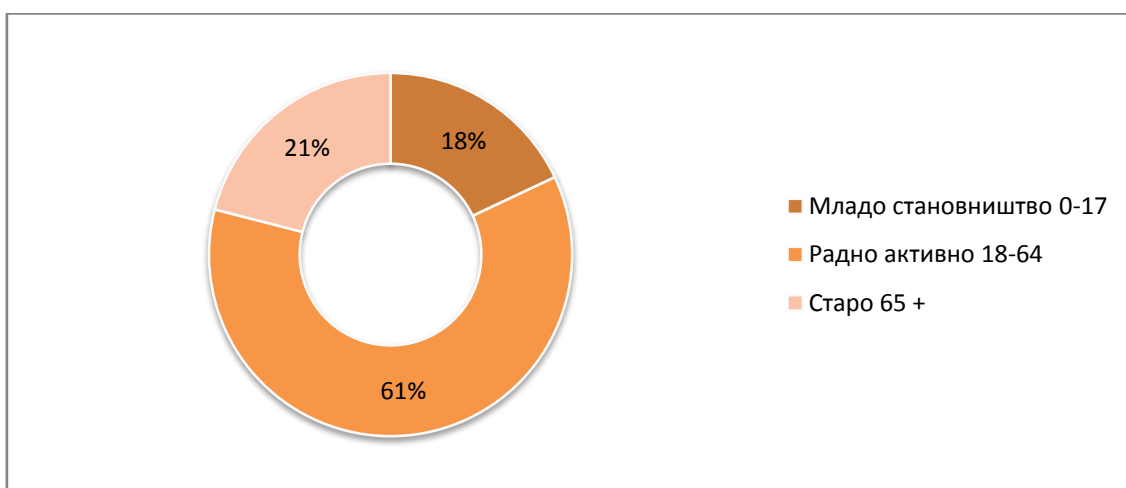
Графикон II-9: Старосно-полна пирамида Топличког округа према попису 2011

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2011, књига 2, Старост и пол, РС.

Уколико се настави тренд негативне стопе природног прираштаја, и сталног мигрирања становништва ка већим центрима (Нишу, Београду) и изван границе РС, и даље се може очекивати смањење укупног броја становника округа.

Из приложеног графика П-9, према попису из 2011. године можемо увидети да у Топличком округу има највише лица година старости 55-59 – 7.099 лица, а однос мушко-женског становништва је 50,27% (46.131) и 49,73% (45.623). У свим наредним пописним периодима, након тога, бележи се опадање броја школске деце, како на нивоу Топличког округа тако и на нивоу свих општина. У посматраном периоду, на почетку и по средини, на територији Куршумлије је такође присутно највеће опадање броја школске деце. У наставку, и даље се смањује број школске деце, тако да 2002. године најмањи удео школске деце има Блаце (8,5%). Као и код претходна два континента, тако је и код радног континента забележен пад, у посматраном периоду, чак за око 1,8%. (1961-2002) Општине Житорађа и Блаце имају највеће смањење учешћа радног континента (64,3% односно 62,5% - 1961. године и 58% односно 56,2% - 2002. године). Општина Куршумлија једина има примећено повећање учешћа радног континента у укупном становништву.

Према, за сада, последњем попису (2011. год.) индекс старости на нивоу целог Топличког краја је 1,35. Општина Блаце се истиче по негативним индексу старости који износи 1,9. (2011. године) Популација Топличког округа је у континуираном процесу старења. Све општине Топличког округа припадају стадијуму демографске зрелости ка стадијуму демографске старости (трећи ка четвртном стадијуму) осим општине Куршумлија, која је у стадијуму демографске зрелости. Свеукупно, ове негативне тенденције су изражене и данас.

Графикон П-10: Становништво према старосним групама, 2014

Извор: Извор: Витални догађаји у Републици Србији 2011, 2012, 2013, 2014. год., саопштења РЗС

По подацима из 2014. Године удео становништва према старосним групама је: становништво 18-64 године – 61%, становништво 60+ година – 21% и становништво 0-17 година – 18%. Можемо уочити да је висок % радно способног и старог становништва (графикон II-10).

2.3.2. Економска структура становништва

Економска структура становништва јасно осликава целокупан привредни, као и друштвени развој одређене територије. Свакако да привредни развој утиче на промену економских структура становништва, док сама структура и кретање радне снаге уопште условљавају интензитет привредног развоја неког простора. Период после Другог светског рата, као и време индустријализације и урбанизације у другој половини двадесетог века, доносе како промене у структури привредних делатности, тако и демографске промене економске структуре становништва Топличког округа.

2.3.2.1. Активно становништво

Према активности, подела становништва је следећа: активно, издржавано и становништво личних примања (пензионери: редовна, старачка, пољопривредна пензија итд.). Када посматрамо кретања укупног становништва Топличког округа према активности у интервалу од 1961. до 2002. год. запажамо опадање удела активног и издржаваног у укупном становништву, као и повећање удела лица са личним приходима.

Подаци из 1961. године показују да активно становништво тада чини 50,0% укупног становништва. Само у општинама Блаце и Житорађа, стопа активног становништва била је изнад 50% (52,4% тј. 61,1%). Најнижа стопа активног становништва бележи се на простору општине Куршумлија (44,4%). У односу на претходан попис, према попису из 1971. год. стопа активног становништва на подручју округа повећала се на 52,4%.

Стопа повећања највећа је у Блацу, а општини Житорађа има пад стопе активности са 61,1% на 57,2%. У свим наредним деценијама пописа бележи се опадање стопе активности, тако да је проматрањем података пописа из 2002. год. она бележила најнижу стопу на територији општине Житорађа (39,9%), а у исто време остале општине округа читавају нешто већу стопу активности. Паралелно

са смањењем активног становништва учоава се повећање броја лица са личним приходима, што се бележи у читавом периоду (1961-2011.год.). Подаци пописа из 1961. год. говоре да је број лица са личним приходима тада износио 2.302, да би пописом 2002. год. тај број се повећао на 22.786 лица.

Анализирањем података по општинама (табела бр. II-15) може се увидети константно повећање удела лица са личним приходима. Најмањи удео је био на почетку пописног периода и то на територији општине Житорађа 0,6%, Благац 1,1%, Куршумлије 1,3% и Прокупља 2,6%. Након тога долази до константног пораста броја лица са личним приходима.

Према попису из 1981. год. забележен је највећи проценат лица са личним приходима на подручју општине Прокупље (7,7%) и Куршумлији (6,5%). Интензиван пораст лица са личним приходима настављен је и у наредним међупописним периодима, а 2002. године премашио је 20%. Узроци тренда пораста ових лица јесу повећање корисника социјалне помоћи, као и промена у старосној структури становништва.

Табела II-15: Становништво Топличког округа према активности (1961-2011.год.)

	Година пописа	Активно становништво	Лица са личним приходима	Издживано становништво
Топлички округ	1961.	70.521	2.302	63.318
	1971.	67.918	3.943	57.681
	1981.	60.342	7.442	50.914
	1991.	56.957	12.704	39.750
	2002.	41.799	22.786	37.384
	2011.	32.014	24.476	35.264
Прокупље	1961.	29.078	1.422	29.575
	1971.	29.239	2.291	27.785
	1981.	27.909	4.194	22.263
	1991.	25.440	6.586	19.672
	2002.	20.025	10.983	17.435
	2011.	16.527	11.362	16.530
Куршумлија	1961.	16.376	495	20.025
	1971.	15.033	916	15.721
	1981.	12.576	1.763	12.815
	1991.	11.592	2.933	8.821
	2002.	8.977	4.409	8.206
	2011.	6.440	4.916	7.857

Житорађа	1961.	13.481	141	8.449
	1971.	12.130	369	8.725
	1981.	11.279	645	8.442
	1991.	11.213	1.528	6.447
	2002.	7.246	3.694	7.248
	2011.	4.949	4.376	7.043
Блаце	1961.	11.586	244	10.269
	1971.	11.514	367	7.450
	1981.	8.578	840	7.414
	1991.	8.712	1.657	4.810
	2002.	5.551	3.700	4.495
	2011.	4.098	3.822	3.834

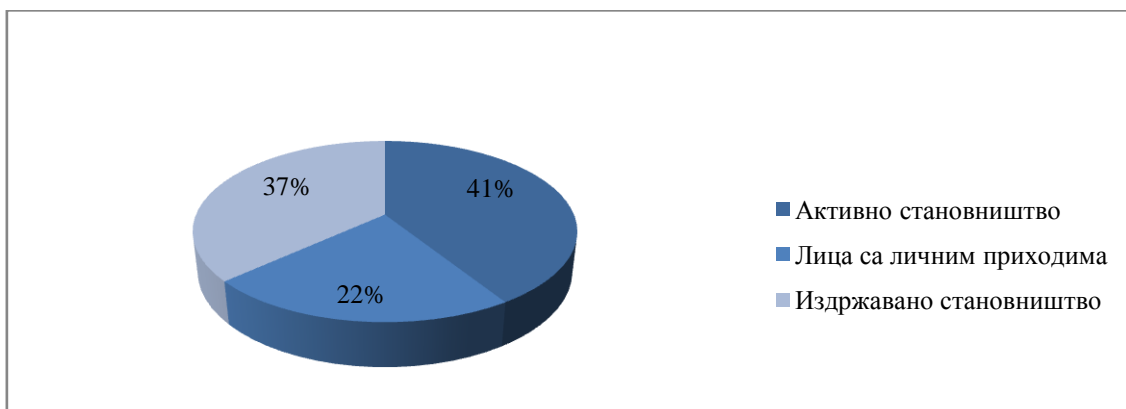
извор: Попис становништва, домаћинства и станова (2011), Економска активност, књига 7, РЗС, резултати пописа 1961-2011

Код треће категорије издржаваних лица можемо уочити потпуно супротне трендове него у претходне две категорије. У целокупном проучаваном временском периоду удела издржаваних лица у укупном становништву драстично опадају. Када посматрамо цео округ према попису из 1961. год. удео издржаваних лица био је 48,4%, да би се 2002. год смањило на 36,7%. Такође и у општинама Топличког округа тренд смањења удела издржаваних лица у периоду од 1961. до 2002. год. је евидентан. Највеће вредности удела ових лица бележене су у првим пописним периодима, а посебно у општини Куршумлија и Прокупље са вредностима преко 50%. Житорађа са вредношћу (38,3%) имала је у том периоду најнижу стопу удела издржаваних лица од 8.449 становника.

Према подацима пописа из 2002. год. уочава се смањење удела издржаваних лица у укупном становништву. Највећи је у општини Житорађа (39,8%), односно 7.248 становника, а најнижи на територији општине Блаце 32,7% или 4.495 издржаваних лица, да би пописом становништва 2011. године тренд смањења ове групе лица био настављен и износио 3.834 лица у Блацу, а у општини Житорађа такође је пао на 7.043 лица (табела бр. II-15).

Удео активног становништва у укупном броју, у Топличком округу 2002. године је 41%, издржаваног становништва 37% и удео лица личних прихода је 22% (графикон бр. II-11). Ситуације се променила упоредивши становништво према активности из 2002. са становништвом према активности 2011. године:

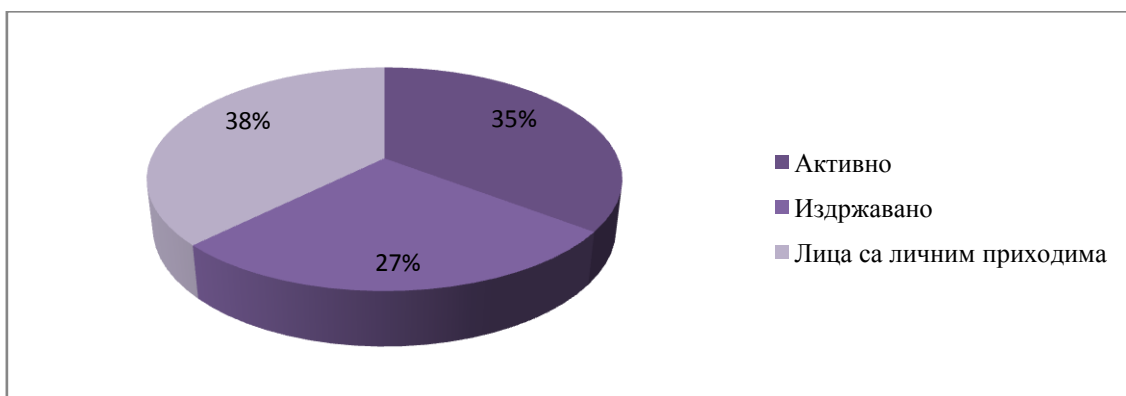
38,4% издржавано становништво, 34,9% активно становништво и 26,7% лица са личним приходима (графикон бр. П-12).

Графикон П-11: Становништво Топличког округа према активности (2002. год.)

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. год, Београд 2004

Ако погледамо податке пописа из 2011. године јасно можемо увидети тренд смањења удела како активних тако и издржаваних лица у укупном становништву, а такође може се приметити драстично повећање удела лица са личним приходима.

Графикон П-12: Становништво Топличког округа према активности (2011. год.)

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 2011, књига 7, Економска структура, РЗС.

2.3.2.2. Активно становништво према сектору делатности

Када вршимо поделу радне снаге према сектору делатности то нам одмах указује на запосленост радне снаге у различитим привредним и ванпривредним гранама, осим пољопривреде, будући да се не ради о запосленом становништву у тој делатности. Управо ово обележје радног континента становништва по делатностима представља темељ друштвене поделе рада. Слободно можемо рећи

да је сектор делатности реалан показатељ друштвеног нивоа економског раста и развоја.

Табела II-16: Активно становништво према сектору делатности

(1961,2011.год.)

Општина	Година пописа	Примарни сектор	Секундарни сектор	Терцијарни сектор
Топлички округ	1961.	57.189	4.643	6.227
	2011.	2.851	6.595	12.593
Прокупље	1961.	21.970	2.607	3.421
	2011.	1.050	3.161	7.080
Куршумлија	1961.	13.636	622	1.378
	2011.	483	1.704	2.450
Житорађа	1961.	11.587	959	618
	2011.	675	958	1.597
Блаце	1961.	9.996	455	810
	2011.	643	772	1.466

извор: Попис становништва 1961,2011. год.,Активно становништво према секторуделатности,Књига 15, документација РЗС, Београд

Основна подела радно активног становништва према делатности, подељена је на аграрно и неаграрно становништво, али у пракси је најчешће прихваћена подела рада на примарне, секундарне, терцијарне и кварталне делатности или секторе.

Удео запослених према секторима делатности Топличког краја доста варира, највише је запослених у терцијарном - 60%, затим 37% у секундарном и јако мало у примарном – око 3%, што је разумљиво будући да се ради о запосленом становништву, а не о активном становништву, које показује друге вредности када је реч о уделу пољопривредне делатности. Процеси који су се у прошлости смењивали на простору округа утицали су на трансфер радне снаге (пољопривреда - индустрија).

Промена структуре активног становништва према сектору делатности била је последична веза економских дешавања у нашој земљи, као и на територији Топличког округа. Период 1961. до 2011. год. донео је крупне промене у структури активног становништва према сектору делатности (табела бр. II-16).

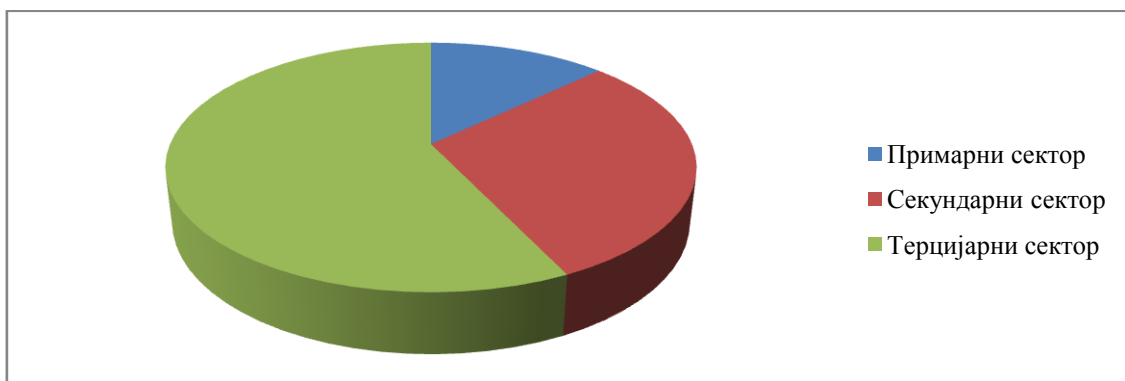
Пописом из 1961. год. установљавамо да је највећи број становника Топличког округа био запослен у примарном сектору, тачније 84% укупног активног становништва, а секундарне и терцијарне делатности тада су биле слабо заступљене.

Период од 1961. до 1991. год. доноси на простору Округа смањење броја радника у примарном сектору и повећање учешћа активног становништва у сектору осталих привредних делатности. Удео активних становника у примарном сектору пописом из 1991. год. био је 49,5%, што поређењем пописа из 1961. год. представља умањење броја активних у примарном сектору за скоро два пута, док се значајно повећава удео запослених у секундарном и терцијарном сектору (28,8 пр. поена, тј. 21,7 пр. поена). Тренд смањења удела активног становништва у примарном сектору наставља се и међупописним периодом (1991-2011.год.), а процентна стопа пољопривредног становништва 2011.године је 12,93 пр. поена, а такође уочава се повећање броја у секундарном и терцијарном сектору (29,92 пр.поена, тј. 57,14 пр. поена). Овакве промене у структурама становништва по секторима делатности последица су процеса индустријализације, урбанизације, деаграризације који су захватили крајем двадесетог века простор читаве земље, па и простор Топличког округа, а све је то довело до преласка становништва са пољопривредних у неаграрне делатности. По општинама округа такође је удео запослених у примарном сектору у првим пописним годинама највећи. Најнижи удео становништва у примарном сектору јесте на територији општине Прокупље 78,5%, док општине Блаце, Житорађа и Куршумлија имају чак 80% пољопривредног становништва.

У периоду од 1961. до 1991. год. долази до промене структуре запослених кроз повећање броја запослених у секундарном и терцијарном сектору. Међутим, на територији Блаца и Житорађе и у том међупописном периоду број активног становништва у примарном сектору је изнад 50%.

Дешавања промена структуре делатности по општинама у периоду од 1991. до 2011. год. настављена су у истом смеру, али различитим интензитетом трансформације према терцијарном сектору делатности. Удео запослених у пољопривреди и даље је највећи у општинама Блаце и Житорађа, док удео становништва у послен у секундарном и терцијарном сектору броји највише

становника у Прокупљу и Житорађи. Удео активних према секторима делатности Топличког округа: 57% у терцијарном, 30% у секундарном и 13% у примарни сектору, по подацима из 2011. године, Топлички округ је у одмаклој фази терцијаризације. (графикон П-13).

Графикон П-13 : Удео запослених према сектору делатности 2011. године

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова 2011, становништво према сектору делатности, књига 15, РЗС, Београд 2014

Број запослених је јако низак, и на нивоу округа износи 22.039, док је број незапослених лица 9.975 (тако да је стопа незапослености изнад републичког просека који је 23,7% и износи 45,26%). Стопа незапослености мања од 50% је у општинама Куршумлија, Блаце и Житорађа, а у Прокупљу она износи 46,37%. У економском погледу Топлички округ је неразвијено подручје, и због тог разлога је младо, радно способно становништво принуђено на мигрирање, у потрази за бољим животом. Емиграције фертилног становништва су довеле до депопулације биолошког типа, јер је стопа морталитета већа од стопе наталитета.

Према подацима из 2014. године корисници социјалне заштите на евиденцији Центра за социјални рад према полу су: жене 5.428 и мушкарци 5.184.

Учешће незапослених према старосним групама у укупном броју незапослених, 2015. године: од 30 до 54 године – 57%, од 15 до 29 година – 27% и 55 и више - 16% (Национална служба за запошљавање, публикација РЗС).

Учешће незапослених према старосним групама и полу у укупном броју незапослених, 2015. године: 15-29 – жене 27%; 30-54 – жене 62%; 55+ - жене 11%; 15-29 - мушкарци 27%; 30-54 – мушкарци 52%; 55+ - мушкарци 21% (Национална служба за запошљавање, публикација РЗС).

2.3.3. Социо-демографске структуре становништва

2.3.3.1. Образовна структура

Први степен образовања сваког становника, а уједно и предуслов његовог даљег напредовања и усавршавања у животу и раду свакако представља писменост становништва. Под појмом писмена особа подразумева се свака особа старија од десет година која зна да чита и пише.

Процент неписмених Топличког округа 2011. године варира од општине до општине, и износи мање од 10%, највише неписмених је у општини Житорађа (6,16%), а најмање у општини Прокупље (3,36%). Удео неписмених се смањује.

Табела II-17: Неписмено становништво према полу, попис 1961. и 2011. године

Број неписмених 1961. год.				Број неписмених 2011. год.			
Општина	Укупно	Мушко	Женско	Општина	Укупно	Мушко	Женско
Топлички округ	32.527	5.907	26.620	Топлички округ	3.629	539	3.090
Прокупље	12.892	2.425	10.807	Прокупље	1.351	189	1.162
Куршумлија	7.783	1.426	6.357	Куршумлија	729	122	607
Житорађа	6.373	1.453	4.920	Житорађа	907	130	777
Блаце	5.479	943	4.536	Блаце	642	98	544

извор: Попис становништва 1961. и 2011. године, Школска спрема, писменост и компијутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

Што се тиче писменог становништва, највећи проценат има завршену средњу школу (33%), основну школу (28%), више образовање (4%) и високо образовање (3%). Најмање високо-образованог становништва има општини Житорађа (1%) а највише Прокупље (4%).

У претходних пет пописних периода, број неписмених у Топличком округу се смањио са 32.527 на 3.629 лица. Увођење обавезне осмогодишње школе и курсеви за описмењавање становништва довело је до смањења броја неписмених лица. Највећи проценат неписмених лица забележен је на почетку посматраног периода, и то на територији општине Житорађа (35,1) и Блаце (30,3). Анализом писмености Топличког округа, далеко већа неписменост уочава се код женског него код мушког становништва. Удео неписмених 1961. године у Топличком округу, према полу, износио је: 43,8% неписмених жена и 11,3 неписмених мушкараца. По последњем попису, разлике у писмености између мушкараца и

жена су остале изражене, али на нижем нивоу него раније. Процент становништва без школске спреме и са незавршеном основном школом 2011. године износио је 19,9% (табела II-17).

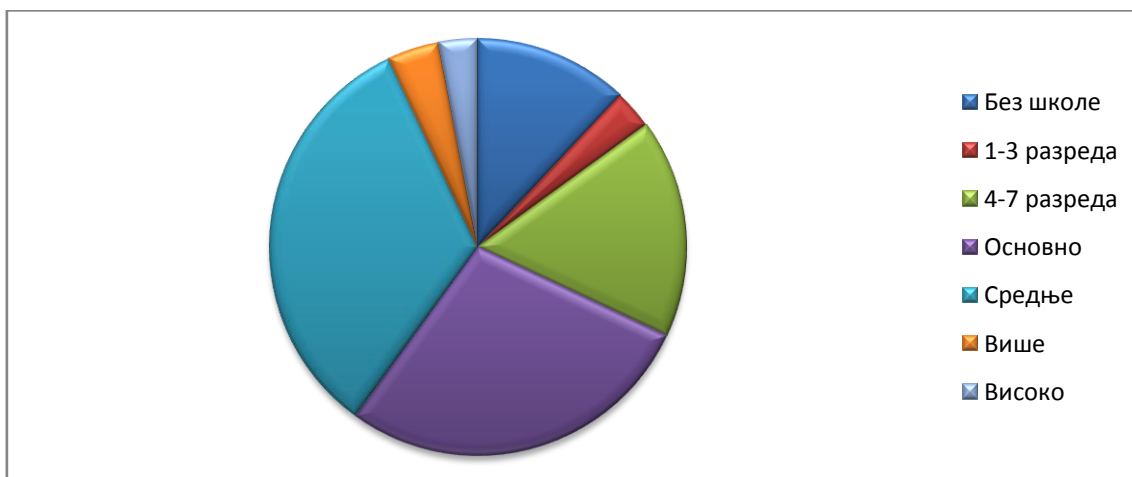
Према попису из 2011. године, око 45,10% представљају лица са завршеном средњом школом. Удео лица са вишом школом и факултетом у укупној популацији износи 10,7%. Последњи пописи бележе пораст броја лица са вишим и високим образовањем у свим општинама округа (табела бр. II-18).

Табела II-18: Образовна структура становништва (2011. године)

Образовна структура	Без школе	1-3 Разреда	4-7 Разреда	Основно	Средње	Више и високо
Топлички округ	10.665	2.200	13.574	22.502	26.939	5.529

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова 20011, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

Образовна структура становништва (попис 2011): без образовања 12%, од 1 до 3 разреда 3%, од 4 до 7 разреда 17%, основно образовање 28%, средње образовање 33%, више образовање 4% и високо образовање 3% (графикон бр. II-14).

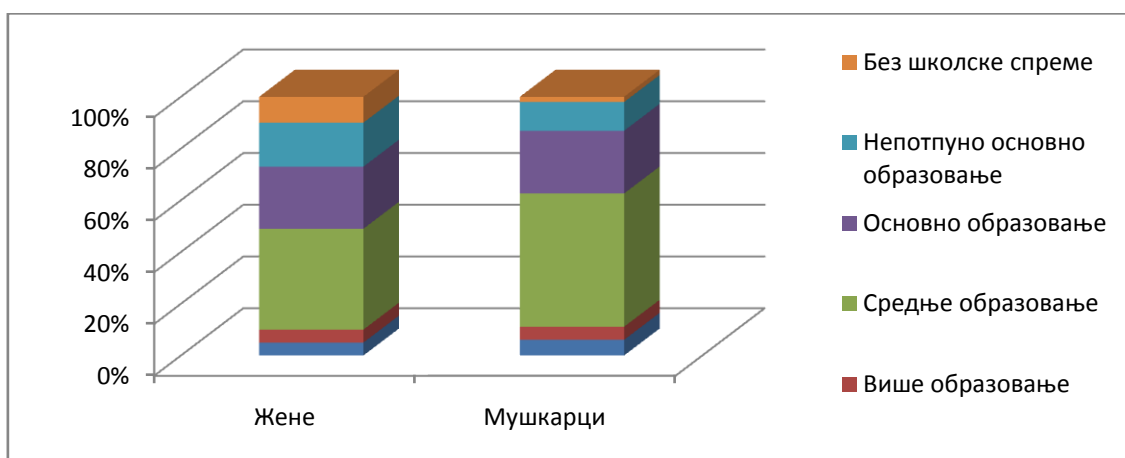

Графикон II-14: Образовна структура становништва Топличког округа (2011)

Извор: : Попис становништва, домаћинства и станова 20011, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

Становништво старости 15 и више година према школској спреми и полу, 2011. године: жене - без школске спреме 10%, непотпуно основно образовање 17%, основно образовање 24%, средње образовање 39%, више образовање 5%, високо образовање 5%; мушкарци - без школске спреме 2%, непотпуно основно

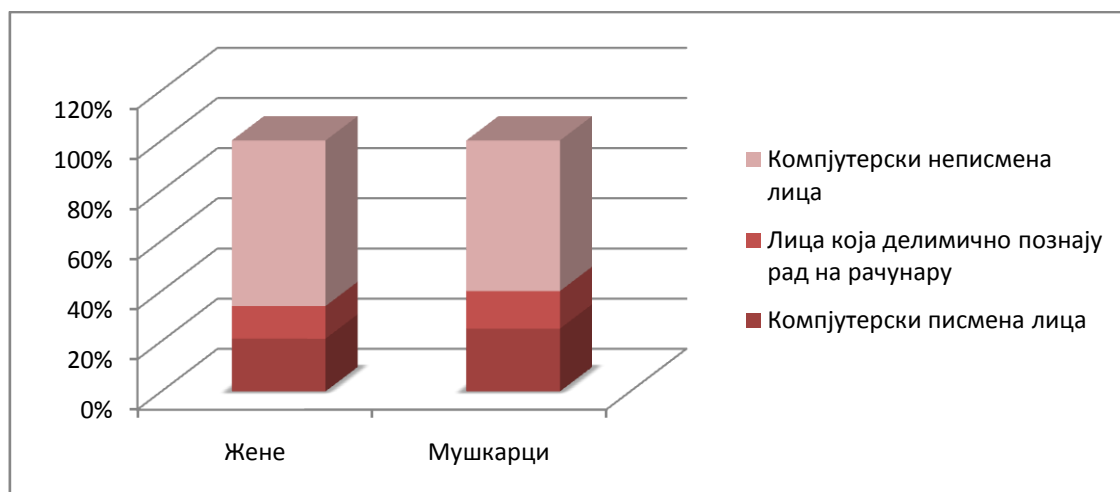
образовање 11%, основно образовање 24%, средње образовање 51%, више образовање 5%, високо образовање 6% (графикон бр. П-15).

Графикон П-15: Становништво стар. 15 и више година према школској спреми и полу, 2011.

Извор: : Попис становништва, домаћинства и станова 20011, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

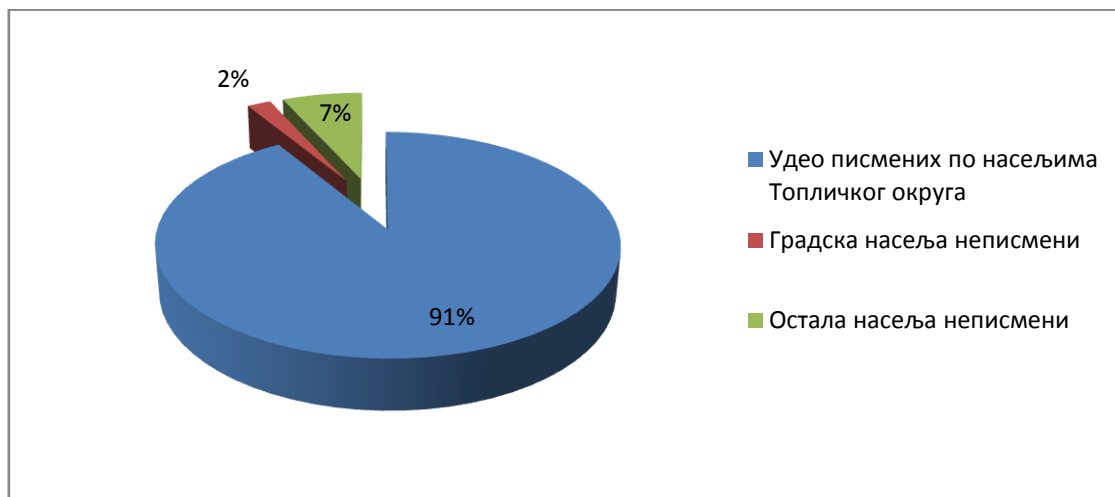
Становништво старости 15 и више година према компјутерској писмености, 2011. године: жене – компјутерски неписмена лица 66%, лица која делимично познају рад на рачунару 13%, компјутерски писмена лица 21%; мушкарци - компјутерски неписмена лица 60%, лица која делимично познају рад на рачунару 15%, компјутерски писмена лица 25% (графикон бр. П-16).

Графикон П-16 : Становништво према компјутерској писмености, 2011. год.

Извор: : Попис становништва, домаћинства и станова 20011, Школска спрема, писменост и компјутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

Учешће неписмених у укупном становништву старости 10 и више година према полу и типу насеља, 2011. године: жене 7,4%; мушкарци 1,3%; градска насеља 2,0%; остала насеља 6,7% (графикон бр. II-17).

Графикон II-17: Учешће неписмених у укупном становништву према типу насеља, 2011. год.

Извор: : Попис становништва, домаћинства и станова 20011, Школска спрема, писменост и компијутерска писменост, Књига 3, Београд 2013

2.3.3.2. Етничка и верска структура становништва

Национална (етничка) структура становништва Топличког округа одувек се мењала у прошлости, а била је последица све већих и чешћих миграција, под утицајем економских и историјских фактора.

Године 1878. у потпуности је измењена етничка слика становништва Топличког округа. Турци, Албанци и Черкези се исељавају из ових крајева, а на њихово место насељавају се становници из Црне Горе, Србије и осталих крајева. Становништво из Црне Горе се насељава на већем делу територије и даје нову ноту живота у Топлици. Досељавало се становништво у Топлицу и из Рашке области, Јужног Поморавља као и са простора Косова. Данас на овој територији највећи проценат чине Срби, а Роми су најбројнији као етничка мањина и живе извојено у насељима где они чине већинско становништво (Бериље, Барлово...), а у градовима имају посебне зоне где су насељени ("Черкез мала", "Царина"). Од осталих народности присутни су у малом броју Црногорци, Македонци, Румуни.

Топлички округ је увек био етнички шаренолик крај. По попису из 1961. године етничка структура је следећа: Срби 134.507 (95,3%), Роми 2.963 (2,1%),

остали 3.671 (2,6%). По последњем попису, етничка структура Топличког округа је: Срби 85.750 (93,5%), Роми 3.945 (4,3%), остали 2.059 (2,2% - Црногорци, Горанаци, Македонци), што се може видети у табели II-19.

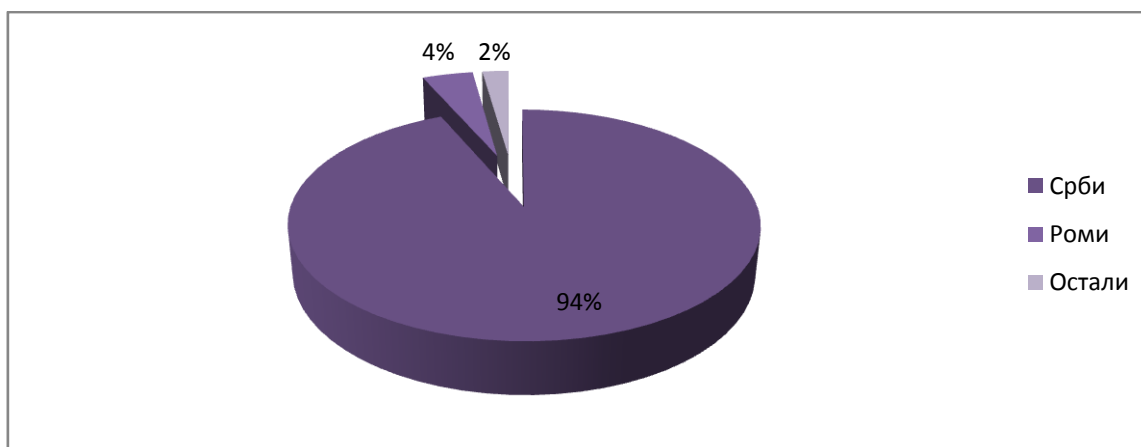
На нивоу Топличког округа и у свим његовим општинама, у свих 8 задњих пописа, већинско становништво су Срби, Роми и остали (графикон бр. II-18).

Табела II-19: Етничка структура становништва Топличког округа, 2011. године

Округ/ Општина	Укупно становн.	Национална припадност					
		Срби	%	Роми	%	Остали	%
Топлички окр.	91.754	85.750	93,5%	3.945	4,3%	2.059	2,2%
Блаце	11.754	11.551	98%	86	1%	117	1%
Житорађа	16.368	14.735	90,02%	1.366	8,35%	267	1,63%
Куршумлија	19.213	18.528	96,4%	339	1,8%	346	1,8
Прокупље	44.419	40.936	92,15%	2.154	4,85%	1.329	3%

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у републици Србији 2011., Вероисповест, матерњи језик и национална припадност, Књига 4, РЗС, Београд 2004

Етничка структура по општинама је: Прокупље: Срби 40.936 (92,15%), Роми 2.154 (4,85%), остали 1.329 (3%); Куршумлија: Срби 18.528 (96,4%), Роми 339 (~1,8%), остали 346 (1,8%); Житорађа: Срби 14.735 (90.02%), Роми 1.366 (~8,35%), остали 267 (1,63%); Блаце: Срби 11.551 (98%), Роми 86 (~1%), остали 117 (1%).

Графикон II-18: Етничка структура Топличког округа, 2011.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у републици Србији 2011., Вероисповест, матерњи језик и национална припадност, Књига 4, РЗС, Београд 2004

Доминантна религија Топличког округа је хришћанство (православље), што у појединим периодима у прошлости није био случај, због присуства турског и албанског становништва (које је исламске вероисповести), које се после Берлинског конгреса (1878. године) иселило из Топличког краја.

Најраспрострањенија религија Топличког округа је православље, које исповедају Срби, Црногорци, Македонци, Роми, а ислам исповедају Горанци, Роми.

2.4. Правци и прогнозе демографског развоја

Процесом индустријализације, урбанизације и деаграризације у другој половини XX века Топлички округ доживљава потпуни преображај у демографском погледу. Значајне промене настале су као узрок измена структуре елемената географске средине, што је условило различит распоред активног становништва у сектору привредних делатности. Најупечатљивији преображај огледа се у променама броја становника, који од пописа 1953. године показује константан пад, а тај тренд се наставио и у XXI веку. Анализирањем проучаваног периода уочавамо да је наталитет у сталном паду, стопе морталитета из године у годину постају све веће, старосна структура је крајње неповољна, са исувише великим уделом старог у укупној популацији, тако да слободно можемо рећи, да се у будућности може очекивати веома негативан природни прираштај и све већи пад броја становника. Интензивне миграције на релацији између села и града у оквиру Топличког округа, као и процес емиграције становништва у велике регионалне и урбане центре Републике Србије представљају основни узрок оваквој демографској слици ових простора

Ако посматрамо старосну структуру становништва у неком наредном периоду, можемо закључити да ће се удео старих са 60 и више године и даље повећавати, а са друге стране тенденција негативног природног прираштаја допринеће све мањем уделу младих становника до 20 година у укупној популацији округа. Број домаћинстава имаће тенденцију раста, због савременог начина живота и формирања све већег броја нуклеарних породица са мањим бројем чланова. Једино што се тиче образовне структуре забележене су позитивне промене, а то се пре свега односи на смањење стопе неписмених у укупном броју

становника. Свакако овај тренд описмењавања се наставља и у будућности, уз повећање удела високо образованих становника. Када посматрамо економску структуру становника према сектору делатности, сходно општем привредном и друштвеном развоју Топличког округа па и земље у целини, наставља се тренд повећаног учешћа терцијарног и квартарног, као и смањење удела активног становништва у примарном и секундарном сектору привредних делатности. Све ове чињенице указују на озбиљност демографских проблема овог простора, а слика територијалног размештаја становништва говори нам да се поједина насеља полако гасе, док су многа од њих већ угашена (Павловић, М., Крстић, Ф., 2013).

Пописом 1953. године у Топличком округу постојала су само четири сеоска насеља са мање од 100 становника, 2011. године таквих руралних насеља је чак 142. Највише таквих насеља налази се у општини Куршумлија (66 од укупно 89), а такође у овој општини се јавља и највећи број села која су потпуно пушта без једног становника (Растелица, Тачевац, Вукојевац). Оно што је посебно алармантно јесте административни положај тих села која се налазе уз саму границу са територијом Косова и Метохије. Високопланинске области регије су демографски потпуно испражњене, а посебно топлички део источне стране Копаоника, затим села на планини Радан, а посебно демографски најугроженија подручја планине Видојевице где већини села прети изумирање. Данас, становништво Топлице већином је сконцентрисано у пределима нижих надморских висина, пре свега у долини реке Топлице, као и по дну Топличке котлине, а посебно у два већа градска центра Прокупљу и Куршумлији.

Савремени трендови негативних демографских токова, како на простору Топлице, тако и на целокупној територији Републике Србије, захтевају темељну и комплексну анализу свих елемената друштва, као и знатно већи ангажман државе у циљу спровођења што адекватније популационе политике. Ублажавање негативних демографских процеса на простору Топличког округа треба постићи кроз подстицај ревитализације села, јер без здравог и демографски развијеног руралног подручја нема ни ревитализације градских центара, нити Топличког округа у целини.

III СИСТЕМ НАСЕЉА И ЦЕНТАРА

3.1. Фактори настанка и развоја насеља

3.1.1. Трагови насељености и културно-историјски развој Топличког округа

На територији регије Топлица налази се велики број археолошких налазишта и локалитета што јасно указује на врло рану насељеност ових простора. Врло повољне климатске карактеристике, богатство у водама и шумама, разноликост биљног и животињског света, као и плодност земљишта, одувек су пружали веома повољне услове за живот и рад људи на овом простору. Према многобројним резултатима различитих археолошких истраживања, овај крај био је насељен још у праисторијско доба. Најстарији трагови насељености датирају још из млађег каменог доба, односно неолита који представља период између (5500-3200 г.п.н.е.) На територији Топлице налазе се трагови који јасно указују да су некада овде живели и припадници илирског племена – Дарданци. О њиховом присуству такође постоје докази у виду две истражене некрополе у Горњој Стражави и Доњој Топоници (Кузмановић-Цветковић, Ј., 1999).

Слика III-1: Неолитско насеље у Плочнику (фото: Јован Драгојловић)

Најпознатије и најстарије археолошко налазиште у Топлици јесте Плочник (слика III-1). Ово налазиште представља неолитско насеље древне Винчанске културе (4000 – 3500 г. п.н.е.) које припада крајњој фази неолита и које се баш због настанка у том периоду назива Винча-Плочник. Локалитет се простире средњим током реке Топлице, од Бацке реке која се налази на истоку, Топлице на југу и Паљевског потока на западу, а откривен је сасвим случајно изградњом железничке пруге Прокупље – Куршумлија 1927 године. На археолошком локалитету могу се јасно запазити остаци многих кућа за становање

као и трагови јама које су служиле за топљење бакра. Становници овог насеља живели су примитивно, бавили се претежно земљорадњом, углавном производњом житарица. Били су добри сточари и производили су месо, млеко, кожу и вуну. Пронађени су такође производи грнчарије и ткања тако да се на основу тога може закључити да су се жене бавиле овим пословима. Многобројни предмети од костију, остаци керамичких посуда, предмети од клесаног и глачаног камена, али и бакра, говоре нам да је културни и друштвени живот на овом простору био развијен и богат. Посебан значај Плочника јесте, што он представља металуршки центар за целу Топлицу, као и место прве топионице бакра у целој Европи. На ово указује велики број пронађених различитих бакарних секира и длета као и доста бакарних ствари у пределу становања (бакарни лим, игле, наруквице, огрлице). Новијим истраживањима као и проналаском неколицине пећи за које се предпоставља да су имале сврху топљења метала Плочник постаје најстарије место почетка металуршке производње. Анализирајући археолошке остатке минерална вода у оближњој Вичи употребљавала се још у неолиту. Откривен је велики број каптажа и гробница из неолита, али и из каснијег римског периода (Кузмановић-Цветковић, Ј., 1999). Освајањем Топлице од стране Римског царства 85 г.п.н.е. и њеном припајању провинцији Мезији, дошло је до великих промена у начину живота становништва ове регије. Римљани су били добри градитељи, тако да су на подручју освојених области подизали градове и правили путеве, а крајем првог века пре нове ере саграђен је и пут који повезује данашњи Ниш са Јадранским морем. Проласком пута долинама Топлице и Косанице, створена је окосница развоја Топличке регије у Римско доба. Многи тадашњи градови настали су дуж овог пута Ad Herculem код Житорађе, Намтеум на месту данашњег Прокупља и Ad Fines данашња Куршумлија. Многи споменици говоре да је Куршумлијска бања коришћена у то време као једно од најзначајнијих лечилишта.

Целокупан топлички крај је 395. године припадао Источном римском царству, касније је ушао у састав Византије. У овом периоду читав простор Јужне Србије доживљава велики процват и развој. Међутим, услед честих упада варварских племена са севера Авара и Словена првенствено, становништво ове области било је приморано да се повлачи према југу, а тиме је овај крај потпуно

опустео. Упади Словена на Византијску територију били су све учесталији, а после пустошења и пљачкања ових простора они би се поново враћали на север преко Саве и Дунава. Трајно насељавање Словена у крајевима Јужне Србије и регије Топлица, дошло је тек почетком VII века. Српско становништво насељено у Топлици је дуго живело у саставу византијске државе. Први словенски назив за Топлицу спомиње се у повељама византијског цара Василија из 1020.

За време прве српске државе, Рашке, Топлица је била погранично подручје на коме су се дешавали чести ратови. Доласком великог жупана Стефана Немање (1166 – 1196), Топлица је постала средиште средњовековне Српске државе. Ова регија је припадала његовим прецима и у почетку његове владавине представљала је политички и црквени центар. У периоду од 1168–1172. године, Стефан Немања је саградио две значајне цркве у данашњој Куршумлији. То је храм Светог Николе, изнад ушћа Бањске у Топлицу и црква Свете Богородице код ушћа Косанице у Топлицу. Може се рећи да је подизањем ових цркава почела велика градитељска епоха, која ће трајати све до пропасти српске средњовековне државе. Код храма Светог Николе, Стефан Немања је саградио и свој двор. Ширећи државу према југу и западу, Немања је своју престоницу преселио у Рас, а Топлицом је управљао његов најстарији син Вукан. Топлица, услед тога, губи свој политички и црквени значај и више се не налази у центру историјских збивања (Младеновић, Б., 1999).

У време надирања Турака на Балканско полуострво крајем XIV века Топлица добија већи значај. Из тог периода потиче познато утврђење на брду Хисар изнад Прокупља, познатије као Југ Богданова кула, који је по народном предању био владар Топлице. Кнез Лазар је давне 1387 године однео победу над турском војском код Плочника, али 1389 године, поразом српске војске на Косову пољу десио се пресудан тренутак како за будућност целе Србије, тако и за територију Топлице. У првим годинама турске власти није долазило до значајнијих промена у тадашњем начину живљења и етничкој структури ових простора. Најбројније становништво тог периода било је српско. Међутим, велике промене се дешавају крајем 17. и у првој половини 18. века за време Аустријско-турских ратова и велике сеобе Срба. Победа аустријске војске којом су ослобођени предели јужно од Саве и Дунава па све до Призрена на југу, донела

је накратку слободу и Топлици. Међутим, после великог пораза Аустријске војске она се повлачи поново северно од границе Саве и Дунава, а са њом бивају прикључене колоне српског народа који није смео сачекати турску војску, јер је учествовао у борбама на страни Аустријанаца. Великом сеобом Срба 1690. Године, као и сеобом из 1737. године у потпуности је измењена етничка структура Топлице, коју напушта огроман број српског становништва. На напуштена подручја досељавају се Албанци, који постају доминантна етничка група све до Берлинског конгреса 1878. године (Младеновић, Б., 1999).

Првим српским устанком 1804. године започиње борба за поновно обнављање српске државе. Од централне Србије и Шумадије борбе су допрле и до Топлице 1806. године, када су после тешких борби накратко ослобођени Прокупље и Куршумлија. Након сламања устанка и склопљеног мира са Турцима, српска војска се повлачи, а са њом и српско становништво које се бојало од турске и албанске освете због учешћа у устанку. Ипак, ратовима против Турске 1876-1878. године, долази до коначног прикључења Топлице већ увелико ослобођеној Србији, која Берлинским конгресом добија потпуну независност. Коначно ослобођење овог подручја од турске власти десило се у децембру 1877. године после значајних и великих битака за Прокупље и Куршумлију. Одлуком конгреса до 1878. године Топличком округу су прикључена још четири Округа ослобођена у борбама, а то су Нишки, Пиротски и Врањски. Тада су очигледне велике миграције и промене у етничким структурама становништва, а албанско и турско становништво сели се према Косову и Метохији. Доласком претходно одсељеног топличког становништва, али и из других области, а посебно Црне Горе, Херцеговине, Пештерске висоравни, Косова, Копаоника, Расине, Жупе и осталих српских предела. Досељавања су била стимулисана и Законом о досељавању (1880) где је досељено становништво добијало бројне повластице. Топлица је у периоду до Првог светског рата доживела изванредан економски и културни развој, али и даље се убрајала у заостала подручја Краљевине Србије (Рудић, В., 1999).

У ратовима прве половине двадесетог века, Топличани су имали велике жртве и страдања, али у бројним борбама исказали су велику одважност и храброст. Током Балканског рата (1912-1913), Топлица је била база одакле је

српска војска кретала у рат и ослобођење још неослобођених области од турске власти. Веома тежак период по становништво ове области био је и Први светски рат (1914-1918), када су се масовно одазвали на мобилизацију, а већ 1915. године доживели страдања и жртве у повлачењу преко Албаније. Становништво Топлице било је изложено и свакојаком терору бугарских окупатора који су спроводили снажну денационализацију. Тада су били забрањени српски језик, српска имена и презимена, српско становништво је пљачкано и убијано. Због изузетно тешке ситуације окупираног становништва, као и најављеног бугарског регрутовања способног српског становништва, долази до избијања Топличког устанка 1917. године. Устанак под вођством Косте Војиновића и Косте Миловановића Пећанца, иако проширен изван граница Топлице, услед снажне контраофанзиве и знатно бројније аустријске и бугарске војске бива сурово угушен после месец дана. Извршена је одмазда над становништвом, убијено је око 20000 људи и спаљено 50000 кућа. Тек по пробоју Солунског фронта долази до коначног ослобођења октобра 1918. године, а убрзо затим 1.12.1918., постаје саставни део новостворене државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Младеновић, Б., 1999).

Огромни људски губици, велика материјална штета током Првог светског рата на овом простору, као и неадекватна економска политика новостворене државе утицали су на то да Топлица у међуратном периоду остане врло неразвијено и сиромашно подручје. Током Другог светског рата Топлица и даље подноси огромне људске губитке, као и велика разарања и материјалне штете, што је последица сукоба са окупатором, али и грађанског рата између супротстављених ослободилачких покрета. Наредних деценија после рата, на тековинама новостворене државе, Топлица доживљава највећи успех и најинтензивнији развој током свог постојања. Индустријализација и изградња саобраћајне мреже доприносе интензивном економско-социјалном развоју регије, али и поред свега тога константно долази до смањења броја становника, првенствено услед све мањег природног прираштаја, као и сталног емигрирања становништва ове регије у веће и снажније центре Србије.

3.1.2. Саобраћајна мрежа као детерминанта развоја насеља

Основни видови транспорта у Топличком округу су друмски и железнички саобраћај, док ваздушни и речни не постоје. Најзначајнији је друмски саобраћај који чини мрежа:

- државних путева (ДП)
- општинских путева
- некатегорисаних путева

Друмски саобраћај у Округу одвија се на 1189,62 km путне мреже. Скоро половина путне мреже (око 47%) није покривена савременим коловозним застором, тј. коловоз је лошијег квалитета или су путеви неасфалтирани. Око 28% путне мреже чине државни путеви. ДП I реда су асфалтирани савременим коловозним застором, док је око 82% ДП II реда са савременим коловозним застором. Општински путеви чине 72% путне мреже, лошијег су квалитета. Само 40% општинске путне мреже је са савременим коловозним застором. Квалитативне и квантитативне карактеристике друмских саобраћајница за све општине Топличког округа и за округ у целини приказане су у табели број III-1.

Табела III-1: Квалитативне и квантитативне карактеристике категорисаних саобраћајница у Топличком округу у km и %

Општина	ДП I реда		ДП II реда		Општински путеви		Укупно	
	Укупно	Асфалт	Укупно	Асфалт	Укупно	Асфалт	Укупно	Асфалт
Прокупље	32,27	32,27 (100%)	88,3	80,6 (91,28%)	219	123 (56,16%)	339,57	235,87 (69,46%)
Куршумлија	34,1	34,1 (100%)	111,85	74,1 (66,25%)	410,9	50 (12,17%)	556,85	158,2 (28,41%)
Блаце	18	18 (100%)	11,2	11,2 (100%)	170	127 (74,70%)	199,2	156,2 (78,41%)
Житорађа	0	0	39	39 (100%)	55	44 (80%)	94	83 (88,30%)
Топлички округ	84,37	84,37 (100%)	250,35	204,9 (81,84%)	854,9	344 (40,24%)	1189,62	633,27 (53,23%)

Извор: Општине и региони у Републици Србији 2015.

Детаљнија анализа покривености простора саобраћајницама приказана је коефицијентом густине саобраћајне мреже (табела број III-2).

Коефицијент густине путне мреже се изражава формулом: $K = D/P$, где је D- дужина путне мреже, а P- површина одређене територије

Табела III-2: Коэффициент густине саобраћајне мреже у km/km^2

Општина	Површина km^2	ДП I реда	ДП II реда	Општински путеви	Укупно
Прокупље	759	0,04	0,12	0,29	0,48
Куршумлија	952	0,04	0,12	0,43	0,58
Блаце	306	0,06	0,04	0,55	0,65
Житорађа	214	0	0,18	0,26	0,44
Топлички округ	2231	0,04	0,11	0,38	0,53

Коэффициенти показују да је, у целини гледано, густина путне мреже Топличког округа ($K= 0,53$) и без аутопутева већа него на укупној територији Србије ($K = 0,50$).

Државни путеви

Примарну путну саобраћајну мрежу, основне саобраћајне артерије, чине државни путеви I и II реда, који се категоришу према Уредби о категоризацији државних путева и Измени уредбе о категоризацији државних путева ("Сл. гласник РС", бр. 93/2015, 119/2013 и 105/2013). Кроз подручје Топличког округа пролазе следећи државни путеви:

IB реда:

- Државни пут IB реда број 35: државна граница са Румунијом (гранични прелаз Ђердап) - Кладово - Неготин - Зајечар - Књажевац - Сврљиг - Ниш - Меровина - Прокупље - Куршумлија - Подујево - Приштина - Липљан - Штимље - Сува Река - Призрен - државна граница са Албанијом (гранични прелаз Врбница),
- Државни пут IB реда број 38: Крушевац (Макрешане) - Блаце – Белољин.

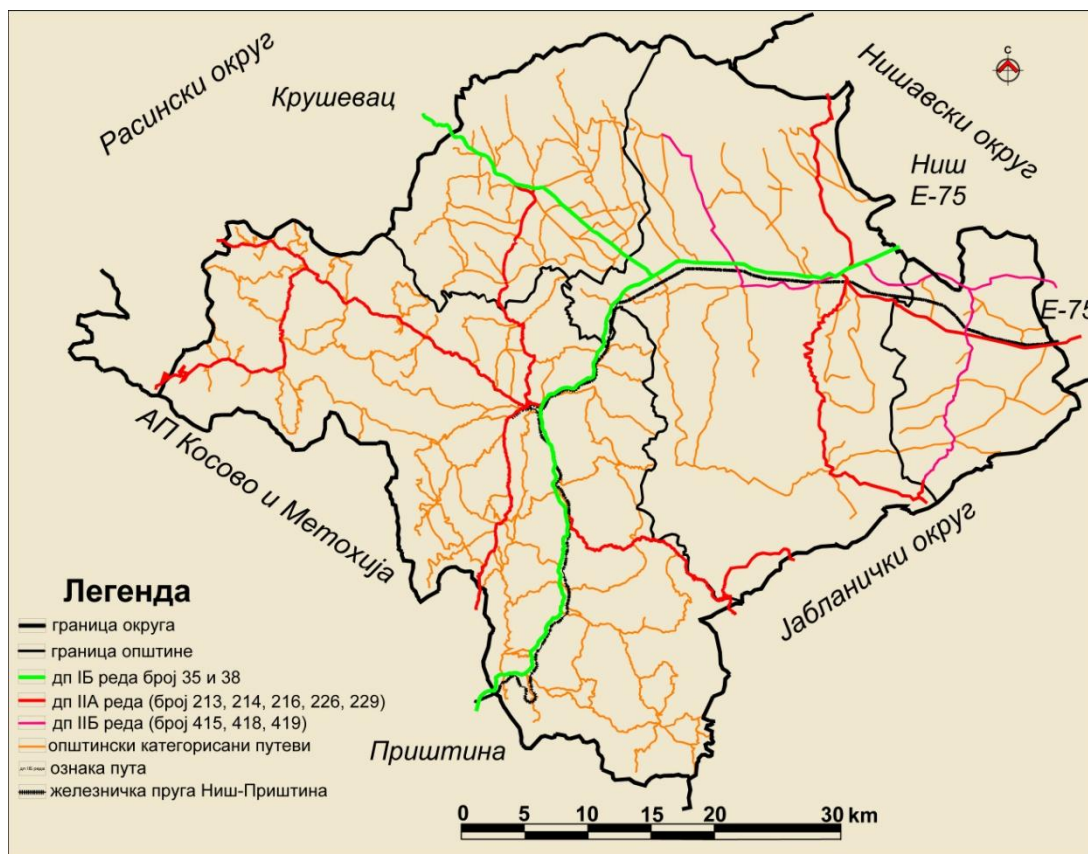
IIA реда:

- Државни пут IIA реда број 212: Брзеће - Блажево - Мерћез - Куршумлија
- Државни пут IIA реда број 214: Блаце - Куршумлија - Куршумлијска Бања – Подујево,
- Државни пут IIA реда број 216: веза са државним путем 215 - Каоник - Рибаре - Вукања - Прокупље - Житорађа - Дољевац - веза са државним путем A1,

- Државни пут ПА реда број 226: Прокупље - Бојник – Лесковац,
- Државни пут ПА реда број 228: Рударе - Пролом - Гајтан – Негосавље,
- Државни пут ПА реда број 229: Бојник - Магаш - Добра Вода - Богујевац - веза са државним путем 228.

ПБ реда:

- Државни пут ПБ реда број 415: Крушевац - Велики Јастребац - Мала Плана – Прокупље,
- Државни пут ПБ реда број 418: Прокупље - Стара Божурња - Орљане - Малошиште (веза са државним путем 158),
- Државни пут ПБ реда број 419: Житорађа – Злата.

Карта III-1: Мрежа саобраћајница

Окосницу друмских веза у Топлици чини државни пут ПБ реда број 35, (такозвана "топличка магистрала") чија дужина кроз Топлички округ износи око 66 km. Државни пут представља и део европског пута Е-80 којим се Округ повезује не мрежу европских путева. Овај путни правац који пролази долињским делом реке Топлице и Косанице, повезује подручје са коридором X (аутопут Е-75

Београд - Ниш - Прешево), са већим центрима као што су Ниш и Приштина и са Косовом и Метохијом. Као најважније саобраћајно чвориште, издваја се сеоско насеље Белољин у којем се укрштају државни путеви IБ реда 35 и 38. Државним путем IБ реда број 38, Топлички округ је преко Јанкове клисуре повезан са Крушевцом и насељима у Расинском округу и са значајнијим саобраћајницама у долини Западне Мораве (E761). Све категорисане путеве видети на карти III-1.

Остали државни путеви, углавном повезују туристичке дестинације у Округу са општинским центрима и ДП IБ реда (Прокупље са Рибарском Бањом, Копаонички крај и Луковску Бању са Куршумлијом, Куршумлију са Куршумлијском Бањом, ДП са Пролом Бањом и општинске центре међусобно Блаце-Куршумлија, Прокупље – Житорађа итд.

Према ППРС 2010-2020, планирана је изградња државног пута I реда (аутопут) рута 7 (SEETO): Прокупље - Куршумлија – Приштина. Планирана траса аутопута се у већем делу поклапа са трасом Државног пута IВ реда број 35.

Мрежа општинских путева

Мрежу општинских путева, на подручју Топличког округа чине општински категорисани путеви општине Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа и некатегорисани путеви. Општински путеви се категоришу одговарајућом општинском одлуком. Планирање, изградња и одржавање општинских путева је у надлежности локалне самоуправе.

Друмски саобраћај у општини одвија се на 1189,62 km путне мреже, око 72% путне мреже чине општински путеви. Дужина општинских путева износи око 410 km, у Прокупљу око 219, у Блацу око 170 и у Житорађу око 55 km. Коефицијент густине саобраћајне мреже општинских путева је 0,38 у Округу, највећи је у општини Блаце и износи 0,55 а најмањи у општини Житорађа 0,26. На овим путним правцима готово да не постоји саобраћајна сигнализација (хоризонтална и вертикална), просечна ширина коловоза је 4-5 m. Око 40% општинских путева је са савременим коловозом.

Железнички саобраћај

Кроз подручје Топличког округа пролази регионална железничка пруга (бр.18) Ниш – Дољевац – Прокупље – Куршумлија (Кастрат) – Приштина - Косово Поље намењена путничком и терентом саобраћају. На овом железничком правцу

налазе се три од четири општине Топличког округа. У општини Блаце није заступљен железнички саобраћај. **Железничка пруга Ниш – Косово Поље** је некада био врло важан стратешки правац као најбржа и најповољнија веза простора Косова са Коридором X, међутим, 1999. године тунел код Мердара (на административној граници са Косовом и Метохијом) је онеспособљен за употребу и тек је 2013. године воз на релацији Ниш – Мердаре поново почео да се креће. Данас је железнички, путнички и теретни саобраћај углавном локализован на релацији Прокупље – Ниш и Прокупље – Куршумлија.

Саобраћајна умреженост општинских центара

Сви општински центри се могу сматрати прометним, пошто имају минимум 2 саобраћајне везе државног значаја са насељима у окружењу:

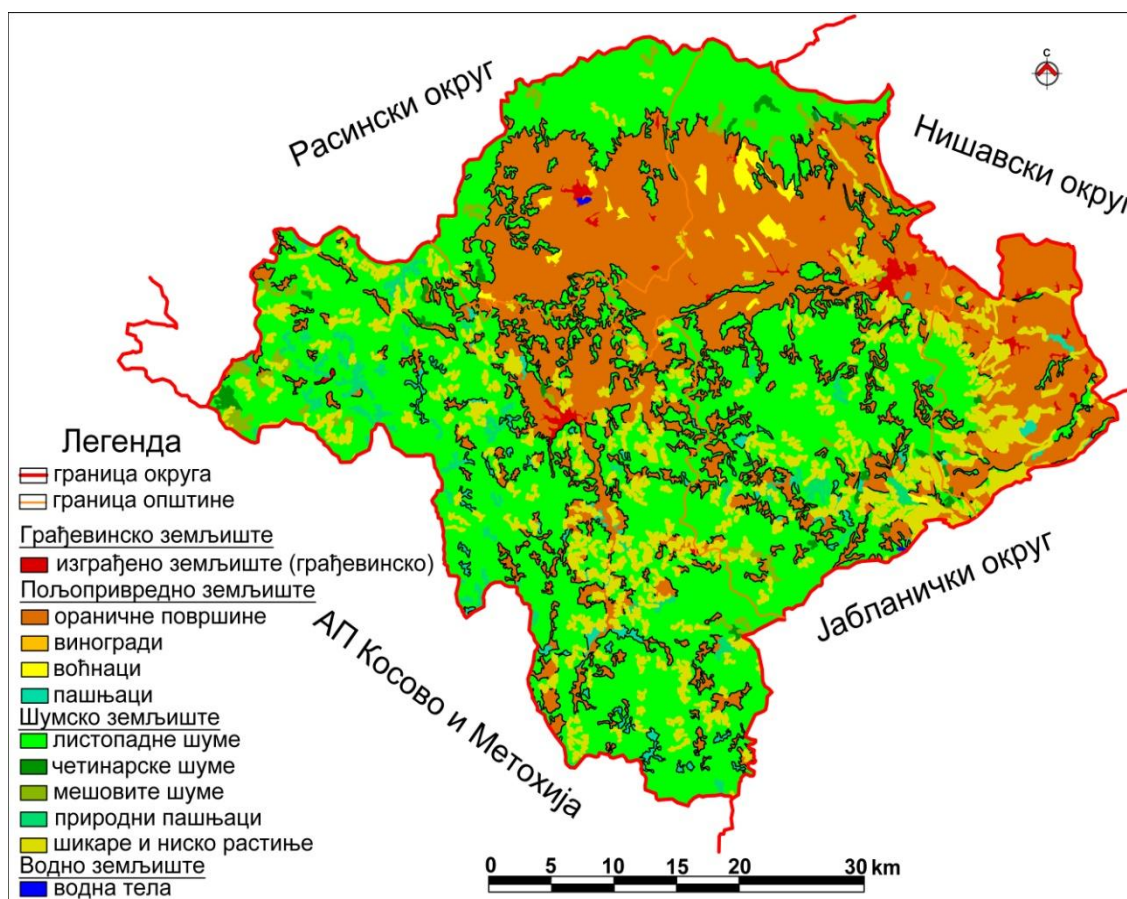
- Општински центар Прокупље је саобраћајно чвориште у којем се умрежава 4 саобраћајнице у категорији државних.
- Општински центар Куршумлија је саобраћајно чвориште у којем се умрежавају 3 саобраћајнице у категорији државних.
- Општински центар Блаце је саобраћајно чвориште у којем се умрежавају 2 саобраћајнице у категорији државних.
- Општински центар Житорађа је саобраћајно чвориште у којем се умрежавају 2 саобраћајнице у категорији државних.

3.1.3. Просторни распоред и начин коришћења земљишта према Corina Land Cover

О густини насељености и изграђености Топличког округа, може се говорити и на основу анализе Corina Land Cover базе података за 2012. годину, која приказује присуство 17 класа од 44 класе CLC (standard European) номенклатуре. За потребе анализе начина коришћења земљишта, Топличког округа, ове класе су груписане у четири основне планске категорије земљишта: пољопривредно, шумско, грађевинско и водно са поткатегијама које имају значајнији удео у укупној површини (Ђорђевић, Д., 1995).

Доминантност шумског земљишта (61,53%), пре свега листопадних шума (50,47%) и пољопривредног земљишта (37,22%), у чијој структури доминирају ораничне површине (34,68%), указују на ретку насељеност Топличког округа.

Шумско и пољопривредно земљиште, чини 98,75% земљишта, док изграђене површине заузимају свега 1,23% Округа (табела III-3). Начин коришћења земљишта у Топличком округу приказан је на карти број III-2.

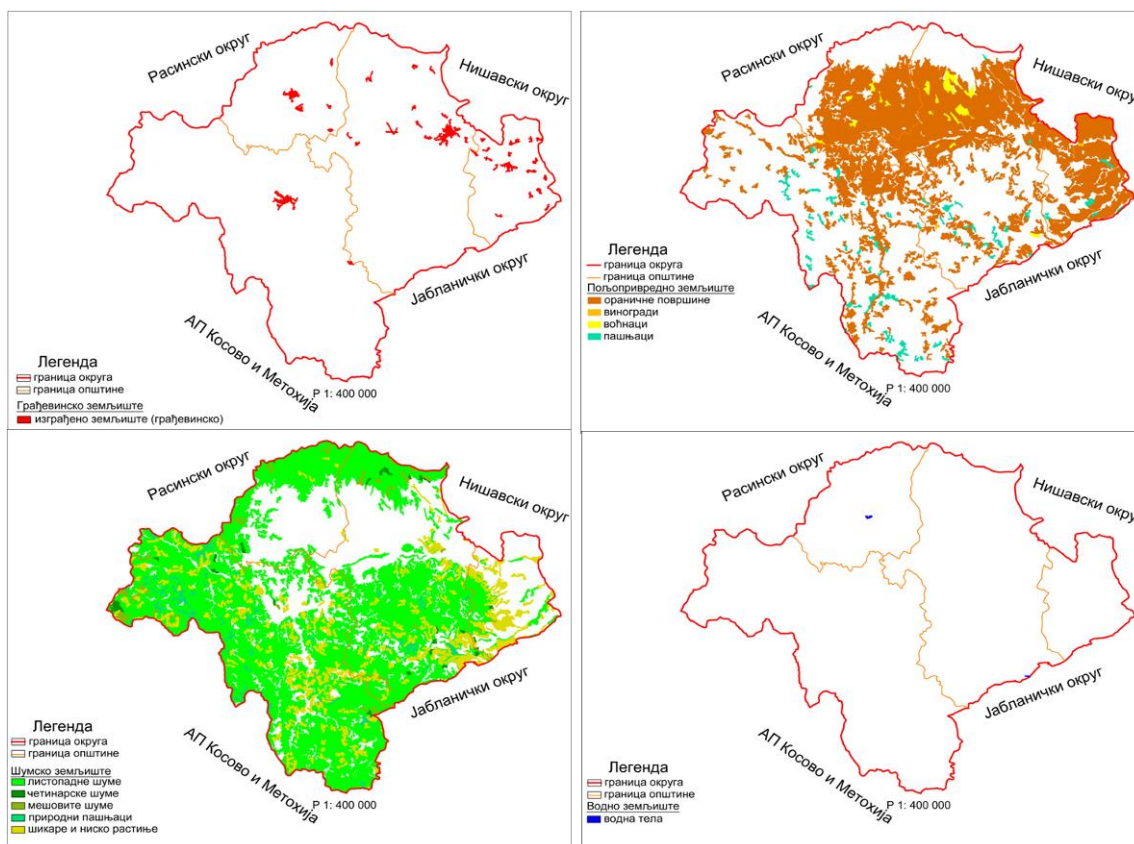
Карта III-2: Начин коришћења земаљишта према Corini

Графичким приказом распрострањености на територији Топличког округа, основних категорија земљишта и упоређивањем са картом густине насељености, може се закључити да је шумски део најређе насељен, док је већа насељеност у долинском делу. Најгушће насељени део је на потезу између општинског центра Прокупље и Житорађа, где је највећи степен изграђености.

Табела III-3: Учесће основних врста зељмишта у Топличком округу према Corini
(извор: www.eea.europa.eu)

НАЋИН КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА	Површина km ²	%
ГРАЂЕВИНСКО (ИЗГРАЂЕНО ЗЕМЉИШТЕ)	27.42	1.23
ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ	830.38	37.22
Ораничне површине	773.60	34.68
Воћњаци	21.78	0.98
Виногради	1.56	0.07
Пашњаци	33.44	1.50
ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ	1372.73	61.53
Листопадне шуме	1125.89	50.47
Четинарске шуме	10.44	0.47
Мешовите шуме	18.15	0.81
Природни пашњаци	29.94	1.34
Шикаре и ниско раситиње	188.31	8.44
ВОДНО ЗЕМЉИШТЕ	0.48	0.02
УКУПНО	2231.00	100%

Размештај, односно распрострањеност основних категорија зељмишта (грађевинског, пољопривредног, шумског и водног) за сваку категорију посебно приказано је графички на карти број III-3.

Карта III-3: Распрострањеност основних врста земљишта на територији Топличког округа према Corini

3.1.4. Математичко географски индикатори територијалне организације насеља

Географско-математички индикатори система насеља (општа дисперзија) указују на узајамне односе и везе, као и условљеност просторно-функционалним везама кроз неједнаке вредности параметара површине, бројности и демографске величине насеља (Стаменковић, С., Бачевић, М., 1992).

1) Густина мреже насеља директно дефинише дисперзију насеља у простору, која представља однос површине територије и броја насеља. У односу на вредности ових елемената просечна густина мреже насеља одређује се на основу следеће формуле:

$$G_n = P/n$$

G_n - густина мреже насеља, P - површина територије, n - број насеља

За Топлички округ површина територије по једном насељу ($8,35 \text{ km}^2$) одговара елементима географске средине и факторима територијалне условљености и мања је од Републике Србије ($14,37 \text{ km}^2$) и централне Србије ($16,37 \text{ km}^2$), мада постоји значајних разлика међу општинама, а највећу површину територије по једном насељу има општина Куршумлија ($10,57 \text{ km}^2$), а најмању општина Прокупље ($7,09 \text{ km}^2$).

2) Број насеља на 100 km^2 је однос између броја насеља и површине одређене територије, за коју се најчешће узима 100 km^2 . Вредност се израчунава по формули:

$$T = (n \cdot 100)/S$$

T - средња густина насеља, n - број насеља, S - површина територије

Средња густина мреже насеља Топличког округа ($11,96$) већа је од вредности за Србију ($6,96$) и централну Србију ($6,11$) и индикатор је насеобинског потенцијала обзиром на територијалну величину општина.

3) Просторна удаљеност (растојање) између насеља детерминише просторне односе и везе између њих. Квадратни корен површине територије и броја насеља представља вредности средњег растојања између насеља, а добија се из формуле:

$$d = 2\sqrt{P/n\pi}$$

d - средње растојање, P - површина територије, n - број насеља

Ако је укупна површина посматране територије већа у односу на мањи број насеља свакако да ће бити и већа средња дистанца између њих. Највише вредности су за општину Куршумлију сразмерно изузетно великој површини територије (952km²) и релативно малог броја насеља (90) и она износи 3,67 km, а најмање вредности су за општину Прокупље 3.01 km.

4) За одређивање дистрибуције становништва према територијалним целинама, као што су насеља и општине, могу се користити четири показатеља (Представљени добијени резултати су за 2011 годину): а.) коефицијент варијације, б.) коефицијент окупљања, в.) индекс урбане примарности и д.) густина насељености (Милошевић, З., 2016).

а.) За утврђивање хетерогености броја становника по насељима користи се коефицијент варијације величине насеља (V). Он указује на одступања у односу на просечан број становника по насељу:

$$V = \frac{\sqrt{\frac{(N_i - N)^2}{n}}}{N}$$

V - коефицијент варијације величине насеља, N_i – број становника појединачног насеља, N-просечан број становника по насељу општине, n - укупан број насеља општине. Веће вредности коефицијента варијације имају општине које имају веће разлике у броју становника својих насеља, а оне могу износити преко 1. Према вредностима у табели III-4 по општинама увиђа се уједначена величина насеља са вредностима коефицијента варијације од 0 до 1.

б.) Коефицијент окупљања се најчешће користи за одређивање дистрибуције становништва општина, Округа или мањих просторних јединица. Одређује се према формули:

$$K = \frac{E \cdot N}{T}$$

K - коефицијент окупљања, E - број становника општине умањен за број становника општинског средишта, N- број насеља општине умањен за општинско средиште, T - број становника општине.

Ова вредност нам указује на степен усмерености односно окупљања становништва око општинског центра. Што је већи коефицијент већи је и степен окупљања. Најмањи степен окупљања јесте у општини Житорађа (23,04), а највећи у општини Прокупље (40,77).

в.) Индекс урбане примарности упућује на неједнаке вредности насеобинских величина у случајевима великих разлика и истицања неког града (Vresk, М.,1986).

$$I = \frac{G_1}{G_2} = \frac{27333}{13306} = 2,05$$

I - индекс урбане примарности, G₁ - број становника највећег града, G₂ - број становника следећег града по демографској величини

Својом демографском величином у Топличком округу истиче се Прокупље са индексом 2,05 (1,25). Све вредности преко 2 указују на већу урбану примарност, а те вредности су у већини Округа Србије очекиване.

Индекс урбане примарности се такође и најчешће користи у односу на три следећа градска насеља по величини Куршумлија, Житорађа и Блаце:

$$I = \frac{G_1}{G_2 + G_3 + G_4} = \frac{27333}{13306 + 3365 + 5253} = 1,25$$

На основу приказаних модела дисперзије насеља, односно географско-математичких индикатора система насеља (општа дисперзија), указујемо на узајамне односе и везе, функционалност, као и условљеност просторно-функционалним елементима кроз неједнаке вредности параметара површине, бројности и демографске величине насеља.

Добијени резултати приказани су у табели, а представљају ауторску анализу и прорачун на основу познатих насељских показатеља, добијеним математичком обрадом приказаних функција. Ови резултати допринеће сврсисходнијој анализи дисперзије, односно територијалном размештају и тумачењу нодалних насељских структура Топличког округа.

Табела III-4: Индикатори структуре територијалне организације и концентрације насеља Топличког округа

Општине 2011. г.	Средња величина насеља (бр. ст.)	Густина мреже насеља (km ²)	Средња густина насеља (100km ²)	Средња густина насељености	Средње растојање (km)	Коефицијент варијације велич. насеља	Коефицијент окупљања
Топлички округ	343	8,35	12,01	41,1	3,21	0,45	28,19
Прокупље	415	7,1	14,1	58,5	3,01	0,35	40,77
Куршумлија	213	10,6	9,45	20,1	3,67	0,73	27,36
Житорађа	545	7,1	13,07	76,4	3,01	0,30	23,04
Блаце	293	7,7	14,02	38,4	3,12	0,45	21,57

3.2. Карактеристике насеља и центара

Топлички округ чине четири општине: Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа са истоименим општинским центрима. Топлички округ обухвата 267 насеља у оквиру 263 катастарских општина које су сврстане на подручју четири општине. Највећи број насеља и становника је концентрисан у општини Прокупље (107), затим у општини Куршумлија (90), општини Блаце (40) а најмањи број насеља у општини Житорађа (30).

На подручју Топличког округа живи 91.754 становника (1,27% популације Републике Србије) а учествује се 2,5% (2.229 km²) у укупној територији Србије. Становништво по општинама није равномерно распоређено.

Просечна величина насеља према броју становника у Топличком округу износи 343 становника, највећа је у општини Житорађа, са просечно 545 и општини Прокупље са просечно 415 становника по насељу. Просечно најмања насеља према броју становника су у општини Куршумлија са 213 становника по насељу. У општини Блаце просечна величина насеља је испод просечна величине на нивоу Округа и износи 293 становника по насељу.

Табела III-5: Основне карактеристике мреже насеља Топличког округа

Назив општине	Површина km ²	Број становника		Густина насељ. на km ²		Број КО	Насеља		
		Попис 2011	Процена 2015	2011	2015		Број	Просечна величина КО km ²	Просечна величина стан.
Топлички округ	2.231	91.754	87.414	41,13	39,18	263	267	8,36	343
Прокупље	759	44.419	42.515	58,52	56,01	104	107	7,09	415
Куршумлија	952	19.213	18.262	20,18	19,18	95	90	10,58	213
Блаце	306	11.754	11.035	38,41	36,06	35	40	7,65	293
Житорађа	214	16.368	15.602	76,49	72,91	29	30	7,13	545

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011

Површински највећа општина Топличког округа и једна од просторно већих општина на територији Републике Србије је општина Куршумлија, која обухвата територију од 952 km². Општина Прокупље је друга по величини са обухватом од 759 km². Општине Блаце и Житорађа су површински мале општине и обухватају 306 km² односно 214 km². Укупна површина Топличког округа износи 2.231 km². Просечна величина насеља/атара на нивоу Округа износи 8,36 km², највећа је у општини Куршумлија 10,58 km², док је у осталим општинама Прокупље (7,09 km²), Блаце (7,65 km²) и Житорађа (7,13 km²) испод просечне величине атара за Топлички округ (табела III-5).

Према методологији Републичког завода за статистику Србије, у Топличком округу, од укупно 267 насеља, четири насеља имају статус градских насеља (Прокупље, Блаце, Куршумлија и Куршумлијска Бања), док 263 насеља имају статус сеоских насеља (карта III-4).

Градска насеља Прокупље, Блаце и Куршумлија испуњавају више критеријума за градски статус (број становника, функционални, социолошки, административни, урбанистички и економски), али Куршумлијска Бања са својих 106 становника, степеном опремљености и оствареним урбанитетом не задовољава ниједан од наведених критеријума (Павловић, М., Крстић, Ф., 2013).

Према подацима пописа из 2011. године у градским насељима живи 45.892 становника односно 50,02% укупног становништва, док у сеоским (осталим)

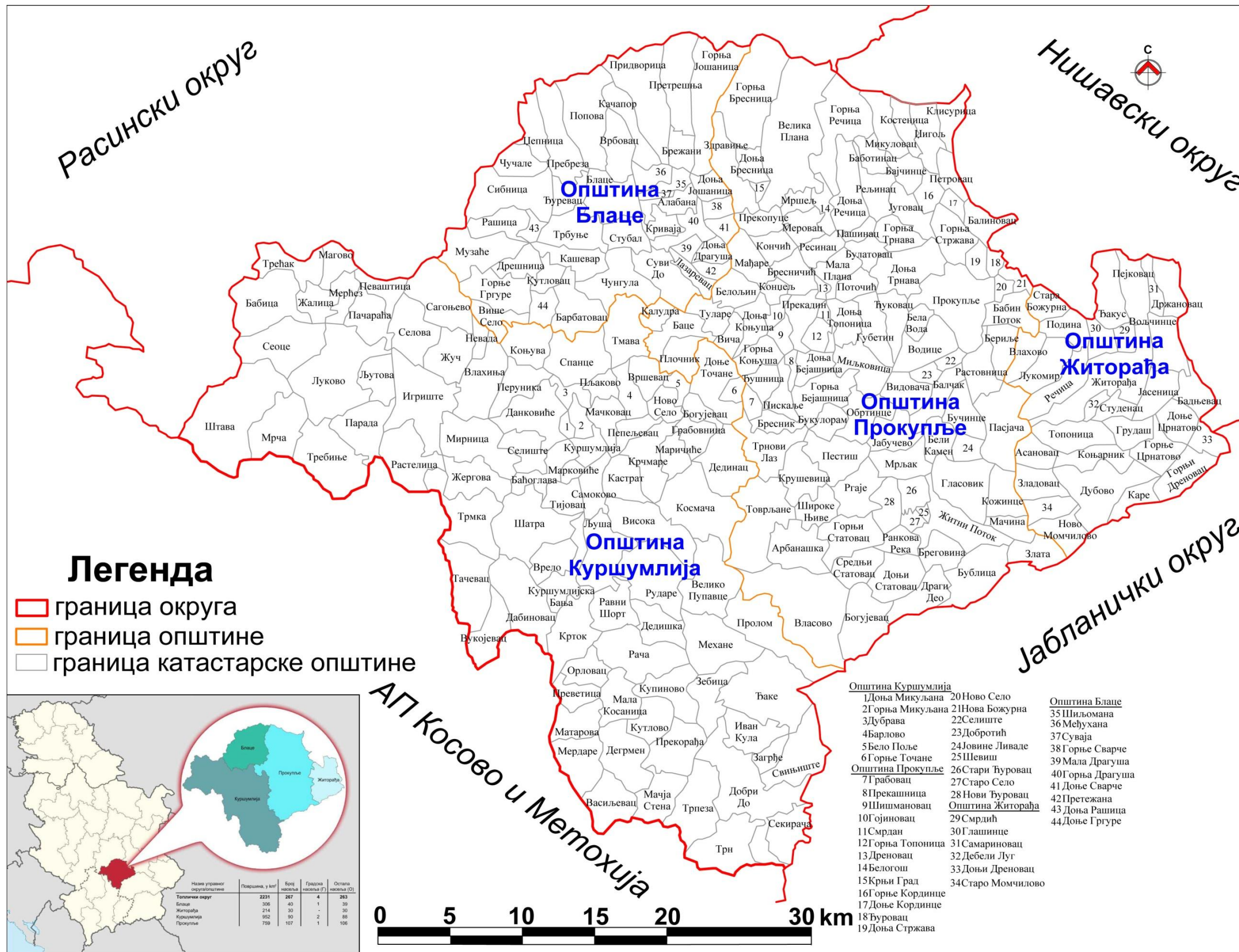
насељима живи 45.862 становника, односно 49,98% укупног становништва. Степен урбанизације је у благом порасту и у 2011. години је 6,38% нижи у односу на Републику Србију (56,4%). Године 2002. степен урбанизације је износио 49,2%. Највећи степен урбанизације има општина Куршумлија 69,25%, па општина Прокупље 61,53% а општина Житорађа је без градског насеља. Степен урбанизације у општини Блаце износи 44,69% (табела III-6).

Табела III-6: Степен урбанизације у Топличком округу (урбано и рурално становништво)

Општина	Становништво које живи у градском насељу	Становништво које живи у осталим насељима	Степен урбанизације
Прокупље	27.333	17.086	61,53 %
Куршумлија	13.306	5.907	69,25 %
Блаце	5.253	6.501	44,69%
Житорађа	/	16.368	0%
Топлички округ	45.892	45.862	50,02%

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011

Највећа густина насељености по km^2 је на подручју општине Житорађа (76) а најмања на подручју општине Куршумлија (19,8). У свим општинама просечна густина је знатно испод 100 становника по km^2 , једино у општини Прокупље (57,5) и општини Житорађа (76), густина насељености је изнад 50 ст/ km^2 . Насеља са најмањом густином насељености су Парада (1,53 ст/ km^2) у општини Куршумлија и Обртинце (1,6 ст/ km^2) у општини Прокупље, док градско насеље Прокупље има највећу густину насељености (1.317 ст/ km^2).

Карта III-4: Прегледна карта катастарских општина Топличког округа

3.2.1. Густина насељености Топличког округа као индикатор територијалног развоја

Посматрајући по катастарским општинама, највећа густина насељености је у градским насељима Прокупље (1.301 ст/км²) и Куршумлија (1.167 ст/км²). Густо насељено је и градско насеље Блаце (473 ст/км²) и сеоско насеље Доња Стржава (266 ст/км²). Густина насељености у општинском центру Житорађа износи 154 ст/км² и у рангу је гушће насељених сеоских насеља Топличког округа.

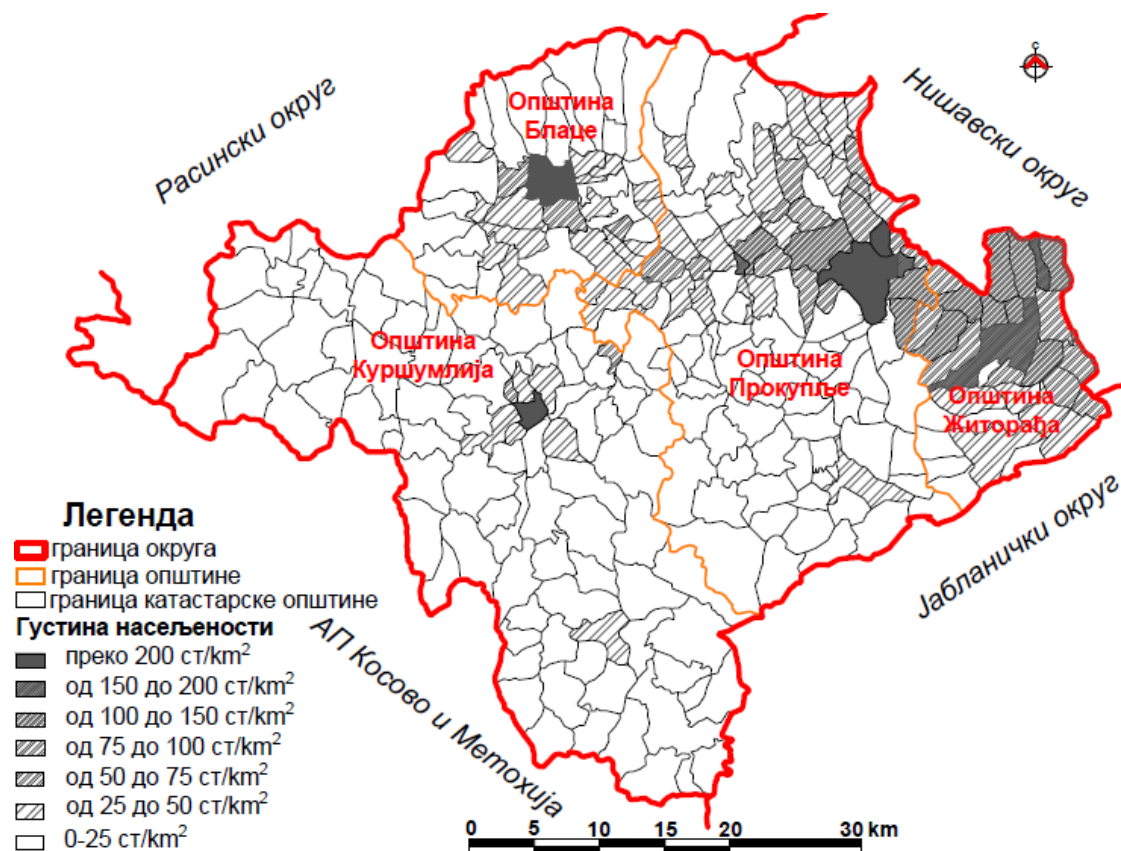
Табела III-7: Типологија насеља Топличког округа према густини насељености 2011. године

Густина насељености	Број насеља по општинама				Топлички округ
	Прокупље	Куршумлија	Блаце	Житорађа	
Од 0 до 25 ст/км ²	61	81	21	7	170
Од 25 до 50 ст/км ²	25	6	15	5	51
Од 50 до 75 ст/км ²	5	2	3	4	14
Од 75 до 100 ст/км ²	8	0	0	4	12
Од 100 до 150 ст/км ²	4	0	0	8	12
Од 151 до 200 ст/км ²	2	0	0	2	4
преко 200 ст/км ²	2	1	1	0	4

У само 20 насеља живи више од 100 ст/км², док је у 221 насељу густина насељености мања од 50 ст/км² (табела III-7). Већа густина насељености забележена је у приградским насељима, насељима у долином делу реке Топлице, где су концентрисане услуге и сва инфраструктура, док је најмања густина насељености у планинским насељима. У 78 насеља густина насељености је мања од 5 ст/км². Таквих насеља је највише у брдско-планинским деловима општине Куршумлија (46 насеља: Васиљевац, Влахиња, Ђаке, Жалица, Крток, Прекорађе, Трн, Шатра итд.) и Прокупље (30 насеља: Ргаје, Пестиш, Пасјача, Доња Бејашница, Буколорам, Богујевац итд.).

Ако се анализира густина насеља појединачних центара и осталих насеља уочавају се битне разлике у територијалном размештају периферних и централних делова општине (карта III-5). Појава неравномерне густине насељености резултат је великих разлика како у површини централних и периферних насеља тако и броја становника нарочито у демографски угроженим подручјима. Оваква разлика

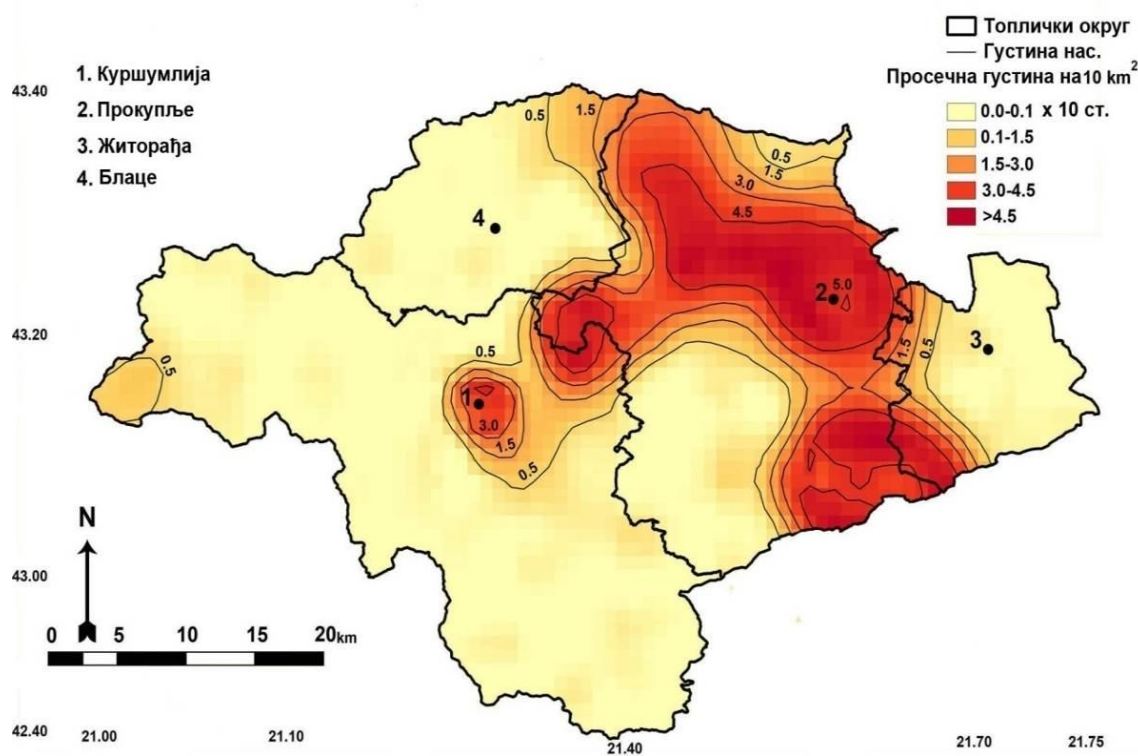
осликава и кретање укупног броја становника, односно фактор је промене густине насељености у датом периоду.

Карта III-5: Густина насељености Топличког округа по катастарским општинама

Највеће смањење густине насељености од 1953. године до 2011. године забележено је у нодалним центрима Блаце (38,4 ст/км²) и Куршумлија (20,1 ст/км²) где се број становника у том периоду смањио са 24.608 на 11.754, односно са 39.772 на 19.213. Укупно повећање односно смањење густине насељености прати тренд интензивних промена у природним и миграционим процесима унутар општина и Округа. Општински центри и градска насеља као центри снажне имиграције становништва формирају простор који се манифестује диференцирањем општинске територије. На тај начин створене су зоне густине преко 100 ст/км² које обухватају општинске центре са 49.257 становника (53,68 % укупног становништва). Тиме се стиче слика о веома малој насељености и територијално-демографској празнини Топличког округа (карта III-6). На овај начин се диференцирани размештај становништва развијенијих (неруралних) с

једне стране и слабије развијених (руралних) насеља, с друге, доводи у везу са демографским и друштвеним развитком (Грчић, М., 2002).

Карта III-6: Просечна густина насељености Топличког округа

3.2.2. Демографска старост насеља као детерминанта одрживости насеља

За потребе анализе демографске старости, према Пеневу (Извор: Пенев, 1995) насеља су груписана у стадијуме демографске старости сагледавањем вредности 5 различитих индикатора: просечна старост становништва, удео становништва млађег од 20 година, удео становништва млађег од 40 година, удео становништва старог 60 и више година и индекс старења (табела број III-8). На основу вредности изабраних показатеља, све популације се према достигнутој демографској старости могу разврстати у 7 стадијума: рана демографска младост, демографска младост, демографска зрелост, праг демографске старости, демографска старост, дубока демографска старост, најдубља демографска старост.

Табела III-8: Индикатори за одређивање стадијума демографске старости

Стадијуми демографске старости	Индикатори демографске старости становништва				
	Просечна старост	Млађи од 20 год. (%)	Млађи од 40 год. (%)	Стари 60+ год. (%)	Индекс старења
Рана демографска младост	до 20	≥58	≥85	до 4	до 0,07
Демографска младост	20-25	50-58	75-85	4-7	0,07-0,14
Демографска зрелост	25-30	40-50	65-75	7-11	0,14-0,28
Праг демографске старости	30-35	30-40	58-65	11-15	0,28-0,50
Демографска старост	35-40	24-30	52-58	15-20	0,50-0,83
Дубока демографска старост	40-43	20-24	45-52	20-25	0,83-1,25
Најдубља демографска старост	≥43	до 20	до 45	≥25	≥1,25

Извор: Пенев, 1995.

Према вредностима свих изабраних индикатора, становништво Топличког округа, припада стадијуму најдубље демографске старости. Просечна старост у Топличком округу износи 43,1 и изнад просека је за Републику Србију који износи 42,2. Посматрајући по општинама (табела број III-9), повољнија демографска слика је у општини Прокупље, која припада стадијуму дубоке демографске старости. Просечна старост у општини Прокупље износи 42,3 године и у граници је просека за Републику Србију. Општина Куршумлија је на прелазу из стадијума дубоке у стадијум најдубље демографске старости. Према вредностима два индикатора општина Куршумлија припада стадијуму дубоке демографске старости, а према вредностима три индикатора, припада стадијуму најдубље демографске старости. Општине Житорађа и Блаце припадају стадијуму најдубље демографске старости, с тим да је демографска слика, према вредностима свих индикатора у општини Блаце најнеповољнија. Просечна старост у општини Блаце је 46.4 године, а индекс старења износи 1.89.

Табела III-9: Стадијуми демографске старости у општинама Топличког округа
2011. године

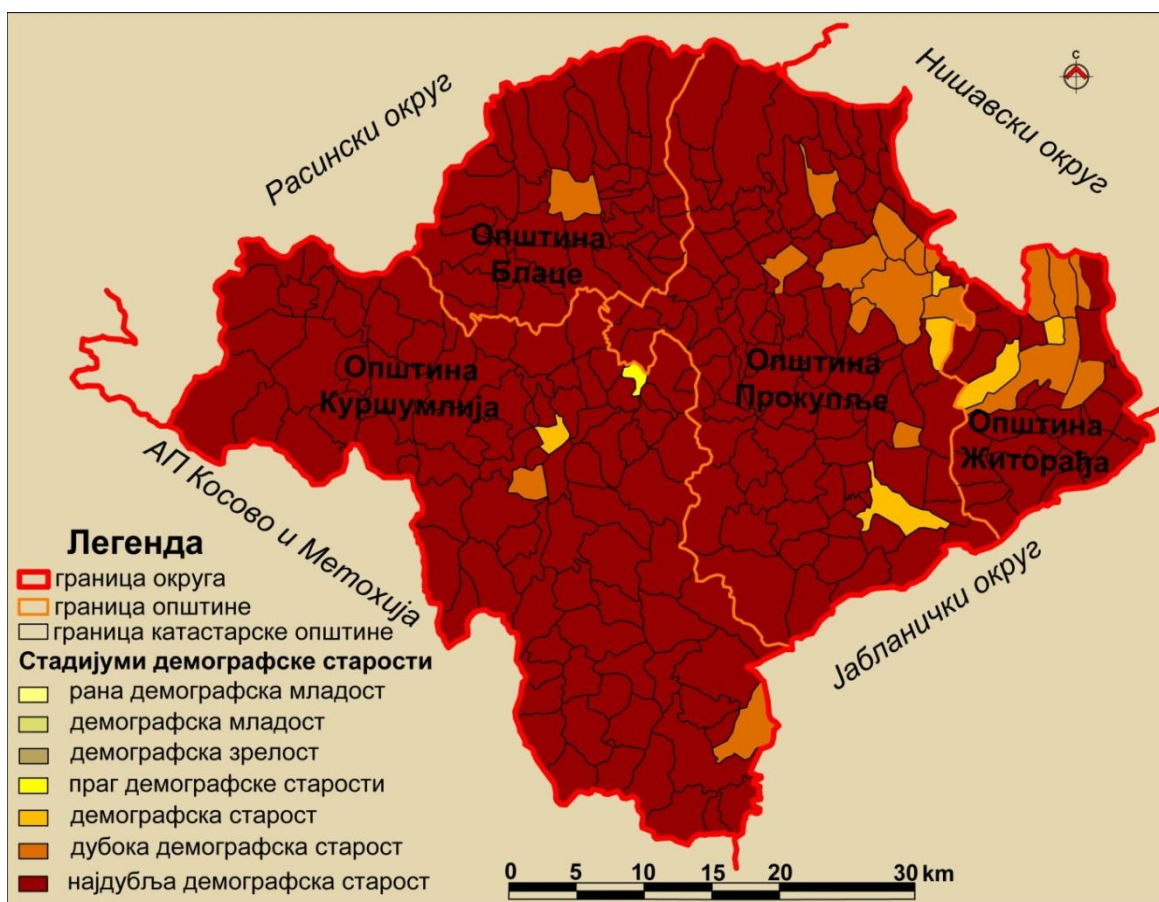
Насеља Округ	Индикатори демографске старости становништва					Стадијум демографске старости
	Просечна старост година	Млађи од 20 година %	Млађи од 40 година %	Стари 60+ %	Индекс старења	
Топлички округ	43.1	20.76	44.49	27.85	1.34	Најдубља дем. старост
Прокупље	42.3	21.38	45.98	26.29	1.23	Дубока дем. старост
Куршумлија	42.9	21	44	26.62	1.28	Дубока- Најдубља дем.старост
Блаце	46.4	17.7	38.59	33.45	1.89	Најдубља дем. старост
Житорађа	43.4	21.34	44.76	29.52	1.38	Најдубља дем.старост

Посматрајући по насељима, од укупно 267 насеља, чак 242 (90,6%) припада стадијуму најдубље демографске старости. Стадијуму дубоке демографске старости припада 18 насеља (6,74%). Демографску старост су достигла шест насеља, док је једно насеље на прагу демографске старости. У стадијуму ране демографске младости, демографске младости и демографске зрелости не налази се ниједно насеље.

Табела III-10: Стадијуми демографске старости у насељима Топличког округа
(2011.године)

Стадијуми демографске старости	Број насеља				
	Општина Прокупље	Општина Куршумлија	Општина Блаце	Општина Житорађа	Топлички округ
Рана демографска младост	0	0	0	0	0
Демографска младост	0	0	0	0	0
Демографска зрелост	0	0	0	0	0
Праг демографске старости	0	1	0	0	1
Демографска старост	3	1	0	2	6
Дубока демографска старост	10	2	1	5	18
Најдубља демографска старост	94	86	39	23	242

На прагу демографске старости, налази се једно насеље у општини Куршумлија: Барлово. У стадијуму демографска старост, налази се шест насеља: Бериље, Житни Поток, Ново Село (општина Прокупље) Куршумлија (општина Куршумлија), Речица, Смрдић – Извор (општина Житорађе). Дубоку демографску старост достигло је 18 насеља: Бабин Поток, Бела Вода, Горња Стржава, Доња Стржава, Доња Трнава, Ђуровац, Јовине Ливаде, Мала Плана, Прокупље, Рељинац (општина Прокупље), Тијовац, Свињиште (општина Куршумлија), Блаце (општина Блаце), Ђакус, Житорађа, Јасеница, Пејковац и Самариновац (општина Житорађа). Осталих 242 насеља налази се у стадијуму најдубље демографске старости (карта III-7).

Карта III-7: Стадијуми демографске старости по насељима 2011.године

3.2.3. Типологија насеља према демографској величини

Анализа промена у демографској величини насеља Топличког округа, извршена је на основу посматрања промене броја становника свих насеља Округа у периоду од 1971. до 2011. године.¹

Насеља у Топличком округу, нарочито она у зонама на већој удаљености од локалних центара, као и у брдско – планинским пределима, бележе дуговремено континуирано смањење укупне популације и уопште негативан демографски развитак. Последице овакве демографске ситуације су демографско пражњење и уситњавање насеља у периоду од 1971. – 2011. год. (Ристић, Д., 2013).

Процес демографског пражњења започео је након 1953. године, од када се број становника стално смањује. Од 1948. године до последњег пописа 2011. године, број становника Топличког округа се смањило за 35,16%, тј. за 49.748 становника. Дугорочно укупно смањење броја становника Топличког округа, довело је до смањења просечне демографске величине насеља. У периоду од 1948. до 2011. године, број насеља у Топличком округу је остао исти, али се мењао број становника. Највеће просечна величина насеља забележена је 1953. године када је износила 560 становника. Континуиран, дугорочан пад броја становника, утицао је на смањење просечне величине насеља у свим пописним периодима, па сада просечна величина насеља износи 344 становника (према резултатима Пописа из 2011. године). Процењен број становника Топличког округа за 2015. годину, показује да је дошло до смањења броја становника у односу на 2011. годину, што доводи и до смањења просечне величине насеља са 344 на 327 становника (Извор: Агенција за привредне регистре²). Просечна величина насеља у Округу је значајно мања од просека за Србију (око 1.500 ст. по насељу). Више од просека имају 36 насеља, углавном у општини Житорађа и Прокупље, остала насеља имају мање од просека (табела број III-11). Укупан број насеља у Топличком округу је 267 и од 1948. године није се мењао.

¹ Коришћени су званични подаци Републичког завода за статистику РС: Попис 2011, Књига 20, Упоредни преглед броја становника 1948-2011.

² Доступно на: <http://pretraga2.apr.gov.rs/APRМареPodsticaja/>

Табела III-11: Промена броја становника и просечне величине насеља Топличког округа

Година пописа	Број становника	Просечна величина насеља
1948.	141502	530
1953.	149421	560
1961.	141141	529
1971.	129542	485
1981.	121933	457
1991.	111813	419
2002.	102075	382
2011.	91754	344
2015. (процена)	87414	327

Типологија насеља по демографској (популационој) величини извршена је према међународним препорукама, тј. по препорукама Eurostata (Recommendations for the 2000 census of population and housing in the ECE region, 1998) на: патуљаста насеља са мање од 50 становника, мала насеља која имају од 50 до 199 становника, насеља средње величине од 200 до 499 становника, велика насеља од 500 до 999 становника, већа насеља од 1.000 до 1.999 и насеља са више од 2.000 становника.

Међународна типологија насеља према демографској величини презентована је у табели број III-12 и графички је приказана на картама број III-9 и III-10. Промене у демографској величини и структури и просторни распоред различитих типова насеља, анализиран је у периоду 1971-2011. године. Презентовани резултати недвосмислено указују на просторну и временску израженост демографског пражњења и уситњавања насеља Топличког округа.

Табела III-12: Међународна типологија насеља према демографској величини

Величина насеља	Број насеља				
	1971. год	1981. год	1991. год	2002. год	2011. год
2000 и више становника	4	4	4	4	4
од 1000 до 999 становника	5	6	4	3	2
од 500 до 999	56	38	26	21	16
од 200 до 499	115	101	82	61	48
од 50 до 199	83	102	112	111	104
мање од 50 становника	4	16	39	67	93

Типологијом насеља, утврђено је да у савременој мрежи насеља Топличког округа доминирају патуљаста (34,83%) и мала насеља (38,95%) која заједно чине

73,78% од укупног броја насеља. Мала и патуљаста насеља налазе се у јужним и југозападним брдско-планинским крајевима Топличког округа. Патуљаста насеља заступљена су у мрежи насеља општине Прокупље (43 насеља – 40,1%) и Куршумлија (45 – 50%). Овде треба узети у обзир брдско-планинску конфигурацију терена општине Куршумлија и Прокупље. О демографском развоју Топличког округа, најбоље говори да међу патуљастим насељима чак 41 насеље (15% од укупног броја) има мање од 20 становника, док су три насеља демографски празна: Тачевац, Вукојевац у Општини Куршумлија и Обртинце у општини Прокупље.

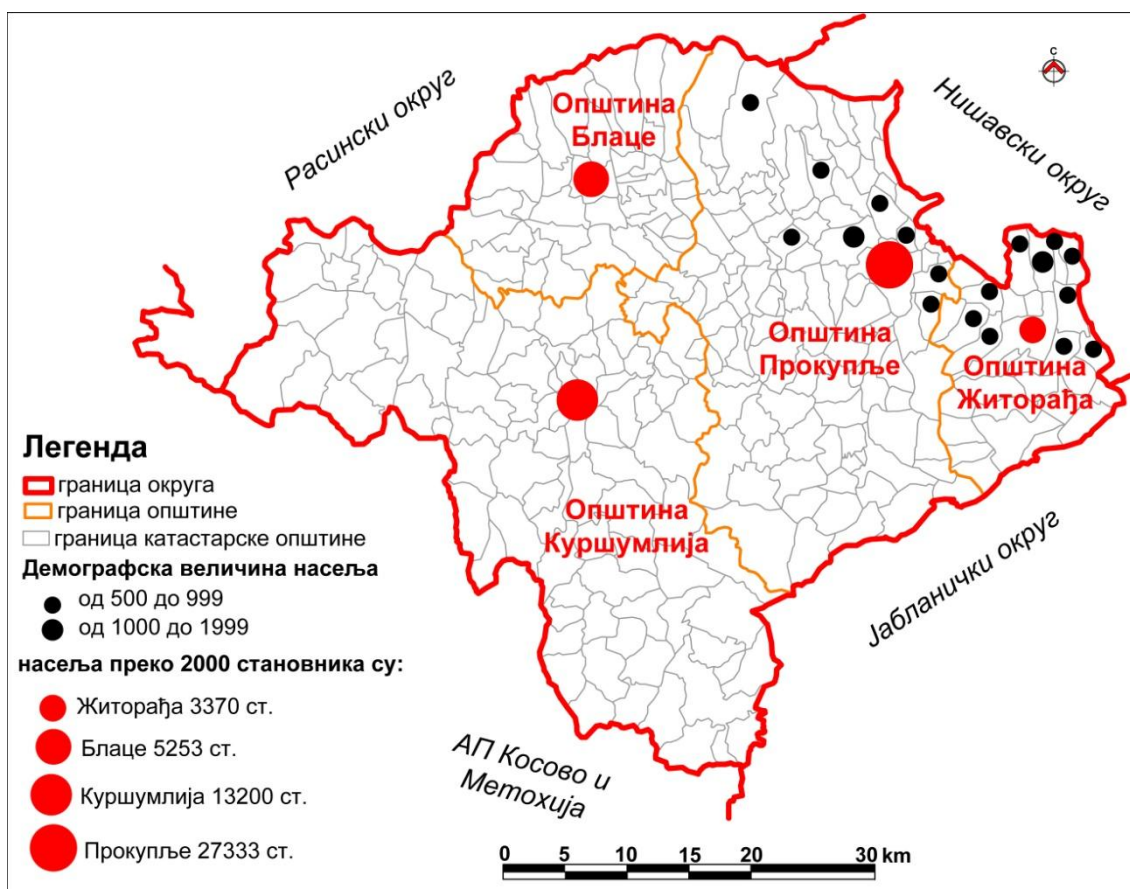
Појаву великог броја патуљастих и малих насеља узроковала је, поред негативних демографских процеса, и њихова изолованост у брдско-планинским пределима, удаљеност од општинског центра као и близина административне границе са АП Косовом и Метохијом, која је услед низа догађаја 1999. године и касније постала политичко нестабилно подручје.

Најлошије стање је у општини Куршумлија, где од укупно 90 насеља, патуљаста и мала насеља чине 94,4% (85 насеља). тј. само 5 насеља: општински центар Куршумлија, приградска насеља Мачковац, Кастрат и Баћоглава и насеље Луково са Луковском бањом нису у категорији патуљастих и малих насеља. Насеља Вукојевац од пописа 1991. године, је без становника, у насељу Тачевац од пописа 2002. године такође нема становника, док је у насељу Растелица, у којем према подацима пописа из 2002. године није било становника, према Попису из 2011. године је забележено три становника. Укупно 18 насеља која се налазе дуж административне линије која раздваја Топлички округ, односно општину Куршумлија са АП КиМ, имају укупно 650 становника, у просеку 36.

Мањи број патуљастих насеља, уочен је у општини Блаце (1) и општини Житорађа (4). Површински мале општине Блаце и Житорађа, имају повољнији положај сеоских насеља у односу на општински центар, добро су саобраћајно повезана и простиру се на релативно нижим теренима, што је разлог повољније слике у општинама Блаце и Житорађа.

Општински центри Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа имају преко 2.000 становника и припадају категорији насеља са више од 2.000 становника. Градско насеље Прокупље, које је културни, административни и економски

центар Округа, представља демографски (популационо) највеће насеље Топличког округа са 27.333 становника. Друго по величини је градско насеље Куршумлија са 13.200 становника, затим градско насеље Блаце са 5.253 становника и општински центар Житорађа са 3.370 становника. У категорији већих насеља се налазе још само два насеља (Пејковац – општина Житорађа и Доња Трнава – општина Прокупље). У насељу Доња Трнава услед специфичног приградског положаја и у непосредној близини државног пута није забележена значајнија емиграција становништва. Младо становништво услед велике близине и добре повезаности са градским насељем није се пресељавало у градско насеље већ је свакодневно мигрирало ка њему ради задовољавања свакодневних потреба. Насеље Пејковац је лоцирано у равничарском плодном делу Топличког округа. Услед положаја између потрошачких центара Ниша, Прокупља, Житорађе и Дољевца и близине аутопута, развијало се и опстало као насеље које производе примарних делатности пласира на тржиште поменутих потрошачких центара.

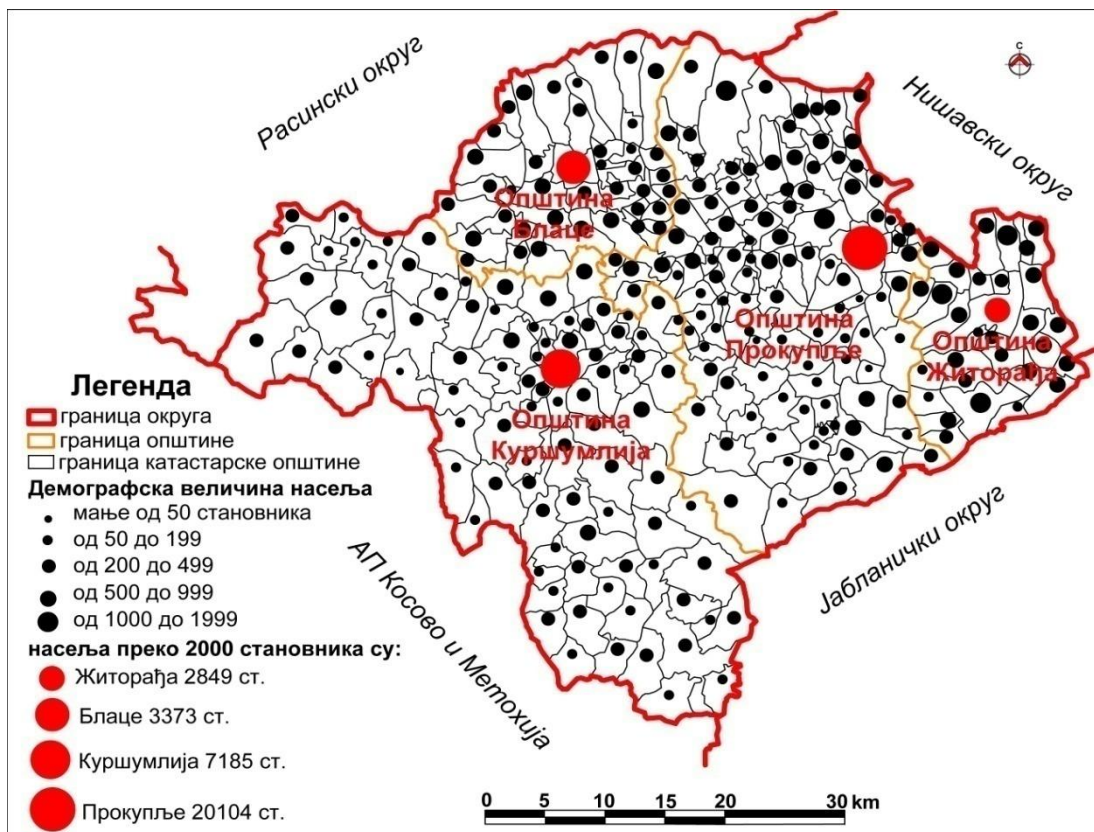

Карта III-8: Распрострањеност већих насеља у Топличком округу

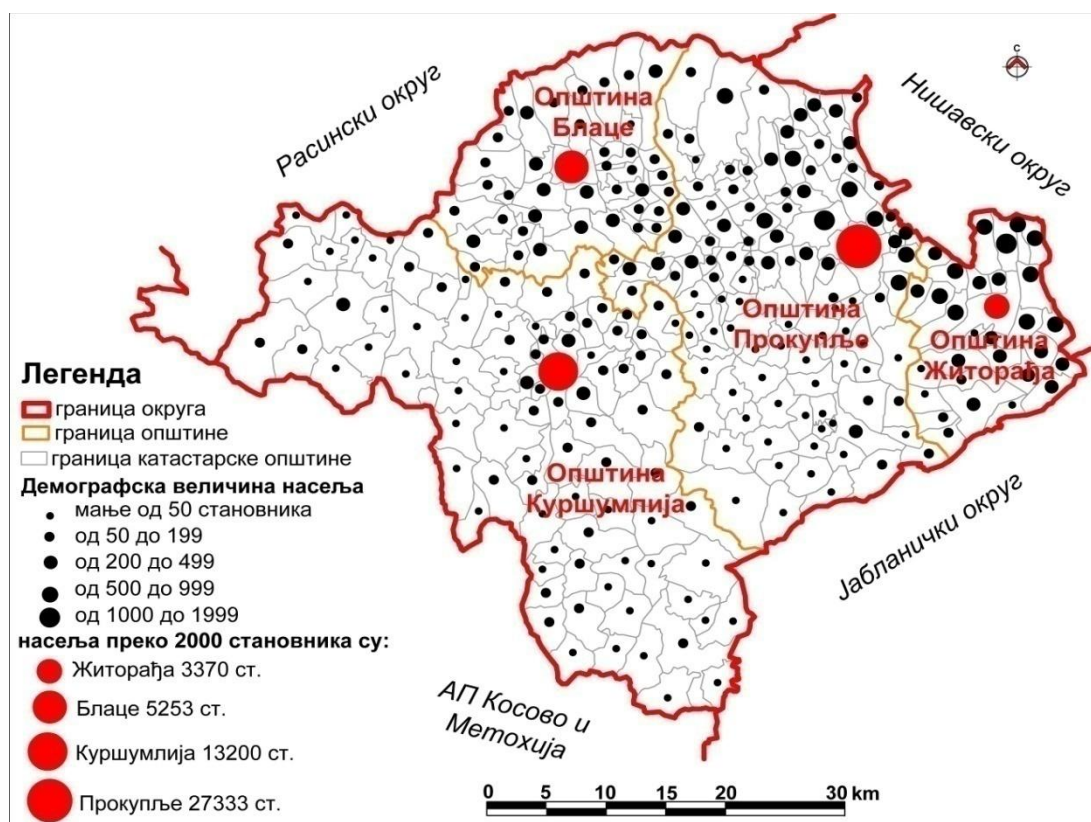
У категорији великих насеља, величине од 500 до 999 становника налази се 16 насеља, 7 у општини Прокупље (Бабин Поток, Бериље, Велика Плана, Горња Стржава, Доња Стржава, Мала Плана, Рељинац) и 9 у општини Житорађа (Бадњевац, Вољчинце, Држановац, Ђакус, Јасеница, Лукомир, Подина, Речица и Самариновац), која су приказана на карти III-8. Насеља средње величине (200 до 499 становника) чине 18% (48) насеља Топличког округа. Насеља средње величине и велика насеља, просторно су груписана око општинских центара, дуж државних путева I реда и у долинском делу реке Топлице. Највећа концентрација ових насеља је у општини Прокупље у долинском делу где и пролази ДП I реда и равничарском делу Топличког округа, доњем току реке Топлице у општини Житорађа, где се налази плодна равница Добрич³ (Живановић, З., 2011).

У периоду 1971.-2011. изражена је емиграција, пад наталитета и пораст морталитета, што је утицало на смањење укупног броја становника. У овом периоду у већини сеоских насеља је карактеристична изразита и тотална депопулација, што је условило демографско пражњење села. Процеси који су се дешавали у временском хоризонту од 1971. до 2011. године условили су промене у демографској величини насеља, где је дошло до уситњавања насеља. У поменутом периоду расте број малих и патуљастих насеља са 87 на 197, опада број насеља која су у категорији насеља од 200 до 499, са 115 на 48 и у категорији од 500 до 999 становника са 56 на 16. Није забележена промена у категорији насеља преко 2.000 становника, којој припадају општински центри. Свакако је и у овим насељима дошло до промене броја становника, тј. до повећања броја углавном услед механичког прилива из сеоских насеља. Број становника је растао у свим општинским центрима до 2002. године, од када је смањен интензитет имиграција услед већ релативно празног руралног залеђа.

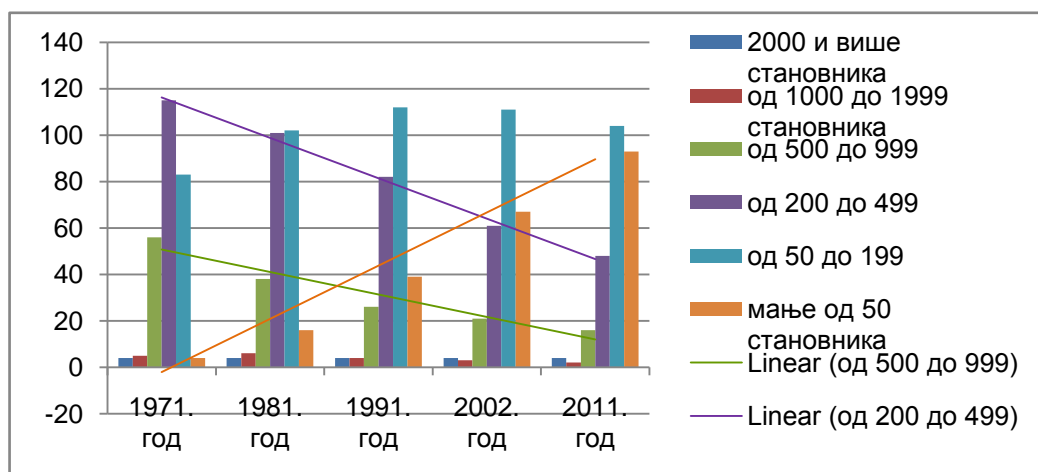
³ Између ушћа реке Топлице и Пусте реке у Јужну Мораву, простире се плодна равница Добрич, области позната по гајењу дувана, поврћа и бостана.

Карта III-9: Демографска величина насеља Топличког округа 1971. године

Карта III-10: Демографска величина насеља Топличког округа 2011. године

Графикон III-1: Промена демографске величине насеља Топличког округа 1971-2011. године

Промене у величинској структури насеља Топличког округа, које су се дешавале у периоду 1971-2011. представљене су на графикону број III-1. Демографско пражњење и уситњавање насеља условило је просторно-демографску неравнотежу, па и функционалну неравнотежу у мрежи насеља. Она се нарочито испољава на релацији општински центри – остала насеља. Када се сагледа размештај становништва по категоријама насеља, уочава се да више од половине становништва Округа (54%) живи у четири насеља која су у категорији преко 2.000 становника (односно преко 3.000, 5.000, 10.000 и 25.000 становника) док свега 15% становништва живи у 197 патуљастих и малих насеља. Ово неоспорно доказује да је досадашњи развој општина у Топличком округу и самог Округа, моноцентрични. Моноцентрични развој општина услед концентрације становништва у општинским центрима и Округа услед концентрације становништва у окружном центру Прокупљу. На свега 3% територије Округа, живи 54% становништва, док на 85% територије живи свега 15% становништва.

Табела III-13: Размештај становништва по различитим типовима насеља (по величини)

Величина насеља	Укупна популација				
	1971	1981	1991	2002	2011
2000 и више становника	33511	43831	49559	51591	49156
од 1000 до 1999 становника	7016	7532	5050	4052	2565
од 500 до 999	38821	18626	18856	15445	11670
од 200 до 499	38780	32042	25152	19575	14838
од 50 до 199	11242	12046	13462	12457	11431
мање од 50 становника	172	570	1104	1799	2096

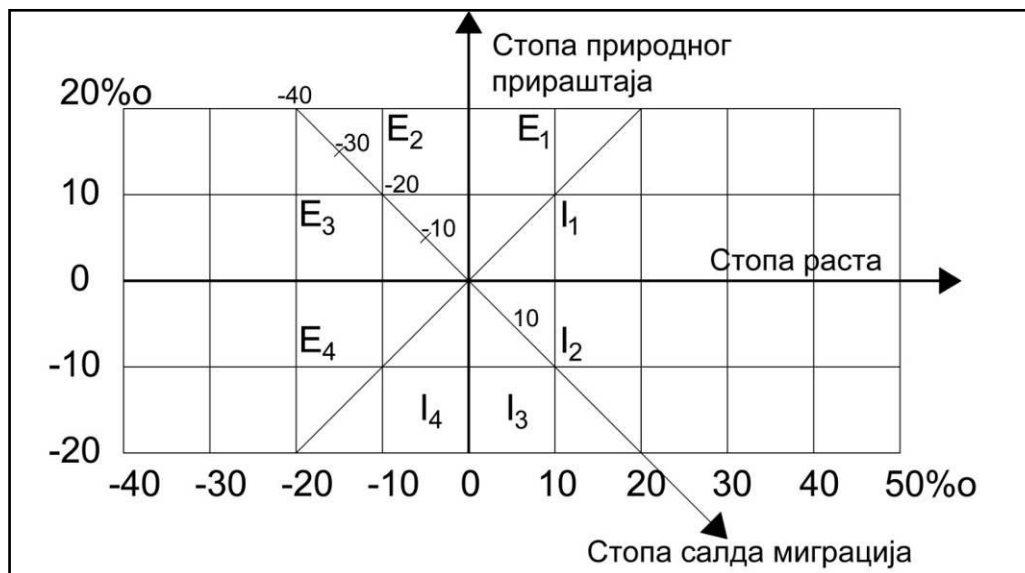
3.2.4. Типови насеља према кретању становништва

Кретање броја становника насеља је одређено природном и механичком компонентом кретања становништва. Природно кретање становништва одређено је стопама наталитета и морталитета, док је механичко кретање становништва одређено стопама имиграције и емиграције. Анализом поменутих компоненти кретања становништва и анализом њиховог односа, пружа се бољи увид у узроке промене броја становника датог насеља, а самим тим и остварује боља подлога за процену будућих кретања броја становника. На основу односа природне и механичке компоненте кретања становништва, издваја се осам типова насеља:

- И1 – експанзија имиграцијом: овај тип одликују позитивно природно кретање, позитивно кретање утврђено пописом, док је стопа пописом утврђеног кретања виша од стопе природног кретања;
- И2 – регенерација имиграцијом: овај тип одликују негативно природно кретање и позитивно кретање утврђено пописом, где је стопа пописом утврђеног кретања виша од стопе природног кретања;
- И3 – слаба регенерација имиграцијом: тип који одликују негативно природно кретање, позитивно кретање утврђено пописом, где је стопа пописом утврђеног кретања нижа од стопе природног кретања;
- И4 – врло слаба регенерација имиграцијом: тип који одликују негативно природно кретање, негативно кретање утврђено пописом, где је стопа пописом утврђеног кретања нижа од стопе природног кретања;
- Е1 – емиграција: овај тип одликују позитивно природно кретање, позитивно кретање утврђено пописом, док је стопа пописом утврђеног кретања нижа од стопе природног кретања;
- Е2 – депопулација: овај тип одликују позитивно природно кретање, негативно кретање утврђено пописом, док је стопа пописом утврђеног кретања нижа од стопе природног кретања;
- Е3 – изразита депопулација: овај тип одликују позитивно природно кретање, негативно кретање утврђено пописом, док је стопа пописом утврђеног кретања виша од стопе природног кретања;

- E4 – изумирање: овај тип одликују негативно природно кретање, негативно кретање утврђено пописом, где је стопа пописом утврђеног кретања виша од стопе природног кретања.

Шематски приказ одређивања типа насеља према кретању становништва представљен је на слици број III-2.

Слика III-2: Шематски приказ одређивања типа насеља према кретању становништва (извор: Невенић, М. (2010): радни материјал „Типови кретања становништва“)

Типологија насеља према кретању становништва за Топлички управни округ је извршена за међупописне периоде 1981-1991. година и 1991-2002. година. Нажалост, подаци о природном и механичком кретању становништва за период 2002-2011. година нису доступни на нивоу насеља.

Резултати анализе кретања становништва за период 1981-1991 (табела број III-14) показују да је велика већина насеља Топличког округа (217 од 267, односно 81%) сврстано у категорију E4, односно да изумиру. Овакво стање је последица константног иселјавања радно способног становништва из сеоских насеља у општинске, регионалне и националне центре, али и у иностранство током 60-их, 70-их и 80-их година XX века. У остале емиграционе типове насеља (E1, E2 и E3) је спадало још 20 насеља Округа, док је у имиграционе типове насеља спадало 30 насеља, односно 11%.

Табела III-14: Број насеља по типовима кретања становништва

Тип	Општина								Укупно	
	Житорађа		Прокупље		Блаце		Куршумлија			
Година.	81-91	91-02	81-91	91-02	81-91	91-02	81-91	91-02	81-91	91-02
И1	4	2	2	0	1	1	1	2	8	5
И2	1	1	8	4	2	0	0	3	11	8
И3	0	1	0	0	0	4	0	3	0	8
И4	2	11	1	28	6	10	2	19	11	68
Е1	4	0	3	2	0	0	0	0	7	2
Е2	0	1	2	15	0	0	0	0	2	16
Е3	4	2	0	0	0	0	7	1	11	3
Е4	15	12	91	58	31	25	80	61	217	156

Извор: Попис 2011, Упоредни преглед броја становника 1948.-2011., Књига 20

На карти број III-11, је представљен просторни распоред типова насеља према кретању становништва. Приметно је да су насеља имиграционог типа углавном општински центри и насеља у источном делу Округа, у нижем делу басена реке Топлице, где су смештени и општински центри Прокупље и Житорађа. Насеља која се шире имиграцијом (тип И1 – експанзија имиграцијом) су општински центри Житорађа, Прокупље, Блаце и Куршумлија, те приградска насеља у општинама Житорађа (Самариновац, Вољчинце, Бадњевац) и Прокупље (Бериље). Занимљиво је приметити да је позитиван природни прираштај у периоду 1981-1991 имало свега 26 насеља Округа, односно 10%. Апсолутни пораст броја становника имало је 20 насеља, од чега их је 9 у општини Житорађа, што доста говори и о правцима миграција.

Карта III-11: Типологија насеља према кретању становништва у периоду 1981-1991. година

У периоду 1991-2002. година долази до одређених промена у кретању становништва, па знатно опада број насеља која припадају типу насеља која изумиру. Са 82%, удео ових насеља је спао на 59%, односно 156 насеља. Узрок ове појаве јесте демографско пражњење ових насеља у претходном периоду, када је ова насеља напустило скоро сво становништво које је могло, па је у насељима преостало само старо становништво које не представља миграторну базу. Оваква насеља старе и биолошки одумиру, што показују и резултати пописа из 2011. године. Знатно је већи број насеља у типовима насеља која одликују врло слаба регенерација имиграцијом и депенулација. Узрок томе су пресељавање последњих контигената радно способног становништва из удаљених планинских насеља у насеља која су ближа општинским центрима и главним саобраћајницама (карта број III-12).

Смањен је број насеља која расту и механичким и природним прираштајем. Са 8 у периоду 1981-1991, број таквих насеља је спао на 5. Међу њима су општински центри Куршумлија, Блаце и Житорађа, те насеља Барлово (општина Куршумлија) и Јасеница (Житорађа). У периоду 1991-2002. година, општински

центри у Топличком управном округу су још увек представљали индустријске центре који привлаче становништво из околних насеља. Међутим, пример Прокупља, које у поменутом периоду припада типу регенерације миграцијом, нам говори да се већ почео осећати утицај демографског старења становништва и економске стагнације. Уколико би подаци за период 2002-2011. година били доступни, вероватно би показали слику у којој и општински центри Топличког округа припадају емиграционим типовима насеља, јер је привредна ситуација лоша, демографска база за имиграцију испражњена, а младо и радно способно становништво напушта и саме општинске центре и одлази у развијеније градове у земљи и иностранству.

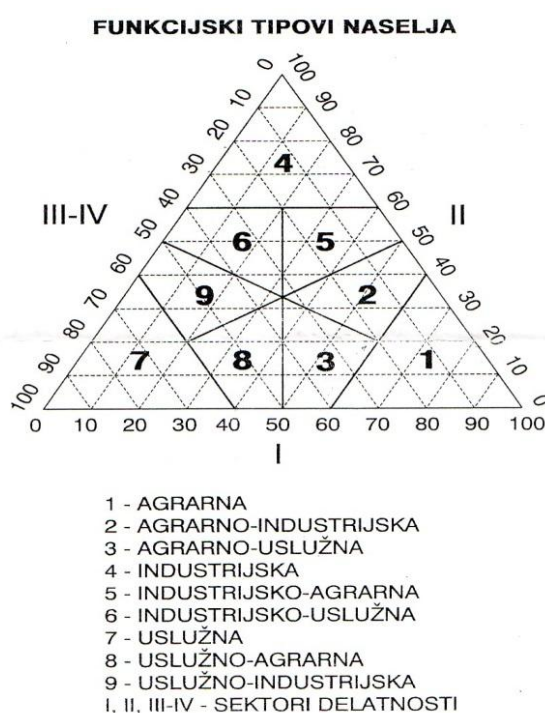
Карта III-12: Типологија насеља према кретању становништва у периоду 1991-2002. година

3.2.5. Функционална типологија насеља

Географски, саобраћајни и административни положај насеља утичу на функцијску типологију насеља, док основне функције насеља у великој мери

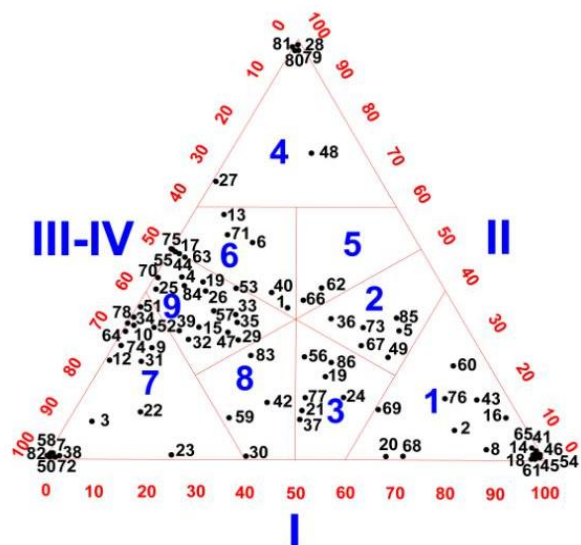
одређују кретање становништва. За одређивање функционалне типологије насеља користи се метод Хорст-Фереовог троугла, заснован на анализи структуре делатности становништва. Структура делатности становништва је индикатор који се користи за утврђивање просторно-функцијских односа који утичу на трансформацију насеља (Tasoli, С., 1997).

Метод Хорст-Фереовог троугла (слика број III-3) подразумева издвајање девет типова насеља на основу учешћа појединих сектора делатности у контингенту становништва које обавља занимање. Метод је прилагођен нашим приликама, односно доступним подацима.

Слика III-3: Хорст-Фереов троугао за одређивање функцијског типа насеља (Извор: Тошић, Д. (2012): Принципи регионализације. Београд. Универзитет у Београду – Географски факултет)

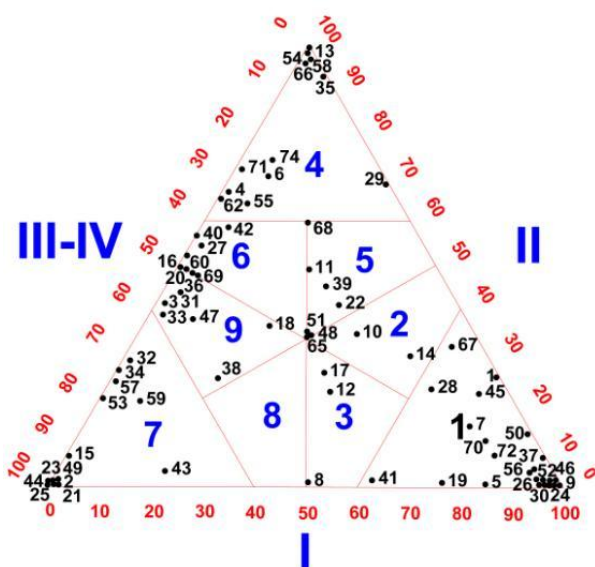
Функцијски тип насеља се одређује на основу учешћа примарног, секундарног и терцијарног сектора делатности у укупном броју становника који обављају занимање. Праг за одређивање доминантне припадности одређеном сектору делатности јесте 60% (табела број III-15). У Табели су римским бројевима означени сектори делатности: I – примарни (пољопривредни) сектор, II – секундарни (индустријски) сектор и III – терцијарно-квартарни (услужни) сектор.

Слика III-4: Функцијски тип насеља општине Прокупље (2011)

Табела III-15: Насеља општине Прокупље

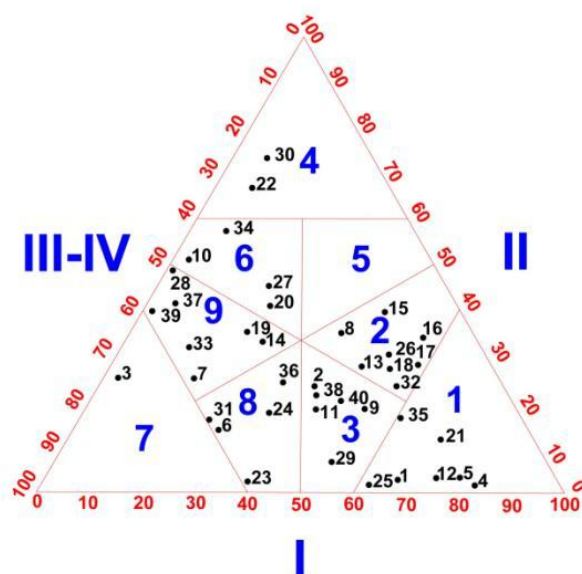
Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља
1	Бабин Поток	30	Добротић	59	Меровац
2	Баботинац	31	Доња Бресница	60	Микуловац
3	Бајчинце	32	Доња Коњуша	61	Миљковица
4	Балиновац	33	Доња Речица	62	Мршел
5	Баце	34	Доња Стражава	63	Нова Божурна
6	Бела Вода	35	Доња Топоница	64	Ново Село
7	Бели Камен	36	Доња Трнава	65	Пасјача
8	Белогош	37	Доње Кординце	66	Пашинац
9	Белољин	38	Доњи Статовац	67	Петровац
10	Бериље	39	Дреновац	68	Пискаље
11	Бресничих	40	Ђуровац	69	Плочник
12	Бублица	41	Ђушница	70	Поточић
13	Булатовац	42	Житни Поток	71	Прекадин
14	Бучинце	43	Здравиње	72	Прекашница
15	Велика Плана	44	Злата	73	Прекопуце
16	Видовача	45	Јабучево	74	Прокупље
17	Вича	46	Јовине Ливаде	75	Растровница
18	Власово	47	Југовац	76	Рељинац
19	Водице	48	Калудра	77	Ресинац
20	Гласовик	49	Клисурица	78	Смрдан
21	Гојиновац	50	Кожинце	79	Средњи Статовац
22	Горња Бресница	51	Кончић	80	Старо Село
23	Горња Коњуша	52	Концел	81	Товрљане
24	Горња Речица	53	Костеница	82	Трнови Јаз
25	Горња Стражава	54	Крњи Град	83	Туларе
26	Горња Трнава	55	Крушевица	84	Ђуковац
27	Горње Кординце	56	Мађере	85	Џигољ
28	Горњи Статовац	57	Мала Плана	86	Шишмановац
29	Губетин	58	Мачина		

Слика III-5: Функцијски тип насеља општине Куршумлија (2011)

Табела III-16: Насеља општине Куршумлија

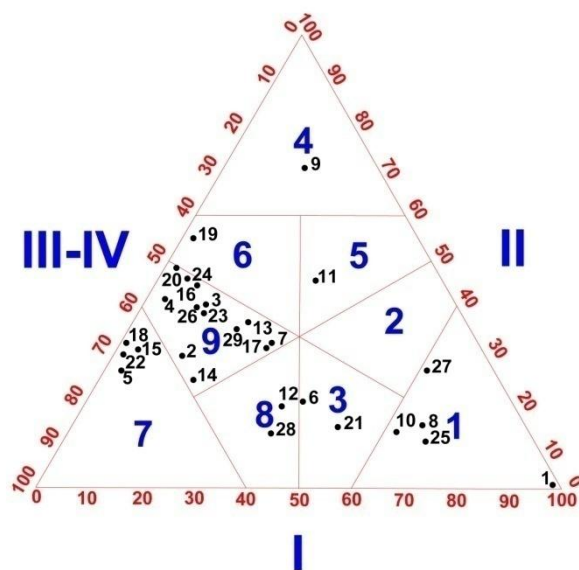
Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља
1	Бабица	26	Игриште	51	Парада
2	Барлово	27	Кастрат	52	Пачарађа
3	Баћоглава	28	Коњува	53	Пепелевац
4	Бело Поље	29	Космача	54	Перуника
5	Богужевац	30	Крток	55	Пљаково
6	Велико Пупавце	31	Крчмаре	56	Прекорађа
7	Висока	32	Купиново	57	Пролом
8	Влахиња	33	Куршумлија	58	Равни Шорт
9	Вршевац	34	Куршумлијска Бања	59	Рача
10	Горња Микуљана	35	Луково	60	Рударе
11	Горње Точане	36	Љуша	61	Сагоњево
12	Грабовница	37	Магово	62	Самоково
13	Дабиновац	38	Мала Косаница	63	Свињиште
14	Данковиће	39	Маричиће	64	Секирача
15	Дегрмен	40	Марковиће	65	Селиште
16	Дединац	41	Матарова	66	Селова
17	Добри До	42	Мачковац	67	Сеоце
18	Доња Микуљана	43	Мердаре	68	Спанце
19	Доње Точане	44	Мерћез	69	Тијовац
20	Ђаке	45	Механе	70	Тмава
21	Жалица	46	Мирница	71	Требиње
22	Жуч	47	Мрча	72	Трећак
23	Заграђе	48	Невада	73	Трпезе
24	Зебица	49	Ново Село	74	Штава
25	Иван Кула	50	Паваштица		

Слика III-6: Функцијски тип насеља општине Блаце (2011)

Табела III-17: Насеља општине Блаце

Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља
1	Алабана	21	Кутловац
2	Барбатовић	22	Лазаревац
3	Блаце	23	Мала Драгуша
4	Брежани	24	Међухана
5	Више Село	25	Музаће
6	Врбовац	26	Попова
7	Горња Драгуша	27	Пребреза
8	Горња Јошаница	28	Претежана
9	Горње Гргуре	29	Претрешња
10	Горње Сварче	30	Придворица
11	Доња Драгуша	31	Рашица
12	Доња Јошаница	32	Сибница
13	Доња Рашица	33	Стубал
14	Доње Гргуре	34	Суваја
15	Доње Сварче	35	Суви До
16	Дрешница	36	Трбуње
17	Ђуревац	37	Чунгула
18	Качапор	38	Чучале
19	Кашевар	39	Џепница
20	Криваја	40	Шилмана

Слика III-7: Функцијски тип насеља општине Житорађа (2011)

Табела III-18: Насеља општине Житорађа

Рб.	Назив насеља	Рб.	Назив насеља
1	Асановац	16	Извор
2	Бадњевац	17	Јасеница
3	Влахово	18	Каре
4	Вољчинце	19	Коњарник
5	Глашинце	20	Лукомир
6	Горње Црнатово	21	Ново Момчилово
7	Горњи Дреновац	22	Пејковац
8	Грудаш	23	Подина
9	Дебели Луг	24	Речица
10	Доње Црнатово	25	Самариновац
11	Доњи Дреновац	26	Стара Божурна
12	Држановац	27	Старо Момчилово
13	Дубово	28	Студенац
14	Ђакус	29	Топоница
15	Житорађа		

Табела III-19: Модел за издвајање функцијских типова насеља

Функцијски тип насеља	Критеријум
Аграрно	$I \geq 60\%$
Аграрно-индустријско	$I > II > III$
Аграрно-услужно	$I > III > II$
Индустријско	$II \geq 60\%$
Индустријско-аграрно	$II > I > III$
Индустријско-услужно	$II > III > I$
Услужно	$III \geq 60\%$
Услужно-аграрно	$III > I > II$
Услужно-индустријско	$III > II > I$

Извор: Тошић, Д. (2012): *Принципи регионализације*. Београд. Универзитет у Београду – Географски факултет.

Процес индустријализације у Србији је започет у периоду између два светска рата, да би свој пуни замах доживео у годинама након Другог светског рата, највише током 60-их и 70-их година XX века. Индустријализација је била окидач за интензивну деаграризацију и урбанизацију нашег простора, односно пресељење радно способног становништва из сеоских у градске средине, које су постале индустријски центри (Грчић, М., 1999).

Иако је процес индустријализације у великој мери успорен, до те мере да се може говорити о деиндустријализацији, процеси деаграризације и урбанизације и даље трају. Становништво и даље напушта сеоске средине и сели се у градска и приградска насеља. Једнака је ситуација и у Топличком управном округу, с тим што је демографска база поприлично испражњена, што значи да је све мање становништва у сеоским насељима које би се могло доселити у урбана насеља.

Функцијски типови насеља за Топлички округ су анализирани за 1981., 2002. и 2011. годину (табела број III-20). Насеља Топличког округа су 1981. године била доминантно аграрна. Чак 257 од 267 насеља (96%) је било изразито аграрног функцијског типа, што значи да преко 60% становништва које обавља занимање своју делатност обавља у примарном сектору.

Од десет преосталих насеља, пет је било са најзаступљенијим аграрним сектором: два аграрно-индустријска - Кастрат (општина Куршумлија) и Мала Плана (општина Прокупље) и три аграрно-услужна - Куршумлијска Бања, Барлово и Мерћез (сва у општини Куршумлија). Два насеља су била

индустријског функцијског типа: општински центар Куршумлија и његово приградско насеље Марковиће. Два насеља индустријско-услужног типа су општински центри Блаце и Прокупље, док је једино насеље са доминантном услужном функцијом, и то услужно-индустријског типа било најисточнији и најнижи општински центар – Житорађа.

Табела III-20: Број насеља по функцијским типовима насеља

Тип	Општина 1981, 2002. и 2011. године												Укупно		
	Житорађа			Прокупље			Блаце			Куршумлија					
	81	02	11	81	02	11	81	02	11	81	02	11	81	02	11
А	29	7	5	105	59	17	39	15	6	84	48	22	257	129	50
АИ	0	3	0	1	10	5	0	13	8	1	8	6	2	34	19
АУ	0	6	2	0	8	9	0	4	8	3	6	4	3	24	23
И	0	1	1	0	4	6	0	0	2	2	1	12	2	5	21
ИА	0	3	1	0	5	1	0	2	0	0	4	3	0	14	5
ИУ	0	4	1	1	10	5	1	4	3	0	6	4	2	24	13
У	0	0	4	0	2	19	0	0	1	0	7	13	0	9	37
УА	0	2	2	0	3	4	0	0	4	0	3	1	0	8	11
УИ	1	4	13	0	5	20	0	2	8	0	3	9	1	14	50
Б	0	0	1	0	1	21	0	0	0	0	4	17	0	6	38

Извор: Републички завод за статистику

На карти функцијског типа насеља 1981. године (карта број III-13) је приметно да су малобројна насеља која не припадају аграрном типу распоређена око општинских центара или на важним саобраћајним правцима.

У 21-годишњем периоду од 1981. до 2002. године дошло је до значајних промена у функцијама насеља Топличког округа. Процес диверсификације економије је настављен и непољопривредне активности су почеле да се шире и ван општинских центара. Првобитно је то била индустрија, која је била носилац развоја овог краја, али је истовремено растао и удео услужног сектора делатности. Највећи број насеља је 2002. године и даље припадао аграрном типу, 129 или 48%, но то је значајан пад у односу на 96% из 1981.

Поред тога, још 58 насеља (22%) је имало мешовиту функцију са претежно аграрном функцијом: 34 аграрно-индустријска и 24 аграрно-услужна. Знатно је

порастао број насеља индустријско-аграрног и индустријско-услужног типа, али и насеља са примарно услужним функцијама.

На карти број III-14 се види да су генератори промена општински центри и главне саобраћајнице у Округу. Индустријске и услужне активности се шире из општинских центара на приградска насеља, одакле становништво путује у општинске центре ради обављања делатности. Поред тога, неки производни и услужни погони се премештају у залеђа градова због смањења трошкова или због промене потреба становништва које сада живи практично градским начином живота и у овим насељима.

Магистрални путни правац Ниш-Приштина је такође велики генератор промена, јер је приметно да је велики број насеља дуж ове саобраћајнице развио услужне функције, па сада припадају или доминантно услужном или мешовитим типовима са претежно услужним функцијама. Поред ових насеља, услужне делатности су доминантне и у бањама (Пролом, Куршумлијска и Луковска). Најинтензивније промене су се одвиле у општини Житорађа, која у великој мери гравитира Нишу, па се утицај овог великог центра осетио и на функцијама насеља ове општине.

О демографским кретањима у Топличком округу говори нам и податак да 2002. године постоји 6 насеља без становништва које обавља занимање. Таква насеља су углавном распоређена уз административну границу са Косовом и Метохијом.

Процес деаграризације се наставио и у периоду 2002-2011. година, и то у толикој мери да је више насеља са претежно услужном функцијом (98 или 36,7% - 37 услужних, 11 услужно аграрних и 50 услужно-индустријских), него насеља са претежно аграрном функцијом (92 или 34,5% - 50 аграрних, 19 аграрно-индустријских и 23 аграрно-услужна). Приметан је и раст броја индустријских насеља, али пад броја насеља мешовитог функцијског типа са претежним учешћем индустријског сектора.

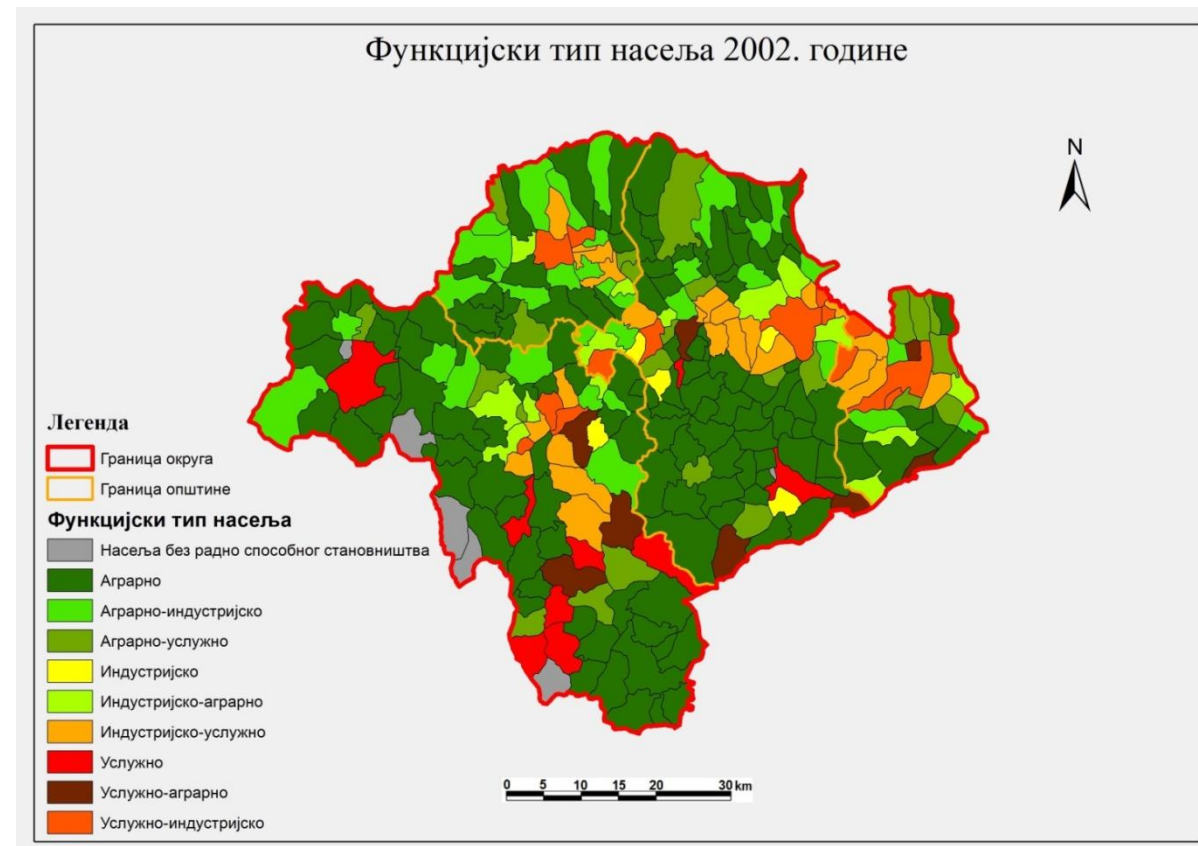
Ипак, оно што највише забрињава, јесте пораст броја насеља без становништва које обавља занимање. Таквих насеља је 2011. године чак 38, односно 14% и налазе се у вишим деловима општина Куршумлија и Прокупље.

На карти број III-15 је приметно да су општински центри и главне саобраћајнице и даље генератори промена и деаграризације, као и да се формирала својеврсна агломерација Прокупље-Житорађа чија је основна одлика доминација терцијарних и кварталних делатности.

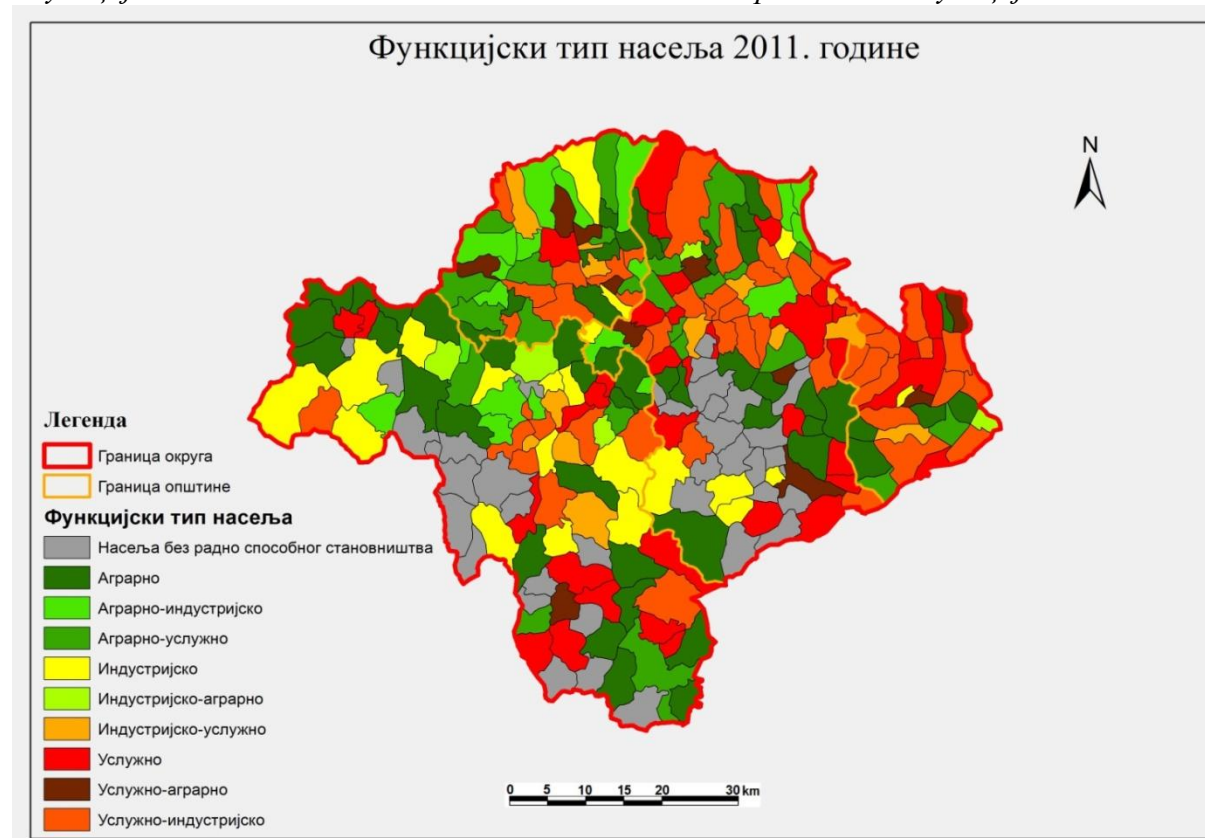
Уколико се посматрају демографски и економски трендови, за очекивати је да се у наредном периоду повећа број насеља без становништва које обавља занимање и да се смањи број насеља аграрног функцијског типа. Секундарни сектор делатности, пре свега индустрија прераде дрвета, би у случају експанзије могао да задржи одређен контингент становништва и изазове даљу диверсификацију привреде, јер би снажан индустријски сектор узроковао развој пратећих услужних делатности.

Карта III-13: Функцијски тип насеља 1981. године

Карта III-14: Функцијски тип насеља 2002. године

Карта III-15: Функцијски тип насеља 2011. године

3.2.6. Метод за утврђивање централитета насеља

Централитет насеља указује на степен развоја, положаја и значаја центра у мрежи насеља региона. За утврђивање централитета користе се квалитативне (објективна оцена истраживача на терену) и квантитативне методе (нумерички се дају резултати истраживања):

- а) **Квалитативне методе** се заснивају на анализи истраживача на основу опреме насеља објектима услужног сектора
- б) **Квантитативне методе** се базирају на одступању учешћа услужних делатности у насељу у односу на просек региона.

У примени квантитативних метода Шмук (Schmook,G.1968) се користи Кристалеровим методом централитета, али уместо телефона, као показатеља, користи запослено становништво у терцијарно-квартарном сектору делатности. **Степен централитета насеља у региону (С)** одређује се односом активног становништва у услужним делатностима у односу на укупно активно становништво у насељу, а све у односу на исте показатеље у региону.

$$C = (TQnas/ASnas) / (TQokr / ASokr)$$

где је:

C- вредност централитета у насељу

TQnas - број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у насељу

ASnas - укупно активно становништво у насељу

TQokr - број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у Топличком округу

ASokr - укупно активно становништво у Топличком округу

Табела III-21: Насеља Топличког округа са највећим коефицијентом централитета 2011

Општина	Насеља	TQnas	Asnas	TQnas/ASnas	TQokr/ASokr	Коефицијент централитета
Прокупље	Прокупље	5628	7939	0.71	0.57	1.25
	Бајчинце	17	20	0.85	0.57	1.50
	Г. Бресница	10	14	0.71	0.57	1.26
	Д. Бресница	11	16	0.69	0.57	1.22
	Ново Село	71	104	0.68	0.57	1.21
	Бериле	47	72	0.65	0.57	1.15

	Белољин	67	104	0.64	0.57	1.14
	Концелъ	20	32	0.63	0.57	1.11
	Д. Стражава	149	239	0.62	0.57	1.10
	Поточић	57	100	0.57	0.57	1.01
	Г. Стражава	59	103	0.57	0.57	1.01
	Дреновац	18	32	0.56	0.57	1.00
	Д. Коњуша	18	33	0.55	0.57	0.97
	Ћуковац	27	51	0.53	0.57	0.94
	В. Плана	32	61	0.52	0.57	0.93
	Балиновац	14	27	0.52	0.57	0.92
	Бресничих	20	39	0.51	0.57	0.91
Куршумлија	Куршумлија	2127	3581	0.59	0.57	1.05
	Дегрмен	14	15	0.93	0.57	1.65
	Мердаре	26	35	0.74	0.57	1.31
	Пролом	13	18	0.72	0.57	1.28
	Рача	18	25	0.72	0.57	1.27
	Мрча	12	22	0.55	0.57	0.97
	М. Косаница	12	23	0.52	0.57	0.92
	Баћоглава	21	41	0.51	0.57	0.91
Блаце	Блаце	1000	1461	0.68	0.57	1.21
	Рашица	9	15	0.60	0.57	1.06
	М. Драгуша	13	22	0.59	0.57	1.05
	Џепница	17	29	0.59	0.57	1.04
	Г. Драгуша	26	45	0.58	0.57	1.02
	Врбовац	24	44	0.55	0.57	0.97
	Стубал	37	69	0.54	0.57	0.95
	Чунгула	16	30	0.53	0.57	0.94
Житорађа	Житорађа	543	845	0.64	0.57	1.14
	Глашинце	43	61	0.70	0.57	1.25
	Пејковац	123	186	0.66	0.57	1.17
	Ђакус	73	124	0.59	0.57	1.04
	Бадњевац	85	150	0.57	0.57	1.00
	Вољчинце	69	125	0.55	0.57	0.98
	Извор	27	53	0.51	0.57	0.90
	Лукомир	91	182	0.50	0.57	0.88
	Влахово	42	88	0.48	0.57	0.84

На основу приказане табеле број III-21, можемо сагледати насеља са највећим коефицијентима централитета у Топличком округу, сходно броју активних становника у терцијарно-квартарном сектору привредних делатности. Међутим, анализом централитета Шмуковим методом увиђају се и одређене неправилности, које се огледају кроз изразито велики коефицијент централитета оних насеља, која су готово угашена, односно имају мање од десет становника, а у њима постоји функционална потреба за малим бројем људи који су упослени у терцијарно-квартарном сектору. Таква насеља овом табелом нису приказана, већ само општине, општински центри, периурбани центри, центри заједнице села, као и специјализована насеља са већим бројем становника, а где се може уочити повећана стопа централитета. Шмуковим моделом централитета, такође је извршена анализа за све четири општине као целине, а на основу добијених вредности можемо уочити међуопштинску хијерархију нодалности и централитета (табела број III-22).

Табела III-22: Централитет општина Топличког округа (2011)

Општина	TQopš	ASopš	TQopš/ASopš	TQokr/ASokr	Коефицијент централитета
Прокупље	7080	11291	0.63	0.57	1.11
Куршумлија	2438	4637	0.53	0.57	0.93
Блаце	1442	2881	0.50	0.57	0.89
Житорађа	1572	3230	0.49	0.57	0.86

3.2.7. Функционална опремљеност насеља јавним службама

Јавном службом, према Закону о јавним службама ("Сл. гласник РС", бр. 42/91, 71/94, 79/2005 – др. закон, 81/2005-испр. др. закона и 83/2014- др. закон) сматрају се установе, предузећа и други облици организовања, који обављају делатности односно послове којима се обезбеђује остваривање права и задовољавање потреба грађана у области: образовања, науке, културе, физичке културе, ученичког и студентског стандарда, здравствене заштите, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, социјалног осигурања, здравствене заштите животиња и др.

Услед великог броја насеља у мрежи насеља, неправилно распорођених, популационо малих, недовољног броја становника за организацију примарних сервиса јавних служби, у општинама Топличког округа заступљен је модел колективне опслужености малих насеља, који подразумева концентрацију услуга у једном насељу, на које се функционално ослањају просторно блиска насеља.

У мрежи насеља Топличког округа, општински центри Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа, имају највећу концентрацију објеката јавних служби. У погледу задовољења потреба за садржајима јавних служби вишег ранга (болница, Окружни суд и др.), становништво је упућено на најразвијенији центар, тј. на насеље Прокупље, које је окружни центар и центар још вишег значаја, као што је Ниш. Виши ниво опремљености јавним службама имају и центри заједнице насеља, насеља у којима се налазе месне канцеларије (нпр: Барбатовић, Рача, Белољин, Житни Поток итд.). На нешто виши ниво развијености јавних служби, утицао је повољнији демографски и привредни развој ових насеља. У осталим насељима, ниво развијености јавних служби готово да је уједначен.

Здравствена заштита становништва – мрежа здравствених објеката⁴

Здравствена заштита становништва Топличког округа, одвија се у објектима стационарне здравствене установе, домовима здравља, здравственим станицама и амбулантама. Једина стационарна здравствена установа у којој се одвија секундарни ниво здравствене заштите, Општа болница "Др Алекса Савић" налази се у градском насељу Прокупље и има регионални карактер. На ову здравствену установу упућени су становници осталих општина Топличког округа.

Објекте примарне здравствене заштите чине домови здравља, здравствене станице и амбуланте. У свим општинским центрима, Прокупље, Куршумлији, Блацу и Житорађи се налазе објекти домова здравља.

У сеоским насељима здравствена заштита је организована преко здравствених станица и здравствених амбуланти. Постоје четири здравствене станице, од којих се три налазе у општини Житорађа у насељима: Пејковац, Доње Црнатово и Дубово а једна у општини Куршумлија у насељу Луково (Луковска Бања).

⁴ Подаци из општинских служби општина Топличког округа, 2016.

Амбуланте су распоређене у укупно 25 сеоских насеља. Осам се налазе у општини Прокупље: Белољин, Мала Плана, Велика Плана, Цигољ, Житни Поток, Доња Трнава, Доња Речица и Бериље; пет у општини Блаце: Барбатовец, Горње Гргуре, Горња Драгуша, Међухана и Горња Јошаница; Четири у општини Житорађа: Држановац, Стара Божурна, Горњи Дреновац и Бадњевац; осам амбуланата је у општини Куршумлија: Жуч, Грабовница, Куршумлијска Бања, Рударе, Рача, Пролом Бања, Добри До и Мердаре.

Мрежа школских објеката⁵

Основне школе: У Топличком округу функционише 10 матичних основних школа, шест у Прокупљу, две у Куршумлији и по једна у Блацу и Житорађи. Укупан број објеката основног образовања на територији Топличког округа је 96, од тога 19 у општини Блаце, 10 у општини Куршумлија, 19 у општини Куршумлија и 48 у општини Прокупље.

У општини Блаце се налази Основна школа "Стојан Новаковић" са матичном школом у Блацу, две осмогодишње школе у Барбатовцу и Горњој Драгуши и 16 комбинованих одељења у којима наставу похађају ђаци од 1-4.разреда (Трбуње, Чунгула, Горње Гргуре, Рашица, Међухана, Горња Јошаница, Кашевар, Сибница, Пребреза, Горња Драгуша, Горње Сварче, Попова, Придворица, Суви До, Вишесело, Ђуревац). Укупан број објеката основног образовања на територији општине Блаце је 19.

У општини Куршумлија налазе се две основне школе ОШ "Дринка Павловић" и ОШ "Милоје Закић". Основна школа "Дринка Павловић" поред матичне школе у Куршумлији, има две осморазредне истурене школе Грабовници и Косаничкој Рача и пет школа са комбинованим одељењима у којима наставу похађају ђаци од 1-4.разреда (Богужевац, Мердаре, Рударе, Пролом Бања и Куршумлијска Бања. Основна школа "Милоје Закић", поред матичне школе у Куршумлији има истурено-подручну школу у Лукову (Луковској Бањи). Укупан број објеката основног образовања на територији општине Куршумлија је 10.

У општини Житорађа, налази се једна матична Основна школа "Топлички хероји" у Житорађи и још три подручне осмогодишње основне школе у Пејковцу, Дубову и Доњем Црнатову. ОШ "Топлички хероји" у Житорађу има још 9

⁵ Подаци из општинских служби општина Топличког округа, 2016.

истурених одељења у којима наставу похађају ђаци од 1-4.разреда (Студенац, Топоница, Вољчинце, Јасеница, Глашинце, Подина, Влахово, Лукомир и Речица). ОШ "Топлички хероји" у Пејковцу има још 3 истурена одељења у којима наставу похађају ђаци од 1-4.разреда (Држановац, Самариновац и Стара Божурна). ОШ "Топлички хероји" у Доњем Црнатову има још 3 истурена одељења у којима наставу похађају ђаци од 1-4.разреда (Грудаш, Доњи Дреновац и Горње Црнатово). Укупан број објеката основног образовања на територији општине Житорађа је 19.

У општини Прокупље налази се шест матичних осмогодишњих основних школа, четири са седиштем у општинском центру Прокупље ("Ратко Павловић Ћићко", "Никодије Стојановић Татко", "Милић Ракић Мирко" и "9.Октобар") и две са седиштем у сеоским насељима Мала Плана ("Светислав Мирковић Ненад") и Житни Поток ("Вук Караџић"). Поред матичних основних школа, не територији општине Прокупље постоји још 42 објекта основних школа (подручних, истурених осмогодишњих и за децу до 4. разреда), од којих 31 школа ради: Доња Трнава, Бериље, Ћуковац, Водице, Доња Речица (8 разреда), Булатовац, Рељинац, Баботинац, Бабин Поток, Доња Стражава, Џугољ (8 разреда), Микуловац, Д.Кордине, Бајчинце, Балиновац, Мала Плана (8 раз.), В.Плана (8 раз), Д.Топоница, Ресинац, Белољин, Д.Бресница, Бресничкић, Концел, Д.Коњуша, Прекадин, Прекопуце, Злата и Кожинце. Од 2015. године отворене су школе у Бублици и Товрљану. Школе у Г. Речици, Белогошу, Петровцу, Крушевици, Плочнику, Тулару, Мршељу, Бацу, Маћару, Губетину и Ђушница су престале са радом.

Мрежа средњих школа: У Топличком округу функционише 9 средњих школа, четири у Прокупљу, три у Куршумлији и по једна у Блацу и Житорађи. У општини Прокупље настава се спроводи у 4 средње школе: Гимназија - Прокупље, Медицинска школа "Др Алекса Савић", Пољопривредна школа "Р.Ј.Селја" и Техничка школа "15.мај". У Житорађи ради једна средња школа коју чине 3 образовна профила организована кроз одељења машинске, пољопривредне и економске школе. У Блацу постоји једна средња школа "Средња школа Блаце" са три подручја рада (Гимназија, Туризам и угоститељство и Пољопривреда). У

Куршумлији постоје 3 средње школе: Економска школа, Гимназија и дислоцирана школа из Подужева - Техничка школа (карта III-17).

Више образовање одвија се на високим школама у Прокупљу и Блацу. Виша Пољопривредно – прехранбена школа у Прокупљу и Виша пословна школа у Блацу.

Објекти социјалног старања⁶

Центри за социјални рад

У општинским центрима Прокупљу, Блацу, Куршумлији и Житорађи налазе се центри за социјални рад. Најзначајнији и најопремљенији је Центар за социјални рад "Топлица" у Прокупљу, док су центри за социјални рад "Добрич" у Житорађи, "Боровњак" у Куршумлији и "Блаце" у Блацу сличног степена опремљености. У Прокупљу функционише дом за смештај и негу старих лица. У Блацу при Центру за социјални рад постоји домско одељење за смештај одраслих и старих лица, као и смештај одраслих лица у насељу Трбуње. У свим општинским центрима налазе се установе Црвеног крста. (Подаци из општинских служби, 2016).

Објекти предшколског образовања

Територију Топличког округа карактерише солидна развијеност мреже објеката предшколског образовања. Предшколско образовање је организовано у свим општинским центрима, где су лоцирани централни објекти, док су у осталим већим насељима лоцирана подручна одељења предшколског образовања.

У општини Куршумлија централни објекат предшколског образовања ПУ "Сунце" налази се у општинском центру. ПУ располаже комбинованим дечјим објектом и адаптираном просторијом при школи „Милоје Закић“. У општини Блаце, централни објекат предшколске установе "Наша радост" налази се у општинском центру. Окупља децу узраста од 12 месеци до поласка у школу који су распоређени у седам васпитних група и два облика боравка: полудневни и целодневни. Установа користи још три просторије за васпитно образовни рад при основним школама у: Барбатовцу, Пребрези и Међухани. У општини Прокупље, централна ПУ "Невен" лоцирана је у општинском центру Прокупље. У свом саставу има четири објеката: "Бамби", "Бисери", "Радост" и "Бајка" као и 14

⁶ Подаци из општинских служби општина Топличког округа, 2016.

припремно-предшколских група при основним школама у развијенијим сеоским срединама. У Житорађи старање о деци предшколског узраста поверено је дечијем вртићу "Прва радост".

Објекти културе⁷

У општини Прокупље су следећи објекти културе, смештени у општинском центру: Дом културе, Народна библиотека "Раде Драинац", Народни музеј "Топлице", Историјски архив "Топлице" и Галерија "Божа Илић".

Музеј има регионални статус и комплексног је типа. Поседује Археолошку збирку, поставку Топлички устанак 1917. год., поставку НОБ-а, адаптирану Градску собу и Етнолошку збирку. Зграда је споменик културе под заштитом државе. У Галерији Музеја и Галерији "Божа Илић" редовно се смењују изложбе познатих ликовних стваралаца.

Дом културе у Прокупљу, "Радивоје Увалић – Бата", отворен је 1975. године, а реновиран је и пуштен у рад 2017. године. У оквиру Дома културе делују: Културно уметничко друштво "Абрашевић", Аматерско позориште и Књижевно друштво "Раде Драинац". Централно је место културних догађаја: представа, књижевних вечери, манифестација. У насељу постоји и биоскоп "Топлица" који у последњем периоду више функционише као и Дом културе и у њему све школе одржавају своје свечаности, манифестације и др.

Народна библиотека "Раде Драинац" смештена је у општинском центру са два истурена одељења на сеоском подручју у Малој Плани и Житном Потоку. Програмска делатност Библиотеке организована је на Одељењу за одрасле и у Дечјем одељењу. У склопу Библиотеке функционише ради читаоница. У већини сеоских насеља постоји објект сеоског Дома културе и углавном су у лошем стању и запуштени. Готово да ни у једном насељу више не функционишу.

Носилац културних и уметничких манифестација у општини Блаце је Културни центар "Драинац". У склопу Културног центра је мултифункционална (биоскопска, позоришна) сала са око 500 седишта, са партером, балконом и пространом бином. Пре оснивања Културног центра, као самосталне институције постојале су: библиотека, биоскоп "Јастребац" и аматерско културно уметничко друштво. Оснивањем Културног центра обједињен је рад свих ових до тада

⁷ Подаци из општинских служби општина Топличког округа, 2016.

самосталних институција. Поред ове институције, постоји још Народна библиотека „Рака Драинац“. У већини сеоских насеља постоји објекат сеоског Дома културе и углавном су у лошем стању и запуштени. Готово да ни у једном насељу више не функционишу.

У општини Куршумлији "Народна библиотека" је једина културна установа у градском насељу. Библиотека је током читавог свог постојања вршила функцију својеврсног културног центра општине, и организовала је преко стотину најразнороднијих културних манифестација – промоција књига, изложби, концерата, позоришних представа и других програма. Поседује биоскопску салу у којој се одвијају позоришне представе и филмске пројекције. У већини сеоских насеља постоји објекат Дома културе и углавном су у лошем стању и запуштени. Готово да ни у једном насељу више не функционишу.

У Житорађи постоји "Народна библиотека" са издвојеним одељењем у Пејковцу. Некада је у оквиру библиотеке био и Дом културе. Народна библиотека, поред редовних библиотечких услуга организује и књижевна, ликовна, позоришна, музичка и трибинска дешавања. Објекат дома културе постоји у двадесет од тридесет сеоских насеља у општини Житорађа, од којих данас функционишу само два у Житорађи и Држановцу.

Управно-административни објекти и службе⁸

Месне канцеларије

Поред зграда јединица локалне самоуправе, зграде СО и њене пратеће службе, које се налазе у свим општинским центрима (Прокупље, Блаце, Куршумлија, Житорађа), објекте управе и администрације чине и месне канцеларије у сеоским насељима.

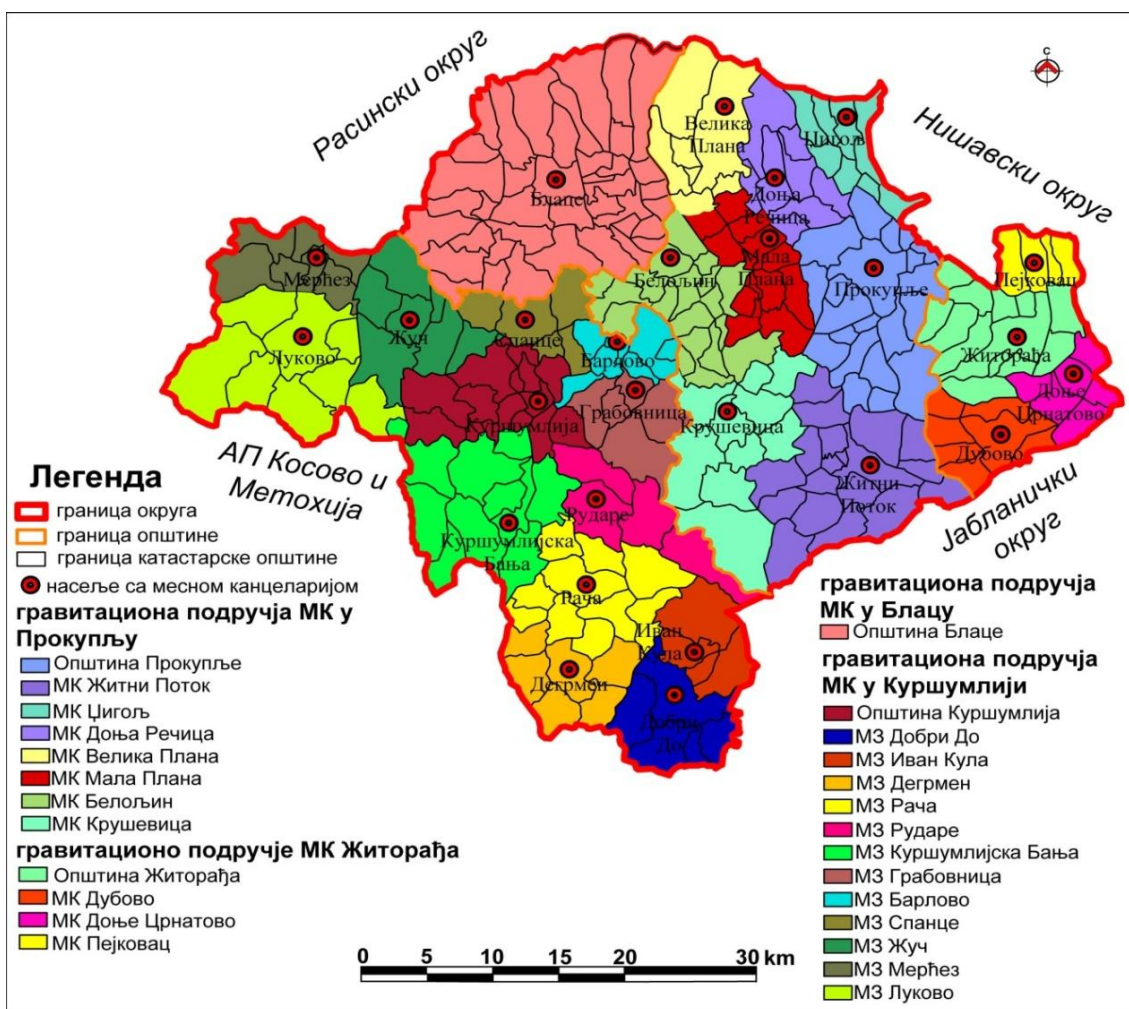
На подручју Топличког округа делују 21 месне канцеларије и то (карта III-16):

- У општини Прокупље 6 у сеоским насељима: Мала Плана, Белољин, Велика Плана, Житни Поток, Цигољ, Доња Речица; Објекат месне канцеларије постоји и у насељу Крушевица али није у функцији,
- У општини Житорађа 3 у сеоским насељима: Пејковац (за насеља Пејковац, Ђакус, Самариновац, Држановац), Дубово (за насеља

⁸ Подаци из општинских служби општина Топличког округа, 2016 и публикације "Општине и региони у Републици Србији у 2015. години"

Дубово, Каре, Ст. Момчилово, Ново Момчилово, Коњарник, Асановац и Зладовац), и Доње Црнатово (за насеља Доње Црнатово, Горње Црнатово, Бадњевац, Горњи Дреновац, Доњи Дреновац, Грудаш),

- У општини Куршумлија 12 у сеоским насељима: Барлово, Грабовница, Добри До, Иван Кула, Рача, Дегрмен, Рударе, Куршумлијска Бања, Спанце, Жуч, Мерџез, Луково,
- Услед рационализације и релативно мале удаљености општинског центра од свих сеоских насеља, у општини Блаце су након 2010. године укинуте месне канцеларије. Раније је постојало 8 месних канцеларија у насељима општине Блаце.

Карта III-16: Размештај месних канцеларија и гравитациона подручја

Полицијске станице

Полицијске станице (муп и суп) налазе су у свим општинским центрима. Установе Министарства унутрашњих послова налазе се под окриљем

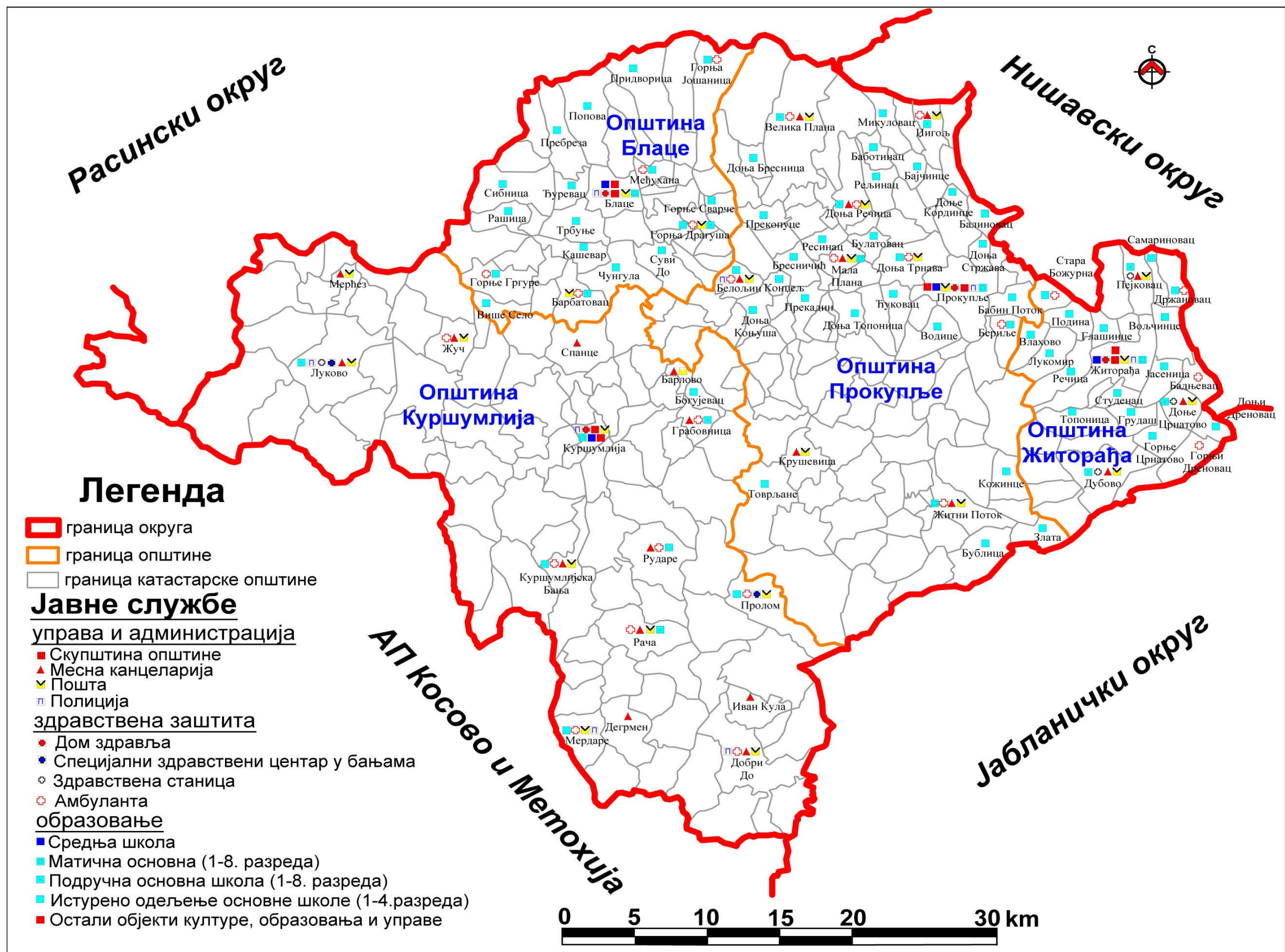
организационе јединице Полицијске управе у Прокупљу (МУП и СУП). У појединим сеоским насељима лоциране су мања полицијска одељења (станице). Полицијска одељења се налазе у насељу Белољин (општина Прокупље), Мердаре (општина Куршумлија), од 01.01.2017. и у насељу Луково (општина Куршумлија). Издвојени полицијски пункт налази ПУ из Куршумлије, смештен је у селу Добри До, на административној линији са АП КИМ (карта III-17).

Поште

Поште се налазе у 26 од укупно 267 насеља Топличког округа. Углавном су лоциране у центрима заједница насеља, где су и месне канцеларије и обухватају гравитациони подручје месних канцеларија. Објекти пошта се налазе у следећим насељима (карта III-17) :

- У општини Прокупље у 9 насеља: Прокупље, Велика Плана, Доња Речица, Цугољ, Житни Поток, Крушевица, Доња Трнава, Мала Плана, Белољин;
- У општини Куршумлија у 10 насеља: Куршумлија, Добри До, Пролом Бања, Барлово, Мерћез, Куршумлијска Бања, Луковска Бања, Жуч, Рача, Мердаре;
- У општини Блаце у 3 насеља: Блаце, Горња Драгуша, Барбатовић;
- У општини Житорађа у 4 насеља: Житорађа, Дубово, Пејковац, Доње Црнатово;

Од државних органа, у општинским центрима функционишу и: Службе за катастар непокретности; Јавна предузећа, Национална служба за запошљавање, Пореске управе Општински суд, Виши суд у Прокупљу и Окружни затвор др.

Карта III-17: Мрежа јавних служби на подручју Топличког округа

3.2.8. Функционална хијерархија мреже насеља и центара

Основу концепције мреже насеља Топличког округа чине заједнице насеља (групације насеља у гравитационој зони већег и значајнијег сеоског или градског насеља), које омогућавају стварање комплементарних интереса за развој читавог подручја. У оквиру ових заједница насеља поједина насеља су се (на основу повољнијег саобраћајно – географског положаја, вишег нивоа опремљености објектима јавних служби, нарочито административних и управних и концентрације привредних и непривредних делатности и становништва) већ издвојила као центри којима околна села гравитирају.

Центри заједнице насеља представљају матичне центре за насеља, која се на њих непосредно наслањају. Они су нуклеуси, око којих се формирају основне заједнице насеља. Центри заједнице насеља ће обезбедити квалитетне животне услове за задржавање становништва. У овим центрима ће се обезбедити развој и виши квалитет услуга и објеката јавних служби које ће опслуживати становништво гравитирајућих насеља.

Локални центри поседују одређене развојне потенцијале (туризам, производња) који издвајају ова насеља од примарних насеља. Примарна села су насеља без перспективе осамостаљивања у функционалном смислу (саобраћајна повезаност, ресурси за пољопривреду и туризам и близина локалног центра).

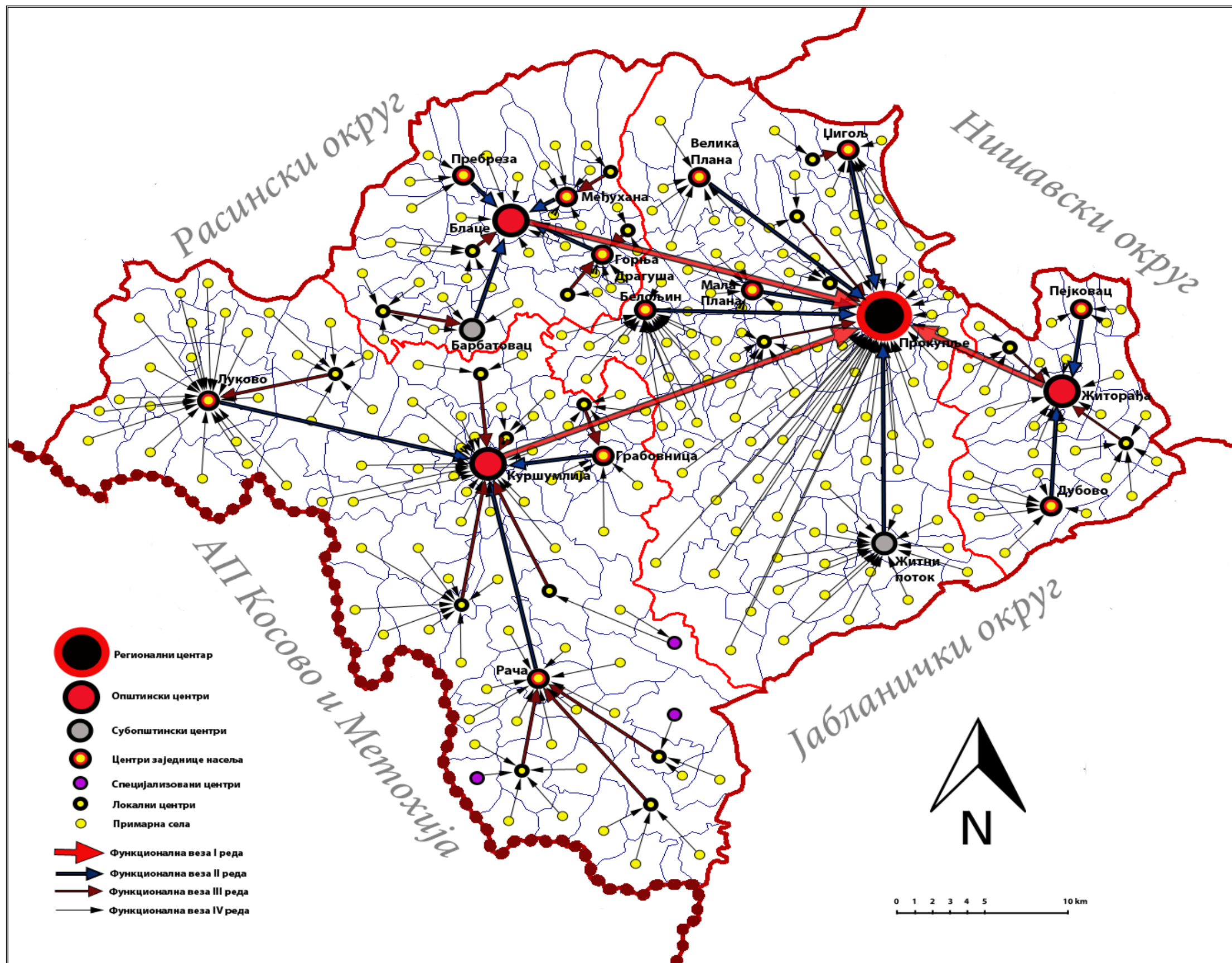
На основу постојећих карактеристика насеља, административном поделом, поред Прокупља, као регионалног/окружног центра, још 3 насеља имају функцију општинских центара (Житорађа, Блаце и Куршумлија). Постоји извешан број центара заједнице насеља и локалних центара, а највећи је број примарних сеоских насеља.

На бази природно - еколошких, демографских, социјално-економских и других карактеристика геопростора, а пре свега на основу опремљености насеља различитим садржајима, предлаже се модел мреже насеља Топличког округа. Предвиђа се вишестепена хијерархија центара у мрежи насеља коју чине:

- **Регионални/окружни/обласни центар:** Прокупље;
- **Општински центри:** Куршумлија, Блаце и Житорађа;
- **Субопштински центри:** Житни Поток (Прокупље), Барбатовач (Блаце);

- **Центри заједнице насеља:** **Куршумлија** (Луково, Грабовница Рача); **Блаце** (Међухана, Пребреза и Горња Драгуша); **Житорађа** (Пејковац, Дубово); **Прокупље** (Цигољ, Велика Плана, Мала Плана, Белољин);
- **Локални центри:** **Куршумлија** (Жуч, Спанце, Барлово, Куршумлијска Бања, Рударе, Иван Кула, Добри До, Дегрмен); **Блаце** (Горња Јошаница, Горње Сварче, Суви До, Горње Гргуре, Трбуње); **Житорађа** (Доње Црнатово и Подина); **Прокупље** (Микуловац, Релџинац, Доња Трнава, Доња Топаоница);
- **Специјализовани центри:** Пролом, Ђаке, Мердаре (Куршумлија);
- **Примарна села:** **Блаце** (Алабана, Брежани, Више Село, Врбовац, Доња Драгуша, Доња Јошаница, Доња Рашица, Доње Гргуре, Доње Сварче, Дрешница, Ђуревац, Качапор, Криваја, Кутловац, Лазаревац, Мала Драгуша, Међухана, Музађе, Попова, Претежана, Претрешња, Придворица, Рашица, Сибница, Стубал, Суваја, Суви До, Трбуње, Чунгула, Чучале и Цепница); **Житорађа** (Речица, Дебели Луг, Студенац, Јасеница, Вољчинце, Смрдић, Глашинце, Влахово, Лукомир, Стара Божурна, Ђакус, Самариновац, Држановац, Бадњевац, Доњи Дреновац, Горњи Дреновац, Горње Црнатово, Грудаш, Каре, Коњарник, Топоница, Асановац, Зладовац, Старо Момчилово, Ново Момчилово); **Прокупље** (Бабин Поток, Бериље, Ново Село, Нова Божурна, Горња Стражава, Доња Стражава, Ђуковац, Бела Вода, Водице, Ђуровац, Селиште, Растовница, Арбанашка, Баботинац, Балчак, Бајчинце, Белогош, Бресник, Бресничкић, Бреговина, Баце, Богујевац, Бублица, Буколорам, Булатовац, Бучинце, Балиновац, Видовача, Вича, Власово, Гласовик, Губетин, Гојиновац, Горња Коњуша, Горња Бејашница, Горња Бресница, Горње Кординце, Горња Речица, Горњи Статовац, Горња Топоница, Горња Трнава, Грабовац, Доња Бејашница, Доња Бресница, Доњи Статовац, Доња Коњуша, Доње Кординце, Дреновац, Добротић, Драги Део, Ђушница, Јабучево, Јовине Ливаде, Југовац, Калудра, Клисурсица, Кожинце, Кончић, Концел, Крњи Град, Костеница, Мађере, Мачина, Миљковица, Меровац, Мрљак, Мршел, Нови Ђуровац, Обртинце, Пасјача, Пашинац, Пестиш, Петровац, Пискаље, Поточић Прекашница, Прекадин, Плочник, Прекопуце, Ргаје, Ранкова

Река, Смрдан, Средњи Статовац, Стари Ђуровац, Старо Село, Товрљане, Трнови Лаз, Туларе Здравине, Злата, Ресинац, Шевиш, Шишмановац, Широке Њиве); **Куршумлија** (Баћоглава, Горња Микуљана, Доња Микуљана, Самоково, Мачковац, Марковиће, Кастрат, Крчмаре, Пепељевац, Тијовац, Селиште, Данковиће, Бабица, Бело Поље, Богујевац, Васиљевац, Велико Пупавце, Висока, Влахиња, Врело, Вршевац, Вукојевац, Горње Точане, Дабиновац, Дединац, Дешишка, Дегрмен, Доње Точане, Дубрава, Ђаке, Жалица, Жегрова, Заграђе, Зебица, Игриште, Коњува, Космача, Крток, Купиново, Кутлово, Љутова, Љуша, Магово, Мала Косаница, Маричиће, Матарова, Мачја Стена, Механе, Мирница, Мрче, Невада, Ново Село, Орловац, Парада , Пачарађа, Певаштица, Прекорађе, Пролом, Равни Шорт, Растелица, Сагоњево, Свињиште, Секирача, Селова, Сеоце, Тачевац, Тмава, Требиње, Трећак , Трмка, Трн, Трпеза, Шатра, Штава).

Карта III-18: Функционална хијерархија у мрежи насеља Топличког округа

3.2.9. Детерминисани дневни урбани системи у Топличком округу

Дневне миграције представљају се у виду кретања из једног места у друго, без трајног пресељавања у место доласка. Насеље одакле становништво мигрира представља исходиште, док насеље у које долази је одредиште дневних миграната. Разлози за настанак дневних миграција су различити, а један од најчешћих повезује се са функцијама рада, односно, задовољења социјално-економских потреба.

Према званичној дефиницији Републичког завода за статистику Србије дневни мигранти "су лица која раде или се школују ван места свог сталног становања, али се свакодневно или више пута током једне седмице у њега враћају".

Под дневним мигрантима се подразумевају радници (активно становништво које обавља занимање, осим пољопривредног активног становништва) и ученици и студенти, који због обављања функције рада или образовања, свакодневно путују из места становања до центра рада/образовања. Дневни мигранти који одлазе у нодални центар, чине функционално подручје центра, па су дневне миграције становништва од места становања до места рада главни показатељ постојања функционалних центара и одређивања њиховог гравитационог подручја.

Поред степена урбаности подручја, БДП-а, броја становника, радне снаге, дневне миграције су један од кључних критеријума, употребљен за класификацију функционалних урбаних подручја у Просторном плану Републике Србије на међународне, националне и регионалне.

У Топличком округу постоји изражена концентрација како популације, тако и економских активности, индустријских капацитета и услуга у општинским центрима, стога токови дневних миграција имају доминантан смер из осталих (сеоских) ка градским насељима.

Одређивање поља утицаја центра рада врши се на основу интензитета дневних миграција, и то:

1. зона интензивног утицаја - преко 70% запослених дневно мигрира у центар;
2. зона јаког утицаја - 50-70% запослених дневно миграра у центар;

3. зона средњег утицаја - 30-50% запослених дневно мигрира у центар;
4. ареали слабијег утицаја - мање од 30% запослених мигрира у центар рада (издвајају се три групе насеља: 20-30% дневних миграната, 10-20% дневних миграната и 5-10% запослених који дневно мигрирају у центар рада), и
5. периферија дневног урбаног система - мање од 5% запослених радника који дневно мигрирају у центар рада (Тошић, Крунић, Петрић, 2009).

Дневне миграције су уско везане за хијерархију насеља, и чињеницу да утицајне сфере функција различитих насеља немају исти значај и домет. Удаљеност од главних урбаних центара а пре свега значај центара у функцији рада су један од најважнијих фактора утицаја на миграцију. Подручја у близини или са већом доступношћу градовима дају већину миграната овим градским насељима. Стога, већи обим дневних миграционих токова генерално је повезан са већим степеном хијерархије у оквиру мреже насеља. Насеља која припадају вишем хијерархијском рангу у мрежи насеља, претежно примају дневне мигранте који долазе на посао из насеља нижег ранга (нивоа). Дневне миграционе везе представљају важан облик економске и друштвене везе између сеоских и градских простора.

Анализа кретања дневних миграната, омогућава да се сагледа утицај општинских центара Топличког округа на ближу и ширу околину. На основу броја насеља и дневних миграната унутар општине и суседних општина, које неки центар интегрише, може се одредити јачина самог центра.

У Топличком округу, 10,20% становништва су дневни мигранти. Око 24,9% активног становништва, свакодневно мигрира. Ако се од укупног активног одузме пољопривредно становништво које обавља занимање⁹, онда је удео дневних миграната у активном становништву 30,44%.

На основу релевантних индикатора о покретљивости радника и ученика, односно контингента становништва које обавља делатности ван места становања (студенти, ученици и радници), у Округу су детерминисани дневни урбани

⁹ Пољопривредно становништво које обавља занимање представља углавном приватне индивидуалце који раде у месту становања.

системи (ДУС): Прокупље са 2.971 дневних миграната из 132 насеља, Куршумлија са 924 дневних миграната из 116 насеља, Блаце са 1.355 дневних миграната из 76 насеља, Житорађа са 850 дневних миграната из 35 насеља. Од укупно 10.414 дневних миграната Топличког округа, 7.327 дневних миграната (70,36 %) гравитира центрима Топличког округа, односно остаје у границама Округа (табела III-23).

Табела III-23: Дневни урбани систем општина у Топличком округу

Општина	Број насеља који гравитира	Процент насеља Топличког округа који гравитира	Број становника који гравитира	Процент дневних миграната Топличког округа који гравитира
Прокупље	132	49,44 %	2.971	28,53 %
Куршумлија	116	43,45 %	924	8,87 %
Блаце	76	28,46 %	1.355	13,01 %
Житорађа	35	13,11 %	850	8,16 %

Извор: Републички завод за статистику - посебна обрада података

Детерминасани дневни урбани системи и њихова гравитациона подручја, број становника који гравитира општинским центрима, величина гравитационог подручја, мање зоне преклапања утицајне сфере центара, односно непостојање доминантног центра који би интегрисао шире подручје, указује на један вид полицентричног развоја у Топличком округу са издвојеним утицајним сферама Прокупља, Куршумлије, Блаца и мањом утицајном сфером Житорађе.

Дневне миграције су и индикатор развијености, подручја ка којем су токови дневних миграција усмерени, односно неразвијености подручја из којих становништво мигрира.

На основу броја дневних миграната који остају на територији своје општине, односно гравитирају општинском центру, може се одредити значај и јачина центара. Градско насеље Блаце, представља јак гравитациони центар, којем гравитирају скоро сва насеља општине (39 од 40) и већина дневних миграната општине Блаце (66,37%).

Општински центар Житорађа је слабији гравитациони центар и привлачи око 24,64% дневних миграната са територије општине Житорађа, из 27 од 30 насеља, док остали углавном одлазе у Прокупље, Ниш, Дољевац итд.

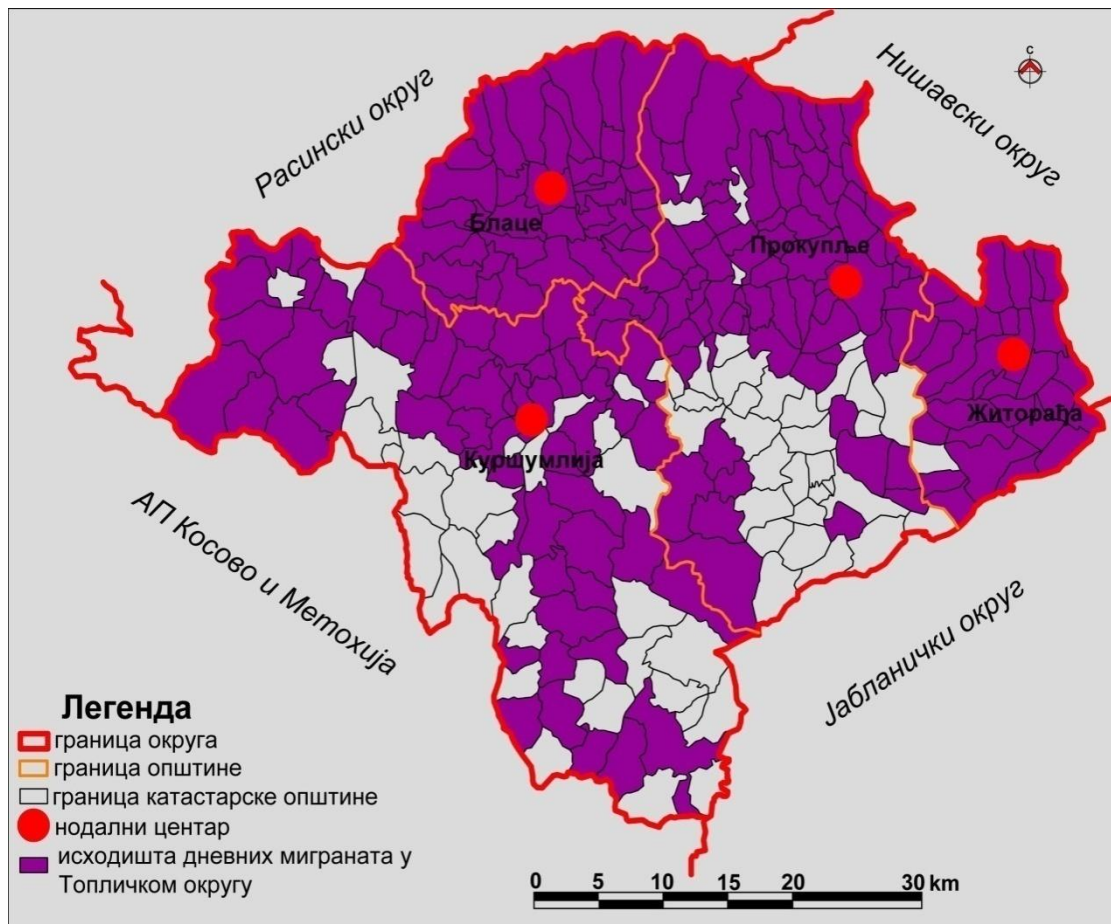
Од укупног броја радника дневних миграната, градско насеље Прокупље привлачи 48,15% дневних миграната општине Прокупље (из 70 од 107 насеља), док градско насеље Куршумлија привлачи 48,34% дневних миграната општине Куршумлија (из 55 од 90 насеља). На основу ових података може се закључити да Прокупље и Куршумлија представљају значајне гравитационе центре, јер привлаче половину дневних миграната са територије своје општине.

Топлички округ је једно од најмање развијених подручја Републике Србије, у којем нема насеља довољне гравитационе (привлачне) моћи, који би могли да интегришу шири простор и читав простор Округа.

Детерминисањем дневних урбаних система у Топличком округу, установљено је да укупно 70 насеља од 267 (25,36%) не гравитира директно ниједном од центара Топличког округа, што је око трећина територије (580 km²).

Концентрација насеља која не гравитирају ниједном насељу највећа је у општини Прокупље 36 насеља, а у општини Куршумлија 33 насеља. У општини Житорађа само једно насеље не представља исходиште дневних миграната, док у општини Блаце нема таквих насеља (карта III-19).

Следећа насеља не гравитирају ниједном центру Топличког округа: Жалица, Певаштица, Љутова, Игриште, Растелица, Жергова, Трмка, Шатра, Врело, Тачевац, Дабиновац, Вукојевац, Крток, Орловац, Матарова, Васиљевац, Трн, Кутлово, Прекорађа, Секирача, Свињиште, Иван Кула, Загрђе, Зебица, Ђаке, Механе, Космача, Маричиће, Марковиће, Самоково, Пепељевац, Богујевац и Горње Точане из општине Куршумлија, Крњи Град, Дреновац, Прекопуце, Белогиш, Доња Бејашница, Прекашница, Грабовац, Пискаље, Горња Бејашница, Бресник, Трнови Лаз, Букулорам, Обртинце, Пестиш, Јабучево, Мрљак, Ргаје, Нови Ђуровац, Стари Ђуровац, Шивиш, Старо Село, Ранкова Река, Горњи Статовац, Средњи Статовац, Доњи Статовац, Драги Део, Богујевац, Бублица, Житни Поток, Злата, Јовине Ливаде, Пасјача, Бучинце, Балчак и Селиште из општине Прокупље и Зладовац из општине Житорађа.

Карта III-19: Исходишта дневних миграната Топличког округа

Поред неразвијености центара, основни узроци, због којих из наведених насеља није идентификовано кретање ка центрима је њихова изолованост у планинским крајевима и физичке баријере, недовољна саобраћајна повезаност, непостојање радне снаге или студената/ученика у тим насељима, која су услед дугогодишњег процеса депопулације остала празна или су пред гашењем или их више привлачи други центар.

Детаљнији приказ ових, детерминисаних дневних урбаних система, просторни обухват, утицајне сфере центара, интензитет утицаја и поједине специфичности дат је појединачно за сваки дневни урбани систем.

3.2.9.1. Дневни урбани систем градског насеља Блаца

Градско насеље, нодални центар Блаце, представља гравитациони центар, општинског значаја. У општини Блаце, 1.561 становник је дневни мигрант, од којих 74,95% (1.170) услед функцијске зависности остаје у границама општине Блаце и гравитира ка општинском центру, градском насељу Блацу (66,37%) или неком другом микроразвојном нуклеусу - развијенијем сеоском насељу (8,58%). Мањи број дневних миграната општине Блаце, 15,31% гравитира ка осталим центрима Топличког округа (Прокупљу и Блацу), док 8,77% дневних миграната гравитира центрима који нису у саставу Топличког округа (Нишу, Крушевцу, Брусу). Правац кретања дневних миграната општине Блаце, приказан је у табели број III-24.

Табела III-24: Правац кретања дневних миграната општине Блаце

Укупан бр. дневних миграната	Гравитирају центрима у границама општине		Гравитирају ка другим центрима Топличког округа			Гравитирају ка другим центрима ван границе Округа				Непознато
	Општински центар	Друго насеље општине	Куршумлија	Прокупље	Житорађа	Ниш	Крушевац	Брус	Остало	
1561	1036	134	72	167	0	64	40	14	19	15
	Укупно 1170 – 74,95%		Укупно 239 – 15,31%			Укупно 137 – 8,77%				

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

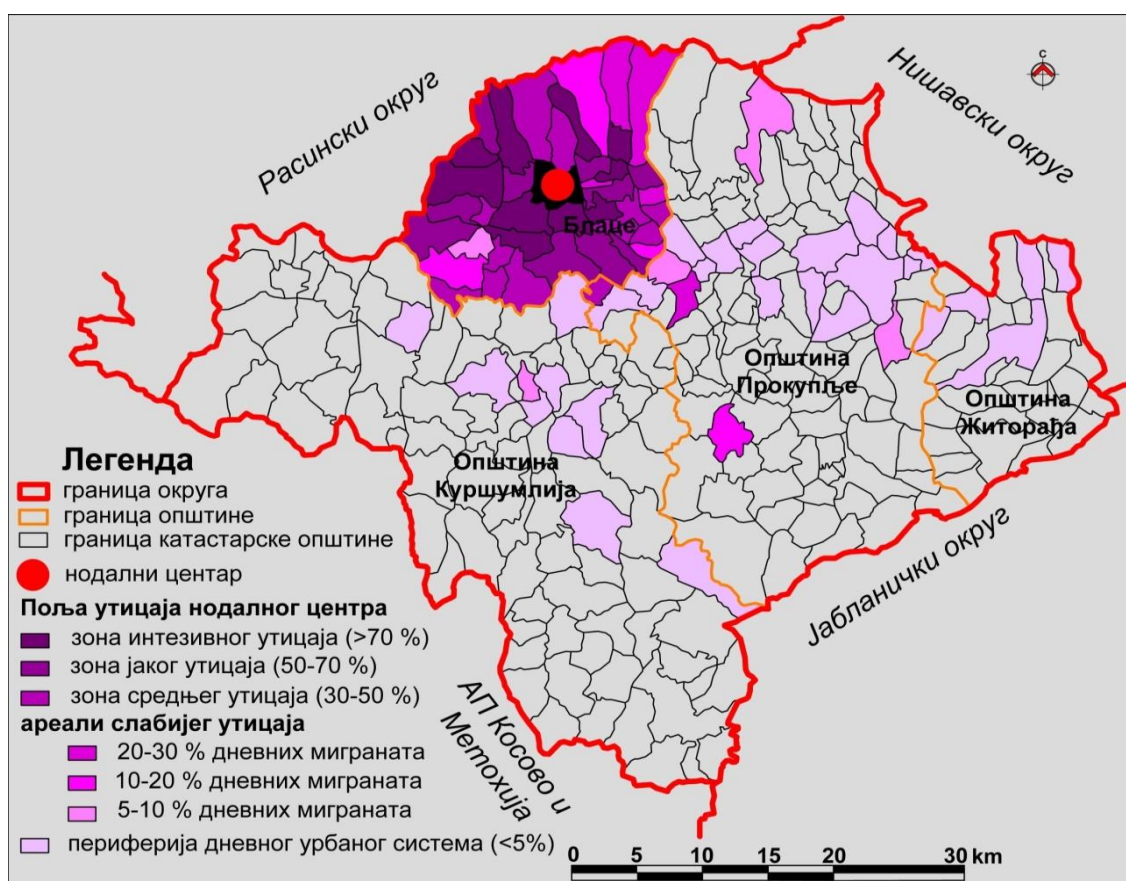
На основу квантитативних показатеља, приказаних у табели број III-25, може се констатовати да је градско насеље Блаце јак гравитациони центар за територију општине Блаце, који привлачи 97,5% насеља општине (39 од 40) и 66,37% дневних миграната општине. Посматрајући утицај Блаца на ширу околину (регионално), односно интензитет утицаја на подручје Топличког округа, установљено је да градско насеље и општински центар Блаце, нема довољну развојну снагу да развија и интегрише шири простор, већ представља гравитациони центар општинског значаја, за насеља и становништво из општине чије је седиште. Блаце привлачи свега 13,01% дневних миграната Топличког округа а његов утицај се осећа у 76 од 267 насеља Округа (28,46%). Развојна снага и утицај Блаца се у мањем интензитету осећа на подручју 22 насеља (20,56%) општине Прокупље, са чије територије привлачи 4,27% дневних миграната, на подручју 10 насеља (11,11%) општине Куршумлија, са чије територије привлачи 10,15% дневних миграната и на подручју 5 насеља (16,67%)

општине Житорађа, са чије територије привлачи 0,22% дневних миграната. Већина насеља општина Прокупље, Куршумлија и Житорађа представља периферију дневног урбаног система Блага.

Табела III-25: Дневни урбани систем градског насеља Блага - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Центар рада	Општина становања дневних миграната	Број насеља из којих долазе дневни мигранти	Укупан број насеља	% насеља која гравитирају у центар	Број дневних миграната који долази у центар	Укупан број дневних миграната	% дневних миграната који иду у центар
Градско насеље БЛАЦЕ	Блага	39	40	97.5	1036	1561	66.37
	Прокупље	22	107	20.56	190	4449	4.27
	Куршумлија	10	90	11.11	122	1202	10.15
	Житорађа	5	30	16.67	7	3202	0.22
	Укупно	76	267	28.46	1355	10414	13.01

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

Карта III-20: Дневни урбани систем градског насеља Блага

У зони интензивног утицаја градског насеља Блага, са интензитетом дневних миграција од 70 до 100%, налази се 10 насеља општине Блага (табела број III-26).

У зони јаког утицаја, са интензитетом дневних миграција од 50 до 70%, налази се 10 насеља општине Блаце. У 12 насеља забележен је средњи интензитет (30-50%) дневних миграција, од којих једно насеље, Калудра, административно припада општини Прокупље. Ареали слабијег утицаја (5-30% дневних миграција) забележени су у 14 насеља (5 општине Прокупље, 1 општина Куршумлија и 8 општина Блаце). Периферији дневног урбаног система Блага, припада 16 насеља општине Прокупље, 9 насеља општине Куршумлија и 5 насеља општине Житорађа. Зоне утицаја Блага и просторни размештај насеља у гравитационом подручју Блага приказне су на карти број III-20.

Табела III-26: ДУС Блага: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интензитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно становништво које обавља занимање	Активно непољопривредно становништво које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интензивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Брежани	11	22	11	11	100.00
	Качапор	12	31	14	17	70.59
	Кашевар	72	146	59	87	82.76
	Криваја	23	52	21	31	74.19
	Пребреса	50	127	66	61	81.97
	Сибница	76	187	85	102	74.51
	Стубал	94	163	42	121	77.69
	Трбуње	103	243	128	115	89.57
	Чучале	39	79	27	52	75.00
Шилъомана	19	39	16	23	82.61	
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Алабана	23	40	5	35	65.71
	Доња Јошаница	10	61	45	16	62.50
	Ђуревац	56	135	24	111	50.45
	Лазаревац	14	61	41	20	70.00
	Међухана	34	59	9	50	68.00
	Музаће	18	57	22	35	51.43
	Рашица	23	63	29	34	67.65
	Суви До	50	153	78	75	66.67
	Чунгула	41	152	90	62	66.13
Цепница	45	99	26	73	61.64	
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Барбатовић	30	121	42	79	37.97
	Више Село	4	58	47	11	36.36
	Врбовац	14	52	9	43	32.56
	Горња Драгуша	28	79	4	75	37.33

	Доња Драгуша	9	35	9	26	34.62
	Доња Рашица	13	45	13	32	40.63
	Доње Гргуре	11	64	37	27	40.74
	Доње Сварче	7	38	15	23	30.43
	Кутловац	15	56	24	32	46.88
	Мала Драгуша	16	58	21	37	43.24
	Попова	18	63	21	42	42.86
Прокупље	Калудра	8	41	16	25	32.00
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Горња Јошаница	18	119	55	64	28.13
	Горње Сварче	7	43	19	24	29.17
	Претрешња	9	48	8	40	22.50
	Суваја	6	25	0	25	24.00
Прокупље	Доња Коњуша	1	16	11	5	20.00
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Горње Гргуре	9	148	72	76	11.84
	Претежана	5	36	9	27	18.52
	Придворица	3	29	9	20	15.00
Прокупље	Крушевица	1	15	9	6	16.67
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Дрешница	1	44	32	12	8.33
Прокупље	Белољин	15	196	31	165	9.09
	Горња Речица	2	61	28	33	6.06
	Растовница	1	27	10	17	5.88
Курушумлија	Горња Микуљана	3	46	12	34	8.82
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Прокупље	Баце	2	110	28	82	2.44
	Бресничих	2	84	19	65	3.08
	Водица	1	78	8	70	1.43
	Горња Стржава	1	344	77	267	0.37
	Доња Стржава	2	325	12	313	0.64
	Доња Топоница	2	104	8	96	2.08
	Доња Трнава	5	675	155	520	0.96
	Концел	1	60	15	45	2.22
	Мађаре	2	157	86	71	2.82
	Мала Плана	1	217	11	206	0.49
	Нова Божурна	2	79	5	74	2.70
	Ново Село	4	158	18	140	2.86
	Прокупље	134	12071	115	11956	1.12
	Ресинач	1	76	24	52	1.92
	Туларе	1	125	37	88	1.14
Ћуковац	1	153	17	136	0.74	
Курушумлија	Данковиће	1	93	16	77	1.30

	Жуч	1	56	20	36	2.78
	Кастраг	2	81	3	78	2.56
	Крчмаре	1	52	10	42	2.38
	Куршумлија	108	6050	103	5947	1.82
	Мачковац	3	123	19	104	2.88
	Пролом	1	33	4	29	3.45
	Рударе	1	69	6	63	1.59
	Тмава	1	64	37	27	3.70
Житорађа	Влахово	1	189	25	164	0.61
	Држановац	1	460	269	191	0.52
	Житорађа	2	1418	92	1326	0.15
	Пејковац	2	511	212	299	0.67
	Подина	1	301	30	271	0.37

3.2.9.2. Дневни урбани систем општинског центра Житорађа

Општински центар Житорађа, представља гравитациони центар, општинског значаја. У општини Житорађа, 3.200 становника су дневни мигранти, од којих 32,37 % (1.036) услед функцијске зависности остаје у границама општине Житорађа и гравитира ка општинском центру (24,64%) или неком другом микроразвојном нуклеусу - развијенијем сеоском насељу (7,72%). Процент дневних миграната који гравитира општинском центру (24,64%) и проценат који гравитира ка осталим центрима Топличког округа (20,03%), пре свега Прокупљу и мање Куршумлији и Блацу, је приближно исти. Услед слабије гравитационе привлачности и јачине општинског центра, односно веће привлачне снаге околних центара пре свега градског насеља Ниша, 46,43% дневних миграната општине Житорађа, свакодневно прелази границе Топличког округа. Правац кретања дневних миграната општине Житорађа, приказан је у табели број III-27.

Табела III-27: Правац кретања дневних миграната општине Житорађа

Укупан бр. дневних миграната	Гравитирају ка центрима у границама општине		Гравитирају ка другим центрима Топличког округа			Гравитирају ка другим центрима ван границе Округа				Непознато
	Општински центар	Друго насеље општине	Прокупље	Куршумлија	Блаце	Ниш	Доњевац	Лесковац	Остало	
3200	789	247	615	19	7	1309	101	19	57	39
	Укупно 1036 – 32,37 %		Укупно 641 - 20,03 %			Укупно 1486 – 46,43%				

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

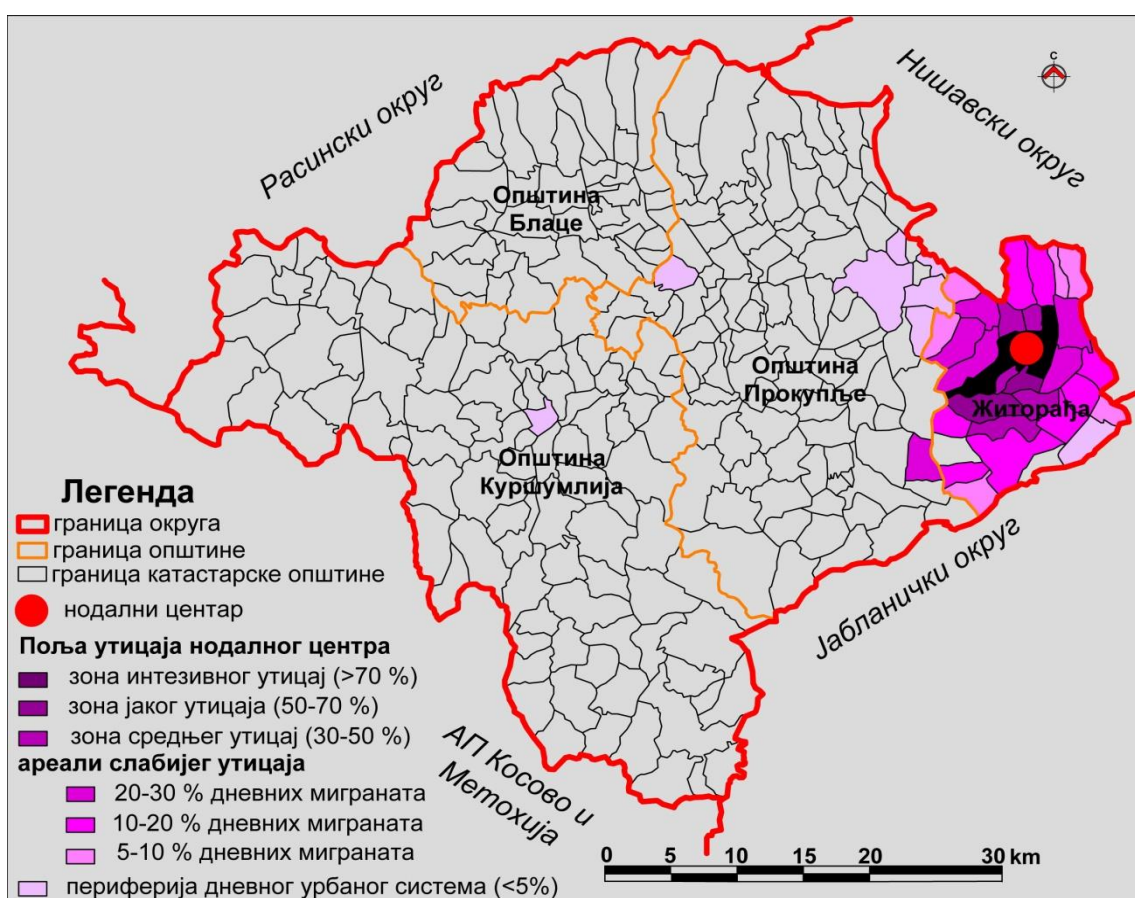
На основу квантитативних показатеља, приказаних у табели број III-28, може се констатовати да је општински центар Житорађа слабији гравитациони центар за територију општине Житорађа, који привлачи 90% насеља општине (27 од 30) и 24.64 % дневних миграната општине. Услед мањег степена развијености насеља, његова привлачна моћ је слабијег интензитета и далеко мања од већих околних центара (Прокупље, Ниш и др.), па већи број дневних миграната одлази ван границе општине. Посматрајући утицај Житорађа на ширу околину (регионално), односно интензитет утицаја на подручје Топличког округа, установљено је да општински центар, нема довољну развојну снагу да развија и интегрише шири простор, већ представља мањи гравитациони центар локланог значаја, за насеља и становништво из општине чије је седиште. Заправо насеље Житорађа нема, ни капаците да интегрише читаву територију и привуче значајнији удео дневних миграната општине Житорађа. Привлачи свега 8,16% дневних миграната Топличког округа а његов утицај се осећа у 35 од 267 насеља Округа (13,11%). Гравитациони утицај Житорађе се у мањем интензитету осећа на подручју 7 насеља (6,54%) општине Прокупље, са чије територије привлачи 1,28% дневних миграната и на подручју 1 насеља (1,11%) општине Куршумлија, са чије територије привлачи 0,33% дневних миграната. Са територије општине Блаце, ниједно насеље не гравитира општинском центру Житорађа. Сва насеља општина Прокупље и Куршумлија представљају периферију дневног урбаног система центра Житорађа.

Табела III-28: Дневни урбани систем општинског центра Житорађа - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Центар рада	Општина становања дневних миграната	Број насеља из којих долазе дневни мигранти	Укупан број насеља	% насеља која гравитирају у центар	Број дневних миграната који долази у центар	Укупан број дневних миграната	% дневних миграната који иду у центар
Општински центар Житорађа	Житорађа	27	30	90.00	789	3202	24.64
	Прокупље	7	107	6.54	57	4449	1.28
	Куршумлија	1	90	1.11	4	1202	0.33
	Блаце	0	40	0.00	0	1561	0.00
	Укупно	35	267	13.11	850	10414	8.16

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

На основу табеле број III-29, помоћу које је дат приказ кретања дневних миграната, може се уочити да на територији општине Житорађа не постоји ни једно насеље из којег више од 70% дневних миграната долази у општински центар, док је само два насеља из зоне јаког утицаја од 50 до 70% дневних миграната. То су насеља општине Житорађа: Студенац и Топоница. У 5 насеља забележен је средњи интензитет (30-50%) дневних миграција. Сва насеља са средњим интензитетом дневних миграција, административно припадају општини Житорађа. Ареали слабијег утицаја (5-30 % дневних миграција) забележени су у 20 насеља општине Житорађа.

Карта III-21: Дневни урбани систем општинског центра Житорађа

Периферији дневног урбаног система Блага, припада 8 насеља, од тога једно насеље са територије општине Житорађа (Горњи Дреновац), једно са територије општине Куршумлија (Куршумлија) и 5 насеља са територије општине Прокупље. Зоне утицаја Житорађа и просторни размештај насеља у гравитационом подручју Житорађа приказне су на карти број III-21.

Табела III-29: ДУС Житорађа: Типологија насеља исходашта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно становништво које обавља занимање	Активно непољопривредно становништво које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Студенац	29	100	45	55	52.73
	Топоница	37	106	44	62	59.68
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Глашинце	51	160	41	119	42.86
	Грудеш	24	125	59	66	36.36
	Дебели Луг	5	11	0	11	45.45
	Коњарник	10	36	7	29	34.48
	Смрдић	39	113	29	84	46.43
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Вољчинце	68	384	101	283	24.03
	Јасеница	84	357	31	326	25.77
	Лукомир	84	353	21	332	25.30
	Подина	81	301	30	271	29.89
	Речица	61	241	20	221	27.60
	Кожинце	2	19	10	9	22.22
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Асановац	1	22	14	8	12.50
	Бадњевац	41	340	94	246	16.67
	Горње Црнатово	11	186	116	70	15.71
	Доње Црнатово	17	269	119	150	11.33
	Дубово	12	173	87	86	13.95
	Ђакус	31	415	175	240	12.92
	Пејковац	36	511	212	299	12.04
	Старо Момчилово	6	98	60	38	15.79
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Влахово	12	189	25	164	7.32
	Доњи Дреновац	11	191	73	118	9.32
	Држановац	14	460	269	191	7.33
	Ново Момчилово	1	23	5	18	5.56
	Самариновац	13	343	155	188	6.91
	Стара Божурна	7	123	13	110	6.36
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Житорађа	Горњи Дреновац	3	176	98	78	3.85
Прокупље	Бабин Поток	1	304	83	221	0.45
	Белољин	1	196	31	165	0.61
	Бриље	6	330	89	241	2.49
	Доња Стржава	1	325	12	313	0.32
	Нова Божурна	1	79	5	74	1.35
	Прокупље	45	12071	115	11956	0.38
Куршумлија	Куршумлија	4	6050	103	5947	0.07

3.2.9.3. Дневни урбани ситем градског насеља Куршумлија

Градско насеље, нодални центар Куршумлија, представља гравитациони центар, општинског значаја. У општини Куршумлија, 1.202 становника су дневни мигранти, од којих 63,89% (768) услед функцијске зависности остаје у границама општине и гравитира ка општинском центру Куршумлији (48,34%) или неком другом микроразвојном нуклеусу - развијенијем сеоском насељу (15,56%). Мањи број дневних миграната општине Куршумлија, 18,88% гравитира ка осталим центрима Топличког округа (пре свега Блацу и Прокупљу), док 14,89% дневних миграната гравитира центрима који нису у саставу Топличког округа, највише Нишу. Правац кретања дневних миграната општине Куршумлија, приказан је у табели број III-30.

Табела III-30: Правац кретања дневних миграната општине Куршумлија

Укупан бр. дневних миграната	Гравитирају ка центрима у границама општине		Гравитирају ка другим центрима Топличког округа			Гравитирају ка другим центрима ван границе Округа		Непознато
	Општински центар	Друго насеље општине	Прокупље	Блаце	Житораја	Ниш	Остало	
1202	581	187	91	132	4	119	60	28
	Укупно 768 – 63,89%		Укупно 227 – 18,88%			Укупно 179 - 14,89%		

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

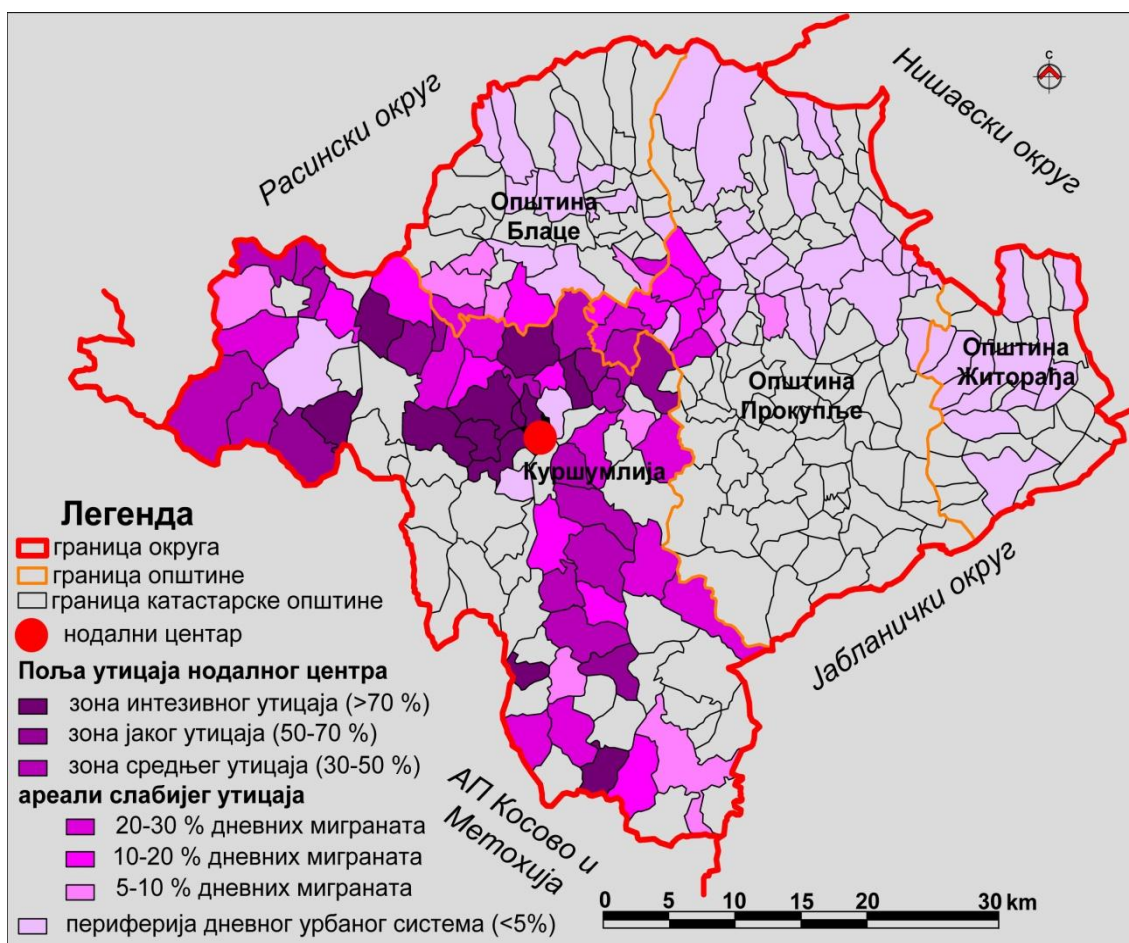
На основу квантитативних показатеља, приказаних у табели број III-31, може се констатовати да је градско насеље Куршумлија, значајан гравитациони центар за насеља са територије општине Куршумлије, који привлачи 61,11 % насеља општине (55 од 90) и 48,34% дневних миграната. Посматрајући утицај Куршумлије на ширу околину (регионално), односно интензитет утицаја на подручје Топличког округа, установљено је да градско насеље и општински центар Куршумлија, нема довољну развојну снагу да развија и интегрише шири простор, већ представља гравитациони центар општинског значаја, за насеља и становништво из општине чије је седиште. Куршумлија привлачи свега 8,87% дневних миграната Топличког округа а његов утицај се осећа у 116 од 267 насеља Округа (43,45%). Развојна снага и утицај Куршумлије се у мањем интензитету осећа на подручју 34 насеља (31,78%) општине Прокупље, са чије територије привлачи 5,73% дневних миграната, на подручју 17 насеља (42,50%) општине Блаце, са чије територије привлачи 4,42% дневних миграната и на подручју 10

насеља (33,33) општине Житорађа, са чије територије привлачи 8,87% дневних миграната. Већина насеља општине Прокупље, Блаца и Житорађа представља периферију дневног урбаног система Куршумлија.

Табела III-31: Дневни урбани систем градског насеља Куршумлија - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Центар рада	Општина становања дневних миграната	Број насеља из којих долазе дневни мигранти	Укупан број насеља	% насеља која гравитирају у центар	Број дневних миграната који долази у центар	Укупан број дневних миграната	% дневних миграната који иду у центар
Куршумлија	Куршумлија	55	90	61.11	581	1202	48.34
	Прокупље	34	107	31.78	255	4449	5.73
	Блаце	17	40	42.50	69	1561	4.42
	Житорађа	10	30	33.33	19	3202	0.59
	Укупно	116	267	43.45	924	10414	8.87

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

Карта III-22: Дневни урбани систем градског насеља Куршумлија

На основу табеле број III-32, помоћу које је дат приказ кретања дневних миграната, може се уочити да се у зони интензивног утицаја градског насеља Куршумлија, са интензитетом дневних миграција од 70 до 100%, налази 12 насеља

општине Куршумлија. У зони јаког утицаја, са интензитетом дневних миграција од 50 до 70%, налази се 6 насеља општине Куршумлија. У 15 насеља забележен је средњи интензитет (30-50%) дневних миграција, од којих једно насеље, Плочник, административно припада општини Прокупље. Ареали слабијег утицаја (5-30% дневних миграција) забележени су у 38 насеља (11 општине Прокупље, 20 општина Куршумлија и 7 општина Блаце). Периферији дневног урбаног система Куршумлије, припада 22 насеља општине Прокупље, 3 насеља општине Куршумлија, 10 насеља општине Блаце и 10 насеља општине Житорађа. Зоне утицаја Куршумлије и просторни размештај насеља у гравитационом подручју Куршумлије приказне су на карти број III-22.

Табела III-32: ДУС Куршумлије: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интезитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно становништво које обавља занимање	Активно непољопривредно становништво које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интезивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Баћоглава	74	110	16	94	78.72
	Бело Поље	25	45	11	34	73.53
	Горња Микуљана	34	46	12	34	100.0
	Данковиће	61	93	16	77	79.22
	Доња Микуљана	33	44	11	33	100.00
	Мачја Стена	2	11	9	2	100.00
	Мирница	1	35	34	1	100.00
	Парада	1	13	12	1	100.00
	Преветица	1	3	2	1	100.00
	Селиште	4	12	8	4	100.00
Селова	9	35	26	9	100.00	
Спанце	34	72	31	41	82.93	
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Вршевац	2	33	30	3	66.67
	Доње Точане	6	39	27	12	50.00
	Жуч	23	56	20	36	63.89
	Купиново	5	13	4	9	55.56
	Невада	1	20	18	2	50.00
	Требиње	8	48	33	15	53.33
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Барлово	13	45	7	38	34.21
	Висока	15	42	7	35	42.86
	Дубрава	3	35	28	7	42.86
	Кастрат	38	81	3	78	48.72
	Магово	2	13	8	5	40.00
	Мерћез	3	10	3	7	42.86
	Мрче	8	50	32	18	44.44
	Ново Село	8	31	9	22	36.36
	Равни Шорт	1	4	1	3	33.33
	Рача	25	98	19	79	31.65
Рударе	22	69	6	63	34.92	

	Тмава	12	64	37	27	44.44
	Трећак	4	32	20	12	33.33
	Штава	14	55	16	39	35.90
Прокупље	Плочник	13	48	5	43	30.23
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Велико Пупавце	2	13	3	10	20.00
	Влахиња	3	19	4	15	20.00
	Дегрмен	5	26	7	19	26.32
	Дединац	2	37	28	9	22.22
	Коњува	7	68	39	29	24.14
	Крчмаре	12	52	10	42	28.57
	Мердаре	10	55	5	50	20.00
	Пролом	7	33	4	29	24.14
	Сеоце	4	59	45	14	28.57
Прокупље	Баце	21	110	28	82	25.61
	Горња Коњуша	3	16	5	11	27.27
Блаце	Више Село	3	58	47	11	27.27
	Претежана	6	36	9	27	22.22
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Дедишка	1	10	1	9	11.11
	Љуша	3	36	20	16	18.75
	Пачарађа	1	14	5	9	11.11
	Перуника	2	16	3	13	15.38
	Пљаково	2	38	24	14	14.29
	Сагоњево	1	44	37	7	14.29
	Трпеза	1	19	12	7	14.29
Прокупље	Белољин	21	196	31	165	12.73
	Гојиновац	2	20	8	12	16.67
	Доња Коњуша	12	93	11	82	14.63
	Калудра	3	41	16	25	12.00
	Концељ	6	60	15	45	13.33
	Мађаре	11	157	86	71	15.49
	Туларе	15	125	37	88	17.05
Блаце	Барбатовцац	8	121	42	79	10.13
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Бабица	1	44	32	12	8.33
	Грабовница	2	43	22	21	9.52
	Добри До	1	54	35	19	5.26
	Мала Косаница	3	36	4	32	9.38
Прокупље	Доња Топоница	5	104	8	96	5.21
	Шишмановца	1	32	20	12	8.33
Блаце	Горње Гргуре	5	148	72	76	6.58
	Доње Гргуре	2	64	37	27	7.41
	Дрешница	1	44	32	12	8.33
	Лазаревац	1	61	41	20	5.00
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Куршумлија	Луково	3	175	44	131	2.29
	Мачковац	1	123	19	104	0.96
	Тијовац	1	28	3	25	4.00
Прокупље	Бериље	1	330	89	241	0.41
	Бресничих	2	84	19	65	3.08
	Велика Плана	2	232	114	118	1.69
	Вича	1	25	3	22	4.55

	Горња Бресница	1	75	49	26	3.85	
	Горња Стржава	2	344	77	267	0.75	
	Губетин	3	82	13	69	4.35	
	Доња Стржава	4	325	12	313	1.28	
	Доња Трнава	4	675	155	520	0.77	
	Ђуровац	1	61	5	56	1.79	
	Костеница	1	152	112	40	2.50	
	Мала Плана	2	217	11	206	0.97	
	Меровац	1	48	21	27	3.70	
	Микуловац	1	111	57	54	1.85	
	Нова Божурна	1	79	5	74	1.35	
	Ново Село	2	158	18	140	1.43	
	Погочић	5	152	15	137	3.65	
	Прекадин	2	57	14	43	4.65	
	Прокупље	99	12071	115	11956	0.83	
	Рељинац	2	318	199	119	1.68	
	Ресинац	2	76	24	52	3.85	
	Ђуковац	3	153	17	136	2.21	
	Блаце	Алабана	1	40	5	35	2.86
		Блаце	30	2421	41	2380	1.26
Врбовац		1	52	9	43	2.33	
Доње Сварче		1	38	15	23	4.35	
Ђуревац		2	135	24	111	1.80	
Кашевар		1	146	59	87	1.15	
Међухана		1	59	9	50	2.00	
Пребреза		1	127	66	61	1.64	
Чунгула		3	152	90	62	4.84	
Џепница		2	99	26	73	2.74	
Житорађа	Влахово	1	189	25	164	0.61	
	Држановац	1	460	269	191	0.52	
	Дубово	1	173	87	86	1.16	
	Ђакус	1	415	175	240	0.42	
	Житорађа	5	1418	92	1326	0.38	
	Јасеница	1	357	31	326	0.31	
	Лукомир	4	353	21	332	1.20	
	Речица	2	241	20	221	0.90	
	Студенац	2	100	45	55	3.64	
Топоница	1	106	44	62	1.61		

3.2.9.4. Дневни урбани ситем градског насеља Прокупље

Градско насеље, нодални центар Прокупље, представља гравитациони центар, окружног и општинског значаја. У општини Прокупље, 4.449 становника су дневни мигранти, од којих 61,11 % (2.719) услед функцијске зависности остаје у границама општине и гравитира ка општинском центру Прокупље (48,15 %) или неком другом микроразвојном нуклеусу - развијенијем сеоском насељу (12,97%). Мањи број дневних миграната општине Прокупље, 11,84 % гравитира ка осталим

центрама Топличког округа (пре свега Куршумлији, Блацу и мање Житорађи), док 25,75% дневних миграната гравитира центрима који нису у саставу Топличког округа, највише Нишу. Правац кретања дневних миграната општине Прокупље, приказан је у табели број III-33.

Табела III-33: Правац кретања дневних миграната општине Прокупље

Укупан бр. дневних миграната	Гравитирају ка центрима у границама општине		Гравитирају ка другим центрима Топличког округа			Гравитирају ка другим центрима ван границе Округа				Непознато
	Општински центар	Друго насеље општине	Куршумлија	Блаце	Житорађа	Ниш	Мерошина	Крушевац	Остало ¹⁰	
4449	2142	577	264	194	69	907	64	35	140	57
	Укупно 2719 – 61,11%		Укупно 527 – 11,84%			Укупно 1146 – 25,75%				

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

На основу квантитативних показатеља, приказаних у табели број III-34, може се констатовати да је градско насеље Прокупље, значајан гравитациони центар за насеља са територије општине Прокупље, који привлачи 65,42 % насеља општине (70 од 107) и 48,15% дневних миграната. Посматрајући утицај Прокупља на ширу околину (регионално), односно интензитет утицаја на подручје Топличког округа, установљено је да градско насеље и општински центар Прокупље, нема довољну развојну снагу да развија и интегрише шири простор, већ представља гравитациони центар општинског значаја, за насеља и становништво из општине чије је седиште. У односу на остала насеља Топличког округа, процентуално највећи удео дневних миграната Топличког округа (28,53%), гравитира Прокупљу.

Такође гравитациона зона Прокупља, просторно покрива највећи број насеља, 132 од 267 (49,44%). Развојна снага и утицај Прокупља се у мањем интензитету осећа на подручју 62 насеља (23,22%) Топличког округа, која се не налазе у општини Прокупље. Центар Прокупље са територије општине Куршумлија привлачи 5,99% дневних миграната из 14 насеља (15,56%), а са територије општине Блаце привлачи 9,55% дневних миграната из 24 насеља. Значајнији утицај Прокупља се осећа на територији општине Житорађа са чије територије привлачи 18,99% дневних миграната из 24 насеља (80,00%). Већина насеља општина Куршумлија и Блаца, представља периферију дневног урбаног

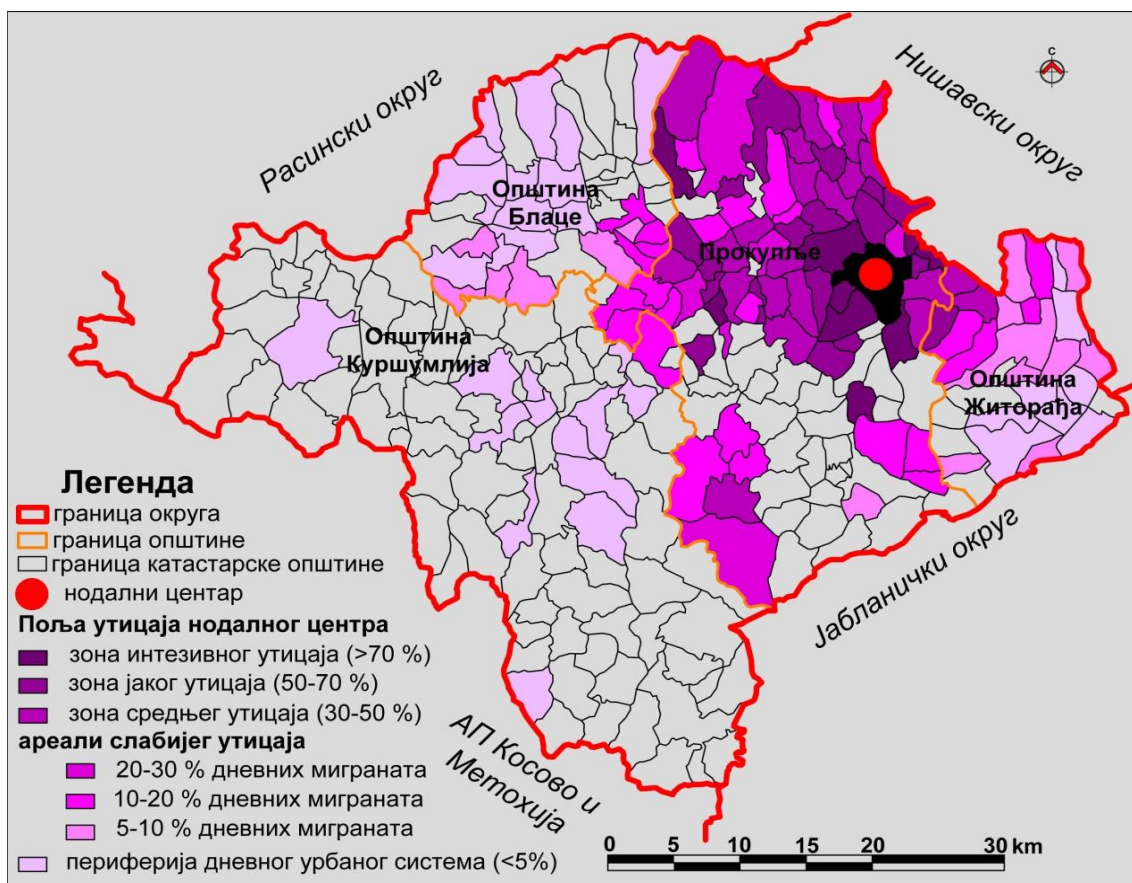
¹⁰ Дољевац, Лесковац, Алексинац, Медвеђа, Бојник, Врање, Брус

система Прокупља, док насеља општине Житорађа са јачим интензитетом гравитирају Прокупљу.

Табела III-34: Дневни урбани систем градског насеља Прокупље - општина становања дневних миграната и основни квантитативни показатељи

Центар рада	Општина становања дневних миграната	Број насеља из којих долазе дневни мигранти	Укупан број насеља	% насеља која гравитирају у центар	Број дневних миграната који долази у центар	Укупан број дневних миграната	% дневних миграната који иду у центар
Градско насеље Прокупље	Прокупље	70	107	65.42	2142	4449	48.15
	Куршумлија	14	90	15.56	72	1202	5.99
	Блаце	24	40	60.00	149	1561	9.55
	Житорађа	24	30	80.00	608	3202	18.99
	Укупно	132	267	49.44	2971	10414	28.53

Извор: Републички завод за статистику Србије - посебна обрада података

Карта III-23: Дневни урбани систем градског насеља Прокупље

На основу табеле број III-35, помоћу које је дат приказ кретања дневних миграната, може се уочити да се у зони интензивног утицаја градског насеља

Прокупља, са интензитетом дневних миграција од 70 до 100%, налази 8 насеља општине Прокупља. У зони јаког утицаја, са интензитетом дневних миграција од 50 до 70%, налази се 17 насеља општине Прокупље и једно насеље (Влахово) општине Житорађа. У 21 насељу забележен је средњи интензитет (30-50%) дневних миграција, од којих 2 насеља, Подина и Стара Божурна, административно припадају општини Житорађа, а 19 општини Прокупље. Ареали слабијег утицаја (5-30% дневних миграција) забележени су у 48 насеља (24 општине Прокупље, 1 општине Куршумлија, 10 општине Блаце и 13 општине Житорађа). Периферији дневног урбаног система Прокупља, припада 13 насеља општине Куршумлија, 14 насеља општине Блаце и 8 насеља општине Житорађа. Зоне утицаја Прокупља и просторни размештај насеља у гравитационом подручју Прокупља приказне су на карти број III-23.

Табела III-35: ДУС Прокупље: Типологија насеља исходишта дневних миграната према интензитету (зонама) утицаја центра (одредишта) дневних миграната

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно становништво које обавља занимање	Активно непољопривредно становништво које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интензивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Бела Вода	62	68	1	67	92.54
	Бели Камен	3	9	5	4	75.00
	Водица	52	78	8	70	74.29
	Доња Трнава	383	675	155	520	73.65
	Ђуровац	52	61	5	56	92.86
	Здравиње	14	64	48	16	87.50
	Нова Божурна	74	79	5	74	100.00
	Шишмановац	10	32	20	12	83.33
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Бајчинце	32	95	48	47	68.09
	Балиновац	29	96	40	56	51.79
	Булатовац	20	65	29	36	55.56
	Видовача	3	15	10	5	60.00
	Гојиновац	6	20	8	12	50.00
	Горња Речица	21	61	28	33	63.64
	Горња Стржава	181	344	77	267	67.79
	Горња Трнава	70	156	51	105	66.67
	Добротић	5	11	3	8	62.50
	Доње Кординце	23	75	36	39	58.97
	Ђушница	3	19	13	6	50.00
	Концељ	24	60	15	45	53.33
	Мађаре	39	157	86	71	54.93
	Мршењ	10	92	72	20	50.00
	Ново Село	85	158	18	140	60.71
	Смрдан	11	36	19	17	64.71
	Ђуковац	86	153	17	136	63.24
	Житорађа	Влахово	99	189	25	164
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Арбанашка	2	18	12	6	33.33
	Бабин Поток	84	304	83	221	38.01
	Баботинац	14	120	85	35	40.00
	Белољин	53	196	31	165	32.12

	Бериле	77	330	89	241	31.95
	Бресничих	28	84	19	65	43.08
	Горња Бресница	8	75	49	26	30.77
	Горње Кординце	22	103	44	59	37.29
	Губегин	31	82	13	69	44.93
	Доња Топоница	38	104	8	96	39.58
	Југовац	10	58	36	22	45.45
	Микуловац	18	111	57	54	33.33
	Миљковица	3	21	14	7	42.86
	Петровац	37	172	94	78	47.44
	Поточић	50	152	15	137	36.50
	Прекадин	13	57	14	43	30.23
	Рељинац	42	318	199	119	35.29
	Ресинач	17	76	24	52	32.69
	Цигољ	20	91	36	55	36.36
Житорађа	Подина	86	301	30	271	31.73
	Стара Божурна	50	123	13	110	45.45
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Велика Плана	24	232	114	118	20.34
	Власово	1	30	25	5	20.00
	Доња Коњуша	22	93	11	82	26.83
	Доња Стржава	67	325	12	313	21.41
	Клисурица	13	110	62	48	27.08
	Мала Плана	52	217	11	206	25.24
	Прекашница	1	5	0	5	20.00
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Баце	9	110	28	82	10.98
	Вича	4	25	3	22	18.18
	Гласовик	2	26	13	13	15.38
	Горња Топоница	1	17	10	7	14.29
	Доња Бресница	7	127	87	40	17.50
	Доња Речица	12	146	76	70	17.14
	Кожинце	1	19	10	9	11.11
	Кончић	2	57	43	14	14.29
	Костеница	4	152	112	40	10.00
	Крушевица	1	15	9	6	16.67
	Мачина	1	13	7	6	16.67
	Меровац	3	48	21	27	11.11
	Пашинац	5	57	27	30	16.67
	Плочник	8	48	5	43	18.60
	Товрљане	1	52	43	9	11.11
Туларе	15	125	37	88	17.05	
	Широке Њиве	1	10	4	6	16.67
Блаце	Горња Драгуша	10	79	4	75	13.33
	Доња Драгуша	4	35	9	26	15.38
	Лазаревац	2	61	41	20	10.00
	Претежана	4	36	9	27	14.81
Куршумлија	Доње Точане	2	39	27	12	16.67
Житорађа	Лукомир	45	353	21	332	13.55
	Пејковац	33	511	212	299	11.04
	Речица	30	241	20	221	13.57
	Смрдић	12	113	29	84	14.29
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Бреговина	1	14	0	14	7.14
	Барбатовац	5	121	42	79	6.33
	Више Село	1	58	47	11	9.09
	Доње Гргуре	2	64	37	27	7.41
	Дрешница	1	44	32	12	8.33
	Суви До	4	153	78	75	5.33
Житорађа	Бадњевац	23	340	94	246	9.35
	Глашинце	8	160	41	119	6.72
	Држановац	18	460	269	191	9.42
	Ђакус	17	415	175	240	7.08

	Житорађа	130	1418	92	1326	9.80
	Јасеница	21	357	31	326	6.44
	Каре	1	21	5	16	6.25
	Старо Момчилово	2	98	60	38	5.26
	Студенац	4	100	45	55	7.27
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Блаце	Блаце	90	2421	41	2380	3.78
	Врбовац	2	52	9	43	4.65
	Горња Јошаница	1	119	55	64	1.56
	Горње Гргуре	1	148	72	76	1.32
	Доња Рашица	1	45	13	32	3.13
	Ђуревац	5	135	24	111	4.50
	Кашевар	4	146	59	87	4.60
	Кутловац	1	56	24	32	3.13
	Попова	1	63	21	42	2.38
	Сибница	2	187	85	102	1.96
	Стубал	1	163	42	121	0.83
	Трбуње	2	243	128	115	1.74
	Чучале	1	79	27	52	1.92
Цепница	2	99	26	73	2.74	
Куршумлија	Барлово	1	45	7	38	2.63
	Баћоглава	1	110	16	94	1.06
	Висока	1	42	7	35	2.86
	Горња Микуљана	1	46	12	34	2.94
	Грабовница	1	43	22	21	4.76
	Данковиће	2	93	16	77	2.60
	Кастрат	1	81	3	78	1.28
	Крчмаре	1	52	10	42	2.38
	Куршумлија	57	6050	103	5947	0.96
	Куршумлијска Бања	1	54	5	49	2.04
	Луково	1	175	44	131	0.76
	Мердаре	1	55	5	50	2.00
	Рударе	1	69	6	63	1.59
Житорађа	Вољчинце	8	384	101	283	2.83
	Горње Црнатово	1	186	116	70	1.43
	Горњи Дреновац	1	176	98	78	1.28
	Грудеш	3	125	59	66	4.55
	Доње Црнатово	6	269	119	150	4.00
	Дубово	4	173	87	86	4.65
	Коњарник	1	36	7	29	3.45
	Самариновац	5	343	155	188	2.66

Анализа дневних миграција и дневних урбаних система на подручју Топличког округа, показала је да:

1. Посматрајући кретања дневних миграната на релацији остала насеља општине - општински центар:

- Једино градско насеље Блаце, привлачи више од 50% дневних миграната са територије своје општине, тачније 66.37% дневних миграната са територије општине Блаце;

- Градска насеља и општински центри Прокупље и Куршумлија, привлаче мање од 50% дневних миграната са територије своје општине, тачније око 48% дневних миграната са територије општина чије су седиште.
- Општински центар Житорађа је најслабији гравитациони центар и привлчи само 18% дневних миграната са територије своје општине.

2. Посматрајући кретања дневних миграната са територије једне општине Топличког округа ка центру друге општине

- градска насеља и општински центри Прокупље, Блаце и Куршумлија, немају довољну развојну снагу да развијају и интегришу шири простор, већ представљају гравитационе центре за насеља из општине чији су центар.
- значајнија кретања дневних миграната из једне општине Топличког округа ка центру друге општине Топличког округа забележено је
 - са територије општине Житорађа ка општинском центру Прокупље (18,99%),
 - са територије општине Блаце ка општинском центру Прокупље (9,55%) и
 - са територије општине Куршумлија ка општинском центру Блаце (10,15%).
- општински центар Куршумлија, привлачи између 0-5% дневних миграната осталих општина Топличког округа
- Општински центар Житорађа, привлачи између 0-1% дневних миграната осталих општина Топличког округа

3. Посматрајући кретања дневних миграната Топличког округа ка центрима унутар Округа:

- Најјачи гравитациони центри Топличког округа су градска насеља Прокупље, привлачи 28,53% дневних миграната Топличког округа и Блаце, привлачи 13,01% дневних миграната.
- Градско насеље Куршумлија и општински центар Житорађа су слабији гравитациони центри и привлаче мање од 10% дневних миграната Топличког округа (око 8%).

- Осим наведених општинских центара не постоје други значајнији гравитациони центри који би интегрисали шире или ближе окружење.

4. Посматрајући кретања дневних миграната Топличког округа ка центрима, ван границе Топличког округа:

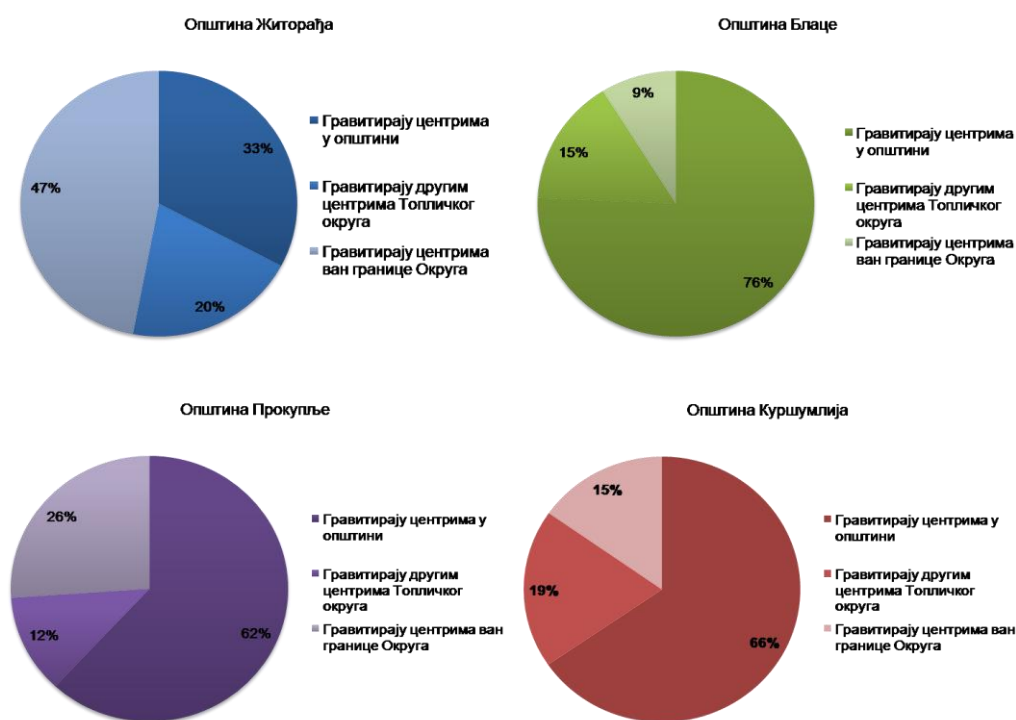
- Од укупног броја дневних миграната Топличког округа, 28,31% дневно прелази границу Округа, тј. креће се ка околним центрима. Највећи број одлази у Ниш (2.399 – 81,37%).
- 46,43% дневних миграната општине Житорађа, одлази ван границе Топличког округа, највише ка Нишу (1309 дневних миграната – 88,08%) као окружном центру Нишавског округа и најразвијенијем насељу овог дела Србије, Дољевцу (6,8%) са којом се граничи и нешто мање ка Лесковцу (1,28%), који је такође окружни центар.
- 25,75% дневних миграната општине Прокупље одлази ван границе Топличког округа, највише ка Нишу (907 дневних миграната - 79,14%) као окружном центру Нишавског округа и најразвијенијем насељу овог дела Србије, Мерошини (5,58%) са којом се граничи и Крушевцу (3,05%), такође окружном центру.
- 14,89% дневних миграната општине Куршумлија одлази ван границе Топличког округа, већина њих иде ка Нишу (119 дневних миграната – 66,48%) као окружном центру Нишавског округа и најразвијенијем насељу овог дела Србије.
- 8,77% дневних миграната општине Блаце одлази ван границе Топличког округа, већина њих иде ка Нишу (64 дневних миграната – 46,71%) као окружном центру Нишавског округа и најразвијенијем насељу овог дела Србије и Крушевцу (29,19%), такође окружном центру, најмањи број одлази ка Брусу (10,28%).

Кретање дневних миграната ван границе Топличког округа

Процент дневних миграната, који из Топличког округа одлазе у неку од општина суседних Округа је релативно значајан и износи 28,31% (2.948). Интезивнија кретања забележена су ка општинама Нишавског округа, пре свега ка Нишу као окружном центру, којем гравитира 23% дневних миграната (2.399),

односно 81,38% дневних миграната који одлазе ван границе Топличког округа. Занемарљив је проценат дневних миграната који одлазе у остале општине Нишавског округа (Дољевац 1,09% - 113 дневних миграната; Меровина 0,7% - 72 дневна мигранта;) Извесно кретање дневних миграната, уочено је и ка Крушевцу, као центру Расинског округа, којем гравитира 6,64% дневних миграната (692), односно 23,47% дневних миграната који одлазе ван границе Топличког округа. Забележена су кретања дневних миграната према Лесковцу (48), Брусу (19) и осталим општинама околних Округа, али је њихов број занемарљив.

Дневни мигранти општине Блаце, у мањем проценту прелазе границу Округа (8,77%) и општине (15,31%). Они су у мањем проценту забележени у дневним урбаним системима Града Ниша, Града Крушевца и општине Брус. Такође дневни мигранти општине Куршумлија, не прелазе границу општине (18,88%) и Округа (14,89%) у значајнијем проценту (графикон III-2).

Графикон III-2: Правац кретања дневних миграната општина Топличког округа

Дневни мигранти са територије општине Куршумлија који мигрирају ван границе свога Округа, забележени су у дневном урбаном систему Града Ниша. Дневни мигранти општине Прокупље, забележени су у дневним урбаним системима

општине Мерошина, Града Ниша и Града Крушевца. Укупно 25,75% дневних миграната општине Прокупље дневно мигрира ван границе свога Округа. Интензивније кретање дневних миграната ван границе свога Округа забележено је у општини Житорађа, где 46,43% дневних миграната дневно мигрира ван границе свога Округа. Дневни мигранти са територије општине Житорађа који мигрирају ван границе свога Округа, забележени су у дневном урбаном систему Града Ниша. Укупно 40,9% дневних миграната гравитира Нишу.

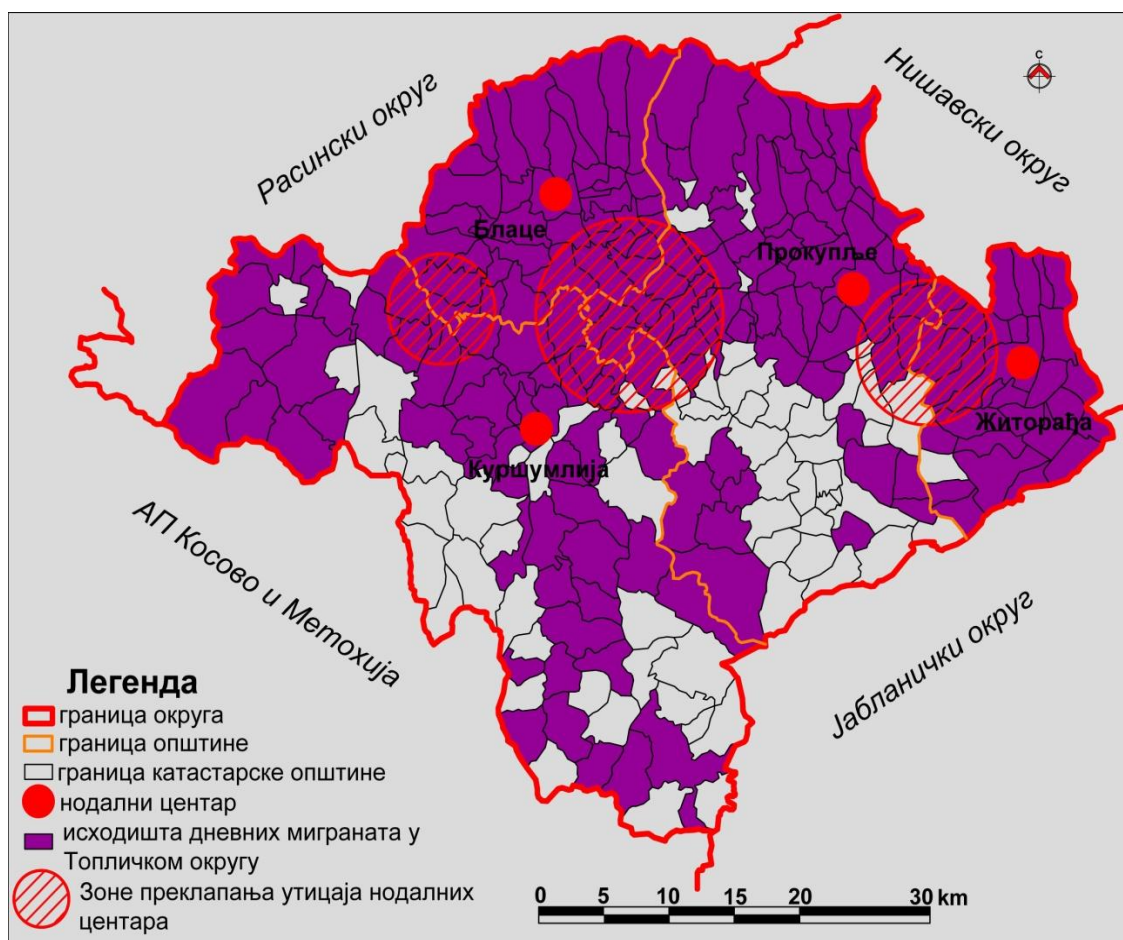
Зоне преклапања гравитационог утицаја центара

На подручју Топличког округа могу се издвојити зоне у којима се осећа привлачност/утицај више гравитационих центара, па долази до **преклапања** дневних миграција (Ристић, Д., 2013). Ова подручја се означавају и као зоне раздвајања утицаја нодалних центара.

Прва зона преклапања налази се на тремеђи општина Куршумлија, Блаце и Прокупље. У средишту те зоне је насеље Белољин (општина Прокупље) које представља главну раскрсницу путева од Прокупља ка Куршумлији и Блацу. Насеље Белољин је готово на истој удаљености од градских насеља (Блаце, Прокупље, Куршумлија), тако да се дневни мигранти крећу у сва три правца. Најјачи утицај има градско насеље Прокупље, које се налази у зони средњег утицаја (30-50%), којем и административно припада насеље Белољин, затим насеље Куршумлија, где је насеље Белољин у ареалу слабијег утицаја (10-20%), затим насеље Блаце, где је насеље Белољин у ареалу слабијег утицаја нодалног центра (5-10%). Утицај градског насеља Блаце поред Белољина осећа се и у насељу Калудра, које иако административно припада Прокупљу много је ближе градском насељу Блаце и градском насељу Куршумлија. Насеље Калудра се налази у зони средњег утицаја (30-50%) нодалног центра Куршумлије. Управо због те чињенице, из овог насеља ниједан радник не путује ка Прокупљу, већ сви дневни мигранти се крећу ка Куршумлији и Блацу.

У поменутој зони издвајају се још насеља Доња Коњуша (20-30%), Баце, Туларе, и Мађаре (сва насеља припадају општини Прокупље) која се слабијим интензитетом крећу ка нодалном центру Блаце. Из ове зоне, следећа насеља општине Прокупље, поред општинском центру, гравитирају и нодалном центру

Куршумлија: Плочник (30-50%), Баце и Горња Коњуша (20-30%), Калудра, Туларе, Доња Коњуша, већ поменути Белољин, Гојиновац, Концељ, Мађаре (10-20%). У овој просторној зони, налазе се и насеља општине Блаце, која поред гравитирања нодалном центру Блаца, забележена су у дневном урбаном систему нодалног центра Прокупља и налазе се у ареалима слабијег утицаја: Доња Драгуша, Горња Драгуша, Претежана и Лазеревац (10-20% дневних миграната), Суви До и Мала Драгуша (5-10%). Насеље Претежана, које се налази у овој зони преклапања, поред нодалног центра Блаце и Прокупље, гравитира и нодалном центру Куршумлија (20-30% дневних миграната). Насеље Доње Точане, које административно припада општини Куршумлија, идентификовано је у периферији дневног урбаног система (10-20% дневних миграната) нодалног центра Прокупље.

Карта III-24: Зоне преклапања утицаја нодалних центара Топличког округа

Друга мања зона преклапања, налази се на општинској граници општине Блаце и Куршумлија. У овој просторној зони, насеља која административно припадају општини Блаце, мањим интензитетом гравитирају и нодалном центру Куршумлији, то су следећа насеља: Више Село (20-30% дневних миграната), Барбатовач (10-20% дневних миграната), затим Доње и Горње Гргуре и Дрешница (5-10% дневних миграната).

Трећа зона преклапања, налази се, између градског насеља Прокупље и општинског центра Житорађа на државном путу ПА реда који спаја поменута насеља. У свим насељима општине Житорађа, која се налазе ДП, између општинског центра Житорађе са једне и општине Прокупље са друге стране осећа се утицај градског насеља Прокупље. Интересанто је да јачи утицај на насеља Влахово (50-70%), Стара Божурна и Подина (30-50%) има градско насеље Прокупље од општинског центра Житорађе, којем административно припадају поменута насеља. Готово сва остала насеља општине Житорађа, део су дневног урбаног система нодалног центра Прокупље. Са друге стране, једино насеље Кожинце са територије општине Прокупље, гравитира нодалном центру Житорађа, значајнијим интензитетом.

3.2.10. Привредне карактеристике насеља и центара

Топлички округ је веома плодан крај и погодан је за земљорадњу, нарочито воћарство и сточарство. Одликује га и рудно богатство, које пружа сировинску основу индустрији, која је лоцирана у центрима, нарочито Прокупљу. У околини града има фелдспата (индустрија керамике и електропорцулана), графита и азбеста, у јастребачком региону титана и ванадијума, а код Леца и Медвеђе олова и цинка. У доњој Топлици, односно Добричу, одлично успевају жита, воће, грожђе (познато је црно вино „Прокупац“), док је горња Топлица погоднија за развој сточарства, шумарства и туризма. Шуме су база дрвне индустрије у Куршумлији (ШИК „Копаоник“) и Прокупљу (намештаја). Развој туризма је везан за бањска места: Пролом, Луковску и Куршумлијску бању, за Споменик природе "Ђавољу Варош", неолитско насеље "Плочник" и општинске центре.

На основу компаративне анализе друштвеног развоја општина у Републици Србији, на територији Топличког округа једино степен развијености општине Прокупље припада III групи (60%-80% републичког просека), док степен развијености општина Куршумлија, Блаце и Житорађа припада IV групи (испод 60% републичког просека).

Привредне карактеристике насеља и центара у општини Прокупље¹¹

Градско насеље Прокупље је општински и окружни центар (27333 становника). Динамичан привредни развој, насеље бележи после II светског рата, када постаје носилац индустријског развоја. Тада се формирају привредни субјекти: 1946. године занатско-металски комбинат "Браћа Стојановић", фабрика за прераду воћа и поврћа "Партизанка" и фабрика намештаја "Наш дом"; године 1948. фабрика филца и гребена; године 1951. године штампарско предузеће "Графика"; године 1954. године предузеће за прераду и откуп дувана и фабрика обојених метала ФОМ (комбинат, који се налази узводно од градског насеља); године 1955. предузеће за производњу алкохолних и безалкохолних пића "Прокупац"; године 1958. фабрика за производњу шупљег и украсног стакла; године 1959. Топлички рудници метала и неметала "Фелдспат" и ГП "Бериле"; године 1961. фабрика азбестних производа "ФИАЗ"; године 1963. фабрика памучног предива "Топличанка"; године 1964. прехамбрено-индустријски комбинат "Хисар"; године 1973. фабрика за производњу сокова и минералне воде "Милан Топлица" (у насељу Туларе-Вича). Индустријски погони у градском насељу су лоцирани низводно од насеља, док су поједини комплекси као што су "ФОМ" и "Хисар" лоцирани узводно од насеља. Околина града је под виноградима по чему је и познат читав крај („Прокупац“). Индустрија је била доминантна делатност након II светског рата, нарочито између 1970. и 1990 године. Према подацима из 1981. године, 57% становништа је било запослено у индустрији, док је 40% у терцијарно-квартарном сектору.

¹¹ Подаци о привредним карактеристикама преузети из:

- Просторног плана општине Прокупље 2009-2024 ("Службени гласник Републике Србије" бр. 44/11)
- Стаменковић Ђ. С. и други (2001. и 2002): Географска енциклопедија насеља Србије, књ. I, II, III и IV, Географски факултет Универзитета у Београду, "Агена" и "Стручна књига", Београд.
- <http://www.prokuplje.org.rs/>

Табела III-36: Производни погони у општини Прокупље

Област производње	Назив	Спецификација
Металска	Топлица д.о.о.	Бави се производњом металних кућишта за телекомуникациону опрему.
Неметали	Универзалпромет	Предузеће се бави рециклажом металних отпадака и остатака.
	Фиаз АД	Предузеће је регистровано за производњу азбестних плочица, ферода и азбестног предива.
Текстилна	Нова Топличанка д.о.о.	Предузеће се бави производњом и продајом памучног предива.
	Филцара-Татко	Предузеће за производњу филца, вештачког крзна, транспортних трака и гребена.
Прехрамбрена	Компаниа Хисар	Од 2006.године послује у оквиру групаације ПИОНИР. Хисар поред чоколадног и кондиторског програма има и слатки и кисели програм прераде воћа и поврћа.
	Прокупац д.о.о.	Бави се производњом тића. Чувена у свету по својим робним маркама Манастирка, Препеченица.
	Милан Топлица	Регистровано за производњу и промет минералне воде и освежавајућих безалкохолних напитака са седиштем у Тулару.
Грађевинарство	7. јули Мала Плана	Бави се производњом блокова, монти опека, гитер опека.
	Циглана Белољин	Бави се производњом опека, црепа и сл. од глине, има 105 запослених.
	Стаменковић д.о.о.	Бави се израдом пројеката свих грађевинских објеката, предмера и предрачуна, статичких прорачуна, вршење надзора за извођење грађевинских радова.
Дрвна	Проивер	Производња намештаја плочастог материјала
	Сина-стил	Производња намештаја.
	Јард	Производња плочастог, тапацираног и кухињског намештаја.
	Банико	Производња кухиња, етажера, регала.

Извор: http://www.prokuplje.org.rs/cms/cir/privredni_sektori

После периода интензивног развоја који је трајао до 90-тих година, наступио је период стагнације и погоршања економског положаја општине Прокупље. Транзициони период праћен је неуспешним приватизацијама и техничко – технолошким заостајањем индустријских предузећа. Пољопривреда, традиционална област, је и даље на незавидном нивоу иако подручје општине има повољне услове за развој пољопривреде, нарочито воћарства и сточарства и прехранбене индустрије (Просторни план општине Прокупље, 2011). Данас, у пост-социјалистичком периоду, индустрије скоро да нема, услед неуспелих приватизација. Данас је Прокупље насеље са најразвијенијим терцијарно-квартарним сектором у којем је запослено 71% економски активног становништва. У секундарном сектору према подацима из 2011. године, запослено је око 27%, док је у примарном сектору запослено свега 2% становништва.

У општини Прокупље, након 90-тих. година поред металског, неметалског и текстилног комплекса, доминира пољопривредно-прехранбени сектор, посебно агроиндустријски. Развијен је и приватни сектор који се састоји од малих предузећа и предузетника. Основна индустријска производња у општини је прехранбена, а преовлађујући тип економске активности је прерађивачка индустрија. Међу већим и значајнијим предузећима у Прокупљу спадају компаније: "Нова Топличанка", "Татко", "Прокупац" и "Хисар". У насељу Мала Плана послује "ИГМ 7. јули" Мала Плана. Број малих и средњих предузећа је око 200 (број стално варира), с тим што преовлађује приватни сектор (табела III-36). Из области трговине међу значајнијим предузећима која послују су: "Рич" (велепродаја и малопродаја), "Еурокомерц" (друштво са ограниченом одговорношћу регистровано за унутрашњу и спољну трговину), "Неца" (трговинско предузеће које се бави велепродајом и малопродајом), "Чутура" (малопродајни маркети), "Олимпик" (малопродаја, свечане сале и производња дијеталне хране). Привредни субјекти у туризму и нису успели да постану значајнији у структури привредне делатности. Предузећа "Протурс" приватизовано је 2003. године и у свом власништву поседује хотел "Хамеум" као и ресторан "Савићевац" на брду Хисар.

Удео малих и средњих предузећа (МСП) у привреди општине Прокупље расте из године у годину, њихов тренутни број је око 200. Највећи број малих

предузећа послује у области трговине (32,99%), затим у области индустрије и рударства (25,77%) и финансијских и других услуга (8,25%). Средња предузећа општине Прокупље су концентрисана искључиво у индустрији и рударству 71,42% и 14,29% у трговини и стамбено-комуналној делатности. Посматрано са аспекта власништва приватни сектор доминира код малих предузећа.

У новије доба, отворени су нови производни погони приватних фирми "GAMA consulting" д.о.о. (пројектовање и развој, продаја, производња и монтажа машина, процесне опреме и челичних конструкција) и "ЧИП" д.о.о. (бави се пројектовањем, монтажом и производњом термотехничких инсталација и постројења (грејање, хлађење, климатизација и вентилација)), које из године у годину постижу добре производне и финансијске резултате. Оно што карактерише рад ових фирми, у којима ради скоро 250 радника је то што оне раде за познате купце, односно послују са иностраним. Године 2009. у насељу Прокупље је отворена фабрика "Леони" за производњу каблова за аутоиндустрију, која послује у оквиру Немачке компаније "Леони". Тренутно је најзначајнији привредни објекат у Топличком округу, који запошљава 2.000 радника.

У периурбаном појасу градског насеља Прокупље налазе се развијенија и популационо већа насеља: Бабин Поток, Ново Село, Нова Божурна, Ђуровац, Горња и Доња Стржава, Ђуковац, Бериле, Доња Трнава и Водице. **Доња Трнава** је највеће сеоско насеље (1383 становника) у функционалном смислу то је аграрно-индустријско тип насеља иако нема ниједног индустријског објекта. То је пре свега резултат дневних миграција запошљених према Прокупљу. Ова насеља услед близине општинског центра, немају развијене административно-управне функције, због постојања истих у непосредној близини, али је близина општинског центра утицала да је у њима степен опремљености комуналном инфраструктуром и присуство услужних сервиса (продавнице, трафике, кафеи и др.) на високом нивоу. Према нивоу оствареног урбанитета, ова насеља не заостају пуно за градским насељима.

Субопштински центар Житни Поток (484 становника) налази се у југоисточном делу Општине. Овај крај је некада био самостална општина, али је, због изолованости, већ дуго у стагнацији и назадовању, са неповољним демографским карактеристикама. Перспективе су у области пољопривреде

(ратарство, воћарство, сточарство), мањим производних погона (примарно у Житном Поток), али и туризма везаног за Бубличко језеро и прилазе Радану, Пролом Бањи и ловним подручјима са изузетним природним лепотама. У функционалном смислу је услужно-аграрно насеље (44% становништва запослено у терцијарно-квартарном сектору а 35% у примарном). У њему се налазе објекти школе, поште, библиотеке, домови здравља, ветеринарске станице, месне канцеларије и домови културе. У насељу постоји и сеоска водоводна мрежа. Већина ових објеката услед негативног демографског развоја насеља и нерационалности и неоправданости функционисања појединих служби више не ради. Такође постоји и неколико угоститељских објеката.

Центри заједница насеља Белољин (485 становника), Мала Плана (558 становника), Џугољ (222 становника) и Велика Плана (506 становника) налазе се у котлинском делу у долини Топлице или ободу Топличке котлине у подножју Јастрепца. У њима је развијен секундарни и терцијарно-квартарни сектор, па су по функционалним карактеристикама углавном услужно-индустријска насеља. Белољин је услужно-индустријско насеље (65%:24%), Мала Плана је услужно-индустријско насеље (49%:34%), Џугољ је аграрно-индустријско насеље (44%:33%), Велика Плана је услужно-индустријско насеље (52%:28%). Оријентисана су на пољопривреду и услужне делатности. Одликује их већи степен опремљености комуналном инфраструктуром и објектима јавних служби. У свим насељима постоје школе, поште, амбуланте, дом културе и велики број објеката трговине и угоститељства. Велика Плана је седиште воћарског краја у овом насељу се сваке године одржава манифестација посвећена берби вишње. У Малој Плани и Белољину постоје и производни погони (производња грађевинског материјала и пластичне амбалаже) као и више мањих прерађивачких производа, стовариште и занатских радњи. Котлинска насеља, првенствено она уз државне путеве првог и другог реда, су перспективна за развој различитих облика привређивања, углавном производње, складишта, трговине, услуга и сл.

Насеље Плочник је специјализовано туристичко насеље – археолошки локалитет Винчанске културе. Комплекс насеља из млађег каменог доба (постојало је од 5500. до 4700. године п. н. е).

Привредне карактеристике насеља и центара у општини Куршумлија¹²

Градско насеље Куршумлија је општински центар (13200 становника). Убрзанији привредни развој, насеље бележи после II светског рата, када постаје носилац индустријског развоја. Носиоци привредног развоја су многобројна предузећа која су се отворила након II светског рата: ШИК "Копаоник" (шумарство), "7.јули" (текстилна индустрија), "Металац" (металска индустрија), хладњача "Воћар", домаћа радионост "Топлички мотиви", земљорадничка задруга "Будућност", "Косаница" (трговина), "Планинка" туристичко-угоститељско предузеће. Просторна дистрибуција производних делатности указује да је највећи број производних делатности присутан у општинском центру, насељу Куршумлија (Стаменковић и др., 2001 и 2002). Индустрија је била доминантна делатност након II светског рата, као и у осталим центрима Округа, нарочито између 1970. и 1990 године. Према подацима из 1981. године, 62,8% становништва је било запослено у индустрији, док је 33% у терцијарно-квартарном сектору. Данас, у пост-социјалистичком периоду, индустрије скоро да нема, услед неуспелих приватизација. Данас је Куршумлија насеље са најразвијенијим терцијарно-квартарним сектором у којем је запослено 60% економски активног становништва. У секундарном сектору према подацима из 2011. године, запослено је око 36%, док је у примарном сектору запослено свега 4% становништва.

Производним системом општине Куршумлија доминирају велики производни комплекси, који су били у државном власништву, а који су сада приватизовани или у поступку приватизације. Као највеће производне јединице у општини Куршумлија, могу се издвојити: индустрија намештаја "Симпо Шик" и пунионица воде "Пролом Вода", Пролом бања, као позитивни примери успешног пословања некадашњих друштвених фирми. Са друге стране постоје, велике производне јединице, које су у ранијим деценијама представљале значајне

¹² Подаци о привредним карактеристикама преузети из:

- Просторног плана јединице локалне самоуправе Куршумлија ("Службени лист општине Куршумлија", бр. 6/2015)
- Стаменковић Ђ. С. и други (2001. и 2002): Географска енциклопедија насеља Србије, књ. I, II, III и IV, Географски факултет Универзитета у Београду, "Агена" и "Стручна књига", Београд.
- <http://kursumlija.org/>

носиоце привреде Куршумлије, који тренутно не послују, као што су: металопрерађивачка индустрија "Металац", Куршумлија, фабрике конфекције "7 јул", Куршумлија и "Рача", Рача. "Металац" и "7 јул" су примери неуспешне приватизације која није довела до унапређивања пословања фирми. Након приватизације и потпуног затварања погона за текстилну индустрију „7. јул“ где је било запослено око 800 радника у Куршумлији је у међувремену отворано више мањих предузећа за текстил и текстилне производе попут: "Мипа комерц", "Цуца", "Топличанка комерц", "Бурда" (самостална занатска кројачка радња), "АС", "Вутекс" (самостална занатска радња за производњу лаке, тешке и дечије конфекције), "Ексклузив" (производња тешке конфекције одевних предмета)... од којих неке више не послују.

Табела III-37: Постојеће производне фирме у општини Куршумлија

Назив предузећа	Место	Делатност	Статус	Ради/не ради
Симпо "Шик"	Куршумлија	Прерада дрвета, инд. намештаја	Деоничарско друштво	Ради
"Металац"	Куршумлија	Металопрерађивачка индустрија	Поништена приватизација	Не
"7 јули"	Куршумлија	Конфекција	Поништена приватизација	Не
"Југо-адрија"	Куршумлија	Прерада дрвета, инд. намештаја	Приватно	Ради
"Владива"	Мачковац	Дрвна индустрија	Приватно	Ради
Пролом вода	Пролом	Прехрамбена индустрија	Акционарско друштво	Ради
"Топлица дрво"	Влахиње	Прерада дрвета	Приватно	Ради
"Рача"	Рача	Конфекција	У процесу приватизације	Не
"Јуруфонго"	Куршумлија	Прехрамбена индустрија	Приватно	Ради
"Фруник"	Куршумлија	Прехрамбена индустрија	Приватно	Ради
ДОО"Радиша"	Куршумлија	Прехрамбена индустрија	Деоничарско друштво	Ради
"Витана"	Куршумлија	Прехрамбена индустрија	Деоничарско друштво	Ради
Млекара "Дома"	Г. Микуљана	Прехрамбена индустрија	Приватно	Не

Извор: Просторни план јединице локалне самоуправе Куршумлија, 2015

Данас на територији општине Куршумлија функционишу три приватне конфекције које оквирно запошљавају око 150 радника тако да се оставља могућност за унапређење постојећих капацитета и формирање нових. (Просторни план јединице локалне самоуправе Куршумлија, 2015)

Међу приватним производним погонима треба истаћи "Јурофунго", "Радиша" и "Витана" из Куршумлије које су успешне приватне фирме са успешном производњом. Све фирме су у области прехранбене индустрије. "Јурофунго" се бави прикупљањем и прерадом шумских плодова, пре свега гљива, и има интернационално тржиште. "Радиша" се такође бави прерадом печурака, а "Витана" млинарским производима (табела III-37). Такође треба истаћи и два погона за прераду дрвета и производњу намештаја "Топлица дрво" из Влахиња и "Југо-адриа" из Куршумлије.

Пролом бања (131 становник) је насеље специјализовано за туризам (нарочито бањски и рекреативни), има потенцијале за будући развој као туристичко, бањско насеље, са ослањањем и на услуге и рекреацију. У њему су лоцирани углавном угоститељски и спортско-рекреативни објекти, који су у функцији развоја туризма и специјализовани медицински објекти-болнице за рехабилитацију. У њему су лоцирани и објекти јавних служби. Пролом је насеље услужно-индустријског функцијског типа са 72% становништва запослених у терцијарно-квартарном сектору и 22% у секундарним делатностима. АД "Планинка" је надлежно за бањско лечилиште. У власништву "Планинке" је и пунионица воде "Пролом Вода", која послује са великим успехом.

Куршумлијска бања (106 становника) је градско насеље и туристичко бањско одредиште (минерална вода 64°C), које је поново потребно покренути из данас незавидног стања. Бањско-туристичка функција нарочито се развила након II светског рата, када је радио хотел и центар за одмор, рехабилитацију и опоравак "Жубор", као и већи број смештајно-угоститељских објеката. Има четвороразредну основну школу, здравствену станицу, пошту, месну канцеларију и седиште је за више насеља. Већи део насеља се водом снабдева са локалног извора. Насеље је услужно-индустријског типа, са 71% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору и 29% запослених у секундарном сектору. **Луково (275 становника)** је центар заједнице насеља са бањом. Особеност овог

насеља је богатство термоминералних извора. Експлоатацијом бањске воде, бави се АД "Планинка". Насеље је специјализовано за туризам (нарочито бањски и рекреативни), има потенцијале за будући развој као туристичко, бањско насеље, са ослањањем и на услуге и рекреацију. У насељу су лоцирани углавном угоститељски, туристички и спортско-рекреативни објекти, који су у функцији развоја туризма и специјализовани медицински објекти. У њему су лоцирани и објекти јавних служби: Основна школа, пошта, здравствена станица. Седиште је за већи број насеља и у њему се налази месна канцеларија. Луково је насеље индустријског типа са 90% становништва запослених у секундарним делатностима.

Центри заједнице насеља налазе се углавном у нижем делу општине у долини Топлице или Косанице, са бољом саобраћајном повезаношћу. У њима је развијен секундарни и терцијарно-квартарни сектор, па су по функционалним карактеристикама углавном услужно-индустријска насеља. **Центар заједнице насеља Рача** "Косаничка Рача" (195 становника), некада најзначајнији центар после Куршумлије у општини са око 1500 становника. Посебна погодност овог насеља је што представља саобраћајно чвориште на главним друмским и железничким токовима. Од објекта јавних служби у насељу је лоцирана пошта, школа, здравствена станица и месна канцеларија. У насељу је некад функционисао конфекцијски погон "Рача", који је у процесу приватизације. Седиште је за већи број насеља. Рача је насеље услужно-индустријског типа са 72% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору и 16% становништва запосленог у секундарном сектору. **Центар заједнице насеља Грабовница** (120 становника), налази се у плодној долини Топлице и на најнижој надморској висини у општини. Водом се снабдева из локалног извора. Има Основну школу, здравствену станицу и месну канцеларију. Грабовница је насеље аграрно-услужног типа са 43% становништва запосленог у примарном сектору и 36% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору. Насеља Жуч (170 становника), Спанце (176 становника), Рударе (190) и Барлово (151) су насеља са повољним положајем и саобраћајним везама. Налазе се на прометним саобраћајницама и поједина насеља и на железничкој прузи. Имају релативно развијена средишта насеља, са месним канцеларијама и осталим основним

објектима јавних служби (пошта, школа) и трговинским објектима. **Насеља специфичних функција.** Насеље Мердаре је специјализовано насеље са управним и другим јавним службама везаним за административни прелаз према АП Косово и Метохија. Насеља Иван Кула и Ђаке су такође специјализована насеља која поседује изванредне могућности за развој еколошки усмереног туризма, у основи везаног за постојање природних и створених реткости (Ђавоља Варош и остаци средњовековне Иван Куле), који би се додатно могао проширити на сеоски, етно и еко-туризам; Потенцијалну специфичну туристичку и еколошку функцију имају и сва насеља у обухвату посебне намене Радан планине. **У периурбаном појасу градског насеља Куршумлија** налазе се насеља: Горња и Доња Микуљана аграрно-индустријско и услужно-индустријско насеље (110 и 89 становника), Мачковац индустријско-услужно насеље (275 становника), Марковиће индустријско-услужно насеље (88 становника), Баћоглава услужно-индустријско насеље (226 становника) и Кастрат индустријско-услужно насеље (229 становника). Ова насеља услед близине општинског центра, немају развијене административно-управне функције, због постојања истих у непосредној близини, али је близина општинског центра утицала да је у њима степен опремљености комуналном инфраструктуром и присуство услужних сервиса (продавнице, трафике, кафеи и др.) на високом нивоу. Према нивоу оствареног урбанитета, ова насеља не заостају пуно за градским насељима, грађевинска подручја су су готово сјединила, па ова насеља функционишу као део градског насеља - стамбена насеља.

Привредне карактеристике насеља и центара у општини Блаце¹³

Градско насеље и општински центар Блаце је популационо највеће насеље са најразвијенијим терцијарно-квартарним сектором делатности у општини и носилац је општинског привредног развоја. Насеље Блаце, 1950. године је постало седиште тадашњег Јастребачког среза. У наредним годинама бележи нагли привредни развој у њему се отвара већи број привредних

¹³ Подаци о привредним карактеристикама преузети из:

- Просторног плана општине Блаце ("Службени лист општине Блаце", бр. 4/11)
- Стаменковић Ђ. С. и други (2001. и 2002): Географска енциклопедија насеља Србије, књ. I, II, III и IV, Географски факултет Универзитета у Београду, "Агена" и "Стручна књига", Београд.
- <http://www.blace.org.rs/>

установа/предузећа: године 1959. основана је трикотажа "Блачанка", 1961. године конфекција "Напредак" и гумарска индустрија "Браће Вуксановић", 1965. године металска индустрија "5.децембар" и ткачица "ТИБ", 1981. године грађевинско предузеће "Победа" и млекара "МИБ", 1993. године погон Фруто. У периоду између 1960-1980. године отворена је гимназија, школа за КБ раднике, робна кућа, хотел и дом културе. (Стаменковић и др., 2001 и 2002). У близини насеља постоји и рудник мрког угља. Индустрија је била доминантна делатност између 1970 и 1990. године. У секундарним делатностима 1980. године било је запослено 60% становништва. Сада металопрерађивачке индустрије скоро да нема, а индустрија је сведена на прераду пољопривредних производа.

Преко 60% територије општине је под пољопривредним земљиштем, што са умерено-континенталном климом овог подручја погодује пре свега воћарству. Од воћних врста најзаступљенија је шљива и вишња. Прерађивачки капацитети у воћарству су још увек мали, међу којима треба поменути "Миди органик" д.о.о (Доње Гргуре), "Ми-ми" д.о.о. (Блаце) "Макс" д.о.о, (Међухана) "Фруто-Вино Жупа" д.о.о. (Блаце), као и неколико мањих сушара у индивидуалном сектору, где се преради свега 30-40% воћа.

У Блацу, производња млека, има дугу традицију. Развијено је млечно говедарство а у већини села последњих година покрећу се мини-фарме са 5-15 музних грла. Поред индивидуалних произвођача на овом подручју, у селу Драгуша, налази се фарма „Лазар“ са око 1.000 грла, која је најсавременија фарма у овом делу Србије. Просечна производња млека по грлу је око 4.500 литара по лактацији. Прерађивачки капацитети у Блацу, у области прераде млека, добро су развијени. „Мастер милк“ ДОО капацитета 120.000 литара дневно, где је тренутна искоришћеност тек око 30% и млекара „Лазар“ ДОО, капацитета 80.000 литара дневно која ради са око 60-70% искоришћености. Производи се углавном пласирају на домаћем тржишту и тржишту региона (Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина). Данас је Блаце насеље са најразвијенијим терцијарно-квартарним сектором у којем је запослено 68% економски активног становништва. У секундарном сектору према подацима из 2011. године, запослено је око 27%, док је у примарном сектору запослено свега 4% становништва. То је

административни, здравствени, образовни, културни и трговачки центар Општине због чега му гравитирају сва насеља општине.

У периурбаном појасу градског насеља Блаце налази се: аграрно-индустријско насеље Ђуревац (322 становника), аграрно-услужно насеље Трбуње (499 становника), услужно-индустријско насеље Стубал (358), и индустријско-услужно насеље Суваја (57 становника), чији су делови спојени са Блацем и у односу на остала насеља делимично урбанизовани. Ова насеља услед близине општинског центра, немају развијене административно-управне функције, због постојања истих у непосредној близини, али је близина општинског центра утицала да је у њима степен опремљености комуналном инфраструктуром и присуство услужних сервиса (продавнице, трафике, кафеи и др.) на високом нивоу.

У субопштинском центру Барбатовца (256 становника) и **центрима заједнице насеља Међухана** (158 становника) – Шиљомана, Пребреза (230 становника) и Горња Драгуша (218 становника) ниво опремљености насеља објектима саобраћајне и комуналне инфраструктуре је релативно добар. Одликује их и присуство трговинско-услужних објеката и мањих прерађивачких и складишних погона воћа, поврћа и производа животињског порекла. У њима је развијен терцијарно-квартарни сектор који се ослања на ресурсе из пољопривредне производње. Релативно је задовољавајући степен опремљености јавним службама, иако није исти степен у свим насељима. У Барбатовцу који је до 1955. године било центар истоимене општине постоји школа, пошта, здравствена станица, ветеринарска станица. И у осталим насељима постоје школе и у појединим пошта или амбуланта. Барбатовца је насеље аграрно-услужног типа са 44% становништва запосленог у примарном сектору и 34% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору. Међухана је насеље услужно-аграрног типа са 46% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору и 33% становништва запосленог у примарним делатностима. Пребреза је насеље индустријско-услужног типа са 35% становништва запосленог у секундарном сектору и 32% становништва запосленог у терцијарно-квартарном сектору. Горња Драгуша је насеље услужно-индустријског типа са 58% становништва запосленог

у терцијарно-квартарном сектору и 29% становништва запосленог у секундарним делатностима.

Центри заједница насеља и локални центри су насеља са развојним перспективама за развој непољопривредних делатности и прерађивачких капацитета у области пољопривреде, а у даљем периоду је потребно јачање различитих делатности, посебно угоститељства, образовања, здравства, комуналних и других услуга, при томе не занемарујући развој пољопривреде.

Привредне карактеристике насеља и центара у општини Житорађа¹⁴

За разлику од осталих нодалних центара Топличког округа, општински центар Житорађа (3370 становника) није постао значајнији индустријски центар. У њему су након II Светског рата лоцирани управни и административни објекти који су издвојили ово насеље од осталих, али не и значајнији индустријски. Управо је то један од основних разлога, што је Житорађа најслабије развијени центар у Округу. У структури привреде општине Житорађа доминантно место заузима пољопривреда, у којој примат заузима производња раног поврћа из пластеника и производња бостана. Развијено је воћарство, такође су заступљене и све остале културе. Према подацима достављених од локалне самоуправе, структура пољопривредне производње је следећа: ратарске културе 13874 ha, повртарство 1200 ha, воћњаци 700 ha, винова лоза 654 ha, ливаде и пашњаци 864 ha, шуме 48 ha. Велики је број формираних пољопривредних Удружења, од стране пољопривредних произвођача: Удружење пољопривредних произвођача општине Житорађа; Удружење воћара и повртара "Фармер" Влахово; Удружење пољопривредних произвођача "Фортеса" Вољчинац; Удружење пољопривредних произвођача "Агротим" Влахово и Пчеларско друштво "Цвет" Житорађа.

Најзначајнији привредни субјекти у насељу Житорађа су: у области сточарства С.З.С.З "1. децембар" са капацитетом од 30 милиона товљених свиња годишње. Фарма спада у ред најуспешнијих у Републици и има заокружени

¹⁴ Подаци о привредним карактеристикама преузети из:

- Просторног плана општине Житорађа ("Службени лист града Ниша", бр. 75/12)
- Стаменковић Ђ. С. и други (2001. и 2002): Географска енциклопедија насеља Србије, књ. I, II, III и IV, Географски факултет Универзитета у Београду, "Агена" и "Стручна књига", Београд.
- <http://www.zitoradja.org/>

циклус производње. Такође 33 "Будућност" са капацитетом до 10.000 комада товних пилади, опремом и обрадивим земљиштем од 65 ha. Традиционалну пољопривредну производњу овог краја прати и АД "Челик" које се бави производњом машинских конструкција и производњом пољопривредне опреме (плуг, дрљача,сејалица, садилица и др). Ово предузеће је потпуно опремљено и кадровски и технички за поменуте делатности. Од индустријских капацитета у Житорађу је смештен и некадашњи погон ЕИ Ниш – АД Херкулем. Погон је новије градње са потпуном инфраструктуром и друмским саобраћајем и могућношћу за проширење капацитета јер се налази у индустријској зони.

У приватном сектору на територији општине Житорађа послује око 180 самосталних радњи и свега неколико предузећа. У структури самосталних радњи најбројније су радње из области трговине. Од приватних предузећа треба истаћи ПП "Серђо" Житорађа (фабрика обуће), "ПП Амер-пром" Влахово (лековити чајеви), ПП "Ниле" Житорађа (трговина на велико и мало), "Кони-трејд" Житорађа (кондикторски производи),"Кристал" Житорађа (обрада стакла), "Дрвопрерада" Житорађа (фабрика за прераду дрвета) и друга.

Скоро сва насеља у општини Житорађа су са стабилним демографским развојем. Основни фактори њиховог стабилног развоја је положај у равном низијском делу Округа, са изванредним потенцијалом за пољопривредну производњу. Такође повољан саобраћајни положај и близина потрошачких центара (Ниш и Прокупље) омогућују пласирање пољопривредних производа на тржиште. Већина ових насеља је аграрно-услужног или услужно аграрног типа. Посебно се истичу насеља Дубово (463 становника), Пејковац (1182 становника) и Доње Црнатово (461 становник). У њима су лоцирани управни (месна канцеларија) и објекти осталих јавних служби (школа, амбуланта, пошта и др.), па су на ова насеља усмерена остала насеља без централних функција. У насељу Доње Црнатово постоји 33 "Победа" са капацитетом за узгој кока носилца од 12.000 комада, мешаоном сточне хране и расположивим обрадивим земљиштем од 17 ha и шумом од 120 ha.

**IV ОДРЖИВИ РАЗВОЈ СИСТЕМА
НАСЕЉА И ЦЕНТАРА КРОЗ ПРИМЕНУ
ПРОСТОРНО ПЛАНСКИХ
ДОКУМЕНАТА**

4.1. Сегмент насеља и просторно-функцијске везе Топличког округа

4.1.1. Просторни план Републике Србије

Плански документи који третирају подручје Топличког округа у целини или неки његов део су:

- 1. Просторни план Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 88/2010)**
- 2. Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа ("Службени гласник РС" бр.1/2013)**
- 3. Просторни планови посебне намене:**
 - a. Просторни план подручја посебне намене слива акумулације "Селова" ("Службени гласник РС" број 11/15)
 - b. Просторни план подручја посебне намене Радан планине ("Службени гласник РС" 110/14')
- 4. Просторни планови општина:**
 - a. Просторни план општине Прокупље (Службени гласник РС бр.44/2011)
 - b. Просторни план општине Блаце (Службени лист општине Блаце бр. 4/11)
 - c. Просторни план јединице локалне самоуправе Куршумлија ("Сл. лист општине Куршумлија", бр. 6/2015)
 - d. Просторни план општине Житорађа (Службени лист града Ниша 75/2012)
- 5. Урбанистички планови** (План генералне регулације Куршумлија, План генералне регулације Прокупље, План генереле регулације Пролом Бања, План генералне регулације Куршумлијска Бања, бројни Планови детаљне регулације I Центар Блаце, Бавоља Варош, Луковска Бања, неформалног ромског насеља "Мала Губа", обилазнице Прокупље и др.)

У Просторном плану Републике Србије насеље Прокупље је означено као регионални урбани центар, док су остали општински центри означени као мањи урбани центри. Просторно-функционални развој је заснован на моделу функционалних урбаних подручја која ће бити инструменти уравнотеженог или

подношљиво неуравнотеженог просторног развоја Републике Србије. Према Просторном плану Републике Србије 2010-2020. године подручја општина Прокупље, Житорађа, Куршумлија, Блаце немају своја функционално урбана подручја и не припадају ни једном функционално урбаном подручју.

На основу анализе могућности интегрисања простора Србије у неки од постојећих подручја утицаја градова, претпостављена је категоризација функционалних урбаних подручја, на основу које ће 2021. године у Републици бити 24 функционално урбаних подручја. Према овој претпостављеној категоризацији, општина Прокупље и општина Житорађа припадаће ФУП међународног значаја Нишу, док ће општина Блаце припасти ФУП државног значаја Крушевцу. Општина Куршумлија није дефинисана ни у једном функционално урбаном подручју.

У Топличком округу, издвојен је развојни појас "осовина" секундарног значаја, која је по реци уз коју се пружа названа "топличка развојна осовина". Топличка развојна осовина представља део топличко-косовске развојне осовине која прати државни пут првог реда број 35 (некадашњи М-25) и ток реке Топлице. Повезује Ниш и Приштину, два центра међународног значаја и групацију градских насеља која се налазе на малом растојању: Меровина, Прокупље, Куршумлија, Подујево, Урошевац. У Просторном плану Републике Србије из 1996. године, овај појас, дефинисан је као појас интезивног развоја II (секундарног) значаја.

У Просторном плану ниједан од дефинисаних полова развоја не припада Топличком округу, док издвојена топличка осовина развоја према свом рангу, није приказана као значајна на националном нивоу.

4.1.2. Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа

Полазећи од остварених просторно-функционалних односа и веза на територији Региона и његовог окружења, идентификована је вертикална-функционална и хоризонтално-просторна хијерархија у мрежи насеља. Функционалне везе и односе у Региону одликује недовољна кохерентност, то јест

недовољна развијеност функцијских веза између општинских, субрегионалних и регионалних целина.

Планом је предвиђена вишестепена хијерархија центара у мрежи насеља, укупно 9 хијерархијских равни:

- Градско насеље Прокупље је означено као регионални центар и сврстано је у другој хијерархијској равни,
- Градско насеље Куршумлија, које је ван ФУП-а Ниша, са положајем на коридору интензивног развоја, који спаја Ниш са АП Косово и Метохија, означено је као општински центар I реда и сврстано је у четвртој хијерархијској равни,
- Градско насеље Блаце, као мање урбано насеље у руралном окружењу означено је као општински центар II реда и сврстано је у петој хијерархијској равни,
- Општински центар Житорађа као рурално насеље у процесу трансформације у урбано, означен је као општински центар III реда и сврстан је у шестој хијерархијској равни,
- Субопштински центри Житни Поток (општина Прокупље) и Барбатовец (општина Блаце), и центри заједница насеља Пејковац и Дубово у општини Житорађа, Цигољ, Велика Палана и Белољин у општини Прокупље, Пребреса, Међухана и Горња Драгуша у општини Блаце, Луково, Жуч, Куршумлијска Бања, Рача, Добри до и Грабовица у општини Куршумлија, означени су као микроразвојни центри са општим или специфичним функцијама и свстани су у седмој хијерархијској равни,
- Насеља специјалне намене, Пролом бања, Луковска бања и Куршумлијска бања, означени су као центри специјалне намене и сврстани су у осмој хијерархијској равни,
- Сва остала насеља Топличког округа, су означена као примарна сеоска насеља у сврстана су у деветој хијерархијској равни.

Као концепт развоја мреже насеља Топличког округа, у односу на искуства земаља Европске уније предвиђен је модел полицентричног развоја кроз развијање дневних урбаних система као једног од инструмената хијерархијског, уравнотеженог и полицентричног развоја.

Као инструмент територијалне и функционалне кохезије предвиђено је да се дневне миграције развијају у неколико нивоа на релацијама примарна насеља - центри заједница насеља; центри заједница насеља - општински/градски центри; општински/градски центри - окружни/регионални центри; окружни/регионални центри- центар међународног значаја:

- II ниво је дневни миграциони систем регионалног центра Прокупља,
- III ниво је дневни миграциони систем општинског центра првог реда Куршумлије,
- IV ниво су локални миграциони системи Блаца, Житорађе.

За гравитационо подручје Прокупља предвиђено је примењивање модела децентрализоване концентрације, који одговара принципима одрживог развоја, економичности у погледу коришћења простора, ресурса и енергије. Центри Куршумлија и Прокупље означени су као насеља која имају потенцијал за функционално повезивање у функционалном подручју Прокупља.

Унутрашња кохезија функционалног подручја Прокупља остварила би се развојем функционалних веза на релацијама: Блаце (општински центар трећег реда) – Прокупље (регионални центар); Куршумлија (општински центар првог реда) – Прокупље (регионални центар) – Град Ниш (центар међународног значаја); Житорађа (општински центар трећег реда) - Прокупље (регионални урбани центар); Житорађа (општински центар трећег реда) – Град Ниш (центар међународног значаја); Прокупље (регионални центар) - Град Ниш (центар међународног значаја); Центри заједнице насеља - Општински центри.

Планом детеринисани дневни урбани системи радника дневних миграната у Топличком округу су следећи:

- ДУС Прокупља са око 2.400 радника дневних миграната из 170 насеља,
- Куршумлија око 640 миграната из 105 насеља,
- Блаце око 700 миграната из 49 насеља,
- Житорађа око 570 радника дневних миграната из 51 насеља.

Планом детеринисани дневни урбани системи ученика и студената дневних миграната у Топличком округу су следећи:

- ДУС Прокупља са око 1.300 ученика и студената дневних миграната из 93 насеља,

- ДУС Блаца са око 760 ученика и студената дневних миграната из 97 насеља,
- ДУС Житорађа са око 390 дневних миграната из 33 насеља,
- ДУС Куршумлије са око 320 дневних миграната из 78 насеља.

4.1.3. Просторни план подручја посебне намене Радан планине

Подручје Просторног плана простира се у Топличком округу на деловима територија општина Прокупље и Куршумлија. Обухвата планинске масиве Радана, Соколовице, Арбанашке планине, Соколовог васа, Проломске планине, Мајдан планине и Равне планине.

На подручју општине Прокупље обухвата 8 КО: Арбанашка, Богујевац, Бублица, Доњи Статовац, Драги Део, Товрљане, Власа и Власово.

На подручју општине Куршумлија обухвата 12 КО: Дешишка, Иван Кула, Космача, Механе, Пролом, Рударе, Свињиште, Велико Пупавце, Висока, Заграђе, Зебица и Ђаке.

Табела IV-1: Подручје Топличког округа у обухвату посебне намене

Општина	Укупна површина у km ²					%
	Укупна површина општине	Заштићено подручје Радан планине	Део слива акумулације "Брестовац"	Остало	Укупно	
Прокупље	759	58,93	17,67	28,64	105,24	22,43
Куршумлија	952	119,86	/	49,47	169,33	36,09

Основне карактеристике руралног простора и села обухваћених Просторним планом су:

- маргинализација и стагнација у развоју;
- "унутрашња периферија" у односу на територије општина, општинске центре, регионалне центре, те у односу на главне општинске и регионалне развојне правце и токове;
- изразита депопулација и демографско пражњење подручја, уз поремећаје у социо-економској структури становништва;

- изразито слаб интензитет коришћења простора (веома мале густине насељености);
- неиздиференцирана и неразвијена мрежа сеоских насеља (скоро сва припадају типу примарних сеоских насеља);
- недовољна инфраструктурна опремљеност;
- близина копнене зоне безбедности.

Величинска типологија сеоских насеља потврђује негативне и неповољне развојне тенденције. Нема насеља са више од 500 становника, односно сва припадају категорији изразито малих/патуљастих до 100 становника и малих сеоских насеља од 101 до 500 становника. Такође, у свим насељима је присутан тренд смањења броја становника и популационог пада. На територији обухваћеној Просторним планом готово нема објеката јавних служби ни осталих комерцијалних услуга.

За развој подручја посебене намене на подручју Топличког округа, кључни значај има развој туризма, у оквиру туристичких локалитета, и то:

- Пролом бања, као бањско туристичко место националног значаја; (КО Пролом и насеље Пролом);
- "Ђавоља варош"/Ђаке, (КО Ђаке и насеље Ђаке);
- "Иван кула" (КО Иван Кула и насеље Иван Кула);
- Брестовачко језеро и реке, (КО Власа и Власово, КО Арбанашка, Доњи Статовац, КО Драги Део, КО Богужевац, КО Бублица);
- ски-стадион "Соколовац", "Петрова гора"и "Радан";
- 12 насеља у гравитационој зони скијалишта (у општини Прокупље - Драги Део, Богужевац, и Власово; и у општини Куршумлија - Ђаке).

Планске и програмске развојне активности усмериће се на ова насеља, незапостављајући развој осталих.

Посебан акценат је на развоју насеља Пролом – Пролом бања које ће развијати и даље функцију бањског лечилишта и туристичког (спортско-рекреативног) насеља, али и неформалног средишта заштићених подручја Радан планине презентујући потенцијале заштићених добара у целини. У складу са том функцијом развијаће се и друге, комплементарне активности и услуге у овом и насељима у окружењу (производња аутохтоних пољопривредних производа и

шумских плодова, производња и продаја сувенира и производа домаће радиности, развој електронских услуга, повећање асортимана услуга из сфере здравствене заштите, едукације, спорта и рекреације и др).

Неопходно је да развој локалних инфраструктурних система (саобраћајна, електроенергетска и телекомуникациона) и комунално опремање (снабдевање водом, третман отпадних вода и отпада) насеља претходи туристичком развоју, како би се очувао статус бањског места и обезбедио високи еколошки стандард у насељу и непосредном окружењу.

Предуслов за отварање, односно стварање услова за развој и уређење туристичког подручја Радан планине је модернизација и доградња путних праваца који повезују туристичке ресурсе/производе, како би се скратила дуга и непотребна обилазна путовања и учинио свима доступан целокупни дијапазон туристичке понуде из сваке тачке подручја. Ово је посебно важно за равномеран развој руралног туризма, који треба да буде смештајна и прехранбена база туризма на подручју Просторног плана.

4.1.4. Просторни план подручја посебне намене слива акумулације "Селова"

У граници Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације "Селова" ("Службени гласник РС" број 11/15) налази се део Топличког округа, тј. следећа насеља општине Куршумлија: Бабица, Влахиња, Данковиће, Доња Микуљана, Жалица, Жуч, Игриште, Луково, Љутова, Магово, Мерћез, Мрче, Парада., Пачарађа, Певаштица, Перуника, Растелица, Селова, Сеоце, Требиње, Трећак и Штава укупне површине 268,89 km².

Подручје Просторног плана обухвата подручје посебне намене слива акумулације "Селова". У зони непосредне санитарне заштите акумулације Селова налазе се делови насеља Пачарађа и Мерћез, у зони уже санитарне заштите су такође делови насеља Пачарађа и Мерћез, у зони шире санитарне заштите налази се 33 насеља, једино се насеље Игриште налази делом у трећој и делом ван зона заштите и девет насеља налази се ван зона санитарне заштите акумулације "Селова". Формирањем акумулације "Селова" и изградњом пратеће

инфраструктуре, планирано је водоснабдевање читаве територије Топличког округа.

За функцију посебне намене простора кључна је будућа акумулација "Селова" и у оквиру ње изградња пратећих водопривредних и осталих инфраструктурних објеката који су у функцији водоснабдевања.

Поред водоснабдевање основна функција посебне намене је и туристичко - рекреативна, заштите од вода и др. Основне карактеристике руралног простора насеља у обухвату су: неповољна демографска и старосна структура становништва, са изразитом депопулацијом; мала густина насељености; неадекватна и недовољна инфраструктурна опремљеност, периферни брдско-планински положај насеља у односу на регионалне центре и делом и општинске центре; неинтегрисаност подручја у функционална урбана подручја; близина зоне копнене безбедности.

Концепт развоја насеља у обухвату Плана и подизање стандарда становништва ослања се на посебну намену простора и предвиђен водопривредни, туристички, еколошки и привредни развој које произилази из посебне намене. Развој насеља засниваће се на њиховој привредној специјализацији, са ослоном на локалне развојне ресурсе, према приоритетним правцима развоја, а у складу са режимима заштите акумулације "Селова".

Функционалне везе насеља на подручју Просторног плана са центрима у оквиру општина којима припадају, предвиђено је да се одвијају се на следећи начин:

- у првој хијерархијској равни налазиће се Куршумлија као општински центар којем ће гравитирати центри заједница насеља Луково и Жуч и примарна насеља Перуника, Данковиће и Доња Микуљана;
- Луково, као центар заједнице насеља у општини Куршумлија, којем ће гравитирати примарна насеља Магово, Жалица, Трећак, Бабица, Сеоце, Штава, Мрча, Требиње, Парада, Растелица и Љутова. Луково ће се развијати посебно као туристичко насеље и бањско лечилиште (Луковска Бања);
- Жуч, као центар заједнице насеља у општини Куршумлија, којем ће гравитирати Певаштица, Селова, Игриште и Влахиња. У насељу Жуч, развијаће се привреда заснована на шумарству и обради дрвета.

Примарна сеоска насеља имаће претежно мешовите функције (становање са услугама и смештајем). Делови насеља Пачарађа и Мерћез, због стварања акумулације "Селова", биће потопљени и измештени у оквиру новопланираног грађевинског подручја на припадајућим катастарским општинама.

Изградња водоакумулације "Селова" утицаће на јачање међусобних функционалних веза насеља општина Брус и Куршумлија и заједничког интереса за постизање еколошке безбедности њеног сливног подручја.

Функционална повезаност оствариће се и кроз обједињавање туристичке понуде на подручју Просторног плана (Копаоник, Луковска Бања и др), као и туристичке понуде датог терена (језеро Телије, Куршумлијска и Пролом бања, Тавоља варош и др).

4.1.5. Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора ауто-пута Е-80, деоница Ниш-Мердаре

Просторним планом биће обухваћени: коридор ауто-пута Е-80, деоница Ниш - Мердаре, укупне дужине око 77 km и ширине од 200 m до 700 m и постојеће и планиране коридоре других магистралних инфраструктурних система са трасом и заштитним појасима (непосредним и ширим) инфраструктурних система који су у обухвату планског подручја, и то: железничке пруге, гасоводи, далеководи и оптички каблови (карта IV-1).

Планом су на подручју Топличког округа обухваћене следеће општине и катастарске општине:

- на територији општине Прокупље коридор ауто-пута пролази кроз 23 катастарске општине: Вича, Прокупље-град, Прокупље, Прекадин, Поточић, Појате, Плочник, Нова Божурна, Мала Плана, Концел, Губетин, Гојиновац, Доња Топоница, Доња Стражава, Доња Коњуша, Бресничкић, Бела Вода, Баце, Ђуковац, Ђуроовац, Туларе, Дреновац, Ново Село;
- на територији општине Куршумлија коридор ауто-пута пролази кроз 20 катастарских општина: Рударе, Равни Шорт, Љуша, Пепељевац, Мердаре, Мала Косаница, Куршумлија, Купиново, Крчмаре, Кастрат, Грабовница,

Доње Точане, Дегрмен, Дешишка, Барлово, Висока, Мачковац, Богујевац, Рача и Ново Село.

Табела број IV-2: Обухват Плана на подручју Округа и дужина коридора ауто-пута

Општина	Површина обухваћеног дела општине (у km ²)	Дужина коридора планираног ауто-пута (у km)
Прокупље	110,1	23,4
Куршумлија	182,0	37,8

Извор: Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора аутопута Е-80, деоница Ниш-Мердаре

Овим Просторним планом биће сагледана физичка и функционална веза најближих насеља и туристичких простора са коридором ауто-пута и утицај ауто-пута на насеља. Изградња ауто-пута Е-80, деоница Ниш - Мердаре директно ће допринети бржем развоју обухваћеног дела региона Јужне и Источне Србије и јединица локалне самоуправе које се непосредно везују за овај коридор, у првом реду њиховој саобраћајној и привредној интеграцији са укупним простором Србије.

Допринеће и привредном развоју и интеграцији других делова региона Јужне и Источне Србије који нису у непосредном окружењу инфраструктурног коридора, у првом реду деловима Нишавског и Топличког округа, у сливу Топлице.

Уз друге мере и програме, њихово саобраћајно интегрисање у простор Србије сматра се једним од главних предуслова бржег привредног и социјалног развоја.

Оваква концепција формирања и даљег унапређивања заједница насеља и центара се развија и у будућности са циљем да се постигне децентрализација подручја и задржавање становништва у руралним, посебно од општинског центра удаљенијим деловима општине у планинским зонама Јастрепца и Радан-планине и њених огранака, ради постизања хијерархијски хомогеног система насеља и центара са могућношћу међусобне добре интеграције насеља у јединствен функционалан систем.

У хијерархији насеља издвојене су следеће категорије насеља: општински центар, субопштински центар, центар заједнице насеља, локални центар и примарно насеље.

У циљу унапређења мреже насеља предвиђене су следеће акције:

- унапређење насељских саобраћајница (реконструкција);
- унапређење спектра јавних услуга (реконструкција и опремање постојећих објеката и изградња нових);
- унапређење комуналне инфраструктуре сеоских насеља, што је посебно важно у брдском делу општине чије опремање захтева већа улагања, али се њиме обезбеђује виши квалитет становања)
- развој привредних делатности које се заснивају на коришћењу локалних ресурса (изградња малих и средњих индустријских погона за прераду пољопривредних производа, развој занатства, сервисних услуга, туризма, домаће радиности).

Насеља општине Житорађа

У хијерархији насеља издвојене су следеће категорије насеља: општински центар, центар заједнице насеља, насеље са ограниченим функцијала централитета и примарна сеоска насеља. Јасно су издвојена насеља која имају перпективу за даљи развој и села са мањом перспективом за даљи развој.

Основна концепција развоја насеља на територији општине Житорађа, подразумева преусмеравања спонтаног развоја карактеристичног за претходни период, који је водио концентрацији становништва и привредних капацитета у општинским седиштима, у правцу који подразумева подстицање развоја више центара, на основу одабраног модела хијерархијске структуре. Аспект је на

функционалном развоју и опремању центара заједница села (формирање путне мреже, опремање комуналним, инфраструктурним и објектима јавних служби) у циљу побољшања квалитета услуга, рационализације и доступности објеката јавних служби. На овај начин стварили би се услова који мотивишу останак и досељавање, а дестимулишу исељавање, нарочито млађих старосних група становништва.

За примарна сеоска насеља предвиђен је развој кроз развој туризма и очување објеката културно историјског наслеђа, привреденој специјализацији насеља, са ослоном на локалне развојне ресурсе и усклађивања са развојем туризма и пољопривреде као приоритетним привредним гранама.

Насеља општине Куршумлија

Опредељујући концепт развоја мреже насеља на подручју општине представља полицентричан модел развоја. Развој полицентричног система мреже насеља предвиђен је кроз: јачање и диференцијацију постојећих насељских центара који могу да остваре противтежу поларизационим утицајима Куршумлије, да омогуће рационалну просторну организацију привредних веза у мрежи центара и да подстакну развој околних насеља. Тиме се стварају услови за успостављање чвршћих веза између самих центара и насеља која се око њих групишу. То, даље, подразумева подизање степена централитета појединих делатности и садржаја у оквиру насеља, значајније афирмисање природних и створених вредности и могућности простора општине, успостављање чвршћих веза са припадајућим насељима и центрима у окружењу, даљи развој одговарајућих видова друштвене инфраструктуре, јачу профилацију центара, боље међунасељско повезивање, итд. Критеријум за избор центара и њихову хијерархију у мрежи, опредељује, пре свега, досадашњи степен развоја, могућност ефикасног покретања природних и створених вредности, добра саобраћајна повезаност са суседним центрима и околним насељима, број становника у оквиру центара и непосредног гравитационог подручја, демографска структура становништва, итд. Њихов положај у систему насеља омогућава образовање више различитих просторних целина, које, у зависности од услова будућег развоја могу да развијају сопствене предности у односу на шире окружење, па и изван граница општине.

Да би се претходна концепција унапредила неопходно је тежити за што потпунијом децентрализацијом, уз неопходан услов бољег сабраћајног повезивања. Она би се спровела јачањем и локалних центара. Највећи потенцијал за јачање централно усмерених садржаја и делатности и развој у целовите локалне центре имају села Жуч, Спанце, Рударе, Мердаре, Добри До и Барлово, која су и данас нешто развијенија и боље опремљена одговарајућим објектима него околна села.

Слично претходно реченом потребно је даље подстаћи развој села са посебним наменама и већ образованим идентитетом. Ту се првенственио мисли на туристичка насеља - Пролом (бању), Куршумлијску Бању и Ђаке (са Ђавољом Вароши).

Главни магистрални и регионални правци који повезују ове области представљају тзв. „осовине развоја“. Уочавају су две осовине, које иду правцима север-југ и исток-запад и ставарају „крст“ у самом граду Куршумлији. Краци „крста“ нису једнаки, тј. више су развијени краци у правцу југа и запада. Поред тога постоји неколико мањих осовина, везаних за умрежавање самих целина међусобно. Осовине се могу третирати као „полови“ развоја у односу на целину којој припада општинско средиште. Подизање степена централитета постојећих насељских центара у оквиру сваке појединачне области основ је за њихово прво комплементарно, а потом и сложеније међусобно повезивање.

4.2. Планска решења и циљеви у планским документима

Просторни план Републике Србије је разрађен Регионалним просторним плановима, Просторним плановима подручја посебне намене, Просторним плановима јединица локалне самоуправе и Урбанистичким плановима.

Сходно постулатима одрживог развоја и заштите животне средине, ППРС предвиђено је одрживо коришћење природних ресурса – минералних сировина, вода, пољопривредног, шумског и грађевинског земљишта уз унапређење квалитета и рационалност при коришћењу, као и уз веће коришћење обновљивих извора енергије. Привредни развој предвиђен Просторном плану Републике Србије се остварује развојем ефикасне и одрживе привреде утемељене на

регионалним и локалним капацитетима и заснован је на развоју индустријских зона, малих и средњих предузећа и туризма. Просторним планом предвиђено је унапређење стања, квалитета и приступачности инфраструктурних система - саобраћајница, хидротехничких, енергетских и телекомуникационих објеката и унапређење управљања отпада. Ублажавање негативних тенденција демографског развоја, равномернији територијални размештај становништва, унапређење квалитета живота, уравнотежен урбани развој, коришћење културног наслеђа као развојног ресурса, унапређење животне средине, заштита и одрживо коришћење културних и предеоних вредности и развој и уређење села уз функционалну мрежу насеља, основни су концепти ППРС.

За подручје Топличког округа, посебно су релевантни следећи циљеви ППРС:

- Заштита и унапређење квалитета природних ресурса;
- Демографски развој и развој полицентричног урбаног система;
- Децентрализација и регионални развој уз јачање функционалних веза са ширим окружењем.
- Одрживи урбани и рурални развој;
- Привредни развој заснован на развоју туризма и обнови пољопривреде;
- Унапређење стања инфраструктуре и прелазак на регионални систем депоновања отпада и водоснабдевања.

Планска решења заснована су на смерницама и решењима Просторног плана Републике Србије и свих просторних планова ужих и ширих територијалних целина који третирају подручје Топличког управног округа, као и на другим дугорочним стратегијама. За подручје Топличког округа издвајају се следећи стратешки приоритети у ближем временском периоду:

- Изградња деонице државног пута I реда (аутопут) рута 7 (SEETO): Ниш - Прокупље (E-80, M-25) а касније и Прокупље - Куршумлија - Приштина (E-80, M-25) - Призрен - Врбница (граница са Албанијом) (E-851);
- Реконструкција, изградња и модернизација пруга, станица и других постројења;
- Обнова водоводних мрежа свих водовода (смањење губитака на мање од 20%), стављање у функцију акумулација Селова и регионалног водовода Селова; ППВ Селова;

- Реализација ППОВ у насељима са највећим утицајима на изворишта или на угрожене водотоке: Блаце, Куршумлија, Прокупље;
- Изградња регионалне санитарне депонија за Топлички управни округ;
- Изградња објеката обновљивих извора енергије¹⁵ за дистрибуирану производњу електричне енергије (топлана постројења на биомасу, комунални и индустријски отпад, мале хидроелектране по катастру МХЕ, соларне електране; коришћење геотермалних извора у правцу производње топлотне енергије за потребе бањског туризма, загревање санитарне воде или просторија, за потребе пољопривредне производње и др.).

Синтезни приказ приоритетних планских решења

Приоритетне активности на подручју Топличког округа, полазећи од планских циљева, поставки и решења планских докумената, која третирају поменуто подручје су:

У области пољопривреде и шумарства

1. Одрживо коришћење и заштита пољопривредног земљишта као услова за развој пољопривреде;

Пољопривреда је одувек била доминатна привредна делатност у Топличком округу. Напуштање пољопривреде као основног извора прихода, довело је до развојне стагнације округа. Повратак пољопривреди, као традиционалној делатности у Топлици, за коју постоје добри природни услови, једна је од могућности за унапређење тренутне неповољне економске ситуације. *Неопходне активности како би омогућили остварење циља су:*

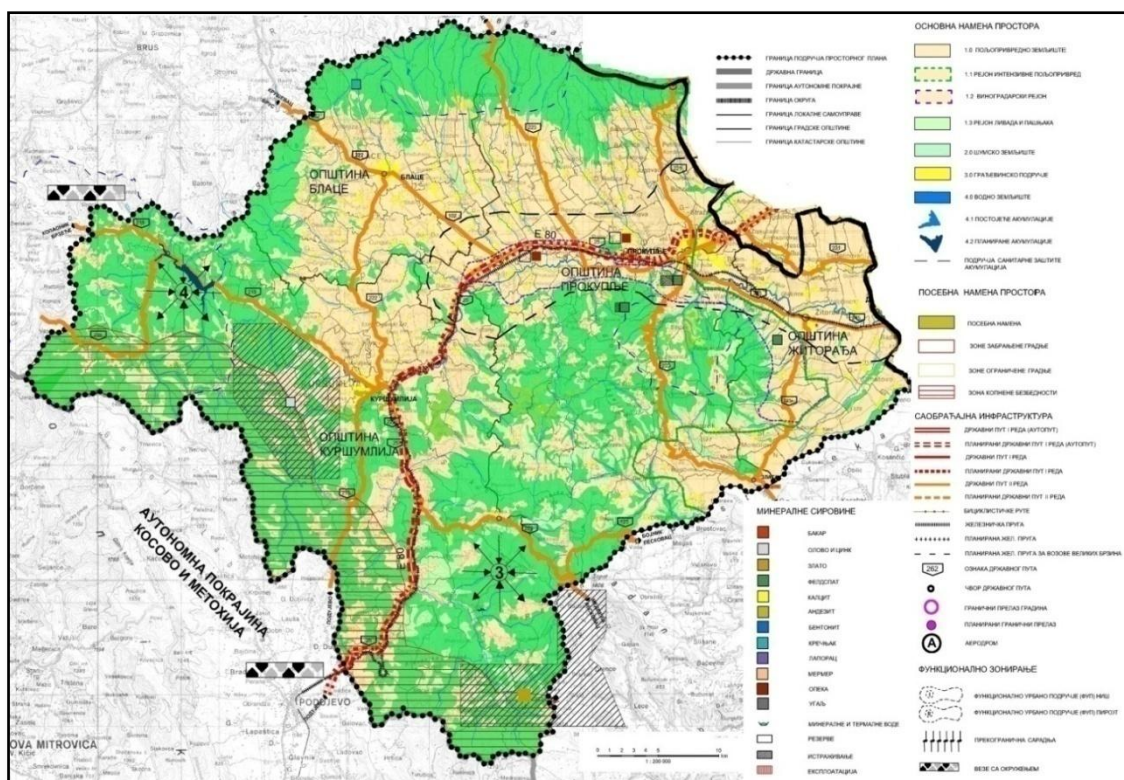
- Интензивније коришћење обрадивог пољопривредног земљишта до III бонитетне класе; Уређење и организација земљишног простора за интензивну пољопривредну производњу;
- Заустављање деградирања пољопривредног земљишта, очување површина и његовог бонитета;
- Заустављање тенденције стихијског заузимања плодног земљишта у непољопривредне сврхе;
- Потпуна санација дивљих депонија на пољопривредном земљишту;

¹⁵ Топлички округ карактерише богатство биомасом, геотермалном енергијом као и велики број сунчаних дана као услов за коришћење соларне енергије;

- Строго контролирана употреба хемијских ђубрива и средстава за заштиту биља;
- Подстицати улагања младих пољопривредника у проширење пољопривредног поседа; обезбеђење пореских и инфраструктурних олакшица за инвестирање;
- Подршка реформи катастра и земљишних књига и оснивање Савета за рурални развој.

2. Заштита и одрживо коришћење шумског земљишта (шума) и развој лова

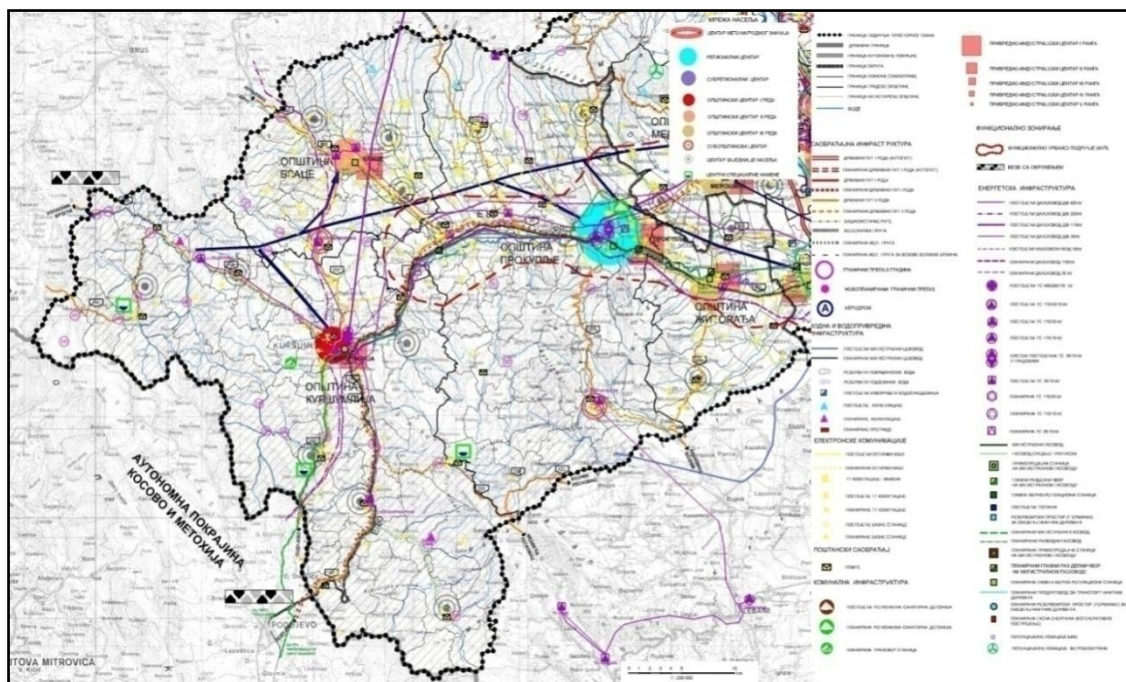
Приоритетне активности: унапређења стања постојећих шума и повећања површина под шумама (пошумњавањем) у сливовима постојећих и планираних водоакумулација, у оквиру јаловишта и око индустријских и комуналних комплекса; антиерозивна заштита на површинама и локалитетима угроженим ерозијом; очување разноврсности ловне фауне (гајење, насељавање и заштита дивљачи) уз усклађивање ловних и осталих делатности у ловиштима; организовање ловног туризма уз едукацију ловаца и ловних стручњака.

Карта IV-2: Намена земљишта Топличког округа (извор: РПП за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа, 2013)

У области становништва, насеља и јавних служби:

1. **Заустављање негативних демографских токова и обнова становништва:** подршка државе смањивању унутаррегионалних разлика са посебном пажњом на територијални потенцијал девастираних подручја која доживљавају економско заостајање и депопулацију; ублажавање негативних демографских процеса мерама за заустављање емиграције младог стручног кадра (запослење, квалитет живота) и стварање услова за повратак и редистрибуцију становништва (запослење, комунално опремање насеља и др.).
2. **Функционално јачање улоге урбаних центара:** подстицати дневне миграције као инструмент територијалне и функционалне кохезије у региону на три нивоа: I ниво - Прокупље; II ниво – Куршумлија, Блаце, Житорађа; у Прокупље развијати регионалне функције (привредне, јавно-социјалне, развојно-управљачке и културне), у осталим општинским центрима (Куршумлија, Блаце, Житорађа) развијати функције општинских центара (привредне и јавно-социјалне).
3. **Очување и трансформација руралних насеља и подручја:** задржавање млађег дела контингента радне снаге и подстицања повратка дела незапослене радне снаге из урбаних и општинских/градских центара на рурална подручја (фармерско сточарство, укрупњавање поседа, органска пољопривреда) модернизацијом пољопривреде и допунских активности (туризам, микробизнис); побољшање квалитета мреже путева и развој јавног саобраћаја чиме ће се омогућити боља веза између насеља и, посебно, са центрима заједнице села; усклађивање мрежа објеката и услуга јавносоцијалне инфраструктуре са функцијама центара у мрежи насеља, размештајем и потребама корисника; унапређење и развој руралне комуналне инфраструктуре, посебно телекомуникација.
4. Остваривање минималних стандарда у пружању јавних услуга, односно, обезбеђивање доступности основним садржајима предшколског и основног образовања, социјалне и примарне здравствене заштите, нарочито у неразвијеним рубним руралним насељима општина;

Карта IV-3: Мрежа насеља и инфраструктурни системи Топличког округа
(извор: РПП за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа,
2013)

У области привреде

1. Развој традиционалне и органске пољопривреде и повећање тржишне конкурентности пољопривредне производње

- Подршка убрзаној регистрацији пољопривредних газдинстава уз предузимање мера за укрупњавање поседа;
- Подршка превазилажењу „сваштарског” карактера пољопривредне производње на пољопривредним газдинствима уз пораст нивоа специјализације, комерцијализације и нивоа техничко-технолошке опремљености истих, предузимањем низа финансијских и нефинансијских мера (као што су нпр: средства Републике и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, издвајања из буџета локалне самоуправе, порески подстицаји, едукације, семинари и сл.);
- Подршка развоју и промоцији органске пољопривредне производње, као и активностима за добијање робне марке по основу посебних одлика географске средине и традиције предузимањем низа финансијских (средства Републике и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, издвајања из буџета локалне самоуправе) и нефинансијских

мера (едукације, семинари пољопривредних произвођача нарочито у погледу значаја и начина производње пољопривредних производа у органском режиму);

- Подршка оснивању мини и микро погона на селу за откуп, смештај и прераду пољопривредних сировина (формирање центара за откуп и прераду гљива, шумских плодова и сл., отварању капацитета за откуп и прераду воћа и поврћа, за изградњу и опремање мини фарми и кланица и погона за прераду меса и сл.);
- Оснивање ефикасне саветодавне пољопривредне службе;

2. *Реализација нових производних капацитета и МСП, уређење постојећих и опремање и реализација нових привредно-прерађивачких локаитета и комплекса:*

- Коришћењем локација у постојећим привредним или индустријским зонама у градским насељима, активирањем и побољшањем инфраструктурне опремљености постојећих локација и напуштених објеката производних хала, складишта, војних објеката (браунфилд локалитети);
- Подржавањем дисперзије МСП на руралном подручју обезбеђењем засебних инфраструктурно опремљених локација површине 1-2 ha за смештај погона у насељима која имају интерес за њихов развој и која располажу реалним економским потенцијалом и просторним условима;
- Предузимање мера ка усмерењу производно-услужних делатности на простор мање повољан за пољопривреду (непродуктивна земљишта) у микроразвијеним центрима на руралном подручју;
- Израда неопходне планске и пројектне документације (обезбеђење просторних, саобраћајних и инфраструктурних услова) за опремање локација за отварање нових МСП;
- Убрзање реструктурирања предузећа (завршетак приватизације, техничко-технолошко унапређење производње, развој извозно оријентисаних производних програма) и подстицање развоја нових предузећа базираних на знању, новим технологијама конкурентним производима,

- Стварање повољног пословног и институционалног амбијента за привлачење директних инвестиција и развој МСП –канцеларије или других стручних служби за локални економски развој, оснивање различитих удружења, јачање управљачких и менаџерских капацитета,
- Развој привредно-радних зона у насељима у Топличкој котлини.

3. *Развој туризма, за који постоје идеални природни услови:*

- Покретање израде и израда планова и програма уређења туристичких зона и локалитета у Округу и развој различитих видова туристичке понуде (транзитни, еко-рурални, спортско- рекреативни, риболовни и др.) Унапређење бањских места (Куршумлијске Бање, Пролом Бање, Луковске Бање), локалитета Ђавоља Варош, неолитско насеље Плочник и туристичких зона Јастребац и Радан планине;
- Изградња крупне саобраћајне и техничке инфраструктуре до дестинација (друмске саобраћајнице, електроснабдевање, гасовод, телекомуникације); модернизација, комунално опремање дестинација (водоснабдевање и канализација отпадних вода, комунална опрема саобраћаја, енергетике и телекомуникација); изградња туристичко-рекреативне инфраструктуре (скијалишта, спортски комплекси, стазе, рецептивно-информативни пунктови, туристичка сигнализација и др.); изградња смештаја и садржаја јавних служби и сервиса;
- Организациони приоритети у развоју туризма су у едукација кадра, развоју општинских и регионалне туристичке организације, уз боље мотивско повезивање различитих видова туризма (планинског, бањског, културолошког, ловног и риболовног и др.)
- Наступи на значајним међународним сајмовима туризма (поред учествовања на сајмовима туризма у земљи неопходно је учествовати и на значајним сајмовима туризма у иностранству).
- Израда Стратегија развоја туризма;

У области инфраструктуре

Саобраћајна инфраструктура

1. Повећање саобраћајне доступности подручја државним путевима I реда:

- Изградња северне обилазнице око градског подручја Прокупља као део државног пута I реда М-25;
- Изградња аутопута Е-80 (Ниш-Куршумлија-Приштина-Чакор-Пећ)

2. Модернизација и комплетирање мреже државних путева II реда и општинских путева: осаварење државних путева II реда на читавој територији Округа, и изградња не изграђених деоница државних путева II реда;

- као апсолутни приоритет се издваја деоница државног пута бр.102 Разбојна – Блаце)
- Реализација новог општинског пута у циљу функционалног повезивања насеља- приоритет је пут на правцу Товрлане – Бачије – Пролом бања;

3. Развој железничког саобраћаја и инфраструктуре: електрифицирање пруге односно изградња двоколосечне и електрифициране пруге, са брзином вожње од 160 км/х, која ће у највећој могућој мери користити постојећи коридор пруге; рехабилитација железничких пруга, тачније критичних деоница, као и реконструкцију у циљу довођења пруга на пројектоване или евентуално повећане брзине, уз модернизацију сигнално-сигурносних уређаја.

Водопривреда

1. Апсолутни приоритет представља изградња регионалног система водоснабдевања "Селова"; Дефинисање зона и појасева санитарне заштите око постојећих изворишта и објеката за водоснабдевање; Спровођење легализације сеоских водовода; Доградња разводне водоводне мреже у свим насељима; Реконструкција постојеће мреже и објеката за водоснабдевање;
2. Реконструкција и проширење обухвата канализације у општинским центрима у виду групних система (град и околна сеоска насеља);

реализација ППОВ у насељима са највећим утицајима на изворишта или на угрожене водотоке: Блаце, Куршумлија, Прокупље;

3. Израда Плана за проглашење ерозионих подручја и Плана за одбрану од поплава у општинама које те планове немају; приоритет у извођењу радова за заштиту од поплава и уређење корита водотока, радови на доградњи, реконструкцији и одржавању постојећих система за заштиту од поплава и уређење водотока, заштита површина у приобаљу од поплава и заштита рушевних обала.

Енергетика

1. ***Припрема и почетак изградње гасоводне мреже и објеката:*** дефинисање и чување коридора планираних разводних гасовода и обезбеђење услова за дефинисање коридора примарне гасоводне мреже која повезује насеља и радне зоне са МРС за свако насеље и радну зону; изградња магистралног гасовода од Ниша ка Куршумлији и Подујеву, изградња главнио мерне регулационе станица за насеље Прокупље и гасификација насеља;
2. ***Припрема и почетак коришћења ОИЕ:*** коришћење постојећих акумулација као потенцијала за изградњу МХЕ (пре свих Бован, Брестовац, Крајковац, Бресница, Селова), изградња малих хидроелектрана на већ постојећим хидроелектранама (Завој, Пирот) припремне активности за изградњу ветроелектрана, пре свега испитивање потенцијалних локација на Јастребца, као и израда студија просторног размештаја и потенцијалних локација ветроелектрана (ветропаркова) са њиховим потенцијалима, капацитетима и интеграцијама у електроенергетски систем на територији плана; израда студија просторног размештаја, потенцијалних локација и могућности коришћења енергије сунца са потенцијалима и начинима експлоатације и интеграције у енергетски систем (соларне електране, загревање воде итд.); израда студија о могућности коришћења биомасе и других капацитета ОИЕ локалног карактера;

Електронска комуникација (Телекомуникациона мрежа)

1. ***Замена постојећих аналогних комуникација (центра) дигиталним у мрежним групама:*** МГ Прокупље (027): Житни Поток, Цигољ, Горња Јошаница;

2. **Полагање оптичких каблова:** полагање оптичких каблова за повезивање нових дигиталних централама и нових комутација (MSAN-ова) са постојећим оптичким кабловима; полагање оптичког кабла на релацији Куршумлија - Мердаре.
3. **Изградња планираних базних станица мобилних оператора** Телеком - МТС, VIP Mobile и Telenor према њиховим развојним плановима.

Комуналне делатости

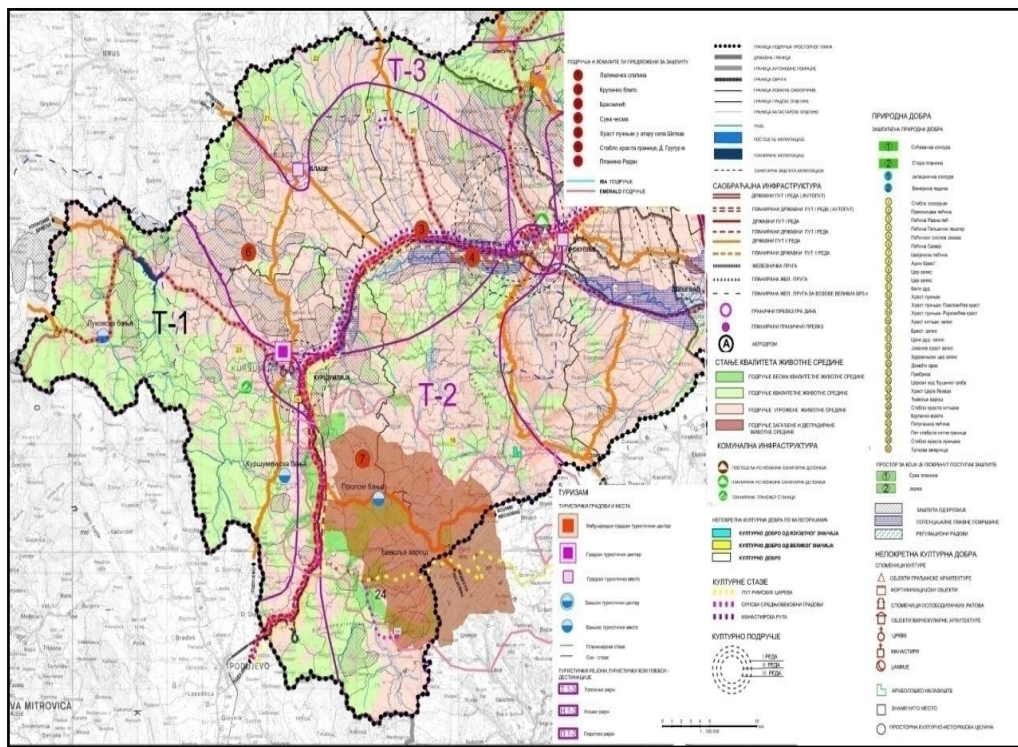
1. **Интегрално управљање комуналним отпадом:** изградња регионалне санитарне депонија за Топлички управни округ; израда пројектне документације за затварање и санацију постојећих несанитарних депонија, одређивање локација за трансфер станице(ТС) и рециклажна дворишта(РД), планско детерминисање система примарне селекције и прикупљања отпада у градским и сеоским срединама; изградња рециклажних постројења за прераду отпада у непосредној близини локације планирање регионалне депоније; затварање и санација локалних сметлишта у руралним подручјима;
2. **Управљање опасним отпадом:** преусмеравање укупних токова опасног отпада до планираног централног регионалног складишта опасног отпада на подручју Нишавског управног округа; изградња станица за одвојено сакупљање опасног отпада из домаћинства (батерија, акумулатора, отпадних уља, отпадних електричних и електронских апарата) које могу бити уз центре за одвојено сакупљање рециклабилног отпада на нивоу сваке општине.
3. **Управљање отпадом животињског порекла** изградњом сточног гробља/јаме на територији сваке општине;
4. **Сахрањивање у складу са санитарним прописима и опремање гробаља потребном комуналном инфраструктуром** и утврђивање надлежности за управљање гробљима; проширење капацитета постојећих сеоских гробаља (одређивање нових локација за сахрањивање).

У области заштите природних добара

1. **Заштита, презентација и контролисано коришћење природних добара:** спровођење постојећих режима заштите Споменика природе "Ђавоља

Варош", Специјалних резервата природе, споменика природе и природних простора око заштићених објеката; очување разноврсности и слике предела, унапређење његове чистоће и уређености, спровођење приоритетних активности санације и рекултивације деградираних површина; одржавање и очување станишта и разноврсности дивље флоре и фауне, њено јачање и просторно ширење.

2. **Истраживање и установљавање заштићених природних добара:** истраживање, вредновање и израда потребне документације за заштиту целина предвиђених за стицање статуса заштићених природних добара /подручја : предела изузетних одлика планина "Радан"; успостављање заштите и организовање адекватног управљања, очувања, уређења и презентације мањих подручја и локалитета од локалног значаја: подручје Јастребца.

Карта IV-4: Туризам и заштита простора Топличког округа (извор: РПП за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа, 2013)

**V МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ
ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА НАСЕЉА
И ЦЕНТАРА**

5.1. Савремени проблеми у мрежи насеља и предлог могућих решења за њихово превазилажење

Доминантни процеси које можемо уочити у мрежи насеља Топличког округа јесу депопулација, деаграризација, концентрација и поларизација као и повећање степена урбанизације. Проблеми који се јављају у мрежи насеља првенствено су везани за кретања и структуру становништва, као и за привредни сектор, трансформацију и типологију насеља, за мрежу центара и њихову функционалну повезаност. Кретање броја становника осликава периодично повећање само у неким деловима општина Прокупље, Куршумлија, Житорађа и Блаце. Ово повећање броја становника је у суштини привидно, а привидност се огледа у томе што је највеће повећање у општинским центрима и њиховим приградским насељима, док у осталим насељима то није случај, тако да последњим пописима можемо установити перманентно смањење броја становника ових простора. Веома ниска стопа природног прираштаја, смањење фертилне стопе и фертилног дела становништва, присутност великих миграција у оквиру граница Округа, као и старење сеоских насеља утичу на веома неповољну демографску слику овог подручја.

Достигнути квантитет елемената развоја, треба да омогући и еквивалентан квалитет функционалних односа и процеса у систему насеља Топличког округа. Равномеран размештај и кретање становништва, као и развој мреже насеља, треба да прати и континуитет општег друштвеног развоја. Свако заостајање у прихватању одговарајућих новонасталих друштвених тековина изазива многобројне проблеме. У постојећој мрежи насеља анализираног и проучаваног простора, већ постоје одређене противуречности. Са једне стране посматрамо релативно брз економски и популациони развој градских насеља Прокупља, Куршумлије, Блаца и делимично општинског центра Житорађа, а са друге уочавамо остале делове Округа који углавном су недовољно развијени или стагнирају у свом друштвеном развоју. Неуравнотежени односи и везе међунасељских структура константно продубљују већ постојеће разлике. Становништво представља субјект и објект развоја, па је стога разумљив његов интерес за решавањем неуравнотежених функционалних односа између насеља, а сходно томе одражава се демографска слика општина, као и друге карактеристике

које се јављају у границама општинских подручја. У том контексту, људски фактор представља индикатор квалитативних међунасељских односа, како између општина самог Округа, тако и на међурегионалном плану. Миграторна кретања такође прате и осликавају реалну демографску и функционално-просторну карактеристику овог простора, где се може уочити да највећи део становништва емигрира пут општинских и регионалних центара, а првенствено гравитационог и окружног центра градског насеља Прокупља.

Значајан прилив становништва у Прокупље и његову приградску зону превазилази апсорпционе могућности града, па из овога произилазе многи проблеми који притискају како центар Прокупље, тако и остала насеља због чега се јављају велики проблеми (недостатак стамбених капацитета, недовољан капацитет водоводне и канализационе мреже, повећавање удела старих становника руралних подручја, смањење удела радно-активног пољопривредног становништва, неправилан однос размештаја становника према степену стручности, знања и квалификација, оптерећеност градског урбаног подручја незапосленим становништвом досељеним из околног подручја, необрађеност и запуштеност обрадивих површина и многи други проблеми), што директно, или индиректно утиче на развој општина и самог Округа у целини. Једино могуће решење проблема јесте проналажење и отклањање узрока који су довели до увиђених последица. Као приоритет треба увидети разлог концентрације становништва око општинских центара, а посебно око градског насеља Прокупља. Такође треба анализирати услове живота сеоских и околних крајева из којих се становништво исељава. Који су то фактори исељавања, као и мотиви за насељавањем општинских центара? Свакако да постоји атрактивност градских функционалних садржаја, град нам пружа могућност сложенијег и целисходнијег задовољавања животних и радних потреба становништва. Ако се сложимо и прихватимо да је у томе проблем доласка миграната у градске центре, онда се решење овог проблема намеће само по себи. На подручјима одакле су се одселили становници треба увести различите функционалне садржаје у оном степену којим би се задовољиле основне потребе и захтеви савременог човека, а чијом би се применом акумулирала радна снага како тих простора, тако и ближе и даље околине. Свакако најприхватљивија и једна од могућих варијанти за решавање

овог проблема темељи се на бази организације нове мреже центара, односно дефинисања секундарних центара на руралном простору и центара заједнице насеља. Треба поменути велику инертност међунасељских функционалних односа, а самим тим краткорочни планови измене ових односа нису реални и могући. Имплементацијом оваквих идеја вероватно би бар делимично успели да разрешимо економске, демографске и социјалне проблеме које учавамо на територији Топличког округа и његових општина, али ипак морамо бити свесни да однос између реално могућег и онога што желимо да постигнемо представља велики изазов.

5.2. Могућности дефинисања функционално урбаних подручја и процеси агломирања у Топличком округу

Функционално урбано подручје према ESPON класификацији, представљено је променљивим простором који обухвата морфолошко урбано подручје (МУП) града, односно насеља и његовог ширег окружења које генерише радну снагу града на 45-минутној дистанци од места становања. Спроведена анализа је извршена узимајући у обзир и релевантне индикаторе везане за број становника; удео градског и пољопривредног становништва у укупном (степен урбаности); на основу дневних миграција запосленог становништва у односу на укупан број лица које обавља делатност, те на основу висине бруто домаћег производа. Добијени подаци су генерисани на нивоу општине, односно сагледавани су утицаји првог и другог реда суседних општина на анализирани град и обрнуто. Функционална урбана подручја (ФУП) могу се дефинисати као:

- ФУП међународног значаја – са популацијом преко 250.000 становника;
- ФУП државног значаја – са популацијом између 100.000 и 250.000 становника;
- ФУП регионалног значаја – са популацијом између 50.000 и 100.000 становника.

Рангирање које је извршено у Просторном плану Републике Србије 2010 и ослања се на критеријуме броја становника унутар ФУП, док је њихово обједињавање урађено на основу миграционих кретања активног становништва и

социоекономских параметара који су у неким случајевима били коригујући фактор. Република Србија (изузимајући АП Косово и Метохију) 2009.години има:

- 1 центар у категорији европских MEGA (Metropolitan Growth Area)– Град Београд;
- ФУП међународног значаја – градови Нови Сад и Ниш;
- 16 ФУП државног значаја – градови Чачак, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Лесковац, Лозница, Нови Пазар, Панчево, Шабац, Смедерево, Сомбор, Сремска Митровица, Суботица, Ужице, Врање и Зрењанин;
- 7 ФУП регионалног значаја – Јагодина, Кикинда, Пирот, Пожаревац, Ваљево, Вршац и Зајечар. (ПП Републике Србије 2010-2020)

Мрежа насеља у Топличком округу има, посматрајући просторно-територијални полижај, повољну структуру са релативно добро издиференцираним хијерархијским односом. Четири највећа насеља, која су општински центри (три имају статус градских насеља) равномерно су распоређена на њеној територији: Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа. Насеље највишег ранга је Прокупље, које је седиште Округа и у њему су лоциране поједине регионалне функције.

Према Просторном плану Републике Србије 2010-2020. године подручја општина Прокупље, Житорађа, Куршумлија и Блаце немају своја функционално урбана подручја и не припадају ниједном функционално урбаном подручју. Анализирајући могућности интегрисања простора Србије у неке од постојећих модела гравитационих утицаја градова, претпостављена је одговарајућа категоризација функционалних урбаних подручја, на основу које ће по неким анализама 2021.године у Републици бити 24 функционално урбана подручја. По тој хипотетички претпостављеној категоризацији, општина Прокупље и општина Житорађа припадаће ФУП међународног значаја Нишу, док ће општина Блаце припасти ФУП државног значаја Крушевцу. Општина Куршумлија се не налази по претпостављеној категоризацији ни у једном функционално урбаном подручју.

На основу урађених анализа изнетих у овом раду, може се очекивати да ће и урбани центар Прокупље имати ФУП регионалног значаја до 2021. а све зависи од нивоа државног улагања, као и спровођења политике децентрализације. Како се

ФУП регионалног значаја дефинише као територија са бројем становника између 50.000 и 100.000 становника, тематска општина Прокупље са око 50.000 становника се налази на доњој граници предвиђене категоризације. Општина Прокупље представља пол развоја Топличког округа и главно имиграционо подручје становништва осталих општина и насеља целокупне регије Топлица. Прогнозе иду у позитивном смеру, а претпоставља се да ће број становника општине Прокупље бити значајно увећан механичким кретањем, а у најгорем случају задржаће се постојећи број становника (регенерација имиграцијом). Већим улагањем у општину Прокупље, јачањем њених регионалних функција, политиком децентрализације могуће је и знатно увећање броја становника. У функционалном подручју Прокупља потенцијале за функционално повезивање имају Прокупље и Куршумлија. На основу реалних показатеља о покретљивости становништва, у детерминисаном дневном урбаном систему градског насеља Прокупље, уочавамо кретање радника, дневних миграната из општине Мeroшина и Житорађа према општини Прокупље. Приметан је јачи интензитет дневних миграната ка Прокупљу, него ка Нишу. Из свега овога проистиче могућност функционалног повезивања и потенцијално издвајање ФУП Прокупља, у чијем саставу биле би припојене општине Куршумлија, Житорађа, Мeroшина, а можда и општина Блаце.

5.3. Регионалне и функционалне везе округа у контексту будућег просторног развоја Србије

Топлички округ је врло хетероген како у природно - географском тако и у друштвено - економском смислу, са јасно израженом поларизацијом и односом центар-периферија у којем доминантну улогу има градско насеље Прокупље. Просторно-функционална организација постојеће мреже насеља највећим делом је формирана урбанизацијом која је заснована на просторној и социоекономској покретљивости становништва из сеоских у градска насеља и из аграрних у секундарне и терцијарно-квартарне делатности. Прва фаза урбанизације имала је изразито поларизацијски карактер, првенствено са Прокупљем, а затим и Куршумлијом, као главним половима раста, уочљивог гравитацијског домета и константног јачања функционалних капацитета, као и другим општинским

центрима у руралном окружењу. Другом фазом урбанизације стварају се мање агломерације и системи насеља која имају различит функционални капацитет и хијерархију (Војковић Г. 2009).

У макрорегионалном смислу можемо уочити гравитационо деловање суседног урбаног центра међународног значаја, макрорегионалног центра Ниша на читаво подручје Топличког округа. Југоисточни делови општине Прокупље, околина Житног Потока, су под незнатним гравитационим утицајем Лесковца, јер је морфолошки и саобраћајно ова територија више оријентисана ка Јабланичком подручју. Блаце већим делом гравитира према суседном урбаном центру регионалног значаја Прокупљу. Међутим, општина Блаце остварује функционалне и економске везе и са суседним општинама Куршумлијом, односно Брусом и суседним регионалним центром Крушевцом. Куршумлији мањим интензитетом гравитирају јужни делови општине око насеља Барбатовца, док је северозападни део под незнатним утицајем Бруса и Крушевца, јер је морфолошки и саобраћајно ово подручје доста оријентисано ка Расинском округу. У будућности положај Блага може добити на значају, ако искористи предности положаја општине и градског насеља на путном правцу који повезује саобраћајне токове од Ниша ка Косову са правцем који води долином Западне Мораве (директна веза Јужног и Западног Поморавља), као и могућност везе са Копаоником. Општина Куршумлија највећим делом остварује везе са суседним урбаним центром регионалног значаја Прокупљем, односно центром међународног значаја Нишом. Јужни део општине одувек је био уско везан топличко-косовском развојном осовином са Приштином, међутим услед новонастале политичке ситуације у јужној покрајини, преусмерен је ток гравитације према Прокупљу и Нишу (Просторни план општине Прокупље, 2011.)

Топличка осовина развоја, која прати ток реке Топлице и трасу државног пута IV реда број 35, интегрише читаво подручје Топличког округа са моравском осовином развоја на истоку (коридор X). Поменути коридором Топлички округ се посредно преко моравске осовине интегрише са дунавско - савским појасом и коридором XI, као и београдско-новосадском агломерацијом на северу и Лесковцем и Враћем на југу (односно ка Скопљу и Солуну). Такође у

непосредној је близини и западноморавска развојна осовина која се код Крушевца (Појата) спаја са моравском развојном осовином, а преко општинског центра Блаце, повезује се са топличком осовином. У националним, односно републичким оквирима, могућности развоја ове зоне превасходно су везане за привредно-економску сарадњу са индустријским - привредним центрима, првенствено са Нишом, као и привредним центрима на Косову и Метохији. У годинама које долазе, положај Округа ће постати веома значајан, јер овуда пролази најкраћа веза Косова и Метохије са југоисточним делом Србије, односно источним делом Балкана (Просторни план општине Прокупље, 2011.)

5.4. Основни стратешки правци и могућности за формирање будуће мреже насеља и центара

Свеобухватним сагледавањем и оценом постојећег стања посматраног простора, анализом развојних потенцијала, потреба, снага, слабости, могућности и ограничења за остваривање укупног развоја, ослањајући се на основне развојне правце са нивоа Републике и савремене тенденције у планирању и уређењу простора, а на основу утврђених општих и посебних циљева развоја сваке појединачне области, односно дела простора, дефинисани су основни стратешки правци и могућности формирања и развоја будуће мреже насеља и центара Топличког округа (Стаменковић, Ђ. С., 2005).

У циљу елиминисања постојећих проблема и постизања главних развојних циљева у виду побољшања демографске и економске ситуације, очувању вредности животне средине, у будућности је потребно дати приоритет следећим стратешким правцима просторног развоја:

- Развој, уређење и функционисање мреже насеља, општинског центра Прокупља и осталих центара, а посебно ревитализација села и повећање њихове атрактивности и туристичке валоризације, уз рационално коришћење земљишта у насељима и побољшање комуналне опремљености и опремљености објектима друштвеног стандарда; главно стратешко опредељење - умањивање и заустављање негативних демографских токова, и то првенствено негативног природног прираштаја, неповољне старосне структуре и негативне стопе миграције село-град, намеће потребу да се

планска решења дефинишу на начин да допринесу остваривању основних циљева у демографском развоју, а посебно ревитализацији села, што ће допринети повећању природног прираштаја, смањивању миграција селоград и задржавању младог становништва у сеоским подручјима, поправљање образовне структуре и смањењу незапослености.

- Уређење простора и развој подручја на бази коришћења природних и створених ресурса у складу са принципима одрживог развоја ради формирања и јачања значаја подручја са аспекта природних и културних вредности. У оквиру овог стратешког правца истичу се:
 - *Развој пољопривреде* који ће се базирати на коришћењу пространих воћарских и ораничних, али и ливадских, пашњачких и виноградарских површина, са трендом производње здраве хране и њеној примарној преради заснованој на воћарству (шљиве, вишње, јабуке у првом реду), земљорадњи (жита), сточарству (свиње, говеда, овце, живина), али и производњи поврћа (кромпир, пасуљ, купус и друге ратарске културе).
 - *Развој туризма* на бази великог броја изузетних неискоришћених потенцијала овог подручја—природних пејзажних вредности топличког краја, нетакнуте чисте природе Радана, Јастрепца, Соколовице, Копаоника, Пасјаче и др., терена погодних за различите видове рекреативног, ловног и риболовног туризма, излетничког, спортско – рекреативног, манифестационог туризма, богатства флоре и фауне, вредних културно – историјских споменика Прокупља, Куршумлије и околине, традиционалног начина живота на селу, итд.
 - *Развој индустријске производње и производње у сектору малих и средњих предузећа* на основу коришћења природних минералних ресурса и прераде произведених пољопривредних производа, дрвета и других сировина, а посебно је важан специфичан вид производње флаширане минералне воде за пиће, као и друга производња утемељена на бази увезених сировина.

- Развој путне инфраструктуре и многих других видова комуникација, електроенергетске и хидротеничке мреже, водоснабдевања и каналисања отпадних вода, заштите вода и заштите од вода као и комуналних објеката.
- Комплетна заштита животне средине и културно – историјских споменика, заштита од елементарних непогода, техничко – технолошких несрећа и других катастрофа, као предуслов укупног развоја, а нарочито еко-пољопривреде и еко-туризма. (Просторни план општине Прокупље, 2011.)

За бољи развој Округа неопходно је у планском периоду формирање оптималне мреже насеља, прогноза њиховог развоја и програмирање нивоа њихове опремљености, пре свега различитим садржајима, које ће знатно утицати на слабљење, заустављање и спречавање константног и стално присутног процеса депопулације на територији читавог Округа, а посебно на сеоском подручју. Градско насеље Прокупље и у будућем периоду развијаће се као централно насеље општине и Округа у складу са плановима и стратегијама, као и Просторним планом Републике Србије. Такође и у осталим насељима је потребно посветити посебну пажњу њиховом уређењу и усмереном развоју. Нарочито је потребно деловати на пољу заустављања неповољних демографских кретања, као и смањењу диспропорција и неједнакости између развијености општинског центра и осталих насеља на територији општине или Округа. У односу на хијерархију насеља, потреба становника и просторних могућности Округа, неопходно је планирати што бољу инфраструктурну опремљеност и функционалне садржаје за задовољавање како основних, тако и повремених стално растућих потреба човека. Дата је нова организација мреже насеља општина Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа која би требало да омогући оптималан степен концентрације у датим условима.

Да би се дошло до нове, другачије мреже насеља, потребно је на просторима општина Округа дефинисати мере и инструменте за формирање овакве мреже насеља. Сва претходна истраживања, многобројне анализе, синтеза добијених резултата, препоруке и садржаји наведени су са циљем да се у условима Топличког округа остваре могућности за развој једне осмишљене мреже насеља, која би афирмисала све предности и потенцијале да се створи ефикасно, рационално и напредно друштво које ће својим радом остварити себи максималне

могућности за свестрани развој. Мрежа насеља представља оптимални облик организације једног друштва и као таква доприноси да се вредности одређене просторне целине искористе на што бољи начин, посебно посредством нових технологија и система информација које чине неопходну базу знања, све у циљу избора што квалитетније опције у свим секторима живота и рада. Основа у задовољењу исказаних потреба је у формирању општинског информационог система. Формирање таквог једног информационог система општина, а самим тим и Округа о свим елементима географске средине, као делу укупног географског информационог система (ГИС), омогућило би успостављање неопходног механизма о великом броју параметара, квантитативних и квалитативних одлика простора, а све у циљу што рационалнијег коришћења земљишних површина.

Земљишна политика, као основ успостављања организације постојеће мреже насеља општина Прокупље, Куршумлија, Житорађа и Блаце, мора бити заснована на што квалитетнијем информационом систему, јер је то једини начин да буде прецизна, ефикасна и рационална, користећи поуздане и релевантне податке о некретнинама, а уз то се могу лакше сагледати елементи за развој и спровођење укупне друштвено-економске политике (Николић, М., 2010).

Локалне самоуправе својом рационалном политиком уређења, опремања и газдовања простором на територији општина Топличког округа, датом мрежом насеља формираном на основу развојних потенцијала, могућности и потреба, сагледавањем укупних развојних циљева, морају водити осмишљену, дугорочну развојну политику на принципима развоја насеља која се заснива на усаглашености са дефинисаном хијерархијом и економским, друштвеним и природним могућностима насеља.

На подручју општина, долазило је до померања становништва под утицајем општинских центара и насеља са индустријом, која имају континуирани развој још од прошлог века. Тако је на простору Топличког округа привлачна снага градског насеља Прокупља превазилази и данас границе Округа, али несумњиво има значајни утицај на све општине у границама посматраног Округа. Померања становништва у Топличком округу су у највећем обиму била ка градском насељу Прокупљу. Изражена кретања становништва су се дешавала и у границама општина у правцу општинских центара. Зато су општински центри доживели

демографски раст, и виши степен урбане и функционалне опремљености, а рурална општинска подручја стагнацију и деаграризацију.

У досадашњем развоју присутна је очигледна неравномерност у размештају радних места и других функционалних садржаја са изразито развијеним центром општине и недовољно развијеном мрежом општинских центара, који би омогућили и подстакли бржи и равномернији развој свих насеља у општини. У таквим условима није могло доћи до формирања таквих центара који могу брже да утичу на превазилажење разлика између града и села и смањивање негативних процеса који се јављају на тој релацији. Уосталом, без наведене концентрације становништва и агломерације делатности у Прокупљу, а потом и у осталим општинским центрима не би се остварила почетна, поларизациона, развојна фаза. Подстицајна фаза центара није била толико снажна, осим донекле на примеру Прокупља, да се изврши значајнији функцијски преображај и изградња осталих центара и насеља у окружењу.

Основу концепта развоја и организације будуће мреже насеља сачињавају заједнице насеља. У оквиру њих одређена насеља са најповољнијим положајем и другим потребним условима могу обављати функцију центра. Заједница насеља представљена је групом насеља у гравитационој зони неког већег и значајнијег сеоског или мешовитог насеља, или у гравитационој зони градског насеља. Такво насеље чини центар заједнице насеља. У оквирима таквих заједница насеља, поред главног центра, издвајају се локални центри у којима се јавља само нуклеус једне, или ређе две функције (непотпуна школа, амбуланта, месна канцеларија, месна заједница, откупне станице пољопривредних производа и сл.).

Локалним центрима као и центрима заједница насеља, гравитирају примарна сеоска насеља. Примарна сеоска насеља даље се деле на своје засеоке, а ови на појединачне куће удаљене једне од других у разбијеним насељима брдовитих терена.

Заједнице насеља и њихови центри у општинама Топличког округа издвојени су на основу квантитативног и квалитативног приступа. У будућој мрежи насеља на основу функционалног опредељења и положаја, са аспекта хијерархије и категоризације фигуришу насеља: регионални центар, општински центар, субопштински центар, приградска насеља, центри заједница села, локални

центри, примарно сеоско насеље, бањско насеље и туристички центар. Дата хијерархија насеља подразумева и адекватну будућу опремљеност насеља. Поред регионалног и општинског центра, субопштински центар и насеља која су центар заједнице села са аспекта локационог потенцијала, су веома атрактивна и представљају иницијалне нуклеусе развоја читавог Округа.

На основу претходних изнетих анализа можемо закључити да је највећи потенцијал развоја усмерен ка градском насељу Прокупље и његову приградску зону, а потенцијали осталих општинских центара Куршумлије, Житорађе и Блаца су много мањи.

Шире градско подручје својом опремљеношћу функционалним објектима за потребе секундарних и терцијарних делатности представља погодан простор за изградњу нових објеката за развој поменутих делатности. Насеља у приградској зони захваљујући константном развоју инфраструктуре и објеката насељске опреме знатно су добила у својој атрактивности за даљу изградњу.

На другој страни одређену погодност пружају сеоски општински центри у којима се могу инсталирати мањи производни погони и прилагодити скромнијим локационим условима руралног подручја општине. Због тога, ако се имају у виду потребе свих становника Округа за одређеним објектима секундарних и терцијарних делатности, намеће се као логично, потпуније искоришћавање просторних потенцијала свих центара у општинама Топличког округа.

Планирана мрежа насеља за општине Прокупље, Куршумлија, Житорађа и Блаце базира се на организовању мреже центара. Њихов функционални садржај треба директно да утиче на побољшање животних и радних услова становништва у тим насељима, а индиректно кроз различите привредне делатности на заустављање одлива становништва ових крајева. Гравитациони утицај функционалног садржаја тих центара треба да утиче на околна насеља у смислу њиховог везивања за централно насеље. Крајњи резултат би представљало формирање релативно самосталних јединица руралне и периурбане насељске структуре у заједници међусобно повезаних гравитирајућих насеља.

У складу са европским искуствима, усвојеним просторним плановима и детаљном анализом степена развијености насеља и идентификацијом актуелних процеса на подручју Топличког округа, концепт будућег развоја мреже насеља

који подразумева уравнотеженији развој подручја, активирање руралних подручја и јачање конкурентности урбаних центара заснован је на концепту центара раста и развоја (развојним чвориштима), осовинама развоја и моделу децентрализоване концентрације ("концепт нуклеуса развоја руралних подручја").

Концепт центара/полова развоја је погодно средство за оживљавање развоја слабије развијених регија, под претпоставком да се простор неког Округа/регије може успешно развијати под утицајем развијених и конкурентних урбаних центара, који имају гравитациону моћ да интегришу шири простор у јединствену функционалну област. Како је распоред урбаних/градских насеља релативно повољан, овај концепт може омогућити смањење регионалних диспаритета и подстаћи развој центара средње величине (центри Топличког округа). Концепт центара/полова развоја са друге стране може довести и до поларизације, па је као противтежа том процесу предвиђен процес децентрализоване концентрације.

На основу претходне анализе демографског развоја (популационе величине насеља, демографске старости, емиграција и имиграција), функционалне трансформације, садржаја јавних служби, привлачних моћи и зависности међу насељима, а у складу са њиховим постојећим статусом, за будући период се издвајају следећи центри (полови развоја) – развојна чворишта у Топличком округу:

- У првом рангу је градско насеље Прокупље, као општински центар за насеља општине Прокупље и регионални центар на који су упућена насеља Топличког округа,
- У другом рангу су општински/локални центри Блаце, Куршумлија и Житорађа,
- У трећем рангу су субопштински центри, поједини центри заједнице насеља и специјализована насеља, као перспективна насеља, која могу уз јачање одређених функција да интегришу рурално окружење: Барбатовца (Блаце), Луково, Куршумлијска Бања, Рача, Пролом (Куршумлија), Белољин, Мала Плана, Велика Плана, Џигољ, Житни Поток (Прокупље), Пејковац и Дубово (Житорађа).
- У четвртном рангу су сва остала насеља која опслужују наведени центри.

Критеријум за избор центара и њихову хијерархију у мрежи, опредељује, досадашњи степен развоја, могућност ефикасног покретања природних и створених вредности, добра саобраћајна повезаност са суседним центрима и околним насељима, број становника у оквиру центара и непосредног гравитационог подручја, демографска структура становништва, итд. Њихов положај у систему насеља омогућава образовање више различитих зона утицаја издвојених центара, које, у зависности од услова будућег развоја могу да развијају сопствене предности у односу на шире окружење.

Насеља трећег ранга представљају микроразвојне нуклеусе, дефинисане да буду носиоци и покретачи развоја и трансформације руралних изолованих подручја. Ови развојни нуклеуси, су основ полицентричног развоја у Округу. Јачањем и диференцијацијом одређених развојних нуклеуса, може се остварити противтежа поларизационим утицајима општинских и регионалног центра.

Децентрализација функције рада, дневне миграције и развој дневних урбаних система омогућавају примену модела децентрализоване концентрације становништва и функција. Једино моделом правилног усмеравања дневних миграната обезбедиће се задржавање становништва у сеоским подручјима и ублажити ефекти поларизације.

Најповољнији инструмент апликације модела децентрализоване концентрације на локалном нивоу јесте прихватање концепта микроразвојних нуклеуса. Интеграциона улога оваквих насеља огледала би се као веза између регионалних нодалних центара и њихових функционално-урбаних региона, а уједно они би представљали везе између општинских центара и руралних окружења (Ристић, Д., 2013).

Остварени ефекти ионако неизражене поларизације, у последње две деценије доведени су у питање за будући период развоја. Наиме, крах индустријске делатности, неуспела приватизација, повећање незапослености, санкције и ратна разарања, као и општа економска криза и криза енергије, у знатној мери спречавају даљи развој центара, са одвијањем истих демографских и социо-економских кретања, које сада имају знатно слабији интензитет. Постојећа ситуација, дакле, доводи у питање даљи развој примарних развојних нуклеуса Округа, а такође и развој секундарних нуклеуса на руралном простору.

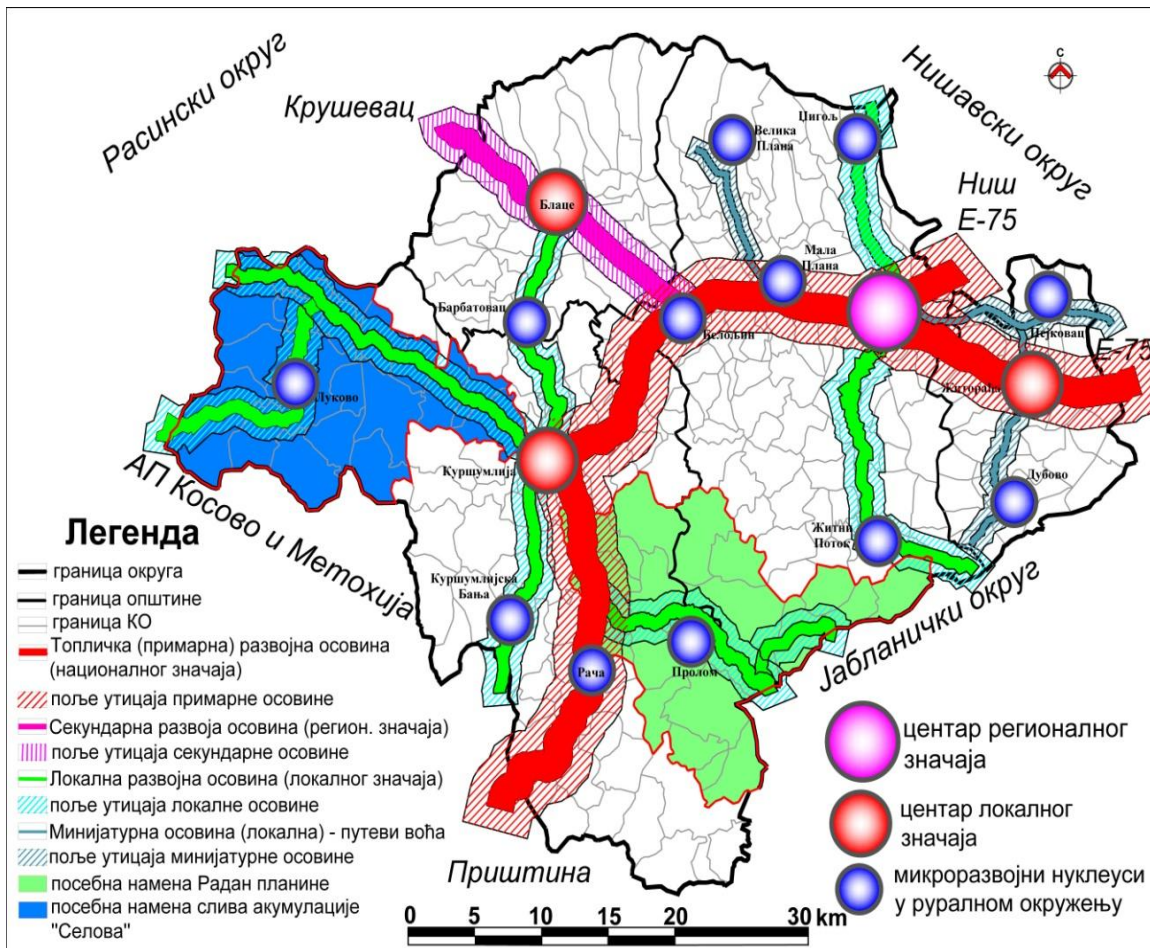
Главни правци који повезују центре различитог ранга, представљају осовине развоја. Осовине развоја (развојни појасеви) Топличког округа, представљају специфичан облик просторне концентрације становништва, насеља, саобраћајница и инфраструктуре, услуга и привредно-пословних садржаја. Оне утичу на свеукупни (привредни, просторни и др.) развој насеља која су у утицајним сферама ових осовина. Центри Округа, као примарни развојни нуклеуси, се налазе на осовинама развоја подручја, те ови тачкасти и линијски системи обострано доприносе укупном развоју посматране територије.

У односу на степен развијености насеља лоцираних на развојним осовинама, концентрацију становништва и привредних делатности и према значају насеља која повезује, издвојене су осовине различитог ранга (карта V-1):

- **Топличка - примарна осовина развоја**, која има национални значај, с обзиром да је у Просторном плану Републике Србије на националном нивоу означена као појас интензивног развоја секундарног значаја. На подручју Округа повезује три центра Прокупље, Куршумлију и Житорађу са макрорегионалним центрима Нишом и Приштином и са коридором X. Представља још привредно-прометну осовину, с обзиром да су најзначајније привредне делатности, саобраћајни токови и инфраструктурни водови лоцирани на овом појасу.
- **Секундарна осовина развоја**, која повезује центар Блаце са топличком осовином развоја и даље представља најкраћу везу топличке и западно моравске развојне осовине, с тога има регионални значај.
- **Локалне осовине развоја**, издвојене на основу локалних специфичности и карактеристика представљају везу општинских/регионалних центара са микроразвојним нуклеусима у руралном окружењу, односно развојни појас настао под утицајном сфером општинских центара и развојних нуклеуса. Могу се још назвати и туристичко-еколошким развојним осовинама, пошто је њихова развојна функција везана пре свега за туристичке локалитете које повезује и еколошки вредна подручја која опслужује (Луковска Бања, Пролом Бања, Бели Камен, Јастребац и Рибарска Бања). Развој насеља на овим осовинама, заснован је на локалним развојним ресурсима. У складу са тим развијаће се комплементарне активности и услуге у овим насељима

(производња аутохтоних пољопривредних производа и шумских плодова, производња и продаја сувенира и производа домаће радиности, развој електронских услуга, повећање асортимана услуга из сфере здравствене заштите, едукације, спорта и рекреације и др).

- **Минијатурна локална осовина**, представља развојни појас, који нема значајнији утицај на шире подручје Округа, већ само на мањи број насеља. Ова осовина повезује два микроразвојна нуклеуса (Велику и Малу Плану). Сва насеља на овој осовини су окренута воћарској производњи, пре свега вишње, па је зато и окарактерисана као "пут воћа". Насеље Велика Плана, до којег води развоја осовина на националном нивоу је препознато као воћарски центар у којем се традиционално одржава манифестација посвећена берби вишње.

Карта V-1: Стратегија развоја Топличког округа заснована на половима и осовинама развоја

Један од сценарија развоја насеља Топличког округа, заснован је на визији, циљевима и планским решењима дефинисаним у Просторним плановима подручја посебне намене: Радан планине, слива акумулације Селова и инфраструктурног коридора ауто-пута Е-80, деоница Ниш-Мердаре.

Како траса планираног ауто-пута иде паралелно са трасом државног пута IV реда 35, планирани ауто-пут је део топличке осовине развоја. Остала насеља у обухвату подручја посебне намене Радан планине и акумулације Селова, означена су као насеља која у случају реализације планираних решења могу се развити у складу са карактером посебне намене, ослањајући се на локалне развојне ресурсе. Под претпоставком да се усвојени плански документи спроведу, насеља у овим зонама могу постати специјализована (туристичка, еколошка и др.).

ЗАКЉУЧАК

Представљањем једног оваквог рада свакако не можемо приказати комплетну сложеност нодалне регије Топличког округа, њених просторно-структурних елемената, њихову међузависност и полифункционални карактер. Циљ рада је био приказ и сагледавање основних друштвених елемената који условљавају настанак и развој центара и положа развоја просторне целине и мреже насеља анализираних Округа. Такође, циљ је да на примеру мреже насеља општина Прокупље, Куршумлија, Житорађа и Блаце, утврдимо приоритетне друштвене функције које доприносе јачању и развоју насеља као центара, или доводе до слабљења и гашења насељених места. На основу претходног проучавања и урађене анализе структуре постојеће мреже насеља, може се закључити да је овакав начин насељске међузависности, настао слободним или стихијским поларизованим друштвеним развојем, који фаворизује општинске центре као носиоце и трансформаторе целокупног просторно-функционалног организовања на овом простору.

У посматраној мрежи насеља проучаваног Округа увиђају се одређене противуречности. На једној страни имамо веома брз економски и демографски раст општинских центара, а на другој страни налазе се остали делови општина који континуирано стагнирају. Такво јачање централитета појединих општинских делова доводи до појаве јаким миграторних кретања становништва, које су повезане са бројним социо-економским, функционалним и друштвеним проблемима. Такође стање појединих насеља довело је до депопулације и старења становника руралних подручја, посебно подручја веће гравитационе удаљености и редукције појединих функција центара у постојећој мрежи насеља. Такву редукцију одређеног броја функција општинских центара није пратио пренос дела активности секундарног и терцијарног сектора у друга мање развијена насеља општина. Просторно-функционална организација мреже насеља своди се на општински центар са периурбаним прстеном приградских насеља око Прокупља и неколико центара са специфичним функцијама. Примећујемо да су функционални односи у насељима доста запостављени, тако да краткорочна измена међуфункционалних и гравитационих односа свакако није могућа.

Дефинисањем насељских центара и просторно-функционалних веза између датих центара, као и осталих насеља која гравитирају њима у раду се могу увидети решења путем уважавања постојећих односа и веза, а истовремено пружајући могућности трансформацији и афирмацији будуће мреже насеља, а све у циљу што перспективније друштвене ефикасности.

Функционална повезаност и развијеност, као и полифункционални карактер нодалних насеља детерминишу правац и могућности одрживог развоја осталих, махом руралних и слабије развијених насеља. Параметри развоја појединих делатности у насељима јасно указују на места сложене структуре рада, односно постојање разлика функцијски најразвијених подручја од неразвијених односно статичних насеља у којима је основна функција рада представљена већинским учешћем аграрног становништва. Уочавањем ових разлика, у сеоским насељима можемо издвојити различит степен аграрности, док су у централним насељима највишег функцијског и хијерархијског нивоа лоцирани услужни и индустријско-услужни сектори привредне активности. Трансфери становништва из аграрних у индустријске и услужне делатности одражавају диверзификацију функцијских потенцијала и промене активности основне функције рада у насељима. У овим околностима ствара се неравномерна функцијска међузависност и економска самосталност насеља узрокована високим степеном централитета општинских и градских насеља у односу на центре руралног и нижег хијерархијског нивоа.

Све сложенији развој функције рада у систему насеља, изражен је структуром радника дневних миграната као и њиховим учешћем у укупном броју радника Округа чиме се на јасан начин утврђује разгранатост функционалне сфере нодалних центара Топличког округа. Различитости у интензитету, смеру и просторном домету дневних миграција зависиће од потребе и броја радних места и функционалног капацитета насеља. Најзапаженије просторно-функционалне везе дешавају се у оквирима општина, између општинских центара и насеља у локалном окружењу. Сходно примењеним методама истраживања и детерминисања дневних урбаних система утврђује се општа теоријска поставка насељског постанка, раста и развоја, као и будуће просторне промене. Дневни урбани систем Топличког округа представља сложену, комплексну и динамичку трансформацију система насеља чије се квантитативне вредности испољавају у

просторним и временским оквирима. Дневни урбани системи општина Топличког округа за сада се углавном свде на утицаје општинских центара, уз значајан утицај спољних центара, пре свега Ниша. Јачањем секундарних општинских центара у будућем периоду, стварали би се услови за функционисање полинодалног дневног урбаног система, који представља основу одрживог развоја система насеља. Децентрализација функције рада, дневне миграције и развој дневних урбаних система омогућавају примену модела децентрализоване концентрације становништва и функција. Једино моделом правилног усмеравања дневних миграната обезбедиће се задржавање становништва у сеоским подручјима и ублажити ефекти поларизације, који додуше на подручју Округа нису ни достигли завидни степен. Најповољнији инструмент апликације модела децентрализоване концентрације на локалном нивоу јесте прихватање концепта микроразвојних нуклеуса. Интеграциона улога оваквих насеља огледала би се као веза између Прокупља, као регионалног нодалног центра и његовог гравитационог подручја, а уједно он би представљао везе између општинских центара и руралних окружења.

Анализирањем мреже насеља и њихових функционалних карактеристика, уочена је појава специјализованих насеља, тзв. секундарних центара где су функције развијеније знатно више него у територијалном окружењу. На овом простору могу се идентификовати поједини микроразвојни нуклеуси, нпр. насеља Пролом и Луково (са бањама) који су својим туристичким потенцијалом упослили велики број људи и задржали их на селу, Мала Плана, Белољин, Барбатовач и Рача као насеља са најбољим положајем на примарној осовини развоја и највећим степеном опремљености јавним службама, услугама и комуналном инфраструктуром. У овим насељима применто је присуство мањих производних погона и објеката терцијарног сектора. Ниво развијености насеља Цигољ и Житни Поток и њихов положај у изолованим руралним подручјима определио је ова насеља као погодне да преузму функцију развојних нуклеуса за непосредно окружење. Такође насеље Куршумлијска Бања, које има статус градског насеља, тренутно степеном развијености не може да интегрише непосредно окружење али у складу са потенцијалима овог насеља и традиционалним положајем и значајом

овог насеља, може потенцијално постати носилац развоја и трансформације непосредног окружења.

Развој и перспектива Топличког округа управо и јесте модел по коме расте број микроразвојних нуклеуса, односно ових секундарних центара. Реализовање функционалне трансформације насеља, може се остварити увођењем неких специјализованих друштвених функција у неким од њих, којима ће она вршити утицај на своје окружење и подстицати његов развој. Сва насеља треба повезати квалитетном мрежом саобраћајница и других видова инфраструктуре како међусобно, тако и са општинским центром и окружним центром. Равномеран одабир секундарних центара допринео би да се у неке од њих пренесу услужне функције и активности, као што су управне, образовне, здравствене, што би омогућило јавну афирмацију становништва руралних простора. Једино тако могу се постићи резултати што квалитетнијег преображаја простора.

Планским и програмским интензивно усмереним развојем нодалних насеља на основама полицентризма и функционализма може се до сада формирани централитет донекле израженог моноцентричног просторног система трансформисати у функционално одржив и социо-економски прихватљив облик просторног уређења система насеља.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

ЛИТЕРАТУРА

- Анучин, В. А. (1972). Теоретические основы географии. Москва. Мысль
- Вељковић, А., Јовановић, Р., Тошић Б. (1995). Градови Србије - центри развоја у мрежи насеља, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, 44, 25-30.
- Војковић, Г. и др. (2009). Стратегија просторног развоја Републике Србије – Демографски развој, РАПП, Географски факултет, Београд.
- Гатарих, Р.Д.(2012). Просторно- демографске промене у мрежи насеља Змијања, Гласник српског географског друштва, ХСII/2, Београд.
- Грчић, М., Слука, Н. (2006). Глобални градови, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Грчић, М. (1999.). Функционална класификација насеља Мачве, Шабачке Посавине и Поцерине; Гласник Српског географског друштва, Београд, св. LXXIX, стр. 3-20.
- Дукић, Д. (2007). Климатологија. Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Дукић, Д., Гавриловић, Љ. (2002). Хидрологија. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Ђорђевић, С. Ј. (2004). Типологија физичко-географских фактора у просторном планирању, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, 59, 37-44.
- Ђорђевић, Д. (1995). Методе одређивања намене површина у просторним плановима. Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2009). Основе просторног планирања, Универзитет у Београду, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Ђорђевић, Ј., Тошић, Б. (2013). Регионално планирање и развој. Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Департман за демографију туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Живановић, З. (2011). Улога градова средње величине у равномерном регионалном развоју централне Србије. Докторска дисертација, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

- Јанковић, М., Атанацковић, Б. (1999). Биогеографија са педологијом. Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд
- Јовановић, В., Ђорђевић, Ј. (1995). Значај геолошке грађе терена за просторно планирање, Зборник радова Географског факултета, Београд, XLV, 13-24.
- Крстић, Ф. (2012). Савремене географске промене на територији регије Топлице, Дипломски рад, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Марковић, Ј. (1966). Географске области СФРЈ, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Југославије, Београд
- Марковић, Ј., Павловић, М. (1995.). Географске регије Југославије, Савремена администрација, Београд.
- Маћејка, М., Рудић, В., Кузмановић-Цветковић, Ј., Младеновић, Б., Бјелица, П., Јевтић, М., и др. (1999). Топлички крај – мала енциклопедија Топлице. Алтера, Београд.
- Мацура, В. (1984). Град и урбанизовани предео, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Милић, Ч. (1967). Долинска морфологија у доњем и средњем току Јужне мораве. Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“, САНУ, Београд.
- Милошевић, З. (2016). Нодални центри-детерминанта одрживог развоја система насеља Златиборског округа, Докторска дисертација, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Невенић, М. (2010). Шематски приказ одређивања типа насеља према кретању становништва, презентација „Типови кретања становништва“, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Николић, М. (2010). Истраживање развоја и организације мреже централних насеља на примеру функционалног подручја Краљева-просторно планерски аспект, Докторска дисертација, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Павићевић, Н., (1962). Типови земљишта Југославије и проблеми њихових мелиорација. Задружна књига, Београд.
- Павловић, М., Крстић, Ф. (2013): Савремене демографске промене на територији регије Топлице. *Демографија*, 10, 169-183.
- Перишић, Д., Дерић Б. (1996). Просторно планирање, регионални развој и заштита животне средине 2, Посебна издања 28, IAUS, Београд.

Петовар, К. (2007). О критеријумима дефиниције града, У сусрет новом статусу градова у Србији, Зборник радова, Палго центар, Београд, 83-94.

Пунишић, М. (2008). Просторно планерске поставке организације мреже централних насеља Расинског округа. Докторска дисертација, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

Радовановић, Д. (1994). Физичко-географска студија слива Топлице. Магистарски рад, Универзитет у Приштини, Природно-математички факултет, Приштина.

Радовановић, М. (1993-1994). Регионализам као приступ и принцип и регионализам као поступак у функционалној организацији географског простора са неким аспектима на Србију, Зборник радова Географског института "Јован Цвијић" САНУ, 44-45,67-101.

Ракић, М. (1977). Генеза и стратиграфија кварталних седимената у сливу Јужне и Западне Мораве. Расправе завода за геолошка и геофизичка истраживања, бр. 18, Београд.

Ракићевић, Т. (1955). Физичко-географске карактеристике слива Топлице. Зборник радова Географског завода ПМФ-а, св. 1, Београд.

Раткај, И. (2012): Просторна диференцијација Београда према степену урбаности. Зборник радова-Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

Ристић, Д. (2013): Просторно-функционална организација Топличког округа. Дипломски рад, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

Родић, Д., Павловић, М. (1994). Географија Југославије I. Савремена администрација, Београд.

Рудић, В. (1978). Становништво Топлице. Етнографски институт САНУ, посебно издање, књига 17, Београд.

Рудић, В. (1996). Демографске појаве и процеси у општини Куршумлија, Куршумлија кроз векове. Историјски институт САНУ, Београд.

Стаменковић, Ђ. С. и други (2001. и 2002): Географска енциклопедија насеља Србије, књ. I, II, III и IV, Географски факултет Универзитета у Београду, "Агена" и "Стручна књига", Београд.

Стаменковић, Ђ. С., Тошић, Д. (1994). Нодална географија - аспект у географији насеља, Глобус, Београд, 18-19,28-32.

Стаменковић, С., Бачевић, М. (1992). Географија насеља, Географски факултет ПМФ-а, Београд.

Стаменковић, Ђ. С. (1996). Дневне миграције становништва у географским проучавањима насеља Србије, Становништво, св. XXXIV, 3-4, 43-60.

Стаменковић, Ђ. С. (2005). Редифинисање појма "насеље"у Србији - Европски стандард и услов рационалне просторне организације мреже насеља, Научни симпозијум "Србија и савремени процеси у Европи и свету", Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 529-536.

Стаменковић, С. (2005): Географска енциклопедија насеља Србије, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.

Станковић, С., (2009). Бање Србије. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Стевановић, В. (2005). Термоминерални извори Топличког округа – садашње стање и могућности коришћења. Магистарски рад, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

Ступар, А. (2004). Глобализација и регионализација у функцији одрживости, Одрживи просторни, урбани и рурални развој Србије, Архитектура и урбанизам, Зборник радова, Београд

Тошић, Б. (1996.). Насеља Подрињско-колубарског региона, Географски институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, 8.

Тошић, Б. (1998). Процес урбанизације у Србији у периоду после Другог светског рата. Зборник радова Географског института "Јован Цвијић" САНУ, 47-48, 141-156.

Тошић, Б. (2011): Основе руралног планирања-уџбеник, Географски факултет, Универзитет у Београду, Београд.

Тошић, Д. (1999): Просторно-функцијски односи и везе у нодалној регији Ужица. Географски факултет, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Београд.

Тошић, Д. (2012). Принципи регионализације, Географски факултет Универзитета у Београду.

Тошић, Д., Невенић, М. (2007). Нодална регија инструмент просторно-функционалне организације Србије, Зборник радова Географског института "Јован Цвијић" САНУ, Београд, 57, 297-306.

Тошић, Д., Крунић, Н., Петрић, Ј. (2009) Дневни урбани системи у функцији просторне организације Србије. Архитектура и урбанизам, Бр. 27, стр. 35-45.

Latinična literatura

- Berry, B. J. L., Garrison, W. L. (1958 A). Functional Bases of the Central Place Hierarchy. *Economic Geography* 34
- Berry, B. J. L., Garrison, W. L. (1958 B). A Note on Central Place Theory and the Range of a Good. *Economic Geography* 34
- Boudeville, J. (1965). *Espaces économiques*. Paris: Presses Universitaires de France
- Boudeville, J. (1966). *Problems of Regional Planning*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Bradford, M. G., Kent, W. A. (1977). *Human Geography: Theories and their applications*, Oxford University Press, Oxford.
- Christaller, W. (1933). *Die Zentraleen Orte in Südeuschland. Eine ökonomischegeographische Untersuchung über die Gestmässigkeit der Verbreitung and Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Functionen*. Doktor-Disertation (Gustav Fischer Jena). Reprinted 1980. Darmstadt
- Davies E. K. D. (1967). Centrality and the Central Place Hierarchy, *Urban Studies* 4.
- Duric, V. (1970). *General Approach to Functional Classification of Urban Communities in Serbia*. Zagreb: Geographical papers, Institute of Geography university of Zagreb
- Enequist, G. (1946). *Yrekesgruppernas Fofdelning in Sveriges kommuner ar 1940*. *Svensk geografisk Afbok*, 44, pp. 130-139
- Faludi, A. (2000). *The European Spatial Development Perspective: What next?* *European Planning Studies*, 8., pp. 237-252
- Fehrre, H (1961). *Gemaetidetypen nach Erwerbstruktur der Wohnbevölkerung*. *Raumforschung und Raumplanung*, XIX, pp 137-148
- Freidmann, L., Wulff, R. (1976): *The transition comparative studies off Newly industrialising societies*, Edvard Arnold, London.
- Friedmann, J.R.P. (1956). *The concept of planning region*, *Land economics*, 32,1-13.
- Green, F. H. W. (1951). *Bus Services in the British Isles*. *Geographical Rewiev* 41
- Green, H. L. (1955). *Hinderland Bounderies of New York City and Boston in Southern New England*, *Economic Geography* 31
- Green, N. (2004). *General Functional Polycentricity: A definition*. Polinet-Working Paper

- Hagget, P. (1965). *Locational analysis in human geography*. London. Edward Arnold
- Hagget, P. (2001). *Geography: A global Synthesis*. London. Prentice Hall
- Haggett, P. (1972). *Geography: A Modern Synthesis*. New York: Harper and Row
- Harris, C. D., Ulman E. L. (1945). *The Nature of Cities*. Schöller 1972
- Hart, J. F. (1982). The highest form of the geographer's art, *Annals of the Associations of American Geographers*, 72.
- Herbert, N. (1985). *Quantum Reality*, Anchor Books, New York, 20
- Hettner, A. (1927). *Die Geographie. Ihre Geschichte, Ihr Wesen und Ihre Methoden*. Berslau: Ferdinand Hirt
- Hirshman, A.O.(1958). *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press
- Hoffman, J.A., Bazerman, H. M. (2004). Changing practice on sustainability: Understanding and overcoming the organizational and psychological barriers to action, *Wilfrid Laurier University, Canada*, 86-87.
- Klapka, P., Halás M., Tonev P., (2013). Functional regions: Concept and types, *XVI.mezinárodní kolokviumo regionálních vědách, Valtice*, 94-101.
- Lefevre, H. (1974): *Урбана револуција, Полит, Београд*.
- Mamford, L. (2001). *Grad u istoriji*. Beograd: Book Marso
- Mumford, L. (1968): *Град у хисторији, Напријед, Загреб*.
- Neef, E. (1965). *Elementaranalize und Komplexanalyse in der Geographie*, Leopoldina, Gotha-Leipzig, 1962-1963, 8-9, 182-197.
- Penev, G. (1995). "Stanovništvo po starosti i polu" - Stanovništvo i domaćinstva SR Jugoslavije prema popisu 1991.godine, Beograd, Savezni zavod za statistiku i Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka.
- Penev, G. (2006). "Struktura stanovništva po polu i starosti" - Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine, Republički zavod za statistiku Srbije - Institut društvenih nauka - Centar za demografska istraživanja - Društvo demografa Srbije, Beograd, 109-138
- Perroux, F. (1955). Note sur la notion de pole de croissance. *Économie Appliquée*, 12
- Peru, F.(2005). *Za filozofiju novog razvoja*. Beograd. Evropski centar za mir i razvoj

- Preston, R. E.(1971). The Strukture of Central Place Systems, *Economic Geography* 47
- Schmook G.(1968). Wiscundig afgebakene ommelanden en hinter landen van de Belgische steden op de basis van geselektioneerde diensten uit de tertiare sector. *Geogr. Tijdschrift*
- Tuominen, O. (1949). Das Einflussgebiet der Stadt Turku in Sistem der Einflussgebiete SW Finnlads, *Fennia* 71
- Vidal de la Blach, P. (1921). *Principes de geographie humanie*. Paris. Armand Colin
- Vresk, M. (1980, 1986). *Osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vresk, M. (1990): *Grad u regionalnom i urbanom planiranju*. Školska knjiga Zagreb.
- Vresk, M. (2002). *Razvoj urbanih sistema u svijetu*, Školska knjiga, Zagreb.
- Vriser I. (1968). Centralna naselja u Jugoslaviji, *Zbornik 8. kongresa geografa Jugoslavije*
- Jacobs, J. (1970): *The economy of cities*, Random House, New York.
- Marinović-Uzelac (2001). *Prostorno planiranje, Dom i Svijet*, Zagreb.
- Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London:University Paperbacks, Methuen, 12–13.
- Tacoli, C. (1997). The Changing scale and nature of rural-urban interactions: recent developments and new agendas, *United Nations Centre for Human Settlements (Habitat)*, Nairobi, 150-157.
- Talbot, M. (1991). *The Holographic Universe*, Harper, New York, 41
- Thompson, L. (1982). The rise of suburbia, *Themes in Urban History*, Leicester University press, Leicester, 28-37.

ОСТАЈИ ИЗВОРИ

- NASA Landsat Program, 2014, Landsat 8 OLI scene LC81860292014272LGN00, USGS, Serbia, 29/09/2014.
- *** (1998). *Recomendations for the 2000 census of population and housing in the ECE region*, United Nations Economic Commi istical Office of European Communities, No. 49, United Nations – Eurostat, Geneva.

Републички завод за статистику, (2015). Витална статистика 2011–2014. Саопштења, РЗС, Београд 2015.

Закон о јавним службама ("Сл. гласник РС", бр. 42/91, 71/94, 79/2005 – др. закон, 81/2005-испр. др. закона и 83/2014- др. закон)

Карта катастарских општина 1:300.000, Републички геодетски завод, Завод за картографију „Геокарта”, Београд, 1994.

Републички завод за статистику, (2011). Непубликовани подаци РЗС за 1991., 2002. и 2011. годину - запослени, миграције, пољопривреда и др.

Републички завод за статистику, (2012). Општине и региони у Републици Србији

Републички завод за статистику, (2011). Општине у Србији 2001, и 2010. године, РЗС, Београд.

Републички завод за статистику, (2007). Општине у Србији, Документациони материјал РЗС, Београд, 1973 – 2007. године.

Републички завод за статистику, (2004). Књига 9, Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 и 2002. године, РЗС, Београд, 2004

Републички завод за статистику, (2014). Књ. 21, Упоредни преглед домаћинстава 1948-2011. и станова 1971-2011. године, РЗС, Београд, 2014

Републички завод за статистику, (2014). Књига 20, Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002 и 2011 године, РЗС, Б, Београд, 2014

Савезни завод за статистику, (1974). Активно становништво према делатности. Подаци по насељима, књ. X, СЗС, Београд, 1974.

Савезни завод за статистику, (1993). Активно становништво по делатностима, Централна Србија I и II део. Документација, књ. XII, СЗС, Београд, 1993.

Савезни завод за статистику, (1993).. Домаћинства и породице, књ. VI, СЗС, Београд 1993.

Савезни завод за статистику, (1993). Пол и старост. Подаци по насељима и општинама, књ. IV, СЗС, Београд 1993.

Савезни завод за статистику, (1994).. Становништво, домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства.

Савезни завод за статистику, (1994). Подаци по насељима и општинама, књ. VIII, СЗС, Београд 1994.

Савезни завод за статистику, (1974). Величина поседа и извори прихода домаћинства, књига VI, СЗС, Београд 1974.

Савезни завод за статистику, (1973).. Миграциона обележја, књ. IX. Резултати по насељима, СЗС, Београд, 1973.

Савезни завод за статистику, (1973).. Пол и старост, други део. Подаци по насељима и општинама, књига VIII, СЗС, Београд 1973.

Савезни завод за статистику, (1975).. Пољопривредно становништво, књ. XI. Резултати по насељима и општинама, СЗС, Београд, 1975.

Савезни завод за статистику, (1993). Попис становништва, домаћинства и станова 1991. године

Републички завод за статистику, (2004). Попис становништва, домаћинства и станова 2002.. године

Републички завод за статистику, (2014). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године

Републички завод за статистику, (2004). Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. Пољопривредно становништво. Подаци по насељима, књ. VII, РЗС, Београд, 2004.

Републички завод за статистику, (2010). Природно кретање становништва у Републици Србији 1961-2010. Подаци по општинама, РЗС, Београд 2010.

Просторни план јединице локалне самоуправе Куршумлија, Архитектонски факултет, Универзитет у Београду ("Сл.лист општине Куршумлија",бр. 6/2015)

Просторни план општине Блаце, ДП Југословенски институт за урбанизам и становање,п.о. (ЈУГИНУС), („Службени лист општине Блаце бр.4/11)

Просторни план Општине Прокупље 2009-2024, ДП Југословенски институт за урбанизам и становање,п.о. (ЈУГИНУС), („Службени гласник Републике Србије“ бр. 44/11)

Просторни план подручја посебне намене инфраструктурног коридора ауто-пута Е-80, деоница Ниш-Мердаре-рани јавни увид, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, ЈП „Завод за урбанизам Ниш“ и Институт за путеве АД Београд („Службени гласник РС“, бр. 7/2016)

Просторни план подручја посебне намене Радан планине, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, ЈП Завод за урбанизам Ниш. ("Службени гласник Републике Србије" број 110/14)

Просторни план подручја посебне намене слива акумулације "Селова", ЈП Завод за урбанизам Ниш. ("Службени гласник Републике Србије" број 44/11)

Просторни план Републике Србије 2010-2020 ("Службени гласник Републике Србије" број 88/10);

Просторног план општине Житорађа, ЈП Завод за урбанизам Ниш ("Службени лист града Ниша", бр. 75/12)

Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа, ЈП Завод за урбанизам Ниш, Институт за архитектуру и урбанизам Србије. ("Службени гласник Републике Србије" број 1/13)

Општина Прокупље (2007). Стратегија одрживог развоја општине Прокупље 2007-2017.

Интернет странице:

Earth Explorer, 2017. Data from maps 2017 NASA, Coordinates and maps Toplica District. Retrieved from: <https://www.earthexplorer.usgs.gov/>

European Environment Agency (EEA), 2006. Interactive maps. Retrieved from: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/clc-2006-vector-data-version>

Влада Републике Србије, 2017. Територијална организација Републике Србије. Преузето са: <http://www.srbija.gov.rs/>

Rodrique J. P. (2013). Diagram for the Central Place Theory. Retrieved from: <https://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch2en/conc2en/centralplacetheory>.

Дом здравља Прокупље, 2017. Организационе јединице Општине Прокупље. Преузето са: <http://www.domzdravljaprokuplje.rs/index.php>

Министарство просвете и технолошког развоја, 2015. Адресар школа. Преузето са: <http://www.opendata.mpn.gov.rs/get.php?dataset=skole&term=human><http://www.mpn.gov.rs/mapa/>

Општина Блаце, 2015. Просторни план Општине Блаце. Преузето са: <http://www.blace.org.rs/>

Општина Житорађа, 2012. Просторни план Општине Житорађа 2025. Преузето са: <http://www.zitoradja.org/>

Општина Куршумлија 2009, Стратегија одрживог развоја Општине Куршумлија. Преузето са: <http://www.kursumlija.org/>

Општина Прокупље, 2011. Просторни план Општине Прокупље („Службени гласник Републике Србије“ бр. 44/11; 06-9/2011-02 од 14.03.2011. године одлука УС). Преузето са: <http://www.prokuplje.org.rs/>

Републички завод за статистику, 2011. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године. Преузето са: <http://popis2011.stat.rs/>

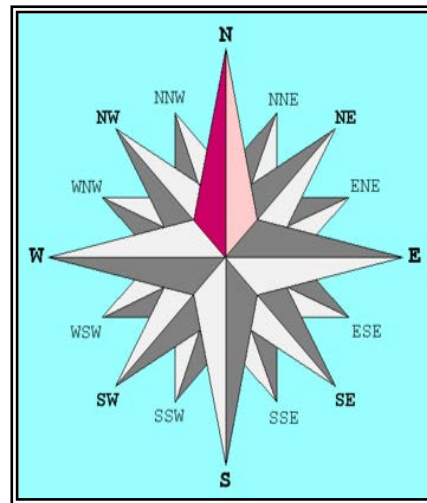
Републички завод за статистику, 2017. Саопштења за јавност. Преузето са: <http://www.stat.gov.rs>

Републички хидрометеоролошки завод, 2017. Метеоролошки годишњаџи 1981-2011. Преузето са: <http://www.hidmet.gov.rs/>

Републички хидрометеоролошки завод, 2017. Хидролошки годишњаџи 1981-2011. Преузето са: <http://www.hidmet.gov.rs/>

Прилог: CD

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Стадијуми демографске старости – општина Прокупље

Назив насеља	Индикатори демографске старости становништва					Стадијуми демографске старости
	Просечна старост-година	Млађи од 20 година %	Млађи од 40 година %	Стари 60+ %	Индекс старења	
Арбанашка	63.1	6.9	13.79	79.31	11.5	Најдубља демографска старост
Бабин Поток	41.2	21.84	48.71	24.92	1.14	Дубока демографска старост
Баботинац	44.1	21.07	43.8	32.23	1.53	Најдубља демографска старост
Бајчинце	56	11.52	21.99	54.45	4.73	Најдубља демографска старост
Балиновац	44	20.96	42.51	28.74	1.37	Најдубља демографска старост
Балчак	62.5	0	9.09	59.09	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Баце	52.2	12.28	29.82	48.25	3.93	Најдубља демографска старост
Бела Вода	43.4	22.01	40.93	26.64	1.21	Дубока демографска старост
Бели Камен	56.5	13.64	18.18	63.64	4.67	Најдубља демографска старост
Белош	49.6	20.31	32.81	39.06	1.92	Најдубља демографска старост
Белољин	47	17.32	36.7	36.08	2.08	Најдубља демографска старост
Бериље	35.9	30.35	57.72	17.89	0.59	Демографска старост
Богужевац	61.1	0	18.75	68.75	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Бреговина	66.2	0	3.03	69.7	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Бресник	69.8	0	11.11	88.89	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Бресничих	49.1	16.03	34.6	40.93	2.55	Најдубља демографска старост
Бублица	60.1	8.63	16.55	64.75	7.5	Најдубља демографска старост
Букулорам	83.3	0	0	100	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Булатовац	52.1	8.49	26.42	43.4	5.11	Најдубља демографска старост
Бучинце	54.6	14.29	21.43	50	3.5	Најдубља демографска старост
Велика Плана	56.6	10.67	22.92	55.34	5.19	Најдубља демографска старост
Видовача	60	0	12.5	62.5	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Вича	51.3	14.29	28.57	39.68	2.78	Најдубља демографска старост
Власово	62.7	0	0	57.89	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Водице	48.3	17.86	34.52	37.5	2.1	Најдубља демографска старост
Гласовик	62.5	4.35	13.04	71.01	16.33	Најдубља демографска старост
Гојиновац	47.5	14.71	39.71	33.82	2.3	Најдубља демографска старост
Горња Бејашница	60.2	5.26	10.53	63.16	12	Најдубља демографска старост
Горња Бресница	46.7	20.89	38.61	37.34	1.79	Најдубља демографска старост
Горња Коњуша	67	4.88	9.76	75.61	15.5	Најдубља демографска старост
Горња Речица	57.2	8.65	18.27	53.85	6.22	Најдубља демографска старост
Горња Стражава	42.1	21.6	46.45	25.44	1.18	Дубока демографска старост
Горња Топоница	67.6	0	0	80	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Горња Трнава	48.3	15.92	33.76	36.62	2.3	Најдубља демографска старост
Горње Кординце	49	20.96	34.73	41.32	1.97	Најдубља демографска старост
Горњи Статовац	73.4	0	0	80.95	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Грабовац	66.4	0	0	87.5	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Губетин	50.6	12.42	29.81	41.61	3.35	Најдубља демографска старост
Добротић	63.1	0	16.67	66.67	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Доња Бејашница	67.5	0	0	71.43	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Доња Бресница	53.8	16.97	27.88	51.52	3.04	Најдубља демографска старост
Доња Коњуша	46.1	19.92	40.24	32.93	1.65	Најдубља демографска старост
Доња Речица	48.4	15.13	36.41	38.1	2.52	Најдубља демографска старост
Доња Стражава	40.3	21.78	48.56	19.9	0.91	Дубока демографска старост
Доња Топоница	48.8	14.38	33.11	40.47	2.81	Најдубља демографска старост
Доња Трнава	42.9	21.04	44.54	26.75	1.27	Дубока демографска старост
Доње Кординце	47.4	15.47	34.81	36.46	2.36	Најдубља демографска старост

Доњи Статовац	68.7	2.7	5.41	75.68	28	Најдубља демографска старост
Драги Део	54	17.95	28.21	53.85	3	Најдубља демографска старост
Дреновац	43.5	20.81	45.09	27.75	1.33	Најдубља демографска старост
Ђуровац	41.9	25.58	44.19	23.26	0.91	Дубока демографска старост
Ђушница	63.1	0	8.11	67.57	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Житни Поток	39.3	30.99	51.24	25	0.81	Демографска старост
Здравље	63.1	1.98	11.88	66.34	33.5	Најдубља демографска старост
Злата	46.8	25	44.85	40.44	1.62	Најдубља демографска старост
Јабучево	57.9	0	30	60	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Јовине Ливаде	40.6	25	50	31.25	1.25	Дубока демографска старост
Југовац	49.2	19.13	36.52	44.35	2.32	Најдубља демографска старост
Калудра	51.9	16.87	26.51	40.96	2.43	Најдубља демографска старост
Клисурска	46.2	20.3	38.12	36.14	1.78	Најдубља демографска старост
Кожинце	49.5	24.19	38.71	51.61	2.13	Најдубља демографска старост
Кончић	57.7	10.48	20.95	54.29	5.18	Најдубља демографска старост
Концел	43.5	21.29	40.65	27.1	1.27	Најдубља демографска старост
Костеница	47.7	21.32	39.59	41.12	1.93	Најдубља демографска старост
Крњи Град	54.2	20	28.57	60	3	Најдубља демографска старост
Крушевица	63.8	0	5.26	57.89	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мајере	50.6	14.94	29.5	39.08	2.62	Најдубља демографска старост
Мала Плана	42.2	20.97	44.98	25.45	1.21	Дубока демографска старост
Мачина	53.4	22.92	31.25	56.25	2.45	Најдубља демографска старост
Меровац	60.8	6.54	16.82	62.62	9.57	Најдубља демографска старост
Микуловац	43.7	24.29	44.79	31.86	1.31	Најдубља демографска старост
Миљковица	66.9	0	2.94	67.65	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мрљак	66.8	0	0	65.22	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мршељ	58.2	10.53	19.3	58.77	5.58	Најдубља демографска старост
Нова Божурна	44.2	13.22	42.73	25.99	1.97	Најдубља демографска старост
Нови Ђуровац	69.5	0	0	80	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Ново Село	39.1	23.59	53.59	22.56	0.96	Демографска старост
Обртинце	Расељено	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Пасјача	66.7	0	3.7	81.48	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Пашинац	47.2	17.5	40.83	36.67	2.1	Најдубља демографска старост
Пестиш	78.3	0	0	100	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Петровац	49.7	20.53	34.77	43.71	2.13	Најдубља демографска старост
Пискаље	59.4	3.85	11.54	61.54	16	Најдубља демографска старост
Плочник	54.6	12.5	25.83	51.67	4.13	Најдубља демографска старост
Поточић	46.2	15.95	39.05	33.81	2.12	Најдубља демографска старост
Прекадин	51.7	10.17	27.97	37.29	3.67	Најдубља демографска старост
Прекашница	61	6.67	13.33	53.33	8	Најдубља демографска старост
Прекопуже	63.7	4.72	11.32	73.58	15.6	Најдубља демографска старост
Прокупље	39.4	23.26	50.93	20.26	0.87	Дубока демографска старост
Ранкова Река	76	0	0	94.44	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Растовница	43.1	22.22	46.3	31.48	1.42	Најдубља демографска старост
Ргаје	72.6	0	0	87.5	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Релџинац	42.7	23.5	45.68	27.82	1.18	Дубока демографска старост
Ресинац	47.6	20.11	38.59	36.96	1.84	Најдубља демографска старост
Селиште	58.1	14.29	21.43	50	3.5	Најдубља демографска старост
Смрдан	56.2	3.17	25.4	52.38	16.5	Најдубља демографска старост
Средњи Статовац	63.4	3.7	7.41	74.07	20	Најдубља демографска старост
Стари Ђуровац	69.3	0	0	100	#DIV/0!	Најдубља демографска старост

Старо Село	56.4	9.09	18.18	54.55	6	Најдубља демографска старост
Товрљане	56.6	5.88	25.49	49.02	8.33	Најдубља демографска старост
Трнови Лаз	53.7	8.7	26.09	45.65	5.25	Најдубља демографска старост
Туларе	51.3	14.12	30.53	41.98	2.97	Најдубља демографска старост
Ћуковац	44.1	18.35	41.01	29.14	1.59	Најдубља демографска старост
Џугољ	45.1	19.82	40.99	31.53	1.59	Најдубља демографска старост
Шевиш	54.3	13.33	26.67	53.33	4	Најдубља демографска старост
Широке Њиве	61.5	13.04	17.39	69.57	5.33	Најдубља демографска старост
Шишмановац	60.2	8.97	14.1	58.97	6.57	Најдубља демографска старост

Прилог 2: Стадијуми демографске старости – општина Куршумлија

Назив насеља	Индикатори демографске старости становништва					Стадијуми демографске старости
	Просечна старост-година	Млађи од 20 година %	Млађи од 40 година %	Стари 60+ %	Индекс старења	
Бабица	56,5	6.56	24.59	49.18	7.50	Најдубља демографска старост
Барлово	32,1	43.71	65.56	17.22	0.39	Праг демографске старости
Баћоглава	43,3	16.81	41.15	24.34	1.45	Најдубља демографска старост
Бело Поље	53,3	9.47	24.21	46.32	4.89	Најдубља демографска старост
Богујевац	52,4	9.88	27.16	45.68	4.63	Најдубља демографска старост
Васиљевац	60,2	0.00	16.67	66.67	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Велико Пупавце	52,1	18.87	24.53	45.28	2.40	Најдубља демографска старост
Висока	53,9	6.80	23.30	44.66	6.57	Најдубља демографска старост
Влахиња	66,0	0.00	0.00	59.26	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Врело	54,3	15.63	28.13	56.25	3.60	Најдубља демографска старост
Вршевац	57,8	11.32	18.87	58.49	5.17	Најдубља демографска старост
Вукојевац	0	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Горња Микуљана	43,3	20.91	43.64	26.36	1.26	Најдубља демографска старост
Горње Точане	68,1	0.00	7.69	69.23	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Грабовница	43,4	19.17	45.00	32.50	1.70	Најдубља демографска старост
Дабиновац	45,0	24.07	40.74	29.63	1.23	Најдубља демографска старост
Данковиће	45,7	18.68	38.46	29.12	1.56	Најдубља демографска старост
Дегрмен	51,1	14.58	32.29	39.58	2.71	Најдубља демографска старост
Дединац	52,9	16.84	29.47	52.63	3.13	Најдубља демографска старост
Дешишка	60,2	0.00	12.50	50.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Добри До	54,6	14.06	23.44	51.56	3.67	Најдубља демографска старост
Доња Микуљана	42,0	17.98	49.44	24.72	1.38	Најдубља демографска старост
Доње Точане	60,8	3.70	14.81	64.81	17.50	Најдубља демографска старост
Дубрава	57,5	3.33	16.67	53.33	16.00	Најдубља демографска старост
Ђаке	48,6	27.08	33.33	47.92	1.77	Најдубља демографска старост
Жалица	68,5	0.00	0.00	60.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Жегрова	56,2	3.23	19.35	51.61	16.00	Најдубља демографска старост
Жуч	45,2	20.00	37.65	31.18	1.56	Најдубља демографска старост
Заграђе	44,4	11.11	44.44	22.22	2.00	Најдубља демографска старост
Зебица	47,9	16.67	37.50	33.33	2.00	Најдубља демографска старост
Иван Кула	61,3	0.00	4.35	69.57	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Игриште	66,8	0.00	0.00	70.83	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Кастрат	51,3	9.61	29.69	37.12	3.86	Најдубља демографска старост
Коњува	53,8	9.91	25.23	51.35	5.18	Најдубља демографска старост
Космача	63,0	1.54	16.92	61.54	40.00	Најдубља демографска старост
Крток	69,9	0.00	5.00	80.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост

Крчмаре	54,4	8.82	28.43	49.02	5.56	Најдубља демографска старост
Купиново	55,2	11.11	22.22	48.89	4.40	Најдубља демографска старост
Куршумлија	39,2	24.17	51.06	19.30	0.80	Демографска старост
Куршумлиска Бања	53,8	11.32	27.36	50.00	4.42	Најдубља демографска старост
Кутлово	56,7	17.65	23.53	64.71	3.67	Најдубља демографска старост
Луково	43,6	18.55	40.36	23.64	1.27	Најдубља демографска старост
Љутова	45,4	35.71	46.43	42.86	1.20	Најдубља демографска старост
Љуша	58,2	5.83	19.42	57.28	9.83	Најдубља демографска старост
Магово	63,3	0.00	11.76	76.47	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мала Косаница	50,8	14.14	29.29	44.44	3.14	Најдубља демографска старост
Маричиће	52,5	13.21	26.42	45.28	3.43	Најдубља демографска старост
Марковиће	43,8	13.64	40.91	26.14	1.92	Најдубља демографска старост
Матарова	43,8	23.73	38.98	33.90	1.43	Најдубља демографска старост
Мачја Стена	50,8	12.50	25.00	50.00	4.00	Најдубља демографска старост
Мачковац	48,0	12.73	35.64	33.82	2.66	Најдубља демографска старост
Мердаре	45,1	21.85	40.40	33.11	1.52	Најдубља демографска старост
Мерћез	45,0	23.53	47.06	41.18	1.75	Најдубља демографска старост
Механе	62,1	0.00	8.82	61.76	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мирница	66,7	0.00	3.23	70.97	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Мрче	50,8	9.33	30.67	40.00	4.29	Најдубља демографска старост
Невада	69,9	0.00	0.00	77.27	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Ново Село	55,6	4.92	22.95	47.54	9.67	Најдубља демографска старост
Орловац	71,3	0.00	0.00	80.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Певаштица	67,7	0.00	0.00	66.67	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Парада	55,1	0.00	20.00	60.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Пачарађа	54,9	10.00	25.00	45.00	4.50	Најдубља демографска старост
Пепељевац	51,3	6.67	26.67	26.67	4.00	Најдубља демографска старост
Перуника	68,8	3.03	6.06	81.82	27.00	Најдубља демографска старост
Пљаково	52,7	6.90	29.31	41.38	6.00	Најдубља демографска старост
Преветица	70,0	0.00	0.00	83.33	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Прекорађе	62,9	0.00	11.11	66.67	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Пролом	55,8	12.98	23.66	51.91	4.00	Најдубља демографска старост
Равни Шорт	58,4	6.06	18.18	54.55	9.00	Најдубља демографска старост
Растелица	72,2	0.00	0.00	100.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Рача	49,7	17.44	33.85	41.03	2.35	Најдубља демографска старост
Рударе	51,3	13.68	29.47	46.84	3.42	Најдубља демографска старост
Сагоњево	62,2	4.85	17.48	69.90	14.40	Најдубља демографска старост
Самоково	53,7	8.62	24.14	48.28	5.60	Најдубља демографска старост
Свињиште	40,8	30.00	50.00	33.33	1.11	На прагу демографске старости и дубоке демографске строасти
Секирача	46,4	13.04	34.78	34.78	2.67	Најдубља демографска старост
Селиште	50,6	10.00	35.00	50.00	5.00	Најдубља демографска старост
Селова	56,6	6.76	16.22	51.35	7.60	Најдубља демографска старост
Сеоце	57,6	6.25	20.83	52.08	8.33	Најдубља демографска старост
Спанце	58,5	4.55	12.50	51.14	11.25	Најдубља демографска старост
Тачевац	0	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Тијовац	42,7	23.29	43.84	24.66	1.06	Дубока демографска старост
Тмава	58,8	3.03	17.42	54.55	18.00	Најдубља демографска старост
Требиње	60,9	4.08	18.37	63.27	15.50	Најдубља демографска старост
Трећак	56,9	8.33	16.67	45.83	5.50	Најдубља демографска старост
Трмка	48,5	16.00	32.00	32.00	2.00	Најдубља демографска старост

Трн	64,5	0.00	0.00	75.00	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Трпеза	48,4	8.70	26.09	26.09	3.00	Најдубља демографска старост
Шатра	59,1	7.41	18.52	66.67	9.00	Најдубља демографска старост
Штава	53,8	13.04	28.26	50.00	3.83	Најдубља демографска старост

Прилог 3: Стадијуми демографске старости – општина Блаце

Назив насеља	Индикатори демографске старости становништва					Стадијуми демографске старости
	Просечна старост-година	Млађи од 20 година %	Млађи од 40 година %	Стари 60+ %	Индекс старења	
Алабана	55.8	10.75	26.88	49.46	4.60	Најдубља демографска старост
Барбатовец	50.8	16.02	30.86	41.02	2.56	Најдубља демографска старост
Блаце	40.4	22.84	49.11	22.22	0.97	Дубока демографска старост
Брежани	55.3	12.20	29.27	58.54	4.80	Најдубља демографска старост
Више Село	53.8	8.42	21.05	48.42	5.75	Најдубља демографска старост
Врбовац	51.9	11.92	30.46	43.71	3.67	Најдубља демографска старост
Горња Драгуша	51.7	10.09	31.65	42.20	4.18	Најдубља демографска старост
Горња Јошаница	52.8	13.48	26.22	48.69	3.61	Најдубља демографска старост
Горње Гргуре	48.2	18.22	33.33	37.78	2.07	Најдубља демографска старост
Горње Сварче	49.2	17.24	31.03	39.08	2.27	Најдубља демографска старост
Доња Драгуша	56.9	7.14	21.43	51.19	7.17	Најдубља демографска старост
Доња Јошаница	57.1	9.47	22.11	56.84	6.00	Најдубља демографска старост
Доња Рашица	47	19.00	40.00	38.00	2.00	Најдубља демографска старост
Доње Гргуре	47.7	21.65	36.08	37.11	1.71	Најдубља демографска старост
Доње Сварче	59.9	5.88	15.29	60.00	10.20	Најдубља демографска старост
Дрешница	56.7	10.26	17.95	58.97	5.75	Најдубља демографска старост
Ђуревац	46.6	14.29	37.89	32.61	2.28	Најдубља демографска старост
Качапор	48	15.25	37.29	38.98	2.56	Најдубља демографска старост
Кашевар	50	15.90	33.22	41.34	2.60	Најдубља демографска старост
Криваја	52.9	9.56	27.21	42.65	4.46	Најдубља демографска старост
Кутловац	50.4	17.56	33.59	44.27	2.52	Најдубља демографска старост
Лазаревац	48.8	16.47	30.59	38.82	2.36	Најдубља демографска старост
Мала Драгуша	52.1	13.01	28.77	45.89	3.53	Најдубља демографска старост
Међухана	53.1	10.76	28.48	41.77	3.88	Најдубља демографска старост
Музаће	59.7	4.49	13.48	57.30	12.75	Најдубља демографска старост
Попова	59.3	6.43	18.13	60.23	9.36	Најдубља демографска старост
Пребреза	54.8	10.43	21.74	50.43	4.83	Најдубља демографска старост
Претежана	51.4	12.90	30.11	38.71	3.00	Најдубља демографска старост
Претрешња	56.8	9.01	20.72	53.15	5.90	Најдубља демографска старост
Придворица	50	19.78	31.87	46.15	2.33	Најдубља демографска старост
Рашица	55.7	8.33	22.92	53.13	6.38	Најдубља демографска старост
Сибница	48	17.71	35.15	35.15	1.98	Најдубља демографска старост
Стубал	46.3	17.32	39.39	34.08	1.97	Најдубља демографска старост
Суваја	49.1	19.30	31.58	31.58	1.64	Најдубља демографска старост
Суви До	52	14.56	28.80	44.01	3.02	Најдубља демографска старост
Трбуње	48.8	12.42	35.07	35.07	2.82	Најдубља демографска старост
Чунгула	54.2	9.54	23.67	45.58	4.78	Најдубља демографска старост
Чучале	52.1	13.19	26.37	44.51	3.38	Најдубља демографска старост
Цепница	46.9	18.04	38.14	32.47	1.80	Најдубља демографска старост
Шилманана	50.2	15.19	30.38	39.24	2.58	Најдубља демографска старост

Прилог 4: Стадијуми демографске старости – општина Житорађа

Назив насеља	Индикатори демографске старости становништва					Стадијуми демографске старости
	Просечна старост-година	Млађи од 20 година %	Млађи од 40 година %	Стари 60+ %	Индекс старења	
Асановац	65.9	0.00	0.00	65.38	#DIV/0!	Најдубља демографска старост
Бадњевац	43.7	19.97	42.53	27.99	1.40	Најдубља демографска старост
Влахово	43.6	20.70	43.44	28.69	1.39	Најдубља демографска старост
Волчинце	43.3	19.40	44.46	27.59	1.42	Најдубља демографска старост
Глашинце	43.7	20.00	43.59	30.00	1.50	Најдубља демографска старост
Горње Црнатово	46.6	21.52	40.19	34.18	1.59	Најдубља демографска старост
Горњи Дреновац	49.4	17.02	37.08	40.43	2.38	Најдубља демографска старост
Грудаш	53.5	12.11	28.70	45.74	3.78	Најдубља демографска старост
Дебели Луг	53.6	4.00	20.00	48.00	12.00	Најдубља демографска старост
Доње Црнатово	48.7	16.27	36.01	41.00	2.52	Најдубља демографска старост
Доњи Дреновац	43.1	22.31	44.35	29.20	1.31	Најдубља демографска старост
Држановац	42.7	19.98	47.21	27.23	1.36	Најдубља демографска старост
Дубово	52.1	17.71	30.45	49.46	2.79	Најдубља демографска старост
Ђакус	42.7	22.19	47.97	28.48	1.28	Дубока демографска старост
Житорађа	40.7	23.68	49.70	24.51	1.04	Дубока демографска старост
Зладовац	58.6	8.33	16.67	62.50	7.50	Најдубља демографска старост
Јасеница	42.7	23.82	46.58	28.74	1.21	Дубока демографска старост
Каре	61.9	3.13	12.50	59.38	19.00	Најдубља демографска старост
Коњарник	52	12.94	27.06	43.53	3.36	Најдубља демографска старост
Лукомир	42.7	21.11	44.69	27.71	1.31	Најдубља демографска старост
Ново Момчилово	56.9	9.43	22.64	49.06	5.20	Најдубља демографска старост
Пејковац	42	21.66	46.79	26.90	1.24	Дубока демографска старост
Подина	43.4	19.12	44.19	28.75	1.50	Најдубља демографска старост
Речица	39.7	27.75	51.00	25.25	0.91	Демографска старост
Самариновац	40.2	24.22	49.52	23.40	0.97	Дубока демографска старост
Смрдић	39.8	26.17	51.52	24.24	0.93	Демографска старост
Стара Божурна	47.1	16.04	37.42	33.65	2.10	Најдубља демографска старост
Старо Момчилово	62.7	2.46	10.66	65.57	26.67	Најдубља демографска старост
Студенац	43.5	23.77	45.74	34.08	1.43	Најдубља демографска старост
Топоница	46.8	20.82	37.17	36.80	1.77	Најдубља демографска старост

Прилог 5: Промена популационе величине насеља - општина Прокупље

Назив насеља	Пописна година - број становника				
	1971	1981	1991	2002	2011
Арбанашка	300	166	105	51	29
Бабин Поток	645	655	686	688	618
Баботинац	407	430	332	279	242
Бајчинце	556	461	355	258	191
Балиновац	475	413	267	220	167
Балчак	133	60	19	26	22
Баце	630	509	376	307	228
Бела Вода	176	252	232	223	259
Бели Камен	83	70	21	27	22
Белогош	226	166	110	88	64
Белољин	826	769	657	589	485
Бериље	656	734	788	775	738
Богужевац	105	36	23	26	16
Бреговина	229	154	101	70	33
Бресник	91	56	34	18	9
Бресничих	576	467	337	270	237
Бублица	555	424	276	203	139
Букулорам	41	25	15	12	4
Булатовац	251	244	190	138	106
Бучинце	98	67	25	12	14
Велика Плана	1596	1279	847	679	506
Видовача	141	85	41	32	24
Вича	188	127	104	81	63
Власово	412	226	137	68	19
Водице	343	289	239	247	168
Гласовик	513	382	242	155	69
Гојиновац	121	87	79	81	68
Горња Бејашница	192	141	65	30	19
Горња Бресница	318	248	201	169	158
Горња Коњуша	198	134	99	66	41
Горња Речица	351	264	210	165	104
Горња Стражава	985	1009	969	807	676
Горња Топоница	141	116	91	60	35
Горња Трнава	628	503	445	435	314
Горње Кординце	412	351	290	233	167
Горњи Статовац	167	103	61	45	21
Грабовац	75	62	34	14	8
Губетин	402	324	235	232	161
Добротих	117	77	61	41	18
Доња Бејашница	69	59	33	14	7
Доња Бресница	472	372	245	220	165
Доња Коњуша	588	508	331	306	246
Доња Речица	699	590	491	398	357
Доња Стражава	315	353	549	747	799
Доња Топоница	539	488	390	378	299
Доња Трнава	1772	1740	1699	1702	1383
Доње Кординце	346	301	267	231	181

Доњи Статовац	263	178	116	74	37
Драги Део	229	175	101	62	39
Дреновац	133	127	102	172	173
Ђуровац	89	92	99	149	129
Ђушница	130	101	71	59	37
Житни Поток	902	810	663	617	484
Здравиње	513	383	271	196	101
Злата	417	351	284	211	136
Јабучево	104	41	22	22	10
Јовине Ливаде	42	39	19	11	16
Југовац	362	249	188	149	115
Калудра	215	149	119	110	83
Клисурица	356	339	285	264	199
Кожинце	352	243	130	105	62
Кончић	472	319	241	136	105
Концел	268	222	191	182	155
Костеница	407	377	283	298	202
Крњи Град	212	154	105	47	35
Крушевица	225	133	95	47	19
Мађере	716	557	436	378	261
Мала Плана	830	912	875	636	558
Мачина	186	149	103	68	48
Меровац	429	311	252	178	107
Микуловац	618	518	452	402	317
Миљковица	319	192	119	62	34
Мрљак	116	66	39	26	23
Мршел	357	271	217	164	114
Нова Божурна	273	235	260	265	227
Нови Ђуровац	107	46	32	13	5
Ново Село	232	235	294	364	390
Обргинце	92	42	15	14	0
Пасјача	152	94	16	35	27
Пашинац	245	218	167	135	120
Пестиш	187	123	78	22	9
Петровац	682	615	367	457	302
Пискаље	151	97	54	30	26
Плочник	458	326	236	182	120
Поточић	554	324	323	458	420
Прекадин	398	258	200	168	118
Прекашница	92	64	33	23	15
Прекопуце	387	282	195	125	106
Прокупље	20104	25602	28303	28597	27333
Ранкова Река	80	53	37	22	18
Растовница	160	60	105	73	54
Ргаје	168	95	50	26	8
Рељинац	833	764	671	611	532
Ресинац	384	386	292	232	184
Селиште	44	22	8	16	14
Смрдан	131	121	103	100	63
Средњи Статовац	150	96	61	38	27
Стари Ђуровац	79	49	28	15	8

Старо Село	102	65	45	29	22
Товрљане	373	253	153	90	51
Трнови Лаз	211	157	85	62	46
Туларе	649	533	416	382	262
Ђуковац	457	368	341	402	278
Џигољ	527	490	497	302	222
Шевиш	65	55	32	23	15
Широке Њиве	164	136	98	48	23
Шишмановац	4	158	92	105	78

Прилог 6: Промена популационе величине насеља - општина Куршумлија

Назив насеља	Пописна година - број становника				
	1971	1981	1991	2002	2011
Бабица	317	203	138	90	61
Барлово	175	163	129	166	151
Баћоглава	413	460	319	263	226
Бело Поље	289	225	150	151	95
Богужевац	195	151	119	84	81
Васиљевац	189	115	29	18	6
Велико Пупавце	296	153	81	79	53
Висока	421	303	226	158	103
Влахиња	327	194	121	88	27
Врело	157	114	58	40	32
Вршевац	309	232	118	82	53
Вукојевац	99	6	0	0	0
Горња Микуљана	181	168	140	117	110
Горње Точане	57	36	30	18	13
Грабовница	329	238	163	118	120
Дабиновац	247	151	77	64	54
Данковиће	540	345	265	232	182
Дегрмен	255	172	120	88	96
Дединац	394	304	161	124	95
Дешишка	182	86	62	42	24
Добри До	432	271	170	109	64
Доња Микуљана	145	103	87	83	89
Доње Точане	475	308	203	122	54
Дубрава	137	97	58	45	30
Ђаке	368	223	112	83	48
Жалица	73	38	19	12	5
Жегрова	168	118	79	49	31
Жуч	362	248	205	172	170
Заграђе	98	52	32	19	18
Зебица	181	82	64	35	24
Иван Кула	205	118	85	39	23
Игриште	279	160	90	42	24
Кастрат	366	475	285	267	229
Коњува	551	355	226	169	111
Космача	509	262	160	108	65
Крток	297	155	73	39	20
Крчмаре	414	343	218	150	102

Купиново	211	114	84	67	45
Куршумлија	7185	10550	12525	13639	13200
Куршумлиска Бања	333	198	185	151	106
Кутлово	147	81	37	37	17
Луково	621	395	320	366	275
Љутова	177	92	53	37	28
Љуша	471	345	158	109	103
Магово	65	43	29	24	17
Мала Косаница	284	233	190	130	99
Маричиће	129	109	72	54	53
Марковиће	383	472	416	52	88
Матарова	194	172	118	83	59
Мачја Стена	211	136	65	29	8
Мачковац	587	554	394	298	275
Мердаре	370	318	222	139	151
Мерћез	85	52	33	26	17
Механе	296	143	58	54	34
Мирница	385	207	101	60	31
Мрче	236	167	117	93	75
Невада	123	83	39	30	22
Ново Село	206	160	127	75	61
Орловац	152	72	45	17	10
Парада	131	47	28	16	5
Пачарађа	179	132	78	41	40
Певаштица	147	90	59	35	21
Пепељевац	326	318	239	15	15
Перуника	185	139	90	64	33
Пљаково	171	148	81	78	58
Преветица	130	70	41	21	12
Прекорађе	102	69	31	22	9
Пролом	180	200	92	111	131
Равни Шорт	264	184	103	51	33
Растелица	45	23	13	0	3
Рача	722	562	300	243	195
Рударе	474	367	310	246	190
Сагоњево	458	264	176	118	103
Самоково	194	162	93	61	58
Свињиште	214	117	64	41	30
Секирача	127	83	52	29	23
Селиште	90	58	42	24	20
Селова	338	208	133	180	74
Сеоце	468	356	181	115	48
Спанце	664	395	258	222	176
Тачевац	76	33	21	0	0
Тијовац	169	142	96	77	73
Тмава	674	463	293	199	132
Требиње	318	214	105	74	49
Трећак	213	156	110	62	48
Трмка	178	104	59	36	25
Трн	61	44	26	30	4
Трпеза	355	118	73	53	23

Шатра	250	120	75	33	27
Штава	468	320	208	176	92

Прилог 7: Промена популационе величине насеља - општина Блаце

Назив насеља	Пописна година - број становника				
	1971	1981	1991	2002	2011
Алабана	298	237	180	148	93
Барбатовац	691	568	424	391	256
Блаце	3373	4409	5228	5631	5253
Брежани	151	92	77	61	41
Више Село	315	204	145	117	95
Врбовац	403	290	244	161	151
Горња Драгуша	409	389	361	275	218
Горња Јошаница	830	645	549	456	267
Горње Гргури	636	516	388	331	225
Горње Сварче	318	224	178	128	87
Доња Драгуша	268	214	180	127	84
Доња Јошаница	290	199	142	98	95
Доња Рашица	180	123	94	99	100
Доње Гргури	244	211	121	129	97
Доње Сварче	278	202	161	122	85
Дрешница	270	218	125	102	78
Ђуревац	463	413	397	362	322
Качапор	144	94	104	72	59
Кашевар	576	497	718	352	283
Криваја	387	267	220	179	136
Кутловац	351	284	226	190	131
Лазаревац	242	179	159	121	85
Мала Драгуша	299	243	201	157	146
Међухана	356	302	263	196	158
Музаће	350	287	189	161	89
Попова	455	368	273	224	171
Пребреза	607	511	400	340	230
Претежана	260	181	161	126	93
Претрешња	379	266	217	154	111
Придворица	318	253	201	124	91
Рашица	342	285	244	183	96
Сибница	716	618	549	473	367
Стубал	490	470	467	423	358
Суваја	167	115	87	89	57
Суви До	741	605	505	396	309
Трбуње	961	855	710	567	499
Чунгула	887	711	484	440	283
Чучале	398	365	279	241	182
Цепница	312	271	235	244	194
Шилманана	176	157	123	113	79

Прилог 8: Промена популационе величине насеља - општина Житорађа

Назив насеља	Број становника				
	1971	1981	1991	2002	2011
Асановац	167	110	102	65	26
Бадњевац	891	864	891	881	736
Влахово	668	627	581	512	488
Вољчинце	975	959	993	945	830
Глашинце	448	456	464	472	390
Горње Црнатово	562	528	408	404	316
Горњи Дреновац	718	678	505	445	329
Грудаш	477	387	307	280	223
Дебели Луг	90	75	60	38	25
Доње Црнатово	700	633	554	529	461
Доњи Дреновац	592	578	523	472	363
Држановац	981	956	1000	971	841
Дубово	1305	1031	805	610	463
Ђакус	981	958	859	910	811
Житорађа	2849	3270	3503	3724	3370
Зладовац	87	55	38	20	24
Јасеница	935	999	970	1039	936
Каре	118	98	88	54	32
Коњарник	266	203	138	104	85
Лукомир	1058	1090	1024	981	848
Ново Момчилово	241	188	132	85	53
Пејковац	1285	1383	1327	1311	1182
Подина	832	820	830	807	706
Речица	847	910	824	822	800
Самариновац	691	758	785	761	735
Смрдић	420	400	415	404	363
Стара Божурна	534	478	403	362	318
Старо Момчилово	556	445	329	218	122
Студенац	325	251	263	248	223
Топоница	625	522	424	329	269

Прилог 9: Функцијски тип насеља општине Прокупље 1981. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Арбанашка	113	0	6	119	94.96	0.00	5.04	Аграрни
Бабин Поток	185	5	9	199	92.96	2.51	4.53	Аграрни
Баботинац	189	0	6	195	96.92	0.00	3.08	Аграрни
Бајчинце	247	0	3	250	98.80	0.00	1.20	Аграрни
Балиновац	126	0	3	129	97.67	0.00	2.33	Аграрни
Балчак	25	0	0	25	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Баце	169	0	5	174	97.13	0.00	2.87	Аграрни
Бела Вода	45	1	2	48	93.75	2.08	4.17	Аграрни
Бели Камен	15	0	4	19	78.95	0.00	21.05	Аграрни
Белош	95	1	0	96	98.96	1.04	0.00	Аграрни
Белољин	172	110	55	337	51.04	32.64	16.32	Аграрно-индустријски
Бериље	197	3	7	207	95.17	1.45	3.38	Аграрни
Богужевац	24	1	0	25	96.00	4.00	0.00	Аграрни
Бреговина	89	0	0	89	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Бресник	37	0	4	41	90.24	0.00	9.76	Аграрни
Бресничих	160	1	10	171	93.57	0.58	5.85	Аграрни
Бублица	262	1	4	267	98.13	0.37	1.50	Аграрни
Букулорам	23	1	0	24	95.83	4.17	0.00	Аграрни
Булатовац	95	2	2	99	95.96	2.02	2.02	Аграрни
Бучинце	32	0	0	32	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Велика Плана	617	6	49	672	91.82	0.89	7.29	Аграрни
Видовача	32	4	1	37	86.49	10.81	2.70	Аграрни
Вича	34	20	1	55	61.82	36.36	1.82	Аграрни
Власово	159	0	1	160	99.38	0.00	0.62	Аграрни
Водице	146	1	1	148	98.65	0.68	0.67	Аграрни
Гласовик	204	0	4	208	98.08	0.00	1.92	Аграрни
Гојиновац	26	0	0	26	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Горња Бејашница	78	2	4	84	92.86	2.38	4.76	Аграрни
Горња Бресница	130	6	1	137	94.89	4.38	0.73	Аграрни
Горња Коњуша	96	1	5	102	94.12	0.98	4.90	Аграрни
Горња Речица	129	2	2	133	96.99	1.51	1.50	Аграрни
Горња Стражава	430	7	8	445	96.63	1.57	1.80	Аграрни
Горња Топоница	33	0	0	33	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Горња Трнава	213	1	10	224	95.09	0.45	4.46	Аграрни
Горње Кординце	181	2	1	184	98.37	1.09	0.54	Аграрни
Горњи Статовац	82	0	0	82	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Грабовац	32	1	1	34	94.12	2.94	2.94	Аграрни
Губетин	133	1	3	137	97.08	0.73	2.19	Аграрни
Добротић	17	0	0	17	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доња Бејашница	10	0	0	10	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доња Бресница	197	1	10	208	94.71	0.48	4.81	Аграрни
Доња Коњуша	120	2	9	131	91.60	1.53	6.87	Аграрни
Доња Речица	264	2	29	295	89.49	0.68	9.83	Аграрни
Доња Стражава	72	1	7	80	90.00	1.25	8.75	Аграрни
Доња Топоница	120	3	9	132	90.91	2.27	6.82	Аграрни
Доња Трнава	640	24	14	678	94.40	3.54	2.06	Аграрни
Доње Кординце	156	0	1	157	99.36	0.00	0.64	Аграрни

Доњи Статовац	100	1	5	106	94.34	0.94	4.72	Аграрни
Драги Део	108	4	4	116	93.10	3.45	3.45	Аграрни
Дреновац	42	3	3	48	87.50	6.25	6.25	Аграрни
Ђуровац	38	1	0	39	97.44	2.56	0.00	Аграрни
Ђушница	55	0	0	55	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Житни Поток	329	15	120	464	70.91	3.23	25.86	Аграрни
Здравиње	217	2	3	222	97.75	0.90	1.35	Аграрни
Злата	146	2	7	155	94.19	1.29	4.52	Аграрни
Јабучево	27	0	0	27	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Јовине Ливаде	11	0	0	11	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Југовац	111	3	2	116	95.69	2.59	1.72	Аграрни
Калудра	69	3	2	74	93.25	4.05	2.70	Аграрни
Клисурица	157	1	4	162	96.91	0.62	2.47	Аграрни
Кожинце	130	0	2	132	98.48	0.00	1.52	Аграрни
Кончић	138	1	0	139	99.28	0.72	0.00	Аграрни
Концел	60	2	4	66	90.91	3.03	6.06	Аграрни
Костеница	184	1	1	186	98.92	0.54	0.54	Аграрни
Крњи Град	93	0	1	94	98.94	0.00	1.06	Аграрни
Крушевица	84	2	20	106	79.25	1.88	18.87	Аграрни
Мађере	252	0	5	257	98.05	0.00	1.95	Аграрни
Мала Плана	157	112	69	338	46.45	33.14	20.41	Аграрно-индустријски
Мачина	66	0	0	66	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Меровац	184	0	2	186	98.92	0.00	1.08	Аграрни
Микуловац	272	0	12	284	95.77	0.00	4.23	Аграрни
Миљковица	28	3	2	33	84.85	9.09	6.06	Аграрни
Мрљак	42	0	1	43	97.67	0.00	2.33	Аграрни
Мршељ	165	2	3	170	97.06	1.18	1.76	Аграрни
Нова Божурна	36	0	0	36	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Нови Ђуровац	37	0	1	38	97.37	0.00	2.63	Аграрни
Ново Село	90	1	0	91	98.90	1.10	0.00	Аграрни
Обртинце	39	0	0	39	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пасјача	28	0	0	28	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пашинац	97	3	0	100	97.00	3.00	0.00	Аграрни
Пестиш	89	0	1	90	98.89	0.00	1.11	Аграрни
Петровац	310	1	18	329	94.22	0.30	5.48	Аграрни
Пискаље	62	1	1	64	96.88	1.56	1.56	Аграрни
Плочник	56	2	7	65	86.15	3.08	10.77	Аграрни
Поточић	158	2	1	161	98.14	1.24	0.62	Аграрни
Прекадин	167	2	10	179	93.30	1.11	5.59	Аграрни
Прекашница	34	0	0	34	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Прекопуче	195	0	8	203	96.06	0.00	3.94	Аграрни
Прокупље	206	5870	4204	10385	1.98	56.52	40.50	Индустријско-услужни
Ранкова Река	36	1	0	37	97.30	2.70	0.00	Аграрни
Растовница	16	0	0	16	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Ргаје	67	0	0	67	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Рељинац	391	1	7	399	98.00	0.25	1.75	Аграрни
Ресинац	140	3	2	145	96.55	2.07	1.38	Аграрни
Селиште	4	0	0	4	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Смрдан	49	0	2	51	96.08	0.00	3.92	Аграрни
Средњи Статовац	53	0	0	53	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Стари Ђуровац	36	1	1	38	94.74	2.63	2.63	Аграрни

Старо Село	45	1	1	47	95.74	2.13	2.13	Аграрни
Товрљане	188	0	2	190	98.95	0.00	1.05	Аграрни
Трнови Лаз	106	0	0	106	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Туларе	265	78	28	371	71.43	21.02	7.55	Аграрни
Ћуковац	69	3	1	73	94.52	4.11	1.37	Аграрни
Џигољ	236	5	10	251	94.02	1.99	3.98	Аграрни
Шевиш	27	2	0	29	93.10	6.90	0.00	Аграрни
Широке Њиве	70	0	0	70	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Шишмановац	70	0	0	70	100.00	0.00	0.00	Аграрни

Прилог 10: Функцијски тип насеља општине Прокупље 2002. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Арбанашка	12	3	2	17	70.59	17.65	11.76	Аграрни
Бабин Поток	83	84	52	235	35.32	35.74	22.14	Индустријско-аграрни
Баботинац	86	16	8	113	76.16	14.16	7.08	Аграрни
Бајчинце	50	23	12	85	58.82	27.06	14.12	Аграрно-индустријски
Балиновац	40	15	13	69	57.97	21.73	18.80	Аграрно-индустријски
Балчак	11	0	1	12	91.67	0.00	8.33	Аграрни
Баце	29	33	26	88	32.95	37.50	29.50	Индустријско-аграрни
Бела Вода	2	36	17	55	3.64	65.45	30.91	Индустријски
Бели Камен	5	3	0	8	62.50	37.50	0.00	Аграрни
Белокош	23	1	3	27	85.19	3.70	11.11	Аграрни
Белољин	36	62	56	156	23.08	39.74	35.88	Индустријско-услужни
Бериље	90	45	33	172	52.35	26.16	19.19	Аграрно-индустријски
Богужевац	1	0	1	2	50.00	0.00	50.00	Услужно-аграрни
Бреговина	0	2	1	3	0.00	66.67	33.33	Индустријски
Бресник	6	0	0	6	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Бресничих	21	17	16	65	32.33	26.15	24.62	Аграрно-индустријски
Бублица	5	0	2	8	62.50	0.00	25.00	Аграрни
Букулорам	3	0	0	3	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Булатовац	30	13	8	53	56.58	24.53	15.09	Аграрни
Бучинце	6	0	0	6	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Велика Плана	118	33	45	208	56.70	15.87	21.63	Аграрно-услужни
Видовача	10	0	1	12	83.33	0.00	8.37	Аграрни
Вича	3	13	3	19	15.79	68.42	15.79	Индустријски
Власово	25	1	0	26	96.15	3.85	0.00	Аграрни
Водице	9	28	12	49	18.37	57.14	24.49	Индустријско-услужни
Гласовик	13	4	3	20	65.00	20.00	15.00	Аграрни
Гојиновац	9	4	5	18	50.00	22.22	27.78	Аграрно-услужни
Горња Бејашница	9	0	0	9	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Горња Бресница	50	2	5	60	83.33	3.33	8.34	Аграрни
Горња Коњуша	5	3	3	13	38.46	23.08	23.06	Аграрно-услужни
Горња Речица	29	12	12	53	54.72	22.64	22.64	Аграрно-индустријски
Горња Стражава	77	100	60	240	32.08	41.67	25.05	Индустријско-аграрни
Горња Топоница	10	1	3	14	71.43	7.14	21.43	Аграрни
Горња Трнава	51	49	28	133	38.35	36.84	21.01	Аграрно-индустријски
Горње Кординце	44	16	14	74	59.46	21.62	18.92	Аграрни
Горњи Статовац	1	0	0	2	50.00	0.00	0.00	Аграрни
Грабовац	10	0	0	10	100.00	0.00	0.00	Аграрни

Губегин	13	29	17	59	22.03	49.15	28.82	Индустријско-услужни
Добротић	3	2	3	8	37.50	25.00	37.50	Аграрно-услужни
Доња Бејашница	3	0	0	3	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доња Бресница	96	3	6	110	87.27	2.78	5.45	Аграрни
Доња Коњуша	12	20	29	61	19.67	32.79	47.54	Услужно-индустријски
Доња Речица	78	16	15	125	62.40	12.80	12.00	Аграрни
Доња Стражава	13	112	96	229	5.68	48.90	41.92	Индустријско-услужни
Доња Топоница	11	43	23	81	13.58	53.09	28.43	Индустријско-услужни
Доња Трнава	154	221	93	493	31.24	44.80	18.86	Индустријско-аграрни
Доње Кординце	36	18	7	61	59.01	29.51	11.48	Аграрни
Доњи Стаговац	5	0	4	9	55.56	0.00	44.44	Аграрно-услужна
Драги Део	2	0	0	2	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Дреновац	7	23	8	42	16.67	54.76	19.07	Индустријско-услужни
Ђуровац	7	19	20	46	15.22	41.30	43.48	Услужно-индустријски
Ђушница	13	1	1	17	76.47	5.88	5.85	Аграрни
Житни Поток	4	13	52	75	5.33	17.33	69.34	Услужни
Здравиње	48	8	7	63	76.19	12.70	11.11	Аграрни
Злата	5	2	8	15	33.33	13.33	53.34	Услужно-аграрни
Јабучево	7	0	0	7	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Јовине Ливаде	7	0	0	7	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Југовац	36	4	3	47	76.61	8.51	6.38	Аграрни
Калудра	16	13	5	34	47.06	38.24	14.70	Аграрно-индустријски
Клисурица	62	13	11	91	68.12	14.29	12.09	Аграрни
Кожинце	10	1	3	14	71.43	7.14	21.43	Аграрни
Кончић	43	4	6	53	81.13	7.55	11.32	Аграрни
Концељ	15	26	10	51	29.41	50.98	19.61	Индустријско-аграрни
Костеница	114	8	15	137	83.21	5.84	10.95	Аграрни
Крњи Град	18	1	2	21	85.71	4.76	9.53	Аграрни
Крушевица	9	0	3	12	75.00	0.00	25.00	Аграрни
Мајере	88	28	15	140	62.86	20.00	10.71	Аграрни
Мала Плана	22	78	41	152	14.47	51.36	26.97	Индустријско-услужни
Мачина	7	2	1	10	70.00	20.00	10.00	Аграрни
Меровац	20	9	8	37	54.06	24.32	21.62	Аграрно-индустријски
Микуловац	58	17	12	87	66.67	19.54	13.79	Аграрни
Миљковица	14	4	3	21	66.66	19.05	14.29	Аграрни
Мрљак	6	0	0	6	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мршељ	74	6	6	86	86.05	6.97	6.98	Аграрни
Нова Божурна	5	27	22	54	9.26	50.00	40.74	Индустријско-услужни
Нови Ђуровац	4	0	0	4	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Ново Село	18	34	54	114	15.79	29.82	47.39	Услужно-индустријски
Обртинце	2	0	0	2	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пасјача	17	0	0	17	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пашинац	28	6	9	43	65.12	13.95	20.93	Аграрни
Пестиш	5	0	0	5	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Петровац	95	25	26	146	65.07	17.12	17.81	Аграрни
Пискаље	9	1	0	10	90.00	10.00	0.00	Аграрни
Плочник	5	17	18	40	12.50	42.50	45.00	Услужно-индустријски
Поточић	21	69	29	119	17.65	57.98	24.37	Индустријско-услужни
Прекадин	15	11	18	44	34.09	25.00	40.91	Услужно-аграрни
Прекашница	0	1	3	5	0.00	20.00	60.00	Услужна
Прекопуце	28	5	5	38	73.68	13.16	13.16	Аграрни

Прокупље	178	3496	4639	8995	1.96	38.87	51.57	Услужно-индустријски
Ранкова Река	2	0	0	2	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Растровница	10	5	5	20	50.00	25.00	25.00	Аграрно-услужни
Ргаје	2	0	0	2	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Рељинац	199	26	12	244	81.56	10.66	4.98	Аграрни
Ресинац	26	12	17	58	44.83	20.66	29.31	Аграрно-услужни
Селиште	2	0	0	2	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Смрдан	20	10	3	33	60.61	30.30	9.09	Аграрни
Средњи Статовац	9	2	2	13	69.24	15.38	15.38	Аграрни
Стари Ђуровац	3	0	0	3	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Старо Село	2	0	0	3	66.70	0.00	0.00	Аграрни
Товрљане	43	2	1	46	93.48	4.35	2.17	Аграрни
Трнови Лаз	36	3	1	40	90.00	7.50	2.50	Аграрни
Туларе	38	37	21	100	38.00	37.00	21.00	Аграрно-индустријски
Ђуковац	21	44	24	89	23.60	49.44	26.96	Индустријско-услужни
Џугољ	36	19	16	78	46.15	24.36	20.51	Аграрно-индустријски
Шевиш	0	0	0	0	0.00	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Широке Њиве	4	1	3	8	50.00	12.50	37.50	Аграрно-услужни
Шишмановац	19	5	6	30	63.33	16.67	20.00	Аграрни

Прилог 11: Функцијски тип насеља општине Прокупље 2011. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III-IV	Укупно	I%	II%	III-IV%	
Назив насеља	I	II	III-IV	Укупно	I%	II%	III-IV%	Тип
Бабин Поток	59	71	68	198	29.80	35.86	34.34	Индустријско-услужни
Баботинац	54	7	9	70	77.14	10.00	12.86	Аграрни
Бајчинце	0	2	17	20	0.00	10.00	85.00	Услужни
Балиновац	2	11	14	27	7.41	40.74	51.85	Услужно-индустријски
Баце	17	11	7	36	47.22	30.56	19.42	Аграрно-индустријски
Бела Вода	6	28	19	53	11.32	52.83	35.85	Индустријско-услужни
Бели Камен	0	0	2	2	0.00	0.00	100.00	Услужни
Белогош	18	1	2	21	85.72	4.76	9.52	Аграрни
Белољин	11	25	67	104	10.58	24.04	64.48	Услужни
Бериље	2	23	47	72	2.78	31.94	65.28	Услужни
Бресничих	6	13	20	39	15.38	33.33	51.29	Услужно-индустријски
Бублица	0	1	3	4	0.00	25.00	75.00	Услужни
Булатовац	1	9	5	16	6.20	56.25	31.25	Индустријско-услужни
Бучинце	3	0	0	3	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Велика Плана	7	17	32	61	11.47	27.87	52.46	Услужно-индустријски
Видовача	8	1	0	9	88.89	11.11	0.00	Аграрни
Вича	0	4	4	8	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Власово	8	0	0	8	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Водице	14	8	14	36	38.89	22.22	38.89	Аграрно-услужни
Гласовик	2	0	1	3	66.67	0.00	33.33	Аграрни
Гојиновац	9	3	9	21	42.86	14.29	42.85	Аграрно-услужни
Горња Бресница	2	2	10	14	14.28	14.29	71.43	Услужни
Горња Коњуша	0	1	3	4	0.00	25.00	75.00	Услужни
Горња Речица	12	4	7	23	52.18	17.39	30.43	Аграрно-услужни
Горња Стражава	7	37	59	103	6.80	35.92	57.28	Услужно-индустријски
Горња Трнава	7	24	27	59	11.86	40.68	45.76	Услужно-индустријски
Горње Кординце	0	8	4	12	0.00	66.67	33.33	Индустријски

Горњи Статовац	0	2	0	2	0.00	100.00	0.00	Индустијски
Губетин	9	10	16	36	25.00	27.76	44.44	Услужно-индустијски
Добротић	2	0	3	5	40.00	0.00	60.00	Услужно-аграрни
Доња Бресница	1	4	11	16	6.25	25.00	68.75	Услужни
Доња Коњуша	4	10	18	33	12.12	30.33	54.55	Услужно-индустијски
Доња Речица	15	25	36	76	19.74	32.89	47.37	Услужно-индустијски
Доња Стражава	11	78	149	239	4.60	32.64	62.36	Услужни
Доња Топоница	9	17	21	49	18.35	34.69	42.86	Услужно-индустијски
Доња Трнава	117	110	105	334	35.03	32.93	31.44	Аграрно-индустијски
Доње Кординце	19	5	14	38	50.00	13.16	36.84	Аграрно-услужни
Доњи Статовац	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Дреновац	4	9	18	32	12.52	28.13	56.25	Услужно-индустијски
Ђуровац	12	17	15	44	27.27	38.64	34.09	Индустијско-услужни
Ђушница	13	0	0	13	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Житни Поток	25	14	32	73	34.25	19.18	43.87	Услужно-аграрни
Здравиње	13	3	1	17	76.47	17.65	5.88	Аграрни
Злата	0	4	4	8	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустијски
Јабучево	4	0	0	4	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Јовине Ливаде	7	0	0	7	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Југовац	4	6	8	18	22.23	33.33	44.44	Услужно-индустијски
Калудра	2	7	1	10	20.00	70.00	10.00	Индустијски
Клисурсица	22	8	7	37	59.46	21.62	18.92	Аграрно-индустијски
Кожинце	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Кончић	0	3	5	8	0.00	37.50	62.50	Услужни
Концељ	1	11	20	32	3.13	34.38	62.49	Услужни
Костеница	2	4	6	12	16.67	33.33	50.00	Услужно-индустијски
Крњи Град	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Крушевица	0	1	1	2	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустијски
Маћере	25	16	23	64	39.06	25.00	35.94	Аграрно-услужни
Мала Плана	22	47	68	139	15.83	33.81	48.96	Услужно-индустијски
Мачина	0	0	2	2	0.00	0.00	100.00	Услужни
Меровац	4	2	8	14	28.57	14.29	57.14	Услужно-аграрни
Микуловац	56	19	12	87	64.37	21.84	13.79	Аграрни
Миљковица	27	0	0	27	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мршељ	4	5	3	12	33.33	41.67	25.00	Индустијско-аграрни
Нова Божурна	1	30	30	61	1.64	49.18	49.18	Услужно-индустијски
Ново Село	1	32	71	104	0.96	30.77	68.27	Услужни
Пасјача	6	0	0	6	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пашинац	8	10	8	27	29.63	37.04	29.63	Индустијско-услужни
Петровац	32	16	10	60	53.36	26.67	16.67	Аграрно-индустијски
Пискаље	7	0	3	10	70.00	0.00	30.00	Аграрни
Плочник	23	5	10	38	60.53	13.16	26.31	Аграрни
Поточић	0	42	57	100	0.00	42.00	57.00	Услужно-индустијски
Прекадин	2	10	8	20	10.00	50.00	40.00	Индустијско-услужни
Прекашница	0	0	2	2	0.00	0.00	100.00	Услужни
Прекопуце	4	3	3	10	40.00	30.00	30.00	Аграрно-индустијски
Прокупље	121	2142	5628	7939	1.53	26.98	70.89	Услужни
Растовница	0	5	5	10	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустијски
Рељинац	113	29	26	168	67.26	17.26	15.48	Аграрни
Ресинац	16	6	16	38	42.11	15.79	42.10	Аграрно-услужни
Смрдан	0	3	6	9	0.00	33.33	66.67	Услужни

Средњи Статовац	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Старо Село	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Товрљане	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Трнови Лаз	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Туларе	16	15	19	51	31.37	29.41	37.22	Услужно-аграрни
Ђуковац	5	19	27	51	9.80	37.25	52.95	Услужно-индустријски
Џигољ	24	18	12	54	44.45	33.33	22.22	Аграрно-индустријски
Шишмановац	4	2	3	10	40.00	20.00	30.00	Аграрно-услужни

Прилог 12: Функцијски тип насеља општине Куршумлија - 1981. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Бабица	120	1	2	123	97.56	0.81	1.63	Аграрни
Барлово	11	3	7	21	52.38	14.29	33.33	Аграрно-услужни
Баћоглава	34	1	0	35	97.14	2.86	0.00	Аграрни
Бело Поље	69	1	0	70	98.57	1.43	0.00	Аграрни
Богужевац	27	2	3	32	84.38	6.25	9.37	Аграрни
Васиљевац	59	0	1	60	98.33	0.00	1.67	Аграрни
Велико Пулавце	44	1	0	45	97.78	2.22	0.00	Аграрни
Висока	55	3	1	59	93.22	5.08	1.70	Аграрни
Влахиња	68	1	0	69	98.55	1.45	0.00	Аграрни
Врело	33	0	0	33	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Вршевац	73	1	0	74	98.65	1.35	0.00	Аграрни
Вукојевац	4	0	0	4	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Горња Микуљана	28	0	1	29	96.55	0.00	3.45	Аграрни
Горње Точане	18	0	1	19	94.74	0.00	5.26	Аграрни
Грабовница	105	0	11	116	90.52	0.00	9.48	Аграрни
Дабиновац	87	0	1	88	98.86	0.00	1.14	Аграрни
Данковиће	67	0	0	67	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Дегрмен	55	7	2	64	85.93	10.94	3.13	Аграрни
Дединац	149	1	1	151	98.68	0.66	0.66	Аграрни
Дешишка	42	3	1	46	91.30	6.52	2.17	Аграрни
Добри До	146	4	13	163	89.57	2.45	7.98	Аграрни
Доња Микуљана	24	1	2	27	88.89	3.70	7.41	Аграрни
Доње Точане	122	4	7	133	91.73	3.01	5.26	Аграрни
Дубрава	23	0	0	23	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Ђаке	100	1	4	105	95.24	0.95	3.81	Аграрни
Жалица	24	0	0	24	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Жегрова	24	0	1	25	96.00	0.00	4.00	Аграрни
Жуч	87	4	17	108	80.56	3.70	15.74	Аграрни
Заграђе	45	0	0	45	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Зебица	51	0	0	51	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Иван Кула	82	0	2	84	97.62	0.00	2.38	Аграрни
Игриште	85	1	0	86	98.84	1.16	0.00	Аграрни
Кастрат	52	41	8	107	48.60	38.32	7.48	Аграрно-индустријски
Коњува	133	0	2	135	98.52	0.00	1.48	Аграрни
Космача	131	0	2	133	98.50	0.00	1.50	Аграрни
Крток	44	2	0	46	95.65	4.35	0.00	Аграрни
Крчмаре	141	1	0	142	99.30	0.70	0.00	Аграрни

Купиново	72	0	0	72	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Куршумлија	145	2821	1496	4492	3.23	62.77	33.30	Индустријски
Куршумлиска Бања	34	5	32	71	47.89	7.04	45.07	Аграрно-услужни
Кутлово	54	0	0	54	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Луково	112	1	30	143	78.32	0.70	20.98	Аграрни
Љутова	41	0	1	42	97.62	0.00	2.38	Аграрни
Љуша	84	1	0	85	98.82	1.18	0.00	Аграрни
Магово	25	0	0	25	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мала Косаница	128	2	2	132	96.96	1.52	1.52	Аграрни
Маричиће	47	0	0	47	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Марковиће	2	7	0	9	22.22	77.78	0.00	Индустријски
Матарова	27	1	0	28	96.43	3.57	0.00	Аграрни
Мачја Стена	75	0	0	75	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мачковац	70	0	3	73	95.89	0.00	4.11	Аграрни
Мердаре	96	1	8	105	91.43	0.95	7.62	Аграрни
Мерћез	26	1	18	45	57.78	2.22	40.00	Аграрно-услужни
Механе	42	0	0	42	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мирница	58	0	0	58	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мрче	62	0	1	63	98.41	0.00	1.59	Аграрни
Невада	48	0	0	48	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Ново Село	41	0	3	44	93.18	0.00	6.82	Аграрни
Орловац	50	1	1	52	96.16	1.92	1.92	Аграрни
Парада	24	0	0	24	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пачарађа	69	2	0	71	97.18	2.82	0.00	Аграрни
Певаштица	52	0	0	52	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пепељевац	39	0	11	50	78.00	0.00	22.00	Аграрни
Перуника	38	0	0	38	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пљаково	49	0	0	49	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Преветица	34	0	0	34	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Прекорађе	40	0	0	40	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пролом	74	8	39	121	61.16	6.61	32.23	Аграрни
Равни Шорт	118	0	1	119	99.16	0.00	0.84	Аграрни
Растелица	12	0	0	12	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Рача	172	1	59	232	74.14	0.43	25.43	Аграрни
Рударе	90	2	36	128	70.31	1.56	28.13	Аграрни
Сагојево	160	2	3	165	96.97	1.21	1.82	Аграрни
Самоково	44	0	0	44	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Свињиште	88	0	0	88	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Секирача	57	0	0	57	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Селиште	7	0	0	7	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Селова	89	1	1	91	97.80	1.10	1.10	Аграрни
Сеоце	86	0	1	87	98.85	0.00	1.15	Аграрни
Спанце	160	0	3	163	98.16	0.00	1.84	Аграрни
Тачевац	22	0	0	22	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Тијовац	62	0	0	62	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Тмава	158	1	3	162	97.53	0.62	1.85	Аграрни
Требиње	79	0	0	79	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Трећак	93	0	3	96	96.88	0.00	3.12	Аграрни
Трмка	26	0	0	26	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Трн	26	0	0	26	100.00	0.00	0.00	Аграрни

Трпеза	77	0	2	79	97.47	0.00	2.53	Аграрни
Шатра	45	0	1	46	97.83	0.00	2.17	Аграрни
Штава	79	0	3	82	96.34	0.00	3.66	Аграрни

Прилог 13: Функцијски тип насеља општине Куршумлија - 2002. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Бабица	32	2	5	39	82.05	5.13	12.82	Аграрни
Барлово	7	11	5	26	26.96	42.31	19.23	Индустријско-аграрни
Баћоглава	17	47	17	89	19.10	52.80	19.10	Индустријско-аграрни
Бело Поље	10	13	10	33	30.30	39.39	30.31	Индустријско-услужни
Богужевац	9	8	1	18	50.00	44.44	5.56	Аграрно-индустријски
Васиљевац	0	0	0	1	0.00	0.00	0.00	Расељено
Велико Пупавце	3	1	5	9	33.33	11.11	55.56	Услужно-аграрни
Висока	7	12	11	30	23.33	40.00	36.67	Индустријско-услужни
Влахиња	5	4	2	11	45.45	36.36	18.19	Аграрно-индустријски
Врело	18	0	4	22	81.82	0.00	18.18	Аграрни
Вршевац	30	1	1	32	93.74	3.13	3.13	Аграрни
Вукојевац	0	0	0	0	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Горња Микуљана	13	14	12	43	30.23	32.56	27.91	Индустријско-аграрни
Горње Точане	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Грабовница	22	6	7	35	62.86	17.14	20.00	Аграрни
Дабиновац	28	1	1	30	93.34	3.33	3.33	Аграрни
Данковиће	17	33	14	68	25.00	48.51	20.59	Индустријско-аграрни
Дегрмен	7	1	12	20	35.00	5.00	60.00	Услужни
Дединац	28	3	0	31	90.32	9.68	0.00	Аграрни
Дешишка	1	0	6	7	14.29	0.00	85.71	Услужни
Добри До	35	4	7	46	76.09	8.70	15.21	Аграрни
Доња Микуљана	15	10	12	37	40.54	27.03	32.43	Аграрно-услужни
Доње Точане	27	5	3	35	77.14	14.29	8.57	Аграрни
Дубрава	28	4	1	33	84.85	12.12	3.03	Аграрни
Ђаке	26	1	0	27	96.30	3.70	0.00	Аграрни
Жалица	2	1	1	4	50.00	25.00	25.00	Аграрно-индустријски
Жегрова	40	0	0	43	93.02	0.00	0.00	Аграрни
Жуч	20	12	8	43	46.51	27.91	18.58	Аграрно-индустријски
Заграђе	6	0	1	7	85.71	0.00	14.29	Аграрни
Зебица	8	0	0	8	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Иван Кула	16	0	1	17	94.12	0.00	5.88	Аграрни
Игриште	12	0	1	13	92.31	0.00	7.69	Аграрни
Кастрат	7	36	20	63	11.11	57.14	31.75	Индустријско-услужни
Коњува	38	6	4	53	71.73	11.32	7.55	Аграрни
Космача	3	2	1	11	27.23	18.18	9.09	Аграрно-индустријски
Крток	6	2	0	8	75.00	25.00	0.00	Аграрни
Крчмаре	11	11	14	36	30.55	30.56	38.89	Услужно-аграрни
Купиново	4	1	4	9	44.44	11.11	44.45	Аграрно-услужни
Куршумлија	209	2186	2044	4713	4.45	46.38	43.37	Индустријско-услужни
Куршумлиска Бања	5	0	25	33	15.15	0.00	75.75	Услужни
Кутлово	5	1	0	6	83.33	16.67	0.00	Аграрни

Луково	46	4	112	162	28.40	2.47	69.13	Услужни
Љутова	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Љуша	20	3	4	27	74.08	11.11	14.81	Аграрни
Магово	8	3	1	12	66.67	25.00	8.33	Аграрни
Мала Косаница	4	3	18	25	16.00	12.00	72.00	Услужни
Маричиће	2	11	0	15	13.33	73.33	0.00	Индустријски
Марковиће	0	5	6	14	0.00	35.74	42.86	Услужно-индустријски
Матарова	12	7	11	30	40.00	23.33	36.67	Аграрно-услужни
Мачја Стена	9	0	2	11	81.82	0.00	18.18	Аграрни
Мачковац	21	31	33	97	21.65	31.96	34.09	Услужно-индустријски
Мердаре	5	8	28	41	12.20	19.51	68.29	Услужни
Мерћез	3	1	3	7	42.85	14.29	42.86	Аграрно-услужни
Механе	3	1	2	8	37.50	12.50	25.00	Аграрно-услужни
Мирница	34	0	0	34	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мрче	32	6	6	44	72.72	13.64	13.64	Аграрни
Невада	18	1	1	20	90.00	5.00	5.00	Аграрни
Ново Село	10	7	3	20	50.00	35.00	15.00	Аграрно-индустријски
Орловац	5	0	0	5	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Парада	12	0	1	13	92.31	0.00	7.69	Аграрни
Пачарађа	8	4	1	13	61.54	30.77	7.69	Аграрни
Певаштица	6	0	0	6	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пепељевац	1	2	2	5	20.00	40.00	40.00	Услужно-индустријски
Перуника	4	1	3	8	50.00	12.50	37.50	Аграрно-услужни
Пљаково	24	4	9	37	64.86	10.82	24.32	Аграрни
Преветица	2	0	1	3	66.67	0.00	33.33	Аграрни
Прекорађе	10	0	0	10	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пролом	4	3	13	20	20.00	15.00	65.00	Услужна
Равни Шорт	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Растелица	0	0	0	0	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Рача	19	18	30	67	28.36	26.87	44.78	Услужно-аграрни
Рударе	7	20	17	53	13.21	37.74	32.08	Индустријско-услужни
Сагоњево	37	0	1	39	94.87	0.00	2.53	Аграрни
Самоково	7	0	1	11	63.64	0.00	9.06	Аграрни
Свињиште	12	0	0	12	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Секирача	17	1	0	18	94.44	5.56	0.00	Аграрни
Селиште	9	2	1	12	75.00	16.67	8.33	Аграрни
Селова	29	5	1	35	82.86	14.29	2.86	Аграрни
Сеоце	46	2	4	52	88.45	3.85	7.69	Аграрни
Спанце	32	29	7	68	47.06	42.65	10.29	Аграрно-индустријски
Тачевац	0	0	0	0	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	Расељено
Тијовац	3	12	8	23	13.04	52.17	34.79	Индустријско-услужни
Тмава	37	9	7	53	69.81	16.98	13.21	Аграрни
Требиње	33	3	1	44	75.00	6.82	2.27	Аграрни
Трећак	20	5	0	25	80.00	20.00	0.00	Аграрни
Трмка	9	1	0	10	90.00	10.00	0.00	Аграрни
Трн	7	0	0	7	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Трпеза	12	0	0	13	92.30	0.00	0.00	Аграрни
Шатра	11	0	0	11	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Штава	18	16	8	42	42.86	38.19	19.05	Аграрно-индустријски

Прилог 14: Функцијски тип насеља општине Куршумлија - 2011. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III-IV	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Куршумлија	490	1697	2438	4637	10.57	36.65	52.58	Услужно-индустријски
Бабица	6	2	0	8	75.00	25.00	0.00	Аграрни
Барлово	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Баћоглава	3	17	21	41	7.32	41.46	51.22	Услужно-индустријски
Бело Поље	0	4	2	6	0.00	66.67	33.33	Индустријски
Богужевац	10	0	2	12	83.33	0.00	16.67	Аграрни
Велико Пупавце	1	6	2	9	11.11	66.67	22.22	Индустријски
Висока	28	6	4	38	73.68	15.79	10.53	Аграрни
Влахиња	3	0	3	6	50.00	0.00	50.00	Аграрно-услужни
Вршевац	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Горња Микуљана	13	12	9	34	38.24	35.29	26.47	Аграрно-индустријски
Горње Точане	1	1	0	2	50.00	50.00	0.00	Аграрно-индустријски
Грабовница	12	6	10	28	42.86	21.43	35.71	Аграрно-услужни
Дабиновац	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Данковиће	41	23	16	81	50.62	28.43	19.75	Аграрно-индустријски
Дегрмен	0	1	14	15	0.00	6.67	93.33	Услужни
Дединац	0	1	1	2	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Добри До	2	0	2	5	40.00	0.00	40.00	Аграрно-услужни
Доња Микуљана	5	9	9	23	21.74	39.13	39.13	Услужно-индустријски
Доње Точане	6	0	2	8	75.00	0.00	25.00	Аграрни
Ђаке	0	1	1	2	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Жалица	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Жуч	11	17	10	38	28.95	44.74	26.31	Индустријско-аграрни
Заграђе	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Зебица	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Иван Кула	0	0	1	1	0.00	0.00	100.00	Услужни
Игриште	4	0	0	4	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Кастраг	3	24	22	49	6.12	48.98	44.90	Индустријско-услужни
Коњува	14	5	4	23	60.87	21.74	17.39	Аграрни
Космача	1	2	0	3	33.33	66.67	0.00	Индустријски
Крток	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Крчмаре	1	3	4	8	12.50	37.50	50.00	Услужно-индустријски
Купиново	0	1	4	6	0.00	16.67	66.63	Услужни
<i>Куршумлија</i>	140	1311	2127	3581	3.91	36.61	59.38	Услужно-индустријски
Куршумлијска Бања	0	2	5	7	0.00	28.57	71.43	Услужни
Луково	0	100	11	111	0.00	90.09	9.91	Индустријски
Љуша	0	3	3	6	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Магово	11	1	0	12	91.67	8.33	0.00	Аграрни
Мала Косаница	6	5	12	23	26.09	21.74	52.17	Услужно-аграрни
Маричиће	3	4	2	9	33.33	44.44	22.23	Индустријско-аграрни
Марковиће	0	10	8	18	0.00	55.56	44.44	Индустријско-услужни
Матарова	3	0	2	5	60.00	0.00	40.00	Аграрно-услужни
Мачковац	4	34	21	59	6.78	57.63	35.59	Индустријско-услужни
Мердаре	7	2	26	35	20.00	5.71	74.29	Услужни

Мерхез	0	0	2	2	0.00	0.00	100.00	Услужни
Механе	7	2	0	9	77.78	22.22	0.00	Аграрни
Мирница	3	0	0	3	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Мрча	2	8	12	22	9.09	36.36	54.55	Услужно-индустријски
Невада	1	1	0	2	50.00	50.00	0.00	Аграрно-индустријски
Ново Село	0	0	4	4	0.00	0.00	100.00	Услужни
Паваштица	14	2	0	16	87.50	12.50	0.00	Аграрни
Парада	1	1	0	2	50.00	50.00	0.00	Аграрно-индустријски
Пачарађа	24	1	0	25	96.00	4.00	0.00	Аграрни
Пепељевац	0	1	4	5	0.00	20.00	80.00	Услужни
Перуника	0	3	0	3	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Пљаково	0	2	1	3	0.00	66.67	33.33	Индустријски
Прекорађа	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Пролом	1	4	13	18	5.56	22.22	72.22	Услужни
Равни Шорт	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Рача	0	4	18	25	0.00	16.00	72.00	Услужни
Рударе	0	7	6	13	0.00	53.85	46.15	Индустријско-услужни
Сагоњево	42	1	0	43	97.67	2.33	0.00	Аграрни
Самоково	0	2	1	3	0.00	66.67	33.33	Индустријски
Свињиште	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Секирача	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Селиште	2	2	0	4	50.00	50.00	0.00	Аграрно-индустријски
Селова	0	11	0	11	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Сеоце	2	1	0	3	66.67	33.33	0.00	Аграрни
Спанце	3	9	3	15	20.00	60.00	20.00	Индустријско-аграрни
Тијовац	0	4	4	8	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Тмава	23	4	3	32	71.88	12.54	9.38	Аграрни
Требиње	0	5	2	7	0.00	71.43	28.57	Индустријски
Трећак	9	1	1	11	81.82	9.09	9.09	Аграрни
Трпезе	10	0	0	10	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Штава	1	6	1	9	11.11	66.67	11.12	Индустријски

Прилог 15: Функцијски тип насеља општине Блаце - 1981. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Алабана	112	2	4	118	94.92	1.69	3.39	Аграрни
Барбатоваци	157	17	35	209	75.12	8.13	16.75	Аграрни
Блаце	345	1589	715	2663	12.96	59.67	26.87	Индустријско-услужни
Брежани	58	0	2	60	96.67	0.00	3.33	Аграрни
Више Село	103	0	1	104	99.04	0.00	0.96	Аграрни
Врбовац	123	7	3	133	92.48	5.26	2.26	Аграрни
Горња Драгуша	91	2	19	112	81.25	1.79	16.96	Аграрни
Горња Јошаница	349	2	9	360	96.94	0.56	2.50	Аграрни
Горње Гргуре	170	1	8	179	94.97	0.56	4.47	Аграрни
Горње Сварче	124	5	8	137	90.51	3.65	5.84	Аграрни
Доња Драгуша	79	1	2	82	96.34	1.22	2.44	Аграрни
Доња Јошаница	111	0	1	112	99.11	0.00	0.89	Аграрни
Доња Рашица	26	0	0	26	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доње Гргуре	94	0	0	94	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доње Сварче	71	2	1	74	95.95	2.70	1.35	Аграрни
Дрешница	46	0	2	48	95.83	0.00	4.17	Аграрни
Ђуревац	97	1	1	99	97.98	1.01	1.01	Аграрни
Качапор	56	0	2	58	96.55	0.00	3.45	Аграрни
Кашевар	142	0	5	147	96.60	0.00	3.40	Аграрни
Криваја	104	2	1	107	97.20	1.87	0.93	Аграрни
Кутловац	135	0	2	137	98.54	0.00	1.46	Аграрни
Лазаревац	88	0	1	89	98.88	0.00	1.12	Аграрни
Мала Драгуша	33	0	3	36	91.67	0.00	8.33	Аграрни
Међухана	127	1	12	140	90.71	0.71	8.58	Аграрни
Музаће	87	0	2	89	97.75	0.00	2.25	Аграрни
Попова	193	2	3	198	97.47	1.01	1.52	Аграрни
Пребреза	217	3	8	228	95.18	1.32	3.50	Аграрни
Претежана	66	0	0	66	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Претрешња	115	0	0	115	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Придворица	125	3	5	133	93.98	2.26	3.76	Аграрни
Рашица	81	0	3	84	96.43	0.00	3.57	Аграрни
Сибница	233	1	3	237	98.31	0.42	1.27	Аграрни
Стубал	172	3	5	180	95.55	1.67	2.78	Аграрни
Суваја	57	0	4	61	93.44	0.00	6.56	Аграрни
Суви До	245	3	3	251	97.61	1.19	1.20	Аграрни
Трбуње	203	6	10	219	92.69	2.74	4.57	Аграрни
Чунгула	254	3	3	260	97.69	1.15	1.15	Аграрни
Чучале	69	0	1	70	98.57	0.00	1.43	Аграрни
Цепница	56	0	12	68	82.35	0.00	17.65	Аграрни
Шилъомана	83	1	0	84	98.81	1.19	0.00	Аграрни

Прилог 16: Функцијски тип насеља општине Блаце - 2002. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Алабана	6	14	8	32	18.75	43.75	25.00	Индустријско-услужни
Барбатовић	43	19	22	84	51.19	22.62	26.19	Аграрно-услужни
Блаце	62	644	829	1635	3.79	39.39	50.70	Услужно-индустријски
Брежани	11	3	3	17	64.71	17.65	17.64	Аграрни
Више Село	47	2	3	52	90.38	3.85	5.77	Аграрни
Врбовац	9	11	9	37	24.32	29.73	24.35	Индустријско-услужни
Горња Драгуша	3	22	21	46	6.52	47.83	45.65	Индустријско-услужни
Горња Јошаница	56	11	10	82	68.29	13.41	12.20	Аграрни
Горње Гргуре	74	17	12	108	68.55	15.74	11.11	Аграрни
Горње Сварче	19	8	8	38	50.00	21.05	21.05	Аграрно-услужни
Доња Драгуша	9	10	6	25	36.00	40.00	24.00	Индустријско-аграрни
Доња Јошаница	45	5	6	56	80.36	8.93	10.71	Аграрни
Доња Рашица	13	11	1	25	52.00	44.00	4.00	Аграрно-индустријски
Доње Гргуре	39	10	3	52	75.00	19.23	5.77	Аграрни
Доње Сварче	15	3	8	26	57.69	11.54	30.77	Аграрно-услужни
Дрешница	32	2	4	42	76.19	4.76	9.52	Аграрни
Ђуревац	25	47	20	99	25.25	47.47	20.20	Индустријско-аграрни
Качапор	14	7	3	24	58.33	29.17	12.50	Аграрно-индустријски
Кашевар	59	33	28	120	49.17	27.50	23.33	Аграрно-индустријски
Криваја	21	20	4	45	46.67	44.44	8.89	Аграрно-индустријски
Кутловац	25	7	8	40	62.50	17.50	20.00	Аграрни
Лазаревац	41	9	6	56	73.21	16.07	10.71	Аграрни
Мала Драгуша	21	10	7	38	55.26	26.32	18.42	Аграрно-индустријски
Међухана	9	13	17	39	23.08	33.33	43.59	Услужно-индустријски
Музаће	22	9	7	38	57.89	23.68	18.42	Аграрно-индустријски
Попова	21	8	4	39	53.85	20.51	10.24	Аграрно-индустријски
Пребреза	68	25	9	106	64.13	23.58	8.49	Аграрни
Претежана	9	9	5	23	39.13	39.13	21.74	Аграрно-индустријски
Претрешња	8	8	7	30	26.67	26.67	23.36	Аграрно-индустријски
Придворица	10	2	3	16	62.54	12.56	18.70	Аграрни
Рашица	29	13	5	47	61.70	27.66	10.64	Аграрни
Сибница	85	43	22	150	56.67	28.67	14.66	Аграрно-индустријски
Стубал	42	41	36	119	35.29	34.45	30.26	Аграрно-индустријски
Суваја	0	5	4	9	0.00	55.56	44.44	Индустријско-услужни
Суви До	79	24	20	123	64.23	19.51	16.26	Аграрни
Трбуње	128	36	26	195	65.64	18.46	13.33	Аграрни
Чунгула	89	23	12	124	71.77	18.55	9.68	Аграрни
Чучале	28	23	13	64	43.75	35.94	20.31	Аграрно-индустријски
Цепница	26	16	25	67	38.81	23.88	37.31	Аграрно-услужни
Шильомана	16	9	5	33	48.48	27.27	15.15	Аграрно-индустријски

Прилог 17: Функцијски тип насеља општине Блаце - 2011. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III-IV	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Блаце	650	765	1442	2881	22.56	26.55	50.05	Услужно-индустријски
Алабана	28	4	8	40	70.00	10.00	20.00	Аграрни
Барбатовач	22	11	17	50	44.00	22.00	34.00	Аграрно-услужни
Блаце	60	398	1000	1461	4.11	27.24	68.45	Услужни
Брежани	5	0	1	6	83.33	0.00	16.67	Аграрни
Више Село	22	1	4	27	81.48	3.70	14.81	Аграрни
Врбовац	14	6	24	44	31.82	13.64	54.55	Услужно-аграрни
Горња Драгуша	6	13	26	45	13.33	28.89	57.78	Услужно-индустријски
Горња Јошаница	25	16	12	53	47.17	30.19	22.64	Аграрно-индустријски
Горње Гргуре	26	11	14	53	49.06	20.75	26.49	Аграрно-услужни
Горње Сварче	0	3	3	6	0.00	50.00	50.00	Услужно-индустријски
Доња Драгуша	11	6	11	29	37.97	20.69	37.93	Аграрно-услужни
Доња Јошаница	14	1	3	18	77.78	5.56	16.66	Аграрни
Доња Рашица	11	8	4	23	47.83	34.78	17.39	Аграрно-индустријски
Доње Гргуре	5	8	9	23	21.74	34.78	39.18	Услужно-индустријски
Доње Сварче	4	4	2	10	40.00	40.00	20.00	Аграрно-индустријски
Дрешница	7	4	2	13	53.85	30.77	15.38	Аграрно-индустријски
Ђуревац	63	34	21	122	51.64	27.87	17.29	Аграрно-индустријски
Качапор	7	5	4	16	43.75	31.25	25.00	Аграрно-индустријски
Кашевар	17	20	25	62	27.42	32.26	40.32	Услужно-индустријски
Криваја	3	8	7	18	16.67	44.44	38.89	Индустријско-услужни
Кутловац	26	6	6	38	68.42	15.79	15.79	Аграрни
Лазаревац	1	9	4	14	7.14	64.29	28.57	Индустријски
Мала Драгуша	8	1	13	22	36.36	4.55	59.09	Услужно-аграрни
Међухана	10	6	14	30	33.33	20.00	46.67	Услужно-аграрни
Музаће	3	0	2	5	60.00	0.00	40.00	Аграрно-услужни
Попова	18	11	6	35	51.43	31.43	17.14	Аграрно-индустријски
Пребреза	9	12	11	34	26.47	35.29	32.34	Индустријско-услужни
Претежана	1	6	7	14	7.14	42.86	50.00	Услужно-индустријски
Претрешња	9	2	4	19	47.37	10.53	21.00	Аграрно-услужни
Придворица	2	12	3	17	11.76	70.59	17.65	Индустријски
Рашица	3	3	9	15	20.00	20.00	60.00	Услужно-аграрни
Сибница	77	34	22	136	56.62	25.00	16.18	Аграрно-индустријски
Стубал	11	21	37	69	15.94	30.43	53.63	Услужно-индустријски
Суваја	1	7	4	12	8.34	58.33	33.33	Индустријско-услужни
Суви До	47	13	18	78	60.26	16.67	23.07	Аграрни
Трбуње	52	27	36	116	44.83	23.28	31.09	Аграрно-услужни
Чунгула	2	12	16	30	6.67	40.00	53.33	Услужно-индустријски
Чучале	14	8	11	36	38.89	22.22	30.59	Аграрно-услужни
Цепница	1	11	17	29	3.45	37.93	58.62	Услужно-индустријски
Шиљомана	5	3	5	13	38.46	23.08	38.46	Аграрно-услужни

Прилог 18: Функцијски тип насеља општине Житорађа - 1981. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Асановац	77	0	1	78	98.72	0.00	1.28	Аграрни
Бадњевац	317	5	15	337	94.07	1.48	4.45	Аграрни
Влахово	200	0	7	207	96.62	0.00	3.38	Аграрни
Вољчинце	382	0	6	388	98.45	0.00	1.55	Аграрни
Глашнице	51	0	7	58	87.93	0.00	12.07	Аграрни
Горње Црнатово	292	6	5	303	96.37	1.98	1.65	Аграрни
Горњи Дреновац	283	3	7	293	96.59	1.02	2.39	Аграрни
Грудаш	177	0	5	182	97.25	0.00	2.75	Аграрни
Дебели Луг	35	0	0	35	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Доње Црнатово	277	0	58	335	82.69	0.00	17.31	Аграрни
Доњи Дреновац	253	9	4	266	95.11	3.38	1.51	Аграрни
Држановац	398	4	13	415	95.91	0.96	3.13	Аграрни
Дубово	538	4	66	608	88.49	0.65	10.86	Аграрни
Ђакус	271	4	7	282	96.10	1.42	2.48	Аграрни
Житорађа	404	413	424	1249	32.35	33.07	33.98	Услужно-индустријски
Зладовац	36	0	0	36	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Јасеница	326	12	23	361	90.31	3.32	6.37	Аграрни
Каре	50	0	0	50	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Коњарник	77	0	5	82	93.90	0.00	6.10	Аграрни
Лукомир	358	0	14	372	96.24	0.00	3.76	Аграрни
Ново Момчилово	106	1	2	109	97.25	0.92	1.83	Аграрни
Пејковац	507	5	51	563	90.05	0.89	9.06	Аграрни
Подина	313	10	7	330	94.85	3.03	2.12	Аграрни
Речица	255	17	10	282	90.43	6.03	3.54	Аграрни
Самариновац	301	0	8	309	97.41	0.00	2.59	Аграрни
Смрдић	72	0	1	73	98.63	0.00	1.37	Аграрни
Стара Божурна	78	4	4	86	90.70	4.65	4.65	Аграрни
Старо Момчилово	260	3	2	265	98.12	1.13	0.75	Аграрни
Студенац	163	0	2	165	98.79	0.00	1.21	Аграрни
Топоница	317	1	4	322	98.45	0.31	1.24	Аграрни

Прилог 19: Функцијски тип насеља општине Житорађа - 2002. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III	Укупно	% I	% II	% III-IV	
Асановац	14	3	1	18	77.78	16.67	5.55	Аграрни
Бадњевац	97	101	80	278	34.89	36.33	28.78	Индустријско-аграрни
Влахово	24	52	65	141	17.02	36.88	46.10	Услужно-индустријски
Вољчинце	101	81	98	280	36.07	28.93	35.00	Аграрно-услужни
Глашинце	42	35	30	107	39.25	32.71	28.04	Аграрни-индустријски
Горње Црнатово	118	20	24	162	72.84	12.35	14.81	Аграрни
Горњи Дреновац	99	27	21	147	67.35	18.37	14.28	Аграрни
Грудаш	63	17	18	98	64.29	17.35	18.36	Аграрни
Дебели Луг	1	4	5	10	10.00	40.00	50.00	Услужно-индустријски
Доње Црнатово	129	54	58	241	53.53	22.41	24.06	Аграрно-услужни
Доњи Дреновац	74	37	16	127	58.27	29.13	12.60	Аграрно-индустријски
Држановац	270	64	51	385	70.13	16.62	13.25	Аграрни
Дубово	86	37	14	137	62.77	27.01	10.22	Аграрни
Ђакус	179	40	74	326	54.91	12.27	22.70	Аграрно-услужни
Житорађа	91	365	537	1076	8.46	33.92	49.91	Услужно-индустријски
Зладовац	0	1	0	1	0.00	100.00	0.00	Индустријски
Јасеница	32	98	74	213	15.02	46.01	34.74	Индустријско-услужни
Каре	5	2	6	13	38.46	15.38	46.15	Услужно-аграрни
Коњарник	8	9	7	24	33.33	37.50	29.17	Индустријско-аграрни
Лукомир	28	129	108	265	10.57	48.68	40.75	Индустријско-услужни
Ново Момчилово	5	9	3	17	29.41	52.94	17.65	Индустријско-аграрни
Пејковац	215	85	108	419	51.31	20.29	25.78	Аграрно-услужни
Подина	33	107	74	222	14.86	48.20	33.33	Индустријско-услужни
Речица	21	104	49	182	11.54	57.14	26.92	Индустријско-услужни
Самариновац	155	56	57	268	57.84	20.90	21.27	Аграрно-услужни
Смрдић	29	18	30	86	33.72	20.93	34.88	Услужно-аграрни
Стара Божурна	19	34	37	92	20.65	36.96	40.22	Услужно-индустријски
Старо Момчилово	61	13	5	84	72.62	15.48	5.95	Аграрни
Студенац	46	19	26	91	50.55	20.88	28.57	Аграрно-услужни
Топоница	43	24	16	83	51.81	28.92	19.28	Аграрно-индустријски

Прилог 20: Функцијски тип насеља општине Житорађа- 2011. године

Назив насеља	Економски активно које обавља занимање, према делатности (апсолутни број)				Економски активно које обавља занимање, према делатности (удео %)			Тип
	I	II	III-IV	Укупно	% I	% II	% III-IV	
<i>Житорађа</i>	684	949	1572	3230	21.18	29.38	48.67	Услужно-индустријски
Асановац	1	0	0	1	100.00	0.00	0.00	Аграрни
Бадњевац	19	46	85	150	12.67	30.67	56.67	Услужно-индустријски
Влахово	11	32	42	88	12.50	36.36	47.73	Услужно-индустријски
Вољчинце	10	46	69	125	8.00	36.80	55.20	Услужно-индустријски
Глашинце	2	15	43	61	3.28	24.59	70.49	Услужни
Горње Црнатово	35	14	21	70	50.00	20.00	30.00	Аграрно-услужни
Горњи Дреновац	12	15	15	43	27.91	34.88	34.88	Услужно-индустријски
Грудаш	59	14	12	85	69.41	16.47	14.12	Аграрни
Дебели Луг	1	5	1	7	14.29	71.43	14.29	Индустријски
Доње Црнатово	114	25	40	182	62.64	13.74	21.98	Аграрни
Доњи Дреновац	8	15	8	31	25.81	48.39	25.81	Индустријско-аграрни
Држановац	44	27	48	122	36.07	22.13	39.34	Услужно-аграрни
Дубово	5	9	10	24	20.83	37.50	41.67	Услужно-индустријски
Ђакус	18	31	73	124	14.52	25.00	58.87	Услужно-индустријски
Житорађа	62	237	543	845	7.34	28.05	64.26	Услужни
Извор	5	21	27	53	9.43	39.62	50.94	Услужно-индустријски
Јасеница	59	60	76	195	30.26	30.77	38.97	Услужно-индустријски
Каре	0	1	2	3	0.00	33.33	66.67	Услужни
Коњарник	0	4	3	8	0.00	50.00	37.50	Индустријско-услужни
Лукомир	4	85	91	182	2.20	46.70	50.00	Услужно-индустријски
Ново Момчилово	5	2	4	11	45.45	18.18	36.36	Аграрно-услужни
Пејковац	5	58	123	186	2.69	31.18	66.13	Услужни
Подина	20	53	64	138	14.49	38.41	46.38	Услужно-индустријски
Речица	5	50	54	111	4.50	45.05	48.65	Услужно-индустријски
Самариновац	137	28	47	214	64.02	13.08	21.96	Аграрни
Стара Божурна	9	30	31	70	12.86	42.86	44.29	Услужно-индустријски
Старо Момчилово	5	2	0	8	62.50	25.00	0.00	Аграрни
Студенац	19	9	23	51	37.25	17.65	45.10	Услужно-аграрни
Топоница	10	15	17	42	23.81	35.71	40.48	Услужно-индустријски

Прилог 21: Тип кретања становништва у насељима општине Куршумлија 1981-1991

Општина Куршумлија	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1981	1991											
Насеља													
Бабица	203	138	-65	-38.12	8	4.69	27	15.84	-19	-11.14	-46	-26.98	E4
Барлово	263	129	-134	-68.37	22	11.22	39	19.90	-17	-8.67	-117	-59.69	E4
Баћоглава	460	319	-141	-36.20	37	9.50	46	11.81	-9	-2.31	-132	-33.89	E4
Бело Поље	225	150	-75	-40.00	12	6.40	48	25.60	-36	-19.20	-39	-20.80	E4
Богужевац	151	119	-32	-23.70	13	9.63	45	33.33	-32	-23.70	0	0.00	E4
Васиљевац	115	29	-86	-119.44	3	4.17	9	12.50	-6	-8.33	-80	-111.11	E4
Велико Пупавце	153	81	-72	-61.54	0	0.00	26	22.22	-26	-22.22	-46	-39.32	E4
Висока	303	226	-77	-29.11	20	7.56	67	25.33	-47	-17.77	-30	-11.34	E4
Влахиња	194	121	-73	-46.35	9	5.71	44	27.94	-35	-22.22	-38	-24.13	E4
Врело	114	58	-56	-65.12	5	5.81	27	31.40	-22	-25.58	-34	-39.53	E4
Вршевац	232	118	-114	-65.14	5	2.86	38	21.71	-33	-18.86	-81	-46.29	E4
Вукојевац	6	0	-6	-200.00	1	33.33	3	100.00	-2	-66.67	-4	-133.33	E4
Горња Микуљана	168	140	-28	-18.18	20	12.99	27	17.53	-7	-4.55	-21	-13.64	E4
Горње Точане	36	30	-6	-18.18	2	6.06	15	45.45	-13	-39.39	7	21.21	I4
Грабовница	238	163	-75	-37.41	16	7.98	57	28.43	-41	-20.45	-34	-16.96	E4
Дабиновац	151	77	-74	-64.91	4	3.51	23	20.18	-19	-16.67	-55	-48.25	E4
Данковиће	345	265	-80	-26.23	27	8.85	65	21.31	-38	-12.46	-42	-13.77	E4
Дегрмен	172	120	-52	-35.62	20	13.70	27	18.49	-7	-4.79	-45	-30.82	E4
Дединац	304	161	-143	-61.51	12	5.16	46	19.78	-34	-14.62	-109	-46.88	E4
Дешишка	86	62	-24	-32.43	2	2.70	17	22.97	-15	-20.27	-9	-12.16	E4
Добри До	271	170	-101	-45.80	16	7.26	31	14.06	-15	-6.80	-86	-39.00	E4
Доња Микуљана	103	87	-16	-16.84	14	14.74	19	20.00	-5	-5.26	-11	-11.58	E4
Доње Точане	308	203	-105	-41.10	14	5.48	61	23.87	-47	-18.40	-58	-22.70	E4
Дубрава	97	58	-39	-50.32	1	1.29	19	24.52	-18	-23.23	-21	-27.10	E4
Ђаке	223	112	-111	-66.27	9	5.37	39	23.28	-30	-17.91	-81	-48.36	E4
Жалица	38	19	-19	-66.67	0	0.00	10	35.09	-10	-35.09	-9	-31.58	E4
Жегрова	118	79	-39	-39.59	5	5.08	20	20.30	-15	-15.23	-24	-24.37	E4
Жуч	248	205	-43	-18.98	23	10.15	43	18.98	-20	-8.83	-23	-10.15	E4
Заграђе	52	32	-20	-47.62	5	11.90	10	23.81	-5	-11.90	-15	-35.71	E4
Зебица	82	64	-18	-24.66	5	6.85	13	17.81	-8	-10.96	-10	-13.70	E4
Иван Кула	118	85	-33	-32.51	4	3.94	22	21.67	-18	-17.73	-15	-14.78	E4
Игриште	160	90	-70	-56.00	5	4.00	43	34.40	-38	-30.40	-32	-25.60	E4
Кастрат	475	285	-190	-50.00	63	16.58	69	18.16	-6	-1.58	-184	-48.42	E4
Коњува	355	226	-129	-44.41	19	6.54	73	25.13	-54	-18.59	-75	-25.82	E4
Космача	262	160	-102	-48.34	3	1.42	51	24.17	-48	-22.75	-54	-25.59	E4
Крток	155	73	-82	-71.93	9	7.89	30	26.32	-21	-18.42	-61	-53.51	E4
Крчмаре	343	218	-125	-44.56	12	4.28	60	21.39	-48	-17.11	-77	-27.45	E4
Купиново	114	84	-30	-30.30	4	4.04	11	11.11	-7	-7.07	-23	-23.23	E4
Куршумлија	10550	12525	1975	17.12	2268	19.66	853	7.39	1415	12.26	560	4.85	I1
Куршумлиска Бања	198	185	-13	-6.79	34	17.75	35	18.28	-1	-0.52	-12	-6.27	E4
Кутлово	81	37	-44	-74.58	2	3.39	21	35.59	-19	-32.20	-25	-42.37	E4
Луково	395	320	-75	-20.98	73	20.42	55	15.38	18	5.03	-93	-26.01	E3

Љубова	92	53	-39	-53.79	6	8.28	18	24.83	-12	-16.55	-27	-37.24	E4
Љуша	345	158	-187	-74.35	10	3.98	62	24.65	-52	-20.68	-135	-53.68	E4
Магово	43	29	-14	-38.89	2	5.56	12	33.33	-10	-27.78	-4	-11.11	E4
Мала Косаница	233	190	-43	-20.33	21	9.93	49	23.17	-28	-13.24	-15	-7.09	E4
Маричиће	109	72	-37	-40.88	5	5.52	16	17.68	-11	-12.15	-26	-28.73	E4
Марковиће	472	416	-56	-12.61	69	15.54	42	9.46	27	6.08	-83	-18.69	E3
Матарова	172	118	-54	-37.24	10	6.90	27	18.62	-17	-11.72	-37	-25.52	E4
Маџа Стена	136	65	-71	-70.65	27	26.87	21	20.90	6	5.97	-77	-76.62	E3
Мачковац	554	394	-160	-33.76	50	10.55	79	16.67	-29	-6.12	-131	-27.64	E4
Мердаре	318	222	-96	-35.56	17	6.30	39	14.44	-22	-8.15	-74	-27.41	E4
Мерћез	52	33	-19	-44.71	6	14.12	6	14.12	0	0.00	-19	-44.71	E3
Механе	143	58	-85	-84.58	1	1.00	31	30.85	-30	-29.85	-55	-54.73	E4
Мирница	207	101	-106	-68.83	7	4.55	33	21.43	-26	-16.88	-80	-51.95	E4
Мрче	167	117	-50	-35.21	7	4.93	18	12.68	-11	-7.75	-39	-27.46	E4
Невада	83	39	-44	-72.13	4	6.56	20	32.79	-16	-26.23	-28	-45.90	E4
Ново Село	160	127	-33	-23.00	59	41.11	67	46.69	-8	-5.57	-25	-17.42	E4
Орловац	72	45	-27	-46.15	2	3.42	16	27.35	-14	-23.93	-13	-22.22	E4
Парада	47	28	-19	-50.67	1	2.67	15	40.00	-14	-37.33	-5	-13.33	E4
Пачарађа	132	78	-54	-51.43	4	3.81	25	23.81	-21	-20.00	-33	-31.43	E4
Певаштица	90	59	-31	-41.61	0	0.00	18	24.16	-18	-24.16	-13	-17.45	E4
Пепељевац	318	239	-79	-28.37	37	13.29	61	21.90	-24	-8.62	-55	-19.75	E4
Перуника	139	90	-49	-42.79	3	2.62	25	21.83	-22	-19.21	-27	-23.58	E4
Пљаково	148	81	-67	-58.52	2	1.75	35	30.57	-33	-28.82	-34	-29.69	E4
Преветица	70	41	-29	-52.25	2	3.60	14	25.23	-12	-21.62	-17	-30.63	E4
Прекорађе	69	31	-38	-76.00	0	0.00	6	12.00	-6	-12.00	-32	-64.00	E4
Пролом	200	92	-108	-73.97	9	6.16	30	20.55	-21	-14.38	-87	-59.59	E4
Равни Шорт	184	103	-81	-56.45	6	4.18	32	22.30	-26	-18.12	-55	-38.33	E4
Растелица	23	13	-10	-55.56	8	44.44	4	22.22	4	22.22	-14	-77.78	E3
Рача	562	300	-262	-60.79	33	7.66	79	18.33	-46	-10.67	-216	-50.12	E4
Рударе	367	310	-57	-16.84	40	11.82	59	17.43	-19	-5.61	-38	-11.23	E4
Сагоњево	264	176	-88	-40.00	7	3.18	42	19.09	-35	-15.91	-53	-24.09	E4
Самоково	162	93	-69	-54.12	6	4.71	23	18.04	-17	-13.33	-52	-40.78	E4
Свињиште	117	64	-53	-58.56	8	8.84	26	28.73	-18	-19.89	-35	-38.67	E4
Секирача	83	52	-31	-45.93	3	4.44	5	7.41	-2	-2.96	-29	-42.96	E4
Селиште	58	42	-16	-32.00	1	2.00	26	52.00	-25	-50.00	9	18.00	I4
Селова	208	133	-75	-43.99	10	5.87	40	23.46	-30	-17.60	-45	-26.39	E4
Сеоце	356	181	-175	-65.18	30	11.17	36	13.41	-6	-2.23	-169	-62.94	E4
Спанце	395	258	-137	-41.96	13	3.98	101	30.93	-88	-26.95	-49	-15.01	E4
Тачевац	33	21	-12	-44.44	5	18.52	4	14.81	1	3.70	-13	-48.15	E3
Тијовац	142	96	-46	-38.66	12	10.08	35	29.41	-23	-19.33	-23	-19.33	E4
Тмава	463	293	-170	-44.97	17	4.50	94	24.87	-77	-20.37	-93	-24.60	E4
Требиње	214	105	-109	-68.34	3	1.88	25	15.67	-22	-13.79	-87	-54.55	E4
Трећак	156	110	-46	-34.59	10	7.52	17	12.78	-7	-5.26	-39	-29.32	E4
Трмка	104	59	-45	-55.21	2	2.45	8	9.82	-6	-7.36	-39	-47.85	E4
Трн	44	26	-18	-51.43	0	0.00	6	17.14	-6	-17.14	-12	-34.29	E4
Трпеза	118	73	-45	-47.12	7	7.33	7	7.33	0	0.00	-45	-47.12	E3
Шатра	120	75	-45	-46.15	9	9.23	26	26.67	-17	-17.44	-28	-28.72	E4
Штава	320	208	-112	-42.42	15	5.68	38	14.39	-23	-8.71	-89	-33.71	E4

Прилог 22: Тип кретања становништва у насељима општине Куршумлија 1991-2002

Општина Куршумлија	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1991	2002											
Насеља													
Бабица	138	90	-48	-38.28	3	2.39	19	15.15	-16	-12.76	-32	-38.28	E4
Барлово	129	166	37	22.80	44	27.12	26	16.02	18	11.09	19	22.80	I1
Баћоглава	319	263	-56	-17.49	14	4.37	46	14.37	-32	-10.00	-24	-17.49	E4
Бело Поље	150	151	1	0.60	7	4.23	39	23.56	-32	-19.33	33	0.60	I3
Богујевац	119	84	-35	-31.35	4	3.58	36	32.24	-32	-28.66	-3	-31.35	E4
Васиљевац	29	18	-11	-42.55	1	3.87	10	38.68	-9	-34.82	-2	-42.55	E4
Велико Пупавце	81	79	-2	-2.27	2	2.27	21	23.86	-19	-21.59	17	-2.27	I4
Висока	226	158	-68	-32.20	12	5.68	62	29.36	-50	-23.67	-18	-32.20	E4
Влахиња	121	88	-33	-28.71	0	0.00	44	38.28	-44	-38.28	11	-28.71	I4
Врело	58	40	-18	-33.40	1	1.86	14	25.97	-13	-24.12	-5	-33.40	E4
Вршевац	118	82	-36	-32.73	6	5.45	41	37.27	-35	-31.82	-1	-32.73	E4
Вукојевац	-	-	-	-	0	-	1	-	-1	-	-	-	
Горња Микуљана	140	117	-23	-16.27	9	6.37	41	29.01	-32	-22.64	9	-16.27	I4
Горње Точане	30	18	-12	-45.45	1	3.79	8	30.30	-7	-26.52	-5	-45.45	E4
Грабовница	163	118	-45	-29.12	11	7.12	43	27.82	-32	-20.71	-13	-29.12	E4
Дабиновац	77	64	-13	-16.76	7	9.03	16	20.63	-9	-11.61	-4	-16.76	E4
Данковиће	265	232	-33	-12.07	22	8.05	81	29.63	-59	-21.58	26	-12.07	I4
Дегрмен	120	88	-32	-27.97	20	17.48	22	19.23	-2	-1.75	-30	-27.97	E4
Дединац	161	124	-37	-23.60	9	5.74	34	21.69	-25	-15.95	-12	-23.60	E4
Дешишка	62	38	-24	-43.64	3	5.45	20	36.36	-17	-30.91	-7	-43.64	E4
Добри До	170	109	-61	-39.75	17	11.08	36	23.46	-19	-12.38	-42	-39.75	E4
Доња Микуљана	87	83	-4	-4.28	22	23.53	23	24.60	-1	-1.07	-3	-4.28	E4
Доње Точане	203	122	-81	-45.31	7	3.92	63	35.24	-56	-31.33	-25	-45.31	E4
Дубрава	58	45	-13	-22.95	0	0.00	164	289.50	-164	-289.50	151	-22.95	I4
Ђаке	112	83	-29	-27.04	7	6.53	24	22.38	-17	-15.85	-12	-27.04	E4
Жалица	19	12	-7	-41.06	0	0.00	8	46.92	-8	-46.92	1	-41.06	I4
Жегрова	79	49	-30	-42.61	2	2.84	14	19.89	-12	-17.05	-18	-42.61	E4
Жуч	205	172	-33	-15.92	12	5.79	55	26.53	-43	-20.74	10	-15.92	I4
Заграђе	32	19	-13	-46.35	0	0.00	11	39.22	-11	-39.22	-2	-46.35	E4
Зебица	64	35	-29	-53.26	4	7.35	20	36.73	-16	-29.38	-13	-53.26	E4
Иван Кула	85	39	-46	-67.45	3	4.40	24	35.19	-21	-30.79	-25	-67.45	E4
Игриште	90	42	-48	-66.12	6	8.26	28	38.57	-22	-30.30	-26	-66.12	E4
Кастрат	285	264	-21	-6.95	29	9.60	65	21.53	-36	-11.92	15	-6.95	I4
Коњува	226	169	-57	-26.24	2	0.92	68	31.30	-66	-30.38	9	-26.24	I4
Космача	160	108	-52	-35.28	0	0.00	57	38.67	-57	-38.67	5	-35.28	I4
Крток	73	39	-34	-55.19	3	4.87	28	45.45	-25	-40.58	-9	-55.19	E4
Крчмаре	218	150	-68	-33.60	6	2.96	66	32.61	-60	-29.64	-8	-33.60	E4
Купиново	84	67	-17	-20.47	8	9.63	10	12.04	-2	-2.41	-15	-20.47	E4
Куршумлија	12525	13848	1323	9.12	2029	13.99	1186	8.18	843	5.81	480	9.12	I1
Куршумлиска Бања	185	151	-34	-18.40	24	12.99	39	21.10	-15	-8.12	-19	-18.40	E4
Кутлово	37	37	0	0.00	7	17.20	10	24.57	-3	-7.37	3	0.00	I3
Луково	320	366	46	12.19	43	11.40	47	12.46	-4	-1.06	50	12.19	I2
Љугова	53	37	-16	-32.32	7	14.14	13	26.26	-6	-12.12	-10	-32.32	E4
Љуша	158	109	-49	-33.37	4	2.72	55	37.45	-51	-34.73	2	-33.37	I4

Магово	29	24	-5	-17.15	0	0.00	7	24.01	-7	-24.01	2	-17.15	I4
Мала Косаница	190	130	-60	-34.09	11	6.25	28	15.91	-17	-9.66	-43	-34.09	E4
Маричиће	72	54	-18	-25.97	3	4.33	20	28.86	-17	-24.53	-1	-25.97	E4
Марковиће	416	52	-364	-141.41	28	10.88	63	24.48	-35	-13.60	-329	-141.41	E4
Магарова	118	83	-35	-31.66	5	4.52	19	17.19	-14	-12.66	-21	-31.66	E4
Мачја Стена	65	29	-36	-69.63	16	30.95	7	13.54	9	17.41	-45	-69.63	E3
Мачковац	394	298	-96	-25.22	25	6.57	73	19.18	-48	-12.61	-48	-25.22	E4
Мердаре	222	139	-83	-41.80	17	8.56	35	17.63	-18	-9.07	-65	-41.80	E4
Мерћез	33	26	-7	-21.57	5	15.41	10	30.82	-5	-15.41	-2	-21.57	E4
Механе	58	54	-4	-6.49	3	4.87	12	19.48	-9	-14.61	5	-6.49	I4
Мирница	101	60	-41	-46.30	5	5.65	40	45.17	-35	-39.53	-6	-46.30	E4
Мрче	117	93	-24	-20.78	3	2.60	20	17.32	-17	-14.72	-7	-20.78	E4
Невада	39	30	-9	-23.72	0	0.00	11	28.99	-11	-28.99	2	-23.72	I4
Ново Село	127	75	-52	-46.80	31	27.90	70	63.01	-39	-35.10	-13	-46.80	E4
Орловац	45	17	-28	-82.11	1	2.93	10	29.33	-9	-26.39	-19	-82.11	E4
Парада	28	16	-12	-49.59	0	0.00	6	24.79	-6	-24.79	-6	-49.59	E4
Пачарађа	78	41	-37	-56.53	4	6.11	16	24.45	-12	-18.33	-25	-56.53	E4
Певашница	59	35	-24	-46.42	1	1.93	24	46.42	-23	-44.49	-1	-46.42	E4
Пепељевац	239	15	-224	-160.34	37	26.49	60	42.95	-23	-16.46	-201	-160.34	E4
Перуника	90	64	-26	-30.70	1	1.18	30	35.42	-29	-34.24	3	-30.70	I4
Пљаково	81	78	-3	-3.43	2	2.29	23	26.30	-21	-24.01	18	-3.43	I4
Преветица	41	21	-20	-58.65	2	5.87	11	32.26	-9	-26.39	-11	-58.65	E4
Прекорађе	31	22	-9	-30.87	1	3.43	12	41.17	-11	-37.74	2	-30.87	I4
Пролом	92	111	19	17.02	14	12.54	35	31.35	-21	-18.81	40	17.02	I3
Равни Шорт	103	51	-52	-61.39	0	0.00	27	31.88	-27	-31.88	-25	-61.39	E4
Растелица	13	0	-13	-181.82	3	41.96	4	55.94	-1	-13.99	-12	-181.82	E4
Рача	300	247	-53	-17.62	35	11.63	87	28.92	-52	-17.28	-1	-17.62	E4
Рударе	310	246	-64	-20.93	25	8.18	81	26.49	-56	-18.31	-8	-20.93	E4
Сагоњево	176	118	-58	-35.87	7	4.33	39	24.12	-32	-19.79	-26	-35.87	E4
Самоково	93	61	-32	-37.78	10	11.81	29	34.24	-19	-22.43	-13	-37.78	E4
Свињиште	64	41	-23	-39.83	5	8.66	21	36.36	-16	-27.71	-7	-39.83	E4
Секирача	52	29	-23	-51.63	2	4.49	16	35.91	-14	-31.43	-9	-51.63	E4
Селиште	42	24	-18	-49.59	1	2.75	22	60.61	-21	-57.85	3	-49.59	I4
Селова	133	180	47	27.30	21	12.20	56	32.53	-35	-20.33	82	27.30	I2
Сеоце	181	115	-66	-40.54	10	6.14	28	17.20	-18	-11.06	-48	-40.54	E4
Спанце	258	222	-36	-13.64	5	1.89	87	32.95	-82	-31.06	46	-13.64	I4
Тачевац	21	0	-21	-181.82	1	8.66	7	60.61	-6	-51.95	-15	-181.82	E4
Тијовац	96	77	-19	-19.97	9	9.46	19	19.97	-10	-10.51	-9	-19.97	E4
Тмава	293	199	-94	-34.74	6	2.22	84	31.04	-78	-28.82	-16	-34.74	E4
Требиње	105	74	-31	-31.49	2	2.03	20	20.31	-18	-18.28	-13	-31.49	E4
Трећак	110	62	-48	-50.74	1	1.06	26	27.48	-25	-26.43	-23	-50.74	E4
Трмка	59	36	-23	-44.02	0	0.00	16	30.62	-16	-30.62	-7	-44.02	E4
Трн	26	30	4	12.99	0	0.00	3	9.74	-3	-9.74	7	12.99	I2
Трпеза	73	53	-20	-28.86	7	10.10	11	15.87	-4	-5.77	-16	-28.86	E4
Шатра	75	33	-42	-70.71	2	3.37	24	40.40	-22	-37.04	-20	-70.71	E4
Штава	208	176	-32	-15.15	8	3.79	33	15.63	-25	-11.84	-7	-15.15	E4

Прилог 23: Тип кретања становништва у насељима општине Блаце 1981-1991

Општина Блаце	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1981	1991											
Алабана	237	180	-57	-27.34	28	13.43	50	23.98	-22	-10.55	-35	-16.79	E4
Барбатовач	568	424	-144	-29.03	43	8.67	114	22.98	-71	-14.31	-73	-14.72	E4
Блаце	4409	5228	819	17.00	796	16.52	411	8.53	385	7.99	434	9.01	I1
Брежани	92	77	-15	-17.75	11	13.02	29	34.32	-18	-21.30	3	3.55	I4
Више Село	204	145	-59	-33.81	9	5.16	48	27.51	-39	-22.35	-20	-11.46	E4
Врбовац	290	244	-46	-17.23	17	6.37	50	18.73	-33	-12.36	-13	-4.87	E4
Горња Драгуша	389	361	-28	-7.47	31	8.27	57	15.20	-26	-6.93	-2	-0.53	E4
Горња Јошаница	645	549	-96	-16.08	31	5.19	100	16.75	-69	-11.56	-27	-4.52	E4
Горње Гргуре	516	388	-128	-28.32	55	12.17	89	19.69	-34	-7.52	-94	-20.80	E4
Горње Сварче	224	178	-46	-22.89	16	7.96	58	28.86	-42	-20.90	-4	-1.99	E4
Доња Драгуша	214	180	-34	-17.26	21	10.66	46	23.35	-25	-12.69	-9	-4.57	E4
Доња Јошаница	199	142	-57	-33.43	6	3.52	46	26.98	-40	-23.46	-17	-9.97	E4
Доња Рашица	123	94	-29	-26.73	3	2.76	25	23.04	-22	-20.28	-7	-6.45	E4
Доње Гргуре	211	121	-90	-54.22	10	6.02	42	25.30	-32	-19.28	-58	-34.94	E4
Доње Сварче	202	161	-41	-22.59	7	3.86	32	17.63	-25	-13.77	-16	-8.82	E4
Дрешница	218	125	-93	-54.23	14	8.16	41	23.91	-27	-15.74	-66	-38.48	E4
Ђуревац	413	397	-16	-3.95	45	11.11	63	15.56	-18	-4.44	2	0.49	I4
Качапор	94	104	10	10.10	8	8.08	17	17.17	-9	-9.09	19	19.19	I2
Кашевар	497	718	221	36.38	22	3.62	94	15.47	-72	-11.85	293	48.23	I2
Криваја	267	220	-47	-19.30	28	11.50	69	28.34	-41	-16.84	-6	-2.46	E4
Кутловац	284	226	-58	-22.75	11	4.31	50	19.61	-39	-15.29	-19	-7.45	E4
Лазаревац	179	159	-20	-11.83	11	6.51	37	21.89	-26	-15.38	6	3.55	I4
Мала Драгуша	243	201	-42	-18.92	21	9.46	39	17.57	-18	-8.11	-24	-10.81	E4
Међухана	302	263	-39	-13.81	23	8.14	48	16.99	-25	-8.85	-14	-4.96	E4
Музаће	287	189	-98	-41.18	14	5.88	42	17.65	-28	-11.76	-70	-29.41	E4
Попова	368	273	-95	-29.64	28	8.74	71	22.15	-43	-13.42	-52	-16.22	E4
Пребреза	511	400	-111	-24.37	29	6.37	88	19.32	-59	-12.95	-52	-11.42	E4
Претежана	181	161	-20	-11.70	18	10.53	38	22.22	-20	-11.70	0	0.00	I4
Претрешња	266	217	-49	-20.29	5	2.07	60	24.84	-55	-22.77	6	2.48	I4
Придворица	253	201	-52	-22.91	11	4.85	41	18.06	-30	-13.22	-22	-9.69	E4
Рашица	285	244	-41	-15.50	14	5.29	27	10.21	-13	-4.91	-28	-10.59	E4
Сибница	618	549	-69	-11.83	58	9.94	92	15.77	-34	-5.83	-35	-6.00	E4
Стубал	470	467	-3	-0.64	37	7.90	76	16.22	-39	-8.32	36	7.68	I4
Суваја	115	87	-28	-27.72	14	13.86	29	28.71	-15	-14.85	-13	-12.87	E4
Суви До	605	505	-100	-18.02	28	5.05	120	21.62	-92	-16.58	-8	-1.44	E4
Трбуње	855	710	-145	-18.53	64	8.18	135	17.25	-71	-9.07	-74	-9.46	E4
Чунгула	711	484	-227	-37.99	28	4.69	132	22.09	-104	-17.41	-123	-20.59	E4
Чучале	365	279	-86	-26.71	20	6.21	75	23.29	-55	-17.08	-31	-9.63	E4
Цепница	271	235	-36	-14.23	21	8.30	37	14.62	-16	-6.32	-20	-7.91	E4
Шиломана	157	123	-34	-24.29	11	7.86	28	20.00	-17	-12.14	-17	-12.14	E4

Прилог 24: Тип кретања становништва у насељима општине Блаце 1991-2002

Општина Блаце Насеља	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1991	2002											
Алабана	180	148	-32	-17.74	11	6.10	47	26.05	-36	-19.96	4	2.22	I4
Барбатовач	424	391	-33	-7.36	28	6.25	63	14.05	-35	-7.81	2	0.45	I4
Блаце	5228	5631	403	6.75	790	13.23	605	10.13	185	3.10	218	3.65	II
Брежани	77	61	-16	-21.08	3	3.95	15	19.76	-12	-15.81	-4	-5.27	E4
Више Село	145	117	-28	-19.43	6	4.16	24	16.66	-18	-12.49	-10	-6.94	E4
Врбовац	244	161	-83	-37.26	14	6.29	64	28.73	-50	-22.45	-33	-14.81	E4
Горња Драгуша	361	275	-86	-24.59	17	4.86	71	20.30	-54	-15.44	-32	-9.15	E4
Горња Јошаница	549	456	-93	-16.82	24	4.34	120	21.71	-96	-17.37	3	0.54	E4
Горње Гргуре	388	331	-57	-14.41	35	8.85	58	14.67	-23	-5.82	-34	-8.60	E4
Горње Сварче	178	128	-50	-29.71	14	8.32	64	38.03	-50	-29.71	0	0.00	E4
Доња Драгуша	180	127	-53	-31.39	14	8.29	50	29.61	-36	-21.32	-17	-10.07	E4
Доња Јошаница	142	98	-44	-33.33	1	0.76	53	40.15	-52	-39.39	8	6.06	I4
Доња Рашица	94	99	5	4.71	2	1.88	43	40.51	-41	-38.62	46	43.33	I2
Доње Гргуре	121	129	8	5.82	8	5.82	18	13.09	-10	-7.27	18	13.09	I2
Доње Сварче	161	122	-39	-25.06	6	3.85	44	28.27	-38	-24.41	-1	-0.64	E4
Дрешница	125	102	-23	-18.42	3	2.40	14	11.21	-11	-8.81	-12	-9.61	E4
Ђуревац	397	362	-35	-8.38	19	4.55	58	13.89	-39	-9.34	4	0.96	I4
Качапор	104	72	-32	-33.06	4	4.13	26	26.86	-22	-22.73	-10	-10.33	E4
Кашевар	718	352	-366	-62.19	30	5.10	72	12.23	-42	-7.14	-324	-55.06	E4
Криваја	220	179	-41	-18.68	9	4.10	56	25.52	-47	-21.42	6	2.73	I4
Кутловац	226	190	-36	-15.73	17	7.43	33	14.42	-16	-6.99	-20	-8.74	E4
Лазаревац	159	121	-38	-24.68	4	2.60	60	38.96	-56	-36.36	18	11.69	I4
Мала Драгуша	201	157	-44	-22.35	14	7.11	34	17.27	-20	-10.16	-24	-12.19	E4
Међухана	263	196	-67	-26.54	12	4.75	64	25.35	-52	-20.60	-15	-5.94	E4
Музаће	189	161	-28	-14.55	10	5.19	28	14.55	-18	-9.35	-10	-5.19	E4
Попова	273	224	-49	-17.93	16	5.85	64	23.41	-48	-17.56	-1	-0.37	E4
Пребреза	400	340	-60	-14.74	31	7.62	80	19.66	-49	-12.04	-11	-2.70	E4
Претежана	161	126	-35	-22.17	16	10.14	42	26.61	-26	-16.47	-9	-5.70	E4
Претрешња	217	154	-63	-30.87	9	4.41	51	24.99	-42	-20.58	-21	-10.29	E4
Придворица	201	124	-77	-43.08	5	2.80	56	31.33	-51	-28.53	-26	-14.55	E4
Рашица	244	183	-61	-25.97	15	6.39	25	10.65	-10	-4.26	-51	-21.72	E4
Сибница	549	473	-76	-13.52	50	8.90	94	16.72	-44	-7.83	-32	-5.69	E4
Стубал	467	423	-44	-8.99	26	5.31	82	16.75	-56	-11.44	12	2.45	I4
Суваја	87	89	2	2.07	5	5.17	26	26.86	-21	-21.69	23	23.76	I2
Суви До	505	396	-109	-22.00	25	5.04	107	21.59	-82	-16.55	-27	-5.45	E4
Трбуње	710	567	-143	-20.36	37	5.27	153	21.78	-116	-16.52	-27	-3.84	E4
Чунгула	484	440	-44	-8.66	24	4.72	83	16.33	-59	-11.61	15	2.95	I4
Чучале	279	241	-38	-13.29	19	6.64	49	17.13	-30	-10.49	-8	-2.80	E4
Цепница	235	244	9	3.42	18	6.83	34	12.91	-16	-6.07	25	9.49	I2
Шильмана	123	113	-10	-7.70	9	6.93	29	22.34	-20	-15.41	10	7.70	I4

Прилог 25: Тип кретања становништва у насељима општине Житорађа 1981-1991

Општина Житорађа	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1981	1991											
Асановац	110	102	-8	-7.55	6	5.66	15	14.15	-9	-8.49	1	0.94	I4
Бадњевац	864	891	27	3.08	144	16.41	119	13.56	25	2.85	2	0.23	I1
Влахово	627	581	-46	-7.62	59	9.77	90	14.90	-31	-5.13	-15	-2.48	E4
Вољчинце	959	993	34	3.48	132	13.52	108	11.07	24	2.46	10	1.02	I1
Глашинце	456	464	8	1.74	64	13.91	55	11.96	9	1.96	-1	-0.22	E1
Горње Црнатово	528	408	-120	-25.64	40	8.55	82	17.52	-42	-8.97	-78	-16.67	E4
Горњи Дреновац	678	505	-173	-29.25	48	8.11	109	18.43	-61	-10.31	-112	-18.93	E4
Грудаш	387	307	-80	-23.05	31	8.93	49	14.12	-18	-5.19	-62	-17.87	E4
Дебели Луг	75	60	-15	-22.22	8	11.85	17	25.19	-9	-13.33	-6	-8.89	E4
Доње Црнатово	633	554	-79	-13.31	58	9.77	76	12.81	-18	-3.03	-61	-10.28	E4
Доњи Дреновац	578	523	-55	-9.99	65	11.81	63	11.44	2	0.36	-57	-10.35	E3
Држановац	956	1000	44	4.50	144	14.72	96	9.82	48	4.91	-4	-0.41	E1
Дубово	1031	805	-226	-24.62	84	9.15	172	18.74	-88	-9.59	-138	-15.03	E4
Ђакус	958	859	-99	-10.90	75	8.26	97	10.68	-22	-2.42	-77	-8.48	E4
Житорађа	3270	3503	233	6.88	462	13.64	339	10.01	123	3.63	110	3.25	I1
Злаговац	55	38	-17	-36.56	4	8.60	9	19.35	-5	-10.75	-12	-25.81	E4
Јасеница	999	970	-29	-2.95	119	12.09	96	9.75	23	2.34	-52	-5.28	E3
Каре	98	88	-10	-10.75	1	1.08	25	26.88	-24	-25.81	14	15.05	I4
Коњарник	203	138	-65	-38.12	20	11.73	49	28.74	-29	-17.01	-36	-21.11	E4
Лукомир	1090	1024	-66	-6.24	117	11.07	146	13.81	-29	-2.74	-37	-3.50	E4
Ново Момчилово	188	132	-56	-35.00	18	11.25	41	25.63	-23	-14.38	-33	-20.63	E4
Пејковац	1383	1327	-56	-4.13	189	13.95	175	12.92	14	1.03	-70	-5.17	E3
Подина	820	830	10	1.21	120	14.55	91	11.03	29	3.52	-19	-2.30	E1
Речица	910	824	-86	-9.92	114	13.15	114	13.15	0	0.00	-86	-9.92	E3
Самариновац	758	785	27	3.50	104	13.48	81	10.50	23	2.98	4	0.52	I1
Смрдић	400	415	15	3.68	55	13.50	36	8.83	19	4.66	-4	-0.98	E1
Стара Божурна	478	403	-75	-17.03	35	7.95	67	15.21	-32	-7.26	-43	-9.76	E4
Старо Момчилово	445	329	-116	-29.97	18	4.65	71	18.35	-53	-13.70	-63	-16.28	E4
Студенац	251	263	12	4.67	27	10.51	35	13.62	-8	-3.11	20	7.78	I2
Топоница	522	424	-98	-20.72	48	10.15	90	19.03	-42	-8.88	-56	-11.84	E4

Прилог 26: Тип кретања становништва у насељима општине Житорађа 1991-2002

Општина Житорађа	Број становника		Пораст	Стопа раста	Наталитет	Стопа наталитета	Морталитет	Стопа морталитета	Природни прираштај	Стопа пп	Салдо миграција	Стопа с.м.	Тип (I или E)
	1991	2002											
Асановац	102	65	-37	-40.28	8	8.71	25	27.22	-17	-18.51	-20	-36.79	e4
Бадњевац	891	881	-10	-1.03	84	8.62	118	12.11	-34	-3.49	24	3.96	i4
Влахово	581	512	-69	-11.48	60	9.98	90	14.97	-30	-4.99	-39	-6.60	E4
Вољчинце	993	945	-48	-4.50	91	8.54	143	13.42	-52	-4.88	4	-1.98	e4
Глашинце	464	472	8	1.55	36	6.99	49	9.52	-13	-2.53	21	5.14	I2
Горње Црнатово	408	404	-4	-0.90	52	11.64	68	15.23	-16	-3.58	12	14.99	I4
Горњи Дреновац	505	445	-60	-11.48	28	5.36	111	21.24	-83	-15.89	23	1.84	I4
Грудаш	307	280	-27	-8.36	23	7.12	66	20.44	-43	-13.32	16	12.05	I4
Дебели Луг	60	38	-22	-40.82	1	1.86	12	22.26	-11	-20.41	-11	-33.93	E4
Доње Црнатово	554	529	-25	-4.20	50	8.39	91	15.28	-41	-6.88	16	-4.93	E4
Доњи Дреновац	523	472	-51	-9.32	74	13.52	70	12.79	4	0.73	-55	-6.00	E3
Држановац	1000	971	-29	-2.68	100	9.22	136	12.55	-36	-3.32	7	10.82	I4
Дубово	805	610	-195	-25.06	59	7.58	164	21.07	-105	-13.49	-90	-21.97	E4
Ђакус	859	910	51	5.24	111	11.41	141	14.49	-30	-3.08	81	2.75	I2
Житорађа	3503	3724	221	5.56	540	13.59	441	11.09	99	2.49	122	49.45	I1
Зладовац	38	20	-18	-56.43	0	0.00	14	43.89	-14	-43.89	-4	-56.52	E4
Јасеница	970	1039	69	6.24	117	10.59	116	10.50	1	0.09	68	29.29	I1
Каре	88	54	-34	-43.53	0	0.00	18	23.05	-18	-23.05	-16	-25.50	E4
Коњарник	138	104	-34	-25.54	3	2.25	27	20.29	-24	-18.03	-10	-21.37	E4
Лукомир	1024	981	-43	-3.90	106	9.61	152	13.78	-46	-4.17	3	27.94	I4
Ново Момчилово	132	85	-47	-39.38	4	3.35	42	35.19	-38	-31.84	-9	-37.24	E4
Пејковац	1327	1311	-16	-1.10	161	11.10	192	13.23	-31	-2.14	15	1.79	I4
Подина	830	807	-23	-2.55	84	9.33	110	12.22	-26	-2.89	3	-4.98	E4
Речица	824	822	-2	-0.22	126	13.92	104	11.49	22	2.43	-24	-1.75	E3
Самариновац	785	761	-24	-2.82	115	13.52	102	12.00	13	1.53	-37	-1.71	E3
Смрдић	415	404	-11	-2.44	56	12.43	61	13.54	-5	-1.11	-6	9.92	I4
Стара Божурна	403	362	-41	-9.74	33	7.84	85	20.20	-52	-12.36	11	11.20	I4
Старо Момчилово	329	218	-111	-36.90	10	3.32	73	24.26	-63	-20.94	-48	-32.98	E4
Студенац	263	248	-15	-5.34	34	12.10	45	16.01	-11	-3.91	-4	8.18	I4
Топоница	424	329	-95	-22.94	32	7.73	88	21.25	-56	-13.52	-39	-22.94	E4

Прилог 27: Дневни урбани систем Блаца

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно које обавља занимање	Активно непољопривредно које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интензивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Брежани	11	22	11	11	100.00
	Качапор	12	31	14	17	70.59
	Кашевар	72	146	59	87	82.76
	Криваја	23	52	21	31	74.19
	Пребреза	50	127	66	61	81.97
	Сибница	76	187	85	102	74.51
	Стубал	94	163	42	121	77.69
	Трбуње	103	243	128	115	89.57
	Чучале	39	79	27	52	75.00
Шильмана	19	39	16	23	82.61	
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Алабана	23	40	5	35	65.71
	Доња Јошаница	10	61	45	16	62.50
	Ђуревац	56	135	24	111	50.45
	Лазаревац	14	61	41	20	70.00
	Међухана	34	59	9	50	68.00
	Музаће	18	57	22	35	51.43
	Рашица	23	63	29	34	67.65
	Суви До	50	153	78	75	66.67
	Чунгула	41	152	90	62	66.13
Цепница	45	99	26	73	61.64	
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Барбатовач	30	121	42	79	37.97
	Више Село	4	58	47	11	36.36
	Врбовац	14	52	9	43	32.56
	Горња Драгуша	28	79	4	75	37.33
	Доња Драгуша	9	35	9	26	34.62
	Доња Рашица	13	45	13	32	40.63
	Доње Гргуре	11	64	37	27	40.74
	Доње Сварче	7	38	15	23	30.43
	Кутловац	15	56	24	32	46.88
	Мала Драгуша	16	58	21	37	43.24
Прокупље	Попова	18	63	21	42	42.86
	Калудра	8	41	16	25	32.00
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Горња Јошаница	18	119	55	64	28.13
	Горње Сварче	7	43	19	24	29.17

	Претрешња	9	48	8	40	22.50
	Суваја	6	25	0	25	24.00
Прокупље	Доња Коњуша	1	16	11	5	20.00
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Горње Гргуре	9	148	72	76	11.84
	Претежана	5	36	9	27	18.52
	Придворица	3	29	9	20	15.00
Прокупље	Крушевица	1	15	9	6	16.67
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Дрешница	1	44	32	12	8.33
Прокупље	Белољин	15	196	31	165	9.09
	Горња Речица	2	61	28	33	6.06
	Растровница	1	27	10	17	5.88
Курушумлија	Горња Микуљана	3	46	12	34	8.82
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Прокупље	Баце	2	110	28	82	2.44
	Бресничкић	2	84	19	65	3.08
	Водица	1	78	8	70	1.43
	Горња Стржава	1	344	77	267	0.37
	Доња Стржава	2	325	12	313	0.64
	Доња Топоница	2	104	8	96	2.08
	Доња Трнава	5	675	155	520	0.96
	Концељ	1	60	15	45	2.22
	Мађаре	2	157	86	71	2.82
	Мала Плана	1	217	11	206	0.49
	Нова Божурна	2	79	5	74	2.70
	Ново Село	4	158	18	140	2.86
	Прокупље	134	12071	115	11956	1.12
	Ресинац	1	76	24	52	1.92
	Туларе	1	125	37	88	1.14
Ђуковац	1	153	17	136	0.74	
Курушумлија	Данковиће	1	93	16	77	1.30
	Жуч	1	56	20	36	2.78
	Кастрат	2	81	3	78	2.56
	Крчмаре	1	52	10	42	2.38
	Курушумлија	108	6050	103	5947	1.82
	Мачковац	3	123	19	104	2.88
	Пролом	1	33	4	29	3.45
	Рударе	1	69	6	63	1.59
Тмава	1	64	37	27	3.70	
Житорађа	Влахово	1	189	25	164	0.61
	Држановац	1	460	269	191	0.52
	Житорађа	2	1418	92	1326	0.15
	Пејковац	2	511	212	299	0.67
	Подина	1	301	30	271	0.37

Прилог 28: Дневни урбани систем Житорађа

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно које обавља занимање	Активно непољопривредно које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Студенац	29	100	45	55	52.73
	Топоница	37	106	44	62	59.68
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Глашинце	51	160	41	119	42.86
	Грудеш	24	125	59	66	36.36
	Дебели Луг	5	11	0	11	45.45
	Коњарник	10	36	7	29	34.48
	Смрдић	39	113	29	84	46.43
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Вољчинце	68	384	101	283	24.03
	Јасеница	84	357	31	326	25.77
	Лукомир	84	353	21	332	25.30
	Подина	81	301	30	271	29.89
	Речица	61	241	20	221	27.60
	Кожинце	2	19	10	9	22.22
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Асановац	1	22	14	8	12.50
	Бадњевац	41	340	94	246	16.67
	Горње Црнатово	11	186	116	70	15.71
	Доње Црнатово	17	269	119	150	11.33
	Дубово	12	173	87	86	13.95
	Ђакус	31	415	175	240	12.92
	Пејковац	36	511	212	299	12.04
	Старо Момчилово	6	98	60	38	15.79
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Житорађа	Влахово	12	189	25	164	7.32
	Доњи Дреновац	11	191	73	118	9.32
	Држановац	14	460	269	191	7.33
	Ново Момчилово	1	23	5	18	5.56
	Самариновац	13	343	155	188	6.91
Стара Божурна	7	123	13	110	6.36	
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Житорађа	Горњи Дреновац	3	176	98	78	3.85
	Бабин Поток	1	304	83	221	0.45
Прокупље	Белољин	1	196	31	165	0.61
	Бриље	6	330	89	241	2.49
	Доња Стржава	1	325	12	313	0.32
	Нова Божурна	1	79	5	74	1.35
	Прокупље	45	12071	115	11956	0.38
Куршумлија	Куршумлија	4	6050	103	5947	0.07

Прилог 29: Дневни урбани систем Куршумлије

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно које обавља занимање	Активно непољопривредно које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интезивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Баћоглава	74	110	16	94	78.72
	Бело Поље	25	45	11	34	73.53
	Горња Микуљана	34	46	12	34	100.0
	Данковиће	61	93	16	77	79.22
	Доња Микуљана	33	44	11	33	100.00
	Мачја Стена	2	11	9	2	100.00
	Мирница	1	35	34	1	100.00
	Парада	1	13	12	1	100.00
	Преветица	1	3	2	1	100.00
	Селиште	4	12	8	4	100.00
Селова	9	35	26	9	100.00	
Спанце	34	72	31	41	82.93	
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Вршевац	2	33	30	3	66.67
	Доње Точане	6	39	27	12	50.00
	Жуч	23	56	20	36	63.89
	Купиново	5	13	4	9	55.56
	Невада	1	20	18	2	50.00
	Требиње	8	48	33	15	53.33
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Барлово	13	45	7	38	34.21
	Висока	15	42	7	35	42.86
	Дубрава	3	35	28	7	42.86
	Кастрат	38	81	3	78	48.72
	Магово	2	13	8	5	40.00
	Мерћез	3	10	3	7	42.86
	Мрче	8	50	32	18	44.44
	Ново Село	8	31	9	22	36.36
	Равни Шорт	1	4	1	3	33.33
	Рача	25	98	19	79	31.65
	Рударе	22	69	6	63	34.92
	Тмава	12	64	37	27	44.44
	Трећак	4	32	20	12	33.33
Штава	14	55	16	39	35.90	
Прокупље	Плочник	13	48	5	43	30.23
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Велико Пупавце	2	13	3	10	20.00
	Влахиња	3	19	4	15	20.00
	Дегрмен	5	26	7	19	26.32
	Дединац	2	37	28	9	22.22

	Коњува	7	68	39	29	24.14
	Крчмаре	12	52	10	42	28.57
	Мердаре	10	55	5	50	20.00
	Пролом	7	33	4	29	24.14
	Сеоце	4	59	45	14	28.57
Прокупље	Баце	21	110	28	82	25.61
	Горња Коњуша	3	16	5	11	27.27
Блаце	Више Село	3	58	47	11	27.27
	Претежана	6	36	9	27	22.22
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Дедишка	1	10	1	9	11.11
	Љуша	3	36	20	16	18.75
	Пачарађа	1	14	5	9	11.11
	Перуника	2	16	3	13	15.38
	Пљаково	2	38	24	14	14.29
	Сагоњево	1	44	37	7	14.29
	Трпеза	1	19	12	7	14.29
Прокупље	Белољин	21	196	31	165	12.73
	Гојиновац	2	20	8	12	16.67
	Доња Коњуша	12	93	11	82	14.63
	Калудра	3	41	16	25	12.00
	Концел	6	60	15	45	13.33
	Мађаре	11	157	86	71	15.49
	Туларе	15	125	37	88	17.05
Блаце	Барбаговац	8	121	42	79	10.13
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Куршумлија	Бабица	1	44	32	12	8.33
	Грабовница	2	43	22	21	9.52
	Добри До	1	54	35	19	5.26
	Мала Косаница	3	36	4	32	9.38
Прокупље	Доња Топоница	5	104	8	96	5.21
	Шишмановца	1	32	20	12	8.33
Блаце	Горње Гргуре	5	148	72	76	6.58
	Доње Гргуре	2	64	37	27	7.41
	Дрешница	1	44	32	12	8.33
	Лазаревац	1	61	41	20	5.00
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Куршумлија	Луково	3	175	44	131	2.29
	Мачковац	1	123	19	104	0.96
	Тијовац	1	28	3	25	4.00
Прокупље	Бериље	1	330	89	241	0.41
	Бресничих	2	84	19	65	3.08
	Велика Плана	2	232	114	118	1.69
	Вича	1	25	3	22	4.55
	Горња Бресница	1	75	49	26	3.85
	Горња Стржава	2	344	77	267	0.75
	Губетин	3	82	13	69	4.35
	Доња Стржава	4	325	12	313	1.28
	Доња Трнава	4	675	155	520	0.77

	Ђуровац	1	61	5	56	1.79
	Костеница	1	152	112	40	2.50
	Мала Плана	2	217	11	206	0.97
	Меровац	1	48	21	27	3.70
	Микуловац	1	111	57	54	1.85
	Нова Божурна	1	79	5	74	1.35
	Ново Село	2	158	18	140	1.43
	Поточић	5	152	15	137	3.65
	Прекадин	2	57	14	43	4.65
	Прокупље	99	12071	115	11956	0.83
	Рељинац	2	318	199	119	1.68
	Ресинац	2	76	24	52	3.85
	Ђуковац	3	153	17	136	2.21
Блаце	Алабана	1	40	5	35	2.86
	Блаце	30	2421	41	2380	1.26
	Врбовац	1	52	9	43	2.33
	Доње Сварче	1	38	15	23	4.35
	Ђуревац	2	135	24	111	1.80
	Кашевар	1	146	59	87	1.15
	Међухана	1	59	9	50	2.00
	Пребреза	1	127	66	61	1.64
	Чунгула	3	152	90	62	4.84
Џепница	2	99	26	73	2.74	
Житорађа	Влахово	1	189	25	164	0.61
	Држановац	1	460	269	191	0.52
	Дубово	1	173	87	86	1.16
	Ђакус	1	415	175	240	0.42
	Житорађа	5	1418	92	1326	0.38
	Јасеница	1	357	31	326	0.31
	Лукомир	4	353	21	332	1.20
	Речица	2	241	20	221	0.90
	Студенац	2	100	45	55	3.64
Топоница	1	106	44	62	1.61	

Прилог 30: Дневни урбани систем Прокупља

Назив општине	Назив насеља	Број миграната	Укупно активно становништво	Активно пољопривредно које обавља занимање	Активно непољопривредно које обавља занимање	Удео дневних миграната у активном становништву
зона интензивног утицаја (70-100% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Бела Вода	62	68	1	67	92.54
	Бели Камен	3	9	5	4	75.00
	Водица	52	78	8	70	74.29
	Доња Трнава	383	675	155	520	73.65
	Ђуровац	52	61	5	56	92.86
	Здравиње	14	64	48	16	87.50
	Нова Божурна	74	79	5	74	100.00
	Шишмановац	10	32	20	12	83.33
зона јаког утицаја (50-70% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Бајчинце	32	95	48	47	68.09
	Балиновац	29	96	40	56	51.79
	Булатовац	20	65	29	36	55.56
	Видовача	3	15	10	5	60.00
	Гојиновац	6	20	8	12	50.00
	Горња Речица	21	61	28	33	63.64
	Горња Стржава	181	344	77	267	67.79
	Горња Трнава	70	156	51	105	66.67
	Добротић	5	11	3	8	62.50
	Доње Кординце	23	75	36	39	58.97
	Ђушница	3	19	13	6	50.00
	Концел	24	60	15	45	53.33
	Мађаре	39	157	86	71	54.93
	Мршењ	10	92	72	20	50.00
	Ново Село	85	158	18	140	60.71
Смрдан	11	36	19	17	64.71	
Ђуковац	86	153	17	136	63.24	
Житораја	Влахово	99	189	25	164	60.37
зона средњег утицаја (30-50% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Арбанашка	2	18	12	6	33.33
	Бабин Поток	84	304	83	221	38.01
	Баботинац	14	120	85	35	40.00
	Белољин	53	196	31	165	32.12
	Бериље	77	330	89	241	31.95
	Бресничих	28	84	19	65	43.08
	Горња Бресница	8	75	49	26	30.77
	Горње Кординце	22	103	44	59	37.29
	Губетин	31	82	13	69	44.93
	Доња Топоница	38	104	8	96	39.58
	Југовац	10	58	36	22	45.45
	Микуловац	18	111	57	54	33.33
	Миљковица	3	21	14	7	42.86
	Петровац	37	172	94	78	47.44
	Поточић	50	152	15	137	36.50

	Прекадин	13	57	14	43	30.23
	Рељинац	42	318	199	119	35.29
	Ресинац	17	76	24	52	32.69
	Џигољ	20	91	36	55	36.36
Житорађа	Подина	86	301	30	271	31.73
	Стара Божурна	50	123	13	110	45.45
ареали слабијег утицаја (20-30% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Велика Плана	24	232	114	118	20.34
	Власово	1	30	25	5	20.00
	Доња Коњуша	22	93	11	82	26.83
	Доња Стржава	67	325	12	313	21.41
	Клисурица	13	110	62	48	27.08
	Мала Плана	52	217	11	206	25.24
	Прекашница	1	5	0	5	20.00
ареали слабијег утицаја (10-20% запослених мигрира у центар)						
Прокупље	Баце	9	110	28	82	10.98
	Вича	4	25	3	22	18.18
	Гласовик	2	26	13	13	15.38
	Горња Топоница	1	17	10	7	14.29
	Доња Бресница	7	127	87	40	17.50
	Доња Речица	12	146	76	70	17.14
	Кожинце	1	19	10	9	11.11
	Кончић	2	57	43	14	14.29
	Костеница	4	152	112	40	10.00
	Крушевица	1	15	9	6	16.67
	Мачина	1	13	7	6	16.67
	Меровац	3	48	21	27	11.11
	Пашинац	5	57	27	30	16.67
	Плочник	8	48	5	43	18.60
	Товрљане	1	52	43	9	11.11
	Туларе	15	125	37	88	17.05
	Широке Њиве	1	10	4	6	16.67
Блаце	Горња Драгуша	10	79	4	75	13.33
	Доња Драгуша	4	35	9	26	15.38
	Лазаревац	2	61	41	20	10.00
	Претежана	4	36	9	27	14.81
Куршумлија	Доње Точане	2	39	27	12	16.67
Житорађа	Лукомир	45	353	21	332	13.55
	Пејковац	33	511	212	299	11.04
	Речица	30	241	20	221	13.57
	Смрдић	12	113	29	84	14.29
ареали слабијег утицаја (5-10% запослених мигрира у центар)						
Блаце	Бреговина	1	14	0	14	7.14
	Барбатовац	5	121	42	79	6.33
	Више Село	1	58	47	11	9.09
	Доње Гргуре	2	64	37	27	7.41
	Дрешница	1	44	32	12	8.33
	Суви До	4	153	78	75	5.33
Житорађа	Бадњевац	23	340	94	246	9.35
	Глашинце	8	160	41	119	6.72

	Држановац	18	460	269	191	9.42
	Ђакус	17	415	175	240	7.08
	Житорађа	130	1418	92	1326	9.80
	Јасеница	21	357	31	326	6.44
	Каре	1	21	5	16	6.25
	Старо Момчилово	2	98	60	38	5.26
	Студенац	4	100	45	55	7.27
периферија дневног урбаног система (мање од 5% запослених мигрирају у центар)						
Блаце	Блаце	90	2421	41	2380	3.78
	Врбовац	2	52	9	43	4.65
	Горња Јошаница	1	119	55	64	1.56
	Горње Гргуре	1	148	72	76	1.32
	Доња Рашица	1	45	13	32	3.13
	Ђуревац	5	135	24	111	4.50
	Кашевар	4	146	59	87	4.60
	Кутловац	1	56	24	32	3.13
	Попова	1	63	21	42	2.38
	Сибница	2	187	85	102	1.96
	Стубал	1	163	42	121	0.83
	Трбуње	2	243	128	115	1.74
	Чучале	1	79	27	52	1.92
	Цепница	2	99	26	73	2.74
Куршумлија	Барлово	1	45	7	38	2.63
	Баћоглава	1	110	16	94	1.06
	Висока	1	42	7	35	2.86
	Горња Микуљана	1	46	12	34	2.94
	Грабовница	1	43	22	21	4.76
	Данковиће	2	93	16	77	2.60
	Кастрат	1	81	3	78	1.28
	Крчмаре	1	52	10	42	2.38
	Куршумлија	57	6050	103	5947	0.96
	Куршумлијска Бања	1	54	5	49	2.04
	Луково	1	175	44	131	0.76
	Мердаре	1	55	5	50	2.00
	Рударе	1	69	6	63	1.59
	Житорађа	Вољчинце	8	384	101	283
Горње Црнатово		1	186	116	70	1.43
Горњи Дреновац		1	176	98	78	1.28
Грудеш		3	125	59	66	4.55
Доње Црнатово		6	269	119	150	4.00
Дубово		4	173	87	86	4.65
Коњарник		1	36	7	29	3.45
Самариновац		5	343	155	188	2.66

Прилог 31: Шмуков модел централитета насеља општине Прокупље

Насеље	Број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у насељу	Укупно активно становништво	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у насељу	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у Округу	Вредност централитета у насељу
Бабин Поток	68	198	0.34	0.57	0.61
Баботинац	9	70	0.13	0.57	0.23
Бајчинце	17	20	0.85	0.57	1.50
Балиновац	14	27	0.52	0.57	0.92
Баце	7	36	0.19	0.57	0.34
Бела Вода	19	53	0.36	0.57	0.63
Бели Камен	2	2	1.00	0.57	1.77
Белогош	2	21	0.10	0.57	0.17
Белољин	67	104	0.64	0.57	1.14
Берилје	47	72	0.65	0.57	1.15
Бресничих	20	39	0.51	0.57	0.91
Бублица	3	4	0.75	0.57	1.33
Булатовац	5	16	0.31	0.57	0.55
Бучинце	0	3	0.00	0.57	0.00
Велика Плана	32	61	0.52	0.57	0.93
Видовача	0	9	0.00	0.57	0.00
Вича	4	8	0.50	0.57	0.88
Власово	0	8	0.00	0.57	0.00
Водице	14	36	0.39	0.57	0.69
Гласовик	1	3	0.33	0.57	0.59
Гојиновац	9	21	0.43	0.57	0.76
Горња Бресница	10	14	0.71	0.57	1.26
Горња Коњуша	3	4	0.75	0.57	1.33
Горња Речица	7	23	0.30	0.57	0.54
Горња Стражава	59	103	0.57	0.57	1.01
Горња Трнава	27	59	0.46	0.57	0.81
Горње Кординце	4	12	0.33	0.57	0.59
Горњи Статовац	0	2	0.00	0.57	0.00
Губетин	16	36	0.44	0.57	0.79
Добротих	3	5	0.60	0.57	1.06
Доња Бресница	11	16	0.69	0.57	1.22
Доња Коњуша	18	33	0.55	0.57	0.97
Доња Речица	36	76	0.47	0.57	0.84
Доња Стражава	149	239	0.62	0.57	1.10
Доња Топоница	21	49	0.43	0.57	0.76
Доња Трнава	105	334	0.31	0.57	0.56
Доње Кординце	14	38	0.37	0.57	0.65
Доњи Статовац	1	1	1.00	0.57	1.77
Дреновац	18	32	0.56	0.57	1.00
Ђуровац	15	44	0.34	0.57	0.60

Бушница	0	13	0.00	0.57	0.00
Житни Поток	32	73	0.44	0.57	0.78
Здравиње	1	17	0.06	0.57	0.10
Злата	4	8	0.50	0.57	0.88
Јабучево	0	4	0.00	0.57	0.00
Јовине Ливаде	0	7	0.00	0.57	0.00
Југовац	8	18	0.44	0.57	0.79
Калудра	1	10	0.10	0.57	0.18
Клисурица	7	37	0.19	0.57	0.33
Кожинце	1	1	1.00	0.57	1.77
Кончић	5	8	0.63	0.57	1.11
Концел	20	32	0.63	0.57	1.11
Костеница	6	12	0.50	0.57	0.88
Крњи Град	0	1	0.00	0.57	0.00
Крушевица	1	2	0.50	0.57	0.88
Мађере	23	64	0.36	0.57	0.64
Мала Плана	68	139	0.49	0.57	0.87
Мачина	2	2	1.00	0.57	1.77
Меровац	8	14	0.57	0.57	1.01
Микуловац	12	87	0.14	0.57	0.24
Миљковица	0	27	0.00	0.57	0.00
Мршел	3	12	0.25	0.57	0.44
Нова Божурна	30	61	0.49	0.57	0.87
Ново Село	71	104	0.68	0.57	1.21
Пасјача	0	6	0.00	0.57	0.00
Пашинац	8	27	0.30	0.57	0.52
Петровац	10	60	0.17	0.57	0.29
Пискаље	3	10	0.30	0.57	0.53
Плочник	10	38	0.26	0.57	0.47
Поточић	57	100	0.57	0.57	1.01
Прекадин	8	20	0.40	0.57	0.71
Прекашница	2	2	1.00	0.57	1.77
Прекопуце	3	10	0.30	0.57	0.53
Прокупље	5628	7939	0.71	0.57	1.25
Растовница	5	10	0.50	0.57	0.88
Рељинац	26	168	0.15	0.57	0.27
Ресинац	16	38	0.42	0.57	0.74
Смрдан	6	9	0.67	0.57	1.18
Средњи Стаговац	0	1	0.00	0.57	0.00
Старо Село	0	1	0.00	0.57	0.00
Товрљане	0	1	0.00	0.57	0.00
Трнови Лаз	1	1	1.00	0.57	1.77
Туларе	19	51	0.37	0.57	0.66
Ђуковац	27	51	0.53	0.57	0.94
Џигољ	12	54	0.22	0.57	0.39
Шишмановац	3	10	0.30	0.57	0.53

Прилог 32: Шмуков модел централитета насеља општине Куршумлија

Насеље	Број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у насељу	Укупно активно становништво	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у насељу	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у Округу	Вредност централитета у насељу
Куршумлија	2438	4637	0.53	0.57	0.93
Бабица	0	8	0.00	0.57	0.00
Барлово	1	1	1.00	0.57	1.77
Баћоглава	21	41	0.51	0.57	0.91
Бело Поље	2	6	0.33	0.57	0.59
Богужевац	2	12	0.17	0.57	0.29
Велико Пупавце	2	9	0.22	0.57	0.39
Висока	4	38	0.11	0.57	0.19
Влахиња	3	6	0.50	0.57	0.88
Вршевац	0	1	0.00	0.57	0.00
Горња Микуљана	9	34	0.26	0.57	0.47
Горње Точане	0	2	0.00	0.57	0.00
Грабовница	10	28	0.36	0.57	0.63
Дабиновац	0	1	0.00	0.57	0.00
Данковиће	16	81	0.20	0.57	0.35
Дегрмен	14	15	0.93	0.57	1.65
Дединац	1	2	0.50	0.57	0.88
Добри До	2	5	0.40	0.57	0.71
Доња Микуљана	9	23	0.39	0.57	0.69
Доње Точане	2	8	0.25	0.57	0.44
Ђаке	1	2	0.50	0.57	0.88
Жалица	1	1	1.00	0.57	1.77
Жуч	10	38	0.26	0.57	0.47
Заграђе	1	1	1.00	0.57	1.77
Зебица	0	1	0.00	0.57	0.00
Иван Кула	1	1	1.00	0.57	1.77
Игриште	0	4	0.00	0.57	0.00
Кастраг	22	49	0.45	0.57	0.79
Коњува	4	23	0.17	0.57	0.31
Космача	0	3	0.00	0.57	0.00
Крток	0	1	0.00	0.57	0.00
Крчмаре	4	8	0.50	0.57	0.88

Купиново	4	6	0.67	0.57	1.18
Куршумлија	2127	3581	0.59	0.57	1.05
Куршумлијска Бања	5	7	0.71	0.57	1.26
Луково	11	111	0.10	0.57	0.18
Љуша	3	6	0.50	0.57	0.88
Магово	0	12	0.00	0.57	0.00
Мала Косаница	12	23	0.52	0.57	0.92
Маричиће	2	9	0.22	0.57	0.39
Марковиће	8	18	0.44	0.57	0.79
Матарова	2	5	0.40	0.57	0.71
Мачковац	21	59	0.36	0.57	0.63
Мердаре	26	35	0.74	0.57	1.31
Мерћез	2	2	1.00	0.57	1.77
Механе	0	9	0.00	0.57	0.00
Мирница	0	3	0.00	0.57	0.00
Мрча	12	22	0.55	0.57	0.97
Невада	0	2	0.00	0.57	0.00
Ново Село	4	4	1.00	0.57	1.77
Паваштица	0	16	0.00	0.57	0.00
Парада	0	2	0.00	0.57	0.00
Пачарађа	0	25	0.00	0.57	0.00
Пепељевац	4	5	0.80	0.57	1.42
Перуника	0	3	0.00	0.57	0.00
Пљаково	1	3	0.33	0.57	0.59
Прекорађа	0	1	0.00	0.57	0.00
Пролом	13	18	0.72	0.57	1.28
Равни Шорт	0	1	0.00	0.57	0.00
Рача	18	25	0.72	0.57	1.27
Рударе	6	13	0.46	0.57	0.82
Сагоњево	0	43	0.00	0.57	0.00
Самоково	1	3	0.33	0.57	0.59
Свињиште	0	1	0.00	0.57	0.00
Секирача	0	1	0.00	0.57	0.00
Селиште	0	4	0.00	0.57	0.00
Селова	0	11	0.00	0.57	0.00
Сеоце	0	3	0.00	0.57	0.00
Спанце	3	15	0.20	0.57	0.35
Тијовац	4	8	0.50	0.57	0.88
Тмава	3	32	0.09	0.57	0.17
Требиње	2	7	0.29	0.57	0.51
Трећак	1	11	0.09	0.57	0.16
Трпезе	0	10	0.00	0.57	0.00
Штава	1	9	0.11	0.57	0.20

Прилог 33: Шмуков модел централитета насеља општине Блаце

Насеље	Број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у насељу	Укупно активно становништво	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у насељу	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у Округу	Вредност централитета у насељу
Блаце	1442	2881	0.50	0.57	0.89
Алабана	8	40	0.20	0.57	0.35
Барбаговац	17	50	0.34	0.57	0.60
Блаце	1000	1461	0.68	0.57	1.21
Брежани	1	6	0.17	0.57	0.29
Више Село	4	27	0.15	0.57	0.26
Врбовац	24	44	0.55	0.57	0.97
Горња Драгуша	26	45	0.58	0.57	1.02
Горња Јошаница	12	53	0.23	0.57	0.40
Горње Гргуре	14	53	0.26	0.57	0.47
Горње Сварче	3	6	0.50	0.57	0.88
Доња Драгуша	11	29	0.38	0.57	0.67
Доња Јошаница	3	18	0.17	0.57	0.29
Доња Рашица	4	23	0.17	0.57	0.31
Доње Гргуре	9	23	0.39	0.57	0.69
Доње Сварче	2	10	0.20	0.57	0.35
Дрешница	2	13	0.15	0.57	0.27
Ђуревац	21	122	0.17	0.57	0.30
Качапор	4	16	0.25	0.57	0.44
Кашевар	25	62	0.40	0.57	0.71
Криваја	7	18	0.39	0.57	0.69
Кугловац	6	38	0.16	0.57	0.28
Лазаревац	4	14	0.29	0.57	0.51
Мала Драгуша	13	22	0.59	0.57	1.05
Међухана	14	30	0.47	0.57	0.83
Музаће	2	5	0.40	0.57	0.71
Попова	6	35	0.17	0.57	0.30
Пребреза	11	34	0.32	0.57	0.57
Претежана	7	14	0.50	0.57	0.88
Претрешња	4	19	0.21	0.57	0.37
Придворица	3	17	0.18	0.57	0.31
Рашица	9	15	0.60	0.57	1.06
Сибница	22	136	0.16	0.57	0.29
Стубал	37	69	0.54	0.57	0.95
Суваја	4	12	0.33	0.57	0.59
Суви До	18	78	0.23	0.57	0.41
Трбуње	36	116	0.31	0.57	0.55
Чунгула	16	30	0.53	0.57	0.94
Чучале	11	36	0.31	0.57	0.54
Џепница	17	29	0.59	0.57	1.04
Шилџомана	5	13	0.38	0.57	0.68

Прилог 34: Шмуков модел централитета насеља општине Житорађа

Насеље	Број активног становништва у терцијарно-квартарном сектору у насељу	Укупно активно становништво	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у насељу	Однос броја активног становништва у терцијарно-квартарном сектору насеља и укупног активног становништва у Округу	Вредност централитета у насељу
<i>Житорађа</i>	1572	3230	0.49	0.57	0.86
Асановац	0	1	0.00	0.57	0.00
Бадњевац	85	150	0.57	0.57	1.00
Влахово	42	88	0.48	0.57	0.84
Вољчинце	69	125	0.55	0.57	0.98
Глашинце	43	61	0.70	0.57	1.25
Горње Црнатово	21	70	0.30	0.57	0.53
Горњи Дреновац	15	43	0.35	0.57	0.62
Грудаш	12	85	0.14	0.57	0.25
Дебели Луг	1	7	0.14	0.57	0.25
Доње Црнатово	40	182	0.22	0.57	0.39
Доњи Дреновац	8	31	0.26	0.57	0.46
Држановац	48	122	0.39	0.57	0.70
Дубово	10	24	0.42	0.57	0.74
Ђакус	73	124	0.59	0.57	1.04
Житорађа	543	845	0.64	0.57	1.14
Извор	27	53	0.51	0.57	0.90
Јасеница	76	195	0.39	0.57	0.69
Каре	2	3	0.67	0.57	1.18
Коњарник	3	8	0.38	0.57	0.66
Лукомир	91	182	0.50	0.57	0.88
Ново Момчилово	4	11	0.36	0.57	0.64
Пејковац	123	186	0.66	0.57	1.17
Подина	64	138	0.46	0.57	0.82
Речица	54	111	0.49	0.57	0.86
Самариновац	47	214	0.22	0.57	0.39
Стара Божурна	31	70	0.44	0.57	0.78
Старо Момчилово	0	8	0.00	0.57	0.00
Студенац	23	51	0.45	0.57	0.80
Топоница	17	42	0.40	0.57	0.72

Прилог 1.

број индекса 13/2011

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом:

Нодални центри Топличког округа

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанта

У Београду, 08.06.2017.

Јован Драгојловић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије
докторског рада**

Име и презиме аутора Јован Драгојловић
Број индекса 13/2011
Студијски програм Геонаука – Просторно планирање
Наслов рада: Нодални центри Топличког округа
Ментор др Иван Раткај, ванредни професор

Потписани/а Јован Драгојловић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанта

У Београду, 08.06.2017.

Јован Драгојловић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Нодални центри Топличког округа

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

③ Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанта

У Београду, 08.06.2017.

Јован Драгојловић

1. Ауторство - Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Јован Драгојловић је рођен 11.09.1981. у Новом Пазару, општина Нови Пазар. Основну школу је завршио у Баљевцу, општина Рашка, а средњу, Гимназију, у Рашки са одличним успехом. Године 2002., уписан је на Природно математички-факултет Приштинског универзитета са привременим седиштем у Косовској Митровици, одсек Географија. Јуна месеца 2007 године је одбранио Дипломски рад на тему "Географски приказ баљевачке области" са просечном оценом 9,68 (на дипломском 10). Главни интереси током студија били су му: регионализација, рурална и урбана географија, друштвено економски процеси и трендови, економска географија, физичка географија, демографија. Током студија учествовао на многим стручним скуповима и истраживачким експедицијама, постигао значајне резултате:

- Добитник је дипломе у оквиру пројекта "Инвестирамо у европске вредности", свечано уручена у скупштини Србије 2006. године, као једном од најбољих студената Републике Србије.
- Добитник је дипломе "Истакнути студент" која му је додељена на Видовдан 2005. године, као најбољем студенту Приштинског универзитета.

Аутор је 2007/2008. уписао мастер студије на Географском факултету у Београду као редован студент, а 2009/2010. успешно их је завршио одбраном завршног мастер рада са темом "Просторно функционална организација привредних делатности општине Нови Пазар".

Уписао је докторске студије 2011 године на Географском факултету у Београду као редован студент са просечном оценом у току предходних студија 9,41. На

докторским студијама положио је све испите предвиђене наставним планом и програмом са просечном оценом 9,66.

Радни однос засновао је на Природно–математичком факултету у Косовској Митровици 2008. године као сарадник у настави, а 2012 године изабран је у звање асистента у настави на катедри друштвена географија.

У свом досадашњем раду учествовао је на много стручних и научних скупова, како националног, тако и међународног карактера и аутор је више од двадесет научних радова који су објављени у водећим домаћим и страним часописима.